

การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
MONASTERY ADMINISTRATION FOR BUDDHISM STABILITY

พระครูวิสุทธาจารย์ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจารย์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

พระครูวิสุทธาจารย์ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจารย์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

MONASTERY ADMINISTRATION FOR BUDDHISM STABILITY

Phrakhruwisutthanantakhun
(Surasak Visuddhācāro)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระครูปริมาณรักษ์, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ.รท.ดร. บรรจบ บรรณรุจิ)

กรรมการ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

กรรมการ

(ผศ.ดร. สุรพล สุษะพรหม)

กรรมการ

(ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร. สุรพล สุษะพรหม

กรรมการ

ผศ.ดร. ภัทรพล ใจเย็น

กรรมการ

พระครูวิสุทธธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร)

ชื่อผู้วิจัย

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัย : พระครูวิสุทธาจารย์นันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร)

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

: ดร. พิเชฐ หังโต พธ.บ.,M.A.,Ph.D. (Pub. Admint.)

: ผศ.ดร. สุรพล สุยะพรหม, พ.ม., พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pol.Sc.)

: ผศ.ดร. ภัทรพล ใจเย็น พธ.บ.,M.A.,Ph.D. (Econ.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักพุทธธรรมและหลักวิธีการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทย (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (๓) เพื่อนำเสนอการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

ระเบียบวิธีวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๒๕ รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก(In-depth Interview)และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ ในยุคสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหาร/การปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการบริหาร/การปกครองวัดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการมีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการวัด ถือว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้นผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหาร/การปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักพรหมวิหารธรรมเป็นแกนหลักของการบริหาร/การปกครอง อยู่เสมอ วัดในซึ่งเป็นฐานรากอันสำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาที่จะเกิดความมั่นคง นั้นย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคง

๒. การบริหารจัดการวัดขององค์กรคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีประเด็นสำคัญ ๗ ประการ ได้แก่ ด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด ปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด ด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด ด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ และปัญหาความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานของรัฐ อันเป็นปัญหาที่สำคัญใหญ่หลวงสำหรับวัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕

๓. การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ แบบ 5M ได้แก่ (๑) บุคคล (M1 : Man) (๒) เงิน (M2 : Money) (๓) วัสดุอุปกรณ์ (M3 : materials) (๔) การจัดการ (M4 : management) และ (๕) คุณธรรม (M5 : Moral) เป็นการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดีงามมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่าง ๆ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้นำเบื้องต้นนับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้ เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจ กำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของบุคลากรจำเป็นต้องมีความสามัคคีและทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม เจ้าอาวาสนั้นมีการกิจการบริหารจัดการวัดตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้านคือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เจ้าอาวาสที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมีภาวะผู้นำ มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย เจ้าอาวาสจึงต้องมีการกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดในทุก ๆ ด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ ให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกรมการศาสนา กล่าวว่า การบริหารวัด คือการปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด เจ้าอาวาสจึงต้องมีการกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดทุกด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด การบริหารจัดการวัดที่ดีมีคุณภาพจึงเป็นหลักทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป

Dissertation Title : Monastery Administration for Buddhism Stability

Researcher : Phrakhravisutthanantakun (Surasak Visuddhācāro)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee

: Dr. Phichet Thangto, B.A., M.A., Ph.D.(Pub. Admin.)

: Asst. Prof. Dr. Surapon Suyaprom, B.A., M.A., Ph.D.(Pol. Sc.)

: Asst. Prof. Dr. Phatraphol Jaiyen, B.A., M.A., Ph.D.(Econ.)

Date of Graduation : 31st March 2015

ABSTRACT

The objectives of this research were (1) to study concepts, theories, Buddhadhamma and monastery administrative principles of Thai Sangha, (2) to analytically study the condition and problems and obstacles of monastery administration of Thai Sangha region 15 and (3) to propose the monastery administration for Buddhism stability.

The methodology was the qualitative research, collecting data from related texts and researches and 25 key informants by in-depth-interview and focus group discussion with 10 participants. Data were analyzed by the descriptive interpretation.

The Findings of Research were as follows :

1. The administration of monasteries of Thai Sangha in the current situation age, Sangha administrative monks must have to develop the technologies, integrated with Buddhadhamma and modernization, having the rules of law, regulations to uphold the Buddhism. Style of monasteries administration had the different form from the past, such as administration, propagation, education, educational welfare, social welfare and Public had become clearer. So the concepts, theories of monasteries administration had the big roles in supporting Buddhism effectively and efficiently. Therefore, the leaders in the monastery administration had to have visions, knowledge, competency, sacrifice, accepted the others' opinions and well behave, well accepted by Sangha order and society. More importantly, He must be the honest administrators without bias. He strongly confirms with Brahmavihara. Monasteries which are the core centers of monks and Buddhism would become stable and prosperous.

2. The monastery administration of Sangha region 15, had 7 important aspects as system and pattern of monastery administration, problems of leaders in monastery administration, management of personnel for monastery administration, problems of

budget, technology and materials, environment, old stupas, Buddhist art objects, buildings, natural landscape and the problems of relationship with community and state agencies. These were the big problems of Sangha administration for the monasteries and Sangha Orders in region 15.

3. Monastery administration for Buddhism stability of Thai Sangha, region 15 in Sangha Affairs Administration for six aspects are 1) Administration, 2) Religious Education, 3) Propagation, 4) Educational Welfare, 5) Constructions, 6) Public Welfare, and proposed as 5M's model such as (1) M1 : Man, (2) M2 : Money, (3) M3 : Materials, (4) M4 : Management , (5) M1 : Morality. These are the appropriate and effective monastery administration. It was up to the abbots who were the forefront administrators to manage the monasteries in different aspects. Abbots were the first leaders and important factors to lead the Sangha organizations towards the goals of success. Because the abbots play the major roles in the decision making, set up the policy and personnel administration in the organization to work efficiently. For the work of personnel must have the harmony and work along with the relationship between leaders and followers. The abbots have the task for monastery administration due to the power of abbots from missions of Sangha order for 6 aspects such as administration, Buddhist propagation, religious education, educational welfare, constructions and public welfare. Abbots have the special ability individually for the leadership, have the process and method for making the relation with community, including have the self-development perfectly and Dhamma Vinaya, will effect directly to faith and belief of Buddhism that will help the religious practice to archive the objectives easily. The abbots must have the tasks with the responsibility to monastery administration in all aspects by monks and novices in the temple got the education and practice with full ability for creating efficiency that along with the religion department mentioned that monastery management is the administration for command, control, introduction, teaching the monks, novices and lay men in the temple to have the disciplines, morality and projects activity proceeding of temples to the success with maximum efficiency. The abbots must have the task with responsibility to monastery administration in all sides by giving every monk and novice in the monasteries to have an education and practice with full ability and have the maximum efficiency. The good quality monastery administration is the principle to make Buddhism stability sustainably.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอบคุณ ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธและรัฐประศาสนศาสตร์ ที่ได้ทำการเปิดสอน หลักสูตรนี้ขึ้นมา และที่ขาดไม่ได้ขออนุโมทนาขอบคุณอาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต ประธานกรรมการ ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น กรรมการควบคุม ที่ได้ให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ ให้สมบูรณ์ลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณพระครูปริมาณรักษ์, รศ.ดร. ประธานสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ และ ขออนุโมทนาขอบคุณ ผศ.รท.ดร. บรรจบ บรรณรุจิ คณะกรรมผู้ทรงคุณวุฒิ สอบป้องกันวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาเถรานุเถระในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญและให้ข้อมูลเชิงลึกกับผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชารัฐศาสตร์และเจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มจร. วัดศรีสุदारามฯ กรุงเทพมหานคร และ มจร.วังน้อย ออยุธยา ที่ได้ให้ความเมตตาชี้แนะแนวทางในการศึกษาตลอดถึงในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีและขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรูปที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

ขอน้อมจิตอุทิศผลงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นวิทยาทาน แด่โยมบิดามารดา ผู้มอบอัฐภาพร่างกาย ครูอุปฌาย์อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวิชาการทั่วไป จนมีโอกาสได้ศึกษา ณ สถาบันที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย

พระครูวิสุทธธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจารย์)

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๔)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๘)
สารบัญแผนภูมิ	(๙)
คำอธิบายการใช้อักษรย่อคัมภีร์และเลขหน้า	(๑๐)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๓
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวของหลักวิธีการบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนา	๑๔
๒.๑ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๑๕
๒.๑.๑ ความหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๑๕
๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๒๕
๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๓๐
๒.๒ หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการและหลักพุทธธรรมของเจ้าอาวาส	๓๙
๒.๒.๑ หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการ	๓๙
๒.๒.๒ หลักพุทธธรรมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาส	๕๐
๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา	๕๔
๒.๓.๑ ความหมายของวัด	๕๔
๒.๓.๒ ประวัติการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา	๕๙
๒.๓.๓ แนวคิดในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา	๖๔

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๓.๔ วัตถุประสงค์และความสำคัญของการบริหารจัดการวัด	๗๘
๒.๓.๕ การจัดองค์กรวัดของคณะสงฆ์	๘๖
๒.๓.๖ โครงสร้างและภารกิจเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการงานวัด	๙๕
๒.๓.๗ ลักษณะวัดที่ดีและสร้างความความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา	๑๑๘
๒.๔ งานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา	๑๒๒
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔๕
๒.๖ สรุปวิเคราะห์	๑๔๖
บทที่ ๓ สภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๑๕๐
๓.๑ โครงสร้างการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทยและคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๑๕๐
๓.๑.๑ โครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ไทย	๑๕๐
๓.๑.๒ โครงสร้างการบริหารวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย)	๑๕๒
๓.๒ สภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย)	๑๕๙
๓.๓ วิเคราะห์การตรวจสอบสภาพแวดล้อม	๑๖๘
๓.๔ สรุปวิเคราะห์	๑๘๐
บทที่ ๔ การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา	๑๘๒
๔.๑ การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของวัดใน การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๑๘๒
๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๒๓๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๒๔๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๔๒
๕.๒ อภิปรายผลการศึกษาวิจัย	๒๕๓

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๖๓
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๒๖๓
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	๒๖๔
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	๒๖๔
บรรณานุกรม	๒๖๖
ภาคผนวก	๒๘๑
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย	๒๘๒
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๓๐๘
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย (สนทนากลุ่ม)	๓๑๓
ภาคผนวก ง แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย	๓๒๓
ประวัติผู้วิจัย	๓๒๘

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๑.๑	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสัมภาษณ์ (Interview)	๙
๑.๒	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group)	๑๑
๓.	ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๑๖๗

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔๕
๓.๑	โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติในปัจจุบัน	๑๕๒
๓.๒	โครงสร้างการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย)	๑๕๘
๓.๓	การวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๑๗๙
๔.๑	องค์ความรู้ที่ได้รับจากการงานวิจัย	๒๓๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม ข้อ หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗๔/๗๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๒๗๔ หน้า ๗๐ เรียงตามคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธम्मบท	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่างคือสังคมสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระธรรมราชาเป็นผู้บริหารสูงสุดในองค์กรสงฆ์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชา นั่นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม”^๑ และทรงวางแนววิธีในการบริหารจัดการตามแนวพระพุทธศาสนาว่า พุทธวิธีการบริหารควรยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ โดยผู้บริหารเองจะต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งโดยพึงสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่าเพราะเสียสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”^๒ ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงต้องยึดถ้อยมั่นในพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะพระธรรมวินัยเป็นทั้งโครงสร้างเป็นหัวจักรใหญ่และเป็นการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยเป็นการพัฒนาบุคลากรในสังคมด้วยทุกคนจะรู้จักหน้าที่ของตนเอง^๓

สมัยพุทธกาล การบริหารจัดการขององค์กรสงฆ์มีหลักการที่ใช้บริหารคือพระธรรมวินัย ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ได้เกิดปัญหาอุปสรรคความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในการบริหารจัดการองค์กรปกครองคณะสงฆ์ โดยพระเถรานุเถระทั้งหลายในสมัยนั้นได้ทำปฐมสังคายนา ทศยสังคายนา และตติยสังคายนาตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อใดการบริหารจัดการกิจการในองค์กรปกครองคณะสงฆ์ เกิดความไม่เรียบร้อยภายในองค์กรปกครองคณะสงฆ์หรือมีภัยอันตรายจากภายนอกจนเป็นเหตุขัดข้องอย่างรุนแรง เมื่อนั้นการบริหารจัดการกิจการในองค์กรปกครองคณะสงฆ์ จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ปัญหาอุปสรรคให้เช่นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นต้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดียและกระจายไปสู่ประเทศต่างๆ โดยได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ในอดีตที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่องและโดยเคารพศรัทธาอย่างหาประมาณมิได้ ส่วนประเทศไทยเรานั้นได้นับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๕) พระองค์ทรงถวายความอุปถัมภ์จัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ครั้งแรกโดยการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑ ภายหลังต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (ร.๘) ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ โดยยกเลิกฉบับแรกนั้น

^๑ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘/๙.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๐๙/๕๕๔.

^๓ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

เพื่อพัฒนาการจัดระบบปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองฝ่ายอาณาจักร สมัยปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (ร.๙) ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และปรับปรุงแก้ไขในปี พ.ศ.๒๕๓๕ ต่อมาได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่แล้วให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวมา มีการปรับปรุงแก้ไขตามลำดับเพื่อใช้บริหารกิจการคณะสงฆ์จนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักการจัดระเบียบการปกครององค์กรสงฆ์ด้วย และต่อมาก็มีการกำหนดให้มีมหาเถรสมาคมสามารถออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ ออกคำสั่ง มีมติและออกประกาศต่างๆ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัยและกฎหมายของบ้านเมือง^๔

วัดเป็นสถานที่สำคัญ และเป็นหน่วยงานปกครองและหน่วยงานดำเนินกิจการคณะสงฆ์ และกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด และเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา เป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์ หลักเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับวัด ทรงตราไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย และตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญยิ่ง^๕ และสำหรับการบริหารวัดที่มหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นนั้นมี ๖ ประการ คือ การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์^๖

วัดมีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการวัดสูงสุด และต้องทำหน้าที่บริหารจัดการให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปได้ดีด้วยดี มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมยุคปัจจุบัน โดยหลักการพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาส มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์หรือบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบ่งชี้ในความสำเร็จในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการระดับวัด เนื่องจากเจ้าอาวาสในแต่ละวัดเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน และเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนมาก

^๔ กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, ว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

^๕ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖.

^๖ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการบริหารศึกษาคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๓๒.

การบริหารงานจัดการวัดที่เหมาะสมดังมาในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ควรต้องมีองค์ประกอบสำคัญที่ผู้บริหารจัดการวัดควรคำนึง เพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัสดุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และบุคลากร หรือคน (man) ซึ่งเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการกิจการงานของวัดที่มีองค์ประกอบสำคัญ เพื่อพิจารณากำหนดเป้าหมายของการบริหารจัดการวัด ว่าจะมีทิศทางหรือแนวทางในการบริหารองค์กรของวัดอย่างไร แต่ต่อมาได้มีการพัฒนาระบบการบริหารงาน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง จึงมีการสร้างระบบการบริหารงานที่เน้นคนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น จึงได้มีแนวความคิดในการบริหารคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของตน เพื่อความสำเร็จและบรรลุผลสำเร็จ โดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ เพราะเนื่องจากประเทศไทยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่สำคัญของสังคมไทย หรือองค์กร ต้องให้ความสนใจ เพราะว่าการบริหารจัดการจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากโลกในอนาคตเป็นโลกที่ทำงานในสิ่งแวดล้อมที่เป็นพลวัตมากขึ้น การแข่งขันจะมีอัตราที่สูงขึ้นและเป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความคาดหวังทางสังคมเพิ่มขึ้น และจะกดดันเรียกร้องในองค์กร มีการปรับตัวเพื่อแสวงหาแนวทางใน การบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการพยายามให้เกิด “การมีส่วนร่วม (Participation)” มากขึ้น “การให้อำนาจ (Empowerment)” “การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement)” “การทำงานเป็นทีม (Teamwork)” ทั้งหมดจะต้องพัฒนา ไปพร้อมๆ กัน โดยผ่านกระบวนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความมั่นใจจาก องค์ประกอบสำคัญข้างต้น คือ บุคคล (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) และ การจัดการ (management)^๗ อันเป็นกระบวนการทางการบริหาร (Administration)

อย่างไรก็ตาม ในเวลานี้โครงสร้างการบริหารจัดการวัดและการจัดรูปแบบการบริหารของคณะสงฆ์ไทยส่วนภูมิภาครวมศูนย์อยู่ที่จังหวัด ซึ่งมีบุคลากรในสนองงานไม่เพียงพอ หรือมีองค์กรมารองรับเพื่อการสนับสนุนงาน ไม่มีองค์กรที่จะตรวจสอบการทำงานอย่างจริงจัง การรวมศูนย์อำนาจของการบริหารเช่นนี้ เกิดจากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕^๘ จึงทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่องเป็นผลให้กิจการคณะสงฆ์ขาดประสิทธิภาพ ขาดการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสม ขาดเครื่องมือ หรือกลไก ที่จะสนองงานให้ได้ผลนั้น ยิ่งยาก อีกทั้งพระสังฆาธิการยังมีงานล้นมือ และเนื่องจากไม่มีการปฏิรูปโครงสร้างคณะสงฆ์ จึงทำให้

^๗ Peter Ferdinand Drucker อ้างใน สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยฤกษ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

^๘ กองแผนงาน กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), คำนำ.

เกิดปัญหาต่างๆ กับวัด และความประพัตเสื่อมเสียของพระภิกษุ สามเณรตามมา ตามที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ มากมายไม่เว้นแต่ละวัน

สิ่งที่ปัญหาสำคัญของวัดและคณะสงฆ์ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้คือ พระสงฆ์ขาดการศึกษา พระธรรมวินัยในทางที่ถูกต้อง จึงเกิดปัญหาใหญ่ของคณะสงฆ์ในการบริหารจัดการด้านต่างๆ ตามมา อันส่งผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมแก่สถานะของวัดและบุคลากรอันสำคัญของพระพุทธศาสนา นั่นคือด้านการปกครองพระภิกษุสามเณรที่ไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัย มีลักษณะเป็นไปตามอำนาจการสั่งการเป็นหลักกระทั่งคณะสงฆ์ระดับผู้บริหารจำนวนไม่น้อย ไม่เข้าใจในอำนาจหน้าที่บทบาทการปกครองตามพระธรรมวินัยและตามกฎหมายอาญา การศึกษาในแต่ละวัดไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนประชาชนทั่วไป อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พระภิกษุสามเณรตลอดจนประชาชนทั่วไปไม่เข้าใจในหลักพระธรรมวินัยอันถูกต้องดังมาอย่างแท้จริง จนเกิดมีการประพฤติปฏิบัติผิดเพี้ยนไปกรอบอันดีงามตามหลักพระพุทธศาสนา และทำให้ขาดแคลนบุคลากรที่มีคุณภาพทางการศึกษาไป ด้านการศึกษาสงเคราะห์วัดและคณะสงฆ์ส่วนใหญ่มีความพร้อมเรื่องทุน แต่ไม่เอื้ออำนวยทุนให้แก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนนิสิตนักศึกษาและเยาวชนต่างๆ อันเป็นช่องทางให้เกิดความท้อแท้และขาดการศึกษาไปในที่สุด ด้านการเผยแผ่วัดและคณะสงฆ์ยังขาดทิศทางที่ชัดเจน ต่างวัดต่างทำไม่เป็นระบบและมีเครือข่ายและทิศทางเดียวกันทำให้ขาดประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนในด้านการสาธารณสงเคราะห์วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน นั้น ยังขาดสภาพที่ต้องมีสัมพันธภาพการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายยังไม่เพียงพอและมีสภาพสมดุลกัน จากการศึกษาสภาพปัญหาเหล่านี้ เป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นปัญหาที่วัดและคณะสงฆ์กำลังประสบอยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในสภาวะการโลกยุคปัจจุบันนี้

ประกอบกับการบริหารจัดการวัดในปัจจุบันนี้ยังติดอยู่กับรูปแบบเดิมๆ อยู่กับที่คือทรงอยู่และทรุดลงตามลำดับ ไม่ค่อยได้รับพัฒนารูปแบบ และวางยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดที่เป็นระบบและรูปธรรมที่ดีและเหมาะสมในสถานการณ์ยุคปัจจุบัน ที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม สภาพแวดล้อม วัฒนธรรมและสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการบริหารจัดการวัดในบางสถานที่จึงมีปัญหาในด้านต่างๆ มาก ขาดการแก้ไขในการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา จนถึงขั้นวิกฤตขาดพระภิกษุสามเณรที่เป็นบุคลากรที่สำคัญในการบริหารจัดการวัดและพระพุทธศาสนา และกลายเป็นวัดร้างไปในที่สุด ปัญหาเหล่านี้ยังมิได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้อง ถูกหลักการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดังมาจากคณะสงฆ์นัก และอาจกลายเป็นสาเหตุใหญ่ อันนำพาและส่งผลเสียหายถึงความทรุดโทรมเสื่อมสลายของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในภายหน้าอีกด้วย

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ในด้านการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จากสถานที่ต่างๆ ในยุคปัจจุบันที่ยังขาดการบริหารจัดการวัดที่สมบูรณ์แบบถูกต้อง และเหมาะสมกับโลกยุคโลกาภิวัตน์และในอนาคต ตลอดจน

มองเห็นคุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับจากพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักพระธรรมวินัยที่สำคัญในการบริหารจัดการวัดในอนาคตที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ให้เราได้ศึกษาและเป็นแนวทางปฏิบัติไปสู่ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นผู้มีสติปัญญา สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ทุกฝ่ายได้อย่างดียิ่ง ในการบริหารจัดการวัดเชิงพุทธเท่านั้นจะสามารถช่วยแก้ปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการวัดในโลกปัจจุบันและอนาคตได้ดี ตลอดจนจนเป็นการสร้างการบริหารวัดเชิงระบบและมีสายสัมพันธ์สร้างความร่วมมือสร้างความสมัคสมานสามัคคีต่อกันจะช่วยให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองสร้างความแข็งแกร่งแก่องค์กรสงฆ์ และส่งผลให้เกิดความมั่นคงต่อสถาบันชาติ สถาบันพระพุทธศาสนา ตลอดจนสถาบันพระมหากษัตริย์ อันเป็นสถาบันที่มีคุณค่าอยู่เคียงคู่กับสังคมไทยมาตลอด ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาวิจัยในเรื่อง “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อจะได้นำผลการวิจัยไปปรับประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่าย และให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดของพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์

ภาค ๑๕

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิด ทฤษฎี ในการบริหารจัดการวัดของพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไรบ้าง

๑.๓.๒ สภาพและปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาเป็นองค์ ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักพุทธธรรมและหลักวิธีการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทย เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และเพื่อนำเสนอการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

(๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักพุทธธรรม และหลักวิธีการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และหนังสือ เอกสารหรือบทความอันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนงานวิจัยและบทความอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

(๒) ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ๑) ด้านระบบและรูปแบบการบริหารจัดการวัด ๒) ด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด ๓) ด้านบุคลากรทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ๔) ด้านงบประมาณ ๕) ด้านเทคโนโลยีเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ ๖) ด้านสภาพแวดล้อม และ ๗) ด้านความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ

(๓) ศึกษาการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา จากความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการวัดและคณะสงฆ์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑) ผู้ให้ข้อมูลหลักด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงตามกลุ่มจังหวัด แต่ละกลุ่ม รวมทั้ง ๔ จังหวัด จำนวน ๒๕ รูป/คน

๒) ผู้ให้ข้อมูลหลักด้านการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจง

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

ขอบเขตสถานที่ในการวิจัยคือคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) อันประกอบด้วย ๔ จังหวัดคือ จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ จะเริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ ถึงเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๗ รวมระยะเวลาในการทำวิจัย ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การบริหารจัดการวัด หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administrative resource) มาประกอบกับการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) การบริหารจัดการวัดพัฒนาวัดแบบมั่นคงยั่งยืนใน ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดังตามถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมายและกฎระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคมและตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

๑.๕.๒ วัด หมายถึง วัดในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) ประกอบด้วย จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑.๕.๓ ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา หมายถึง ๑) ด้านระบบและรูปแบบการบริหารจัดการวัด ๒) ด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด ๓) ด้านบุคลากรทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ๔) ด้านงบประมาณ ๕) ด้านเทคโนโลยีเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ ๖) ด้านสภาพแวดล้อม และ ๗) ด้านความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ อันเป็นหนทางแห่งการสร้าง ความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนาและ จรรโลงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า โดยการบริหารจัดการวัด ของพระสังฆาธิการซึ่งเป็นบริหารผู้นำในการปฏิบัติศาสนกิจแล้ว ยังเป็นผู้มีส่วนช่วยส่งเสริมทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและยังเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในหมู่ พุทธศาสนิกชนเพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เรื่อง “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้ศึกษาโดย กำหนดการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาทัศนคติเห็นของพระสังฆาธิการผู้ปกครอง/ผู้บริหารกิจการ คณะสงฆ์ ผู้บริหารจัดการวัด ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการวัด เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำเนินการวิจัยได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ ดำเนินการอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “การบริหารจัดการวัดเพื่อ ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”

ขั้นตอนที่ ๒ วิเคราะห์สภาพปัญหาและวิเคราะห์ทฤษฎีหลักพุทธธรรมในการวาง ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ (In-depth Interview) จำนวน ๒๕ รูป/คน

ขั้นตอนที่ ๓ วิเคราะห์เสนอการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา โดย การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูป/คน

๑.๖.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนเก็บข้อมูล ๒ ขั้นตอน คือ

๑. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)
๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๑.๖.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๒ กลุ่ม ได้แก่ผู้ให้ข้อมูลหลัก(Key informants) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจงได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญระดับผู้ปกครอง/ผู้บริหารวัดของคณะสงฆ์ผู้สื่องานคณะสงฆ์ และข้าราชการที่เกี่ยวข้องการบริหารจัดการวัดในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) จำนวน ๓๕ รูป/คน ได้แก่

ตารางที่ ๑.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสัมภาษณ์ (Interview)

ที่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากการสัมภาษณ์	ตำแหน่ง	สถานะ
๑	พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)	เจ้าคณะภาค ๑๕	พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ผู้ปกครองคณะสงฆ์
๒	พระราชวัชรภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร)	รองเจ้าคณะภาค ๑๕	พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ผู้ปกครองคณะสงฆ์
๓	พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุตโต)	เจ้าคณะจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์	พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ผู้ปกครองคณะสงฆ์
๔	พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ)	เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ผู้ปกครองคณะสงฆ์
๕	พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวิโร)	เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี	พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ผู้ปกครองคณะสงฆ์
๖	พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต	รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี	พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ผู้ปกครองคณะสงฆ์
๗	พระครูอนุกุลวชิรกิจ (อานวย อินทวนโณ)	รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี	พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ผู้ปกครองคณะสงฆ์
๘	พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี)	ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ ภาค ๑๕	พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ผู้ปกครองคณะสงฆ์
๙	พระราชวรชิตติก (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฺฒโน)	เจ้าคณะอำเภอเมือง สมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะ สงฆ์ภาค ๑๕
๑๐	พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิญญณฺญ)	เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕	พระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะ สงฆ์ภาค ๑๕
๑๑	พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปญฺญาสิริ)	เลขานุการเจ้าคณะจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์	พระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะ สงฆ์ภาค ๑๕
๑๒	พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารคุโณ)	เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี	พระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะ สงฆ์ภาค ๑๕
๑๓	พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร)	เจ้าคณะอำเภोजอมบึง	พระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะ สงฆ์ภาค ๑๕
๑๔	พระมหาประกอบ โชติปัญโญ	เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก	พระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะ สงฆ์ภาค ๑๕

ตารางที่ ๑.๑ (ต่อ)

ที่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์	ตำแหน่ง	สถานะ
๑๕	พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล)	เจ้าคณะอำเภอโพธาราม	พระสังฆาธิการผู้บริหารงาน คณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๖	พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ (บุญเลิศ เทชบุญโณ)	เจ้าคณะอำเภอบางคนที	พระสังฆาธิการผู้บริหารงาน คณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๗	พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วิรัชศักดิ์ ทิวากโร)	เจ้าคณะอำเภออัมพวา	พระสังฆาธิการผู้บริหารงาน คณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๘	พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปญโณ)	เจ้าคณะอำเภอยะนิง	พระสังฆาธิการผู้บริหารงาน คณะสงฆ์ภาค ๑๕
๑๙	พระครูปิยะวัชรคุณ (เผื่อน ปิยะมโน)	เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด	พระสังฆาธิการผู้บริหารงาน คณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒๐	พระครูวิจิตรธรรมวิทย์ (บุญเลิศ ปญญาทุโธ)	เจ้าคณะอำเภอหัวหิน	พระสังฆาธิการผู้บริหารงาน คณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒๑	พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉันทปาโล)	เจ้าคณะอำเภอปราณบุรี	พระสังฆาธิการผู้บริหารงาน คณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒๒	นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง	ผู้อำนวยการสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัด ราชบุรี	ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ ภาค ๑๕
๒๓	นายณัฐกร จิรภัคพงศ์	ผู้อำนวยการสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัด สมุทรสงคราม	ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ ภาค ๑๕
๒๔	นายจำเริญ ศรีคำมูล	ผู้อำนวยการสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์	ข้าราชการผู้สนองงาน คณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒๕	นายฉัตรชัยวิชญ์ จินาพงษ์	ผู้อำนวยการสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัด เพชรบุรี	ข้าราชการผู้สนองงาน คณะสงฆ์ภาค ๑๕

ตารางที่ ๑.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ที่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสนทนากลุ่ม	ตำแหน่ง	สถานะ
๑	พระครูญาณวัชรวิมล (สมพงษ์ วชิรวิโน)	เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย	พระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๒	พระครูอาทรวรธรรม (อาทร อุปสนโต)	เจ้าคณะอำเภอ บางสะพานน้อย	พระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๓	พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาบโก)	รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง	พระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์
๔	พระครูมานวัชรภรณ์ (หวย จุกวโร)	เจ้าคณะอำเภอชะอำ	พระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๕	พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสาโร)	รองเจ้าคณะอำเภอ โพธาราม	พระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๖	นางนพพร สิงห์กุล	นักวิชาการศาสนา ปฏิบัติการ	ผู้ทรงคุณข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๗	นายสิทธิวัฒน์ จักรแก้ว	นักวิชาการศาสนา ปฏิบัติการ	ผู้ทรงคุณข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๘	นางกรรณิการ์ เอี้ยวสกุลรัตน์	ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริม ศาสนาจังหวัดเพชรบุรี	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการ
๙	นายภมร พราหมณ์แก้ว	อดีตผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยและส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย ราชภัฏเพชรบุรี	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการ
๑๐	นายบวร จันทร์วงศ์	อดีตผู้อำนวยการ สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดเพชรบุรี	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการ

๑.๖.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือแต่ละชั้น รวมทั้งหมด ๒ ประเภท ได้แก่

๑. แบบการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ (In-depth Interview) ที่มีโครงสร้าง

๒. แบบการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญพิเศษ (การทำ Focus Group Discussion) ที่มีโครงสร้างในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยวิธีวิเคราะห์แบบการพรรณนา (Content Analysis)

๑.๖.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับและแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมและหลักการบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนา

ขั้นที่ ๒ วิเคราะห์สภาพปัญหาในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๓๕ รูป/คน

ขั้นที่ ๓ สังเคราะห์ความสอดคล้องในการเสนอการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

๑.๖.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามชนิดเทคนิควิจัย ได้แก่

๑) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

๓) การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ได้ทราบแนวคิด ทฤษฎี หลักพุทธธรรมและหลักวิธีการบริหารจัดการวัดของ พระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ได้ทราบสภาพและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๑.๗.๓ นำเสนอการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาเป็นองค์ความรู้ ใหม่ อันเป็นประโยชน์ต่อวัดในพระพุทธศาสนาและสังคมประเทศชาติ

๑.๗.๔ เป็นฐานข้อมูลทางวิชาการในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง พระพุทธศาสนาให้วัดและคณะสงฆ์ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำไปปรับประยุกต์พัฒนาการ บริหารจัดการกิจการของวัด และคณะสงฆ์ไทยให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงต่อไป

บทที่ ๒

ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ รวมทั้งเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัด เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางในการศึกษา โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
 - ๒.๑.๑ ความหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
 - ๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
 - ๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๒ หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการและหลักพุทธธรรมของเจ้าอาวาส
 - ๒.๒.๑ หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการ
 - ๒.๒.๒ หลักพุทธธรรมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาส
- ๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
 - ๒.๓.๑ ความหมายของวัด
 - ๒.๓.๒ ประวัติการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา
 - ๒.๓.๓ แนวคิด ทฤษฎีในการการบริหารจัดการวัด
 - ๒.๓.๔ วัตถุประสงค์และความสำคัญของการบริหารจัดการวัด
 - ๒.๓.๕ การจัดองค์กรวัดของคณะสงฆ์
 - ๒.๓.๖ โครงสร้างและภารกิจเจ้าอาวาสในบริหารจัดการงานวัด
 - ๒.๓.๗ ลักษณะวัดที่มีความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- ๒.๔ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย
- ๒.๖ สรุปวิเคราะห์

๒.๑ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

๒.๑.๑ ความหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

คำว่า **การบริหาร** (administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “administatrae” หมายถึง ช่วยเหลือ (assist) หรืออำนวยความสะดวก (direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่างๆ ส่วนคำว่า **การจัดการ** (management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง เพื่อมุ่งแสวงหากำไร (profits) หรือกำไรสูงสุด (maximum profits) แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองคำนี้ ก็อาจใช้แทนกันได้ ซึ่งหมายถึงการบริหาร เช่นเดียวกัน

การบริหาร (Administration) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์กร เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะชี้ให้เห็นความสำเร็จ หรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพ หรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม ความก้าวหน้าของวิทยาการต่าง ๆ การบริหารเป็นมรรคที่สำคัญจะนำไปสู่ความก้าวหน้า การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์กรซึ่งมีการวินิจฉัยสั่งการนักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหาร และความเจริญเติบโตของการบริหารชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือองค์กรโดยอ้อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม

มีนักบริหาร นักวิชาการ ผู้ทรงความรู้ ทรงคุณวุฒิ และนักการศึกษามากมายหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้หลายทัศนะ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ซึ่งนักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผน จัดองค์กรอำนวยความสะดวกและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนวยความสะดวก (Directing) และการควบคุม (Controlling) แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง ๕ ประการ จะถูกกำหนดโดยวิชาการสมัยใหม่ก็ตาม แต่เมื่อว่ากันทางปฏิบัติแล้ว คนไทยเราก็คือการบริหารบ้านเมืองแบบนี้มานานแล้วหน้าที่ของนักบริหารปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์กรตั้งแต่สมัยโบราณ^๑ ที่สำคัญผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้สนใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่น

^๑ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒-๓.

มันคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^๒ อย่างไรก็ตามการบริหารที่ดีควรกำหนดแนวทาง หรือนโยบาย การสั่งการ การอำนวยความสะดวก การสนับสนุน และการตรวจสอบ ให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ^๓ การจัดการ (Management) หมายถึง กระบวนการประสานกิจกรรมหรืองานต่าง ๆ เข้าด้วยกัน^๔ ทั้งที่เป็นตัวคนและวัตถุให้สามารถประสานเข้าด้วยกัน และสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้อย่างดีที่สุด^๕ เพื่อทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๖ การจัดการเป็นศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ^๗ รวมเรียกว่า ทรัพยากรทางการจัดการ ได้แก่

- ๑) บุคลากร (Man)
- ๒) งบประมาณ (Money)
- ๓) วัสดุอุปกรณ์ (Material)
- ๔) การจัดการ (Management)^๘

กล่าวได้ว่าการบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ คือมีหลักการ กฎเกณฑ์ และทฤษฎี ที่พึงเชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานโดยลักษณะเช่นนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) ซึ่งเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการ

^๒ พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี , **คนสำราญงานสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

^๓ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคฺโล), **การบริหารวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖.

^๔ Robbins Stephen, **Management**, (New Jersey : prentice Hall International, 2002), p.6.

^๕ ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖.

^๖ ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^๗ สัมพันธ์ ภูโพบูลย์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : พิกซ์อักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^๘ Peter Ferdinand Drucker อังใน สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยภุชย์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

ปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมแล้ว การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)^๙ และการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ อัน ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๑๐} ซึ่งภาระหน้าที่ของผู้นำของกลุ่ม ซึ่งจะต้องจัดการให้ทรัพยากรทั้งที่เป็น ตัวคน และวัสดุสามารถประสานเข้าด้วยกัน เพื่อร่วมกันทำงานเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพได้ และ ขณะเดียวกันจะต้องจัดการนำองค์การให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้อย่างดีที่สุด^{๑๑}

นอกจากนี้นักวิชาการอีกหลายท่านได้ให้ทัศนะอีกว่าการบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และ ศิลป์นำเอาทรัพยากรการศึกษา (Administration Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๒} อีกทั้งการบริหารเป็นศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารย่อมจะให้ความรู้ที่เชื่อถือได้กับผู้บริหารว่าต้องทำอะไร ภายในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ และเป็นช่วยให้พวกเขาคาดคะเนถึงผลลัพธ์ของการ กระทำของพวกเขาได้^{๑๓} โดยเป็นการดำเนินงานตามลำดับขั้นอันประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Actuating) และการควบคุม (Controlling) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น^{๑๔} เป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง ภายในองค์การซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มี เงินทุน เครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบด้วย^{๑๕}

^๙ จันทรานี สงวนนาม, เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง. (ม.ท.ป, ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^{๑๐} สุธี สุทธิสมบุรณ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๑๑} ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖.

^{๑๒} อีระรัตน์ กิจจารักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (เพชรบูรณ์: คณะ ครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๑๓} สมยศ นาวิการ, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

^{๑๔} ธนจรัส พูนสิทธิ์, **การจัดการองค์การและการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

^{๑๕} อีระวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรปริทรรศน์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒.

สอดคล้องกับนักวิชาการอีกหลายท่านที่ให้ทัศนะของการบริหารว่า กระบวนการที่ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การดำเนินงานและการควบคุม เพื่อใช้ให้กิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยคนและทรัพยากร^{๑๖} หรือเป็นกระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนักถึง ความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคุมไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๑๗} อีกทั้งการบริหารนั้นเป็นเรื่องของการนำเอากฎหมายและนโยบายต่างๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผล ซึ่งเป็นหน้าที่ของข้าราชการที่จะทำงานด้วยความเต็มใจด้วยความเที่ยงธรรมและอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้^{๑๘}

อาจกล่าวได้ว่าการบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหาร มาประกอบเป็นกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นลักษณะของการบริหารได้ดังนี้ การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์ การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นสำคัญ การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน การบริหารมีลักษณะการดำเนินการที่เป็นกระบวนการ การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มคน การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคลและของกลุ่มคน และการบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล^{๑๙} สอดคล้องกับสุรพล สุธะพรหม^{๒๐} ได้ให้ทัศนะว่า การจัดการเชิงพุทธ (Buddhist management) ถือว่าเป็นสาขาหรือวิชาเอกแขนงหนึ่งของสาขาวิชาการจัดการ (Management) ที่เป็นการจัดประมวลความรู้ระหว่างศาสตร์ ๒ ศาสตร์เข้ามามีบูรณาการด้วยกัน กล่าวคือเป็นการนำเอาศาสตร์แห่งการจัดการ (Management Science) และพุทธศาสตร์ (Buddhist Studies) มาผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกัน เมื่อนำเอาศาสตร์ ๒ ศาสตร์เข้ามามีบูรณาการเข้าด้วยกันจึงได้จัดให้มีองค์ความรู้สำหรับสาขานี้ขึ้นออกเป็น ๒ แนวทางกล่าวคือ

^{๑๖} ประดิษฐ์ บอดิฉิน, กระบวนการบริหารงานของคณะกรรมการการอาชีวศึกษาจังหวัดกลุ่มภาคเหนือ, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓.

^{๑๗} พะยอม วงศ์สารศรี, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^{๑๘} พิทยา บวรวัฒนา, การบริหารเชิงบูรณาการ, (นนทบุรี : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๑๙} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพบูลย์สำราญภูติ, ๒๕๑๔), หน้า ๓.

^{๒๐} สุรพล สุธะพรหม, พื้นฐานทางการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๓-๑๕๖.

แนวทางที่ ๑ เป็นการศึกษาความรู้การจัดการทั่วไปตามแนวพระพุทธศาสนามีรายวิชาเหล่านี้เป็นอาทิ ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา การจัดการพฤติกรรมของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา การควบคุมทางการจัดการตามแนวพระพุทธศาสนา การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานตามแนวพระพุทธศาสนาและมนุษย์สัมพันธ์กับการจัดการเชิงพุทธ

แนวทางที่ ๒ เป็นการศึกษาความรู้เรื่องของการจัดกิจการพระพุทธศาสนาโดยยึดถือตามหลักที่มหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ประกาศใช้ประกอบด้วยองค์การทางพระพุทธศาสนา ๖ องค์การ ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์^{๒๑}

อย่างไรก็ดีนักวิชาการอีกหลายท่านได้ให้ทัศนะในการบริหาร ว่าเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ เงิน วัสดุสิ่งของ และวิธีปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๒๒} อีกทั้งเป็นศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ และสนองตอบความคาดหวังจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน^{๒๓} มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการบริหารไว้ ๒ นัย คือ ๑) คำว่า บริหาร มาจากภาษาบาลีว่า ปริหาร มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่า รอบ และ หาร ธาตุในความนำไป ดังนั้น คำว่า บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกสำนวนหนึ่ง คำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี, หลีกหนี, หลบหนี ดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปณฺหํ ปริหริตํ สมตฺถโล” แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนี หลบซึ่งปัญหา หรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหา และนำปัญหาไปโดยรอบ หรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป ๒) คำว่า บริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษ ว่า Administer และ Administration แปลความหมายคือ การปกครอง ดำเนินการ อำนวยการ จัดการ จัดให้ วางส่งเสริม และบำรุง^{๒๔} อาจกล่าวได้ว่า การบริหารหรือการจัดการ เป็นศิลปะ ในการใช้คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๕}

อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการ (Management Administration) การบริหารการพัฒนา (Development Administration) แม้กระทั่งการบริหารการบริการ (Service

^{๒๑} สุรพล สุษะพรหม, **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๒๒} สมาน รังสิโยภิญช์, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

^{๒๓} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, **องค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิกษ์อักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๒๔} สิริภพ เหล่าลาภะ, **พุทธศาสตร์การเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

^{๒๕} สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

Administration) แต่ละคำมีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันที่เห็นได้อย่างชัดเจนมีอย่างน้อย ๓ ส่วน คือ หนึ่ง ล้วนเป็นแนวทางหรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นำมาใช้ในการปฏิบัติราชการเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ สอง มีกระบวนการบริหารงานที่ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ การคิด (Thinking) หรือการวางแผน (Planning) การดำเนินงาน (Acting) และการประเมินผล (Evaluating) และ สาม มีจุดหมายปลายทาง คือ การพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงเพิ่มขึ้น สำหรับส่วนที่แตกต่างกัน คือ แต่ละคำมีจุดเน้นต่างกัน กล่าวคือ การบริหารจัดการเน้นเรื่องการนำแนวคิดการจัดการของภาคเอกชนเข้ามาใช้ในการบริหารราชการ เช่น การมุ่งหวังผลกำไร การแข่งขัน ความรวดเร็ว การตลาด การประชาสัมพันธ์ การจูงใจด้วยค่าตอบแทน การลดขั้นตอน และการลดพิธีการ เป็นต้น ในขณะที่การบริหารการพัฒนาให้ความสำคัญเรื่องการบริหารรวมทั้งการพัฒนานโยบาย แผน แผนงาน โครงการ (Policy, Plan, Program, Project) หรือกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐ ส่วนการบริหารการบริการเน้นเรื่องการอำนวยความสะดวกและการให้บริการแก่ประชาชน^{๒๖}

อย่างไรก็ดีการบริหารเป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administrative resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๗} และสอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารของนักวิชาการหลายท่านไว้ดังนี้

๑) ทฤษฎีการบริหารระบบราชการ (Bureaucratic Management) ทฤษฎีนี้บางท่านก็เรียกว่า ทฤษฎีองค์การแบบราชการ เป็นทฤษฎีที่ Max Weber นักสังคมวิทยาและนักรัฐศาสตร์ ชาวเยอรมันผู้คิดค้นขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยที่เขามีความเชื่อว่าบุคคลทั้งหลายมีทั้งข้อเท็จจริงและขยัน การที่ผู้บริหารจะให้กลุ่มบุคคลร่วมมือปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ได้ดีนั้นจะต้องมีองค์การหรือหน่วยงานแบบ “ระบบราชการ” จะต้องมีการจัดองค์การมีการลดหลั่นในสายบังคับบัญชา มีกฎเกณฑ์ กำหนดการปฏิบัติงาน มีการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ ตัวบุคคล ผู้ดำรงตำแหน่ง และมีการเลือกบุคคลเข้าปฏิบัติงาน โดยหลักคุณวุฒิและยึดความสามารถเป็นสำคัญ แนวคิดของ Max Weber จึงก่อให้เกิดทฤษฎีองค์การแบบราชการ หรือการบริหารแบบระบบราชการขึ้น ทฤษฎีประกอบด้วยหลัก ๖ ประการ คือ

^{๒๖} วิรัช วิรัชนิการวรรณ, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

^{๒๗} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒ [ปรับปรุงและแก้ไข], (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๔.

- (๑) หลักกฎหมายและเหตุผล
- (๒) หลักสายการบังคับบัญชา
- (๓) หลักระบบคุณธรรม
- (๔) หลักการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างมีแบบแผน
- (๕) หลักการฝึกอบรมและพัฒนา
- (๖) หลักการไม่ยึดหลักตัวบุคคล

๒) ทฤษฎีการบริหารแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) การบริหารแบบวิทยาศาสตร์ เป็นการบริหารงานที่มีระบบ มีเหตุผล มีการกำหนดมาตรฐานการทำงานไว้อย่างแน่นอน เลือกรูปแบบที่ดีที่สุดในการทำงาน และกำหนดเครื่องมือควบคุมในการทำงานไว้อย่างเหมาะสม Taylor (๑๙๑๑) มีความเชื่อว่าคนแต่ละคนเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ผู้บริหารสามารถปรับปรุง เพิ่มผลผลิตได้โดยผู้บริหารจะต้องจัดแบ่งงานกำหนดหน้าที่ของแต่ละคนและสังเกตการณ์ปฏิบัติการอย่างมีระบบเพื่อหาวิธีทำงานที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียว สำหรับใช้ในการเพิ่มผลผลิต โดยใช้จ่ายน้อยแต่ได้ผลมากที่สุด วิธีการบริหารแบบวิทยาศาสตร์ หลักการบริหารแบบวิทยาศาสตร์ ตามแนวคิดของ Taylor ฯลฯ^{๒๘}

อนึ่งนักวิชาการต่างประเทศได้เสนอแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการขึ้น โดยเน้นถึงเกณฑ์การบริหารที่สากลอันจะนำไปใช้กับการบริหารทุกอย่างได้อย่างกว้างขวาง เริ่มแรกเขาได้ตีความหมายการบริหารว่า มีส่วนประกอบของปัจจัย ๕ ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุมงาน หลังจากนั้นจึงได้เสนอหลักการเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารไว้ ๑๔ ประการ^{๒๙} คือ

- (๑) จัดแบ่งตามความชำนาญ อย่างมีสัดส่วน
- (๒) กำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบไว้ให้ชัดเจน
- (๓) ต้องมีวินัย เพื่อเป็นหลักในการทำงานให้ราบรื่น
- (๔) ต้องมีเอกภาพในการบังคับบัญชา เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชารู้ว่าใครเป็นผู้บังคับบัญชาและเป็นผู้สั่งการ
- (๕) ให้มีเอกภาพในการอำนวยการ เพื่องานดำเนินไปตามแผนและบรรลุวัตถุประสงค์

^{๒๘} ปกรณ์ ศรีดอนไพร, “บทบาทวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการหน้าสายวิชาและครูในเขตการศึกษา ๖”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๓), หน้า ๒๐๑.

^{๒๙} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การจัดการและพฤติกรรมองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อีระพิมพ์และไซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕.

- (๖) ให้ผู้ปฏิบัติยึดผลประโยชน์ส่วนตัวรองจากประโยชน์ส่วนรวม
- (๗) ให้ผู้ปฏิบัติงานทุกคนได้รับค่าตอบแทน
- (๘) ให้มีการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง
- (๙) จัดให้มีสายการบังคับบัญชา
- (๑๐) ให้มีระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัด เพื่อให้งานอยู่ในกรอบ
- (๑๑) ให้มีความเสมอภาคในการจัดหน่วยงาน
- (๑๒) ผู้บริหารต้องสร้างความมั่นใจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา
- (๑๓) ผู้บริหารต้องมีความคิดริเริ่มในการทำงาน
- (๑๔) ผู้บริหารต้องรู้จักสร้างทีมงาน

หลักการของทฤษฎีนี้คล้ายคลึงกับหลักการบริหารงานแบบวิทยาศาสตร์ คือ เน้นถึงวิธีการทำงานที่ดีที่สุด และเอาใจใส่ในการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ต่างกันตรงที่การบริหารแบบจัดการเน้นการทำงานของบังคับบัญชา ถ้าผู้บริหารนำเอาทฤษฎีทั้งสองประเภธมาใช้ควบคู่กัน โดยเน้นการทำงานทั้งของผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา จะช่วยให้การบริหารงานบรรลุเป้าหมายได้อย่างราบรื่น และมีประสิทธิภาพ

๓) ทฤษฎีการบริหารงานตามหลักมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations Management) การบริหารงานตามหลักมนุษยสัมพันธ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การบริหารงานตามหลักพฤติกรรม ได้รับการสนใจอย่างจริงจัง เมื่อปลายคริสต์ศตวรรษ ที่ ๑๙ เป็นต้นมาบรรดานักจิตวิทยานักมานุษยวิทยา และนักสังคมวิทยา ได้ให้ความสนใจในการทำงานของคนงานในด้านต่าง ๆ และเชื่อถือว่ คนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริหารกว่าวิธีการจัดการ เพราะคนมีชีวิตจิตใจเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ ต้องการขวัญและกำลังใจในการทำงาน การที่คนจะทำงานมีประสิทธิภาพหรือไม่ ขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านี้ นักทฤษฎีกลุ่มนี้จึงได้ศึกษาเรื่องคนมากกว่าการจัดการบริหารตามหลักมนุษยสัมพันธ์ที่ได้รับการยกย่องมากและเป็นต้นกำเนิดทฤษฎีนี้

๔) ทฤษฎีการบริหารงานแบบระบบ (System Approach) ทฤษฎีการบริหารงานแบบระบบเป็นระบบการบริหารที่ถือว่าเป็นปัจจัยต่าง ๆ ที่ประกอบด้วยกันเข้าเป็นองค์การนั้นต่างมีความสัมพันธ์ และมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน สามารถส่งผลกระทบซึ่งกันและกันได้ (Kask and Rosenzweig) ได้ให้คำจำกัดความทฤษฎีระบบว่า ระบบเป็นการจัดการให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างปัจจัยอิสระ หรือปัจจัยย่อยตั้งแต่สองปัจจัยขึ้นไป และปัจจัยอิสระหรือปัจจัยย่อยรวมทั้งตัวระบบดังกล่าวจะต้องมีขอบเขตที่กำหนดไว้ชัดเจนในอันที่จะแบ่งแยกออกจากสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ดังนั้นเราอาจสรุปความหมายของระบบได้ว่า ระบบเป็นกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอิสระตั้งแต่สองปัจจัยขึ้นไปจนเกิดเป็นกระบวนการของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอิสระตั้งแต่สองความสัมพันธ์ ซึ่งจะเป็ตัวแบ่งแยกกระบบออกจากสภาพแวดล้อม

๕) ทฤษฎีการบริหารโดยสถานการณ์ (Contingency Management) การบริหารโดยสถานการณ์เป็นการผสมผสานหลักการและทฤษฎีการบริหารต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์หนึ่ง โดยไม่ยึดแนวการบริหารแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะแต่ให้เหตุการณ์เป็นตัวกำหนด จะใช้หลักการบริหารแบบไหนเป็นหลักในการการบริหารโดยสถานการณ์ไว้ ๓ ประการ ดังนี้

(๑) การบริหารโดยสถานการณ์ยึดถือความเป็นไปได้สถานการณ์หนึ่ง ๆ เป็นหลัก

(๒) เนื่องจากเหตุการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนไปการบริหารโดยสถานการณ์จึงไม่ควรสถานการณ์อันใดอันหนึ่งตายตัว เพื่อให้เป็นแบบอย่างการบริหารเกินไป แต่ให้มีความยืดหยุ่นพร้อมที่จะพิจารณาสถานการณ์ใหม่ ๆ ต่อไป เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้เรื่อย ๆ

(๓) การบริหารโดยสถานการณ์ จะคำนึงถึงงานวิชาการ หรือสิ่งแวดล้อมและความต้องการของบุคคลในหน่วยงานเป็นหลัก เพื่อให้เกิดผลงานมากกว่า ที่จะแสวงหาวิธีการ อันดีเลิศมาใช้ในการทำงาน และต้องคำนึงถึงความจำเป็นในระยะยาวที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ โดยยึดหลักโครงสร้างวิชาการ ตลอดจนปัจจัยด้านจิตวิทยาเป็นหลักในการพิจารณาด้วย

นอกจากนี้ กระบวนการบริหารนั้นต้องประกอบด้วย ขั้นตอนที่สำคัญ หรือที่เรียกกันย่อ ๆ ว่า “POSDCORB Model” ซึ่งอธิบายตามความหมายได้ดังนี้^{๓๐}

(๑) การวางแผน (P=Planning) หมายถึง การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องทำอะไรบ้างและทำอย่างไร

(๒) การจัดการองค์การ (O=Organizing) หมายถึง การจัดหน่วยงาน กำหนดโครงสร้างของหน่วยงาน การจัดสายงานตำแหน่งต่าง ๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน

(๓) การจัดหาบุคคล (S=Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคล เป็นการบริหารงานทางด้านบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน

(๔) การอำนวยการ (D=Directing) หมายถึง การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการหน่วยงาน ให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

(๕) การประสานงาน (Co=Coordinating) หมายถึง การประสานงานกิจการด้านต่างๆ ของหน่วยงาน ให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

(๖) การรายงาน (R=Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานว่าก้าวหน้าเพียงใด

^{๓๐} Gulick L. and Urwick J., *Papers on the Science of Administration*, (New York : Institute of Public Administration, 1973), pp.18-19.

(๗) การงบประมาณ (B=Budgeting) หมายถึง การงบประมาณ การจัดทำงบประมาณ บัญชีการใช้จ่ายเงิน การควบคุมและการตรวจสอบด้านการเงิน

และยังไปสอดคล้องกับทฤษฎีของการบริหาร คือ ทฤษฎี Z โดยหลังจากการศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา และได้ทำการประสมประสานกัน โดยมีแนวคิดด้านการบริหาร^{๓๑} ดังนี้

- ๑) การจ้างงานระยะยาว
- ๒) การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์
- ๓) ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล
- ๔) การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป
- ๕) การควบคุมในตัวเองไม่ใช่วางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจนและเป็นทางการ
- ๖) เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง
- ๗) มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว

อนึ่งนักวิชาการชาวตะวันตกได้สรุปการบริหารว่า เป็นศิลปะในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ โดยที่ผู้บริหารมักไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติ แต่ผู้บริหารเป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทำงานจนสำเร็จ ตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือก^{๓๒} โดยการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น^{๓๓}

การบริหารเปรียบเสมือนศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น ภายในสภาพองค์กรนั้นๆ ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็นทรัพยากรหลักขององค์การที่เข้ามาร่วมกันทำงานในองค์การ ซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้านวัตถุอื่นๆ เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสนเทศต่างๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริการออกจำหน่ายและตอบสนองความพอใจให้กับสังคม^{๓๔} ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการจัดการองค์การและการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่

^{๓๑} William Ouchi, **Organization and Management** , (Eaglewood Cliffs : Prentice Hill, 1971), p.283.

^{๓๒} เฮอริท เอ. ซีม่อน (Herbert A. Simon) อ้างถึงในเดิมศักดิ์ ทองอินทร์ ผศ.ดร., **ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^{๓๓} Koontz, Harold & Cyril O' Donnell, **Principle Of Management : An Analysis of Managerial Functions**, (New York : McGraw-Hill, 1972), p. 43.

^{๓๔} Peter F. Drucker อ้างใน สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

กำหนดไว้ล่วงหน้า^{๓๕} เป็นศิลปะหรือความสามารถในการรวมวัตถุและกำลังคนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด^{๓๖}

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหาร มาประกอบเป็นกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยปัจจัยหลัก คือ เงิน บุคคล วัสดุสิ่งของ วิธีการปฏิบัติงานและคุณธรรมในการบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้างความเจริญมั่นคงกับองค์กรในทุก ๆ ด้าน และการบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้า การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์กร มีลักษณะการวินิจฉัยสั่งการ นักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพราะการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหารและการเจริญเติบโตของการบริหาร ชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัว องค์กรโดยอ้อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิตของบุคคลในสังคม

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การบริหารโดยทั่ว ๆ ไป จะมีลักษณะเป็นกระบวนการวิธี หรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงาน หรือเป็นลำดับรายการในการบริหาร ซึ่งในการบริหารนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์การก่อนหลังว่าจะต้องทำอะไรก่อนและต่อ ๆ ไปจะทำอะไร ซึ่งจัดว่าเป็นหลักเกณฑ์วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) กระบวนการบริหารจะกำหนดขอบเขต และหน้าที่ตามขั้นตอนต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน

ในงานการบริหารนั้น มีนักปราชญ์ นักวิชาการ และนักบริหารทั้งในประเทศและต่างประเทศตลอดจนนักการศึกษา ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหาร ไว้ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ทัศนะเป็นแนวทางสำคัญว่าการบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้^{๓๗}

^{๓๕} Ernest Dale, *Management : Theory and Practice*, (New York : McGraw-Hill, 1973), p. 4.

^{๓๖} Hutchinson, Jonh G., *Organization : Theory and Classical Concepts*, (New York : McGraw-Hill, 1967), p.12.

^{๓๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีในการบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓ - ๕.

๑. P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

๒. O คือ Organizing หมายถึง คือ การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

๓. S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

๔. D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

๕. C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

สอดคล้องกับสมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (American Association of School Administration) ที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการ คือ^{๓๘}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือโครงการสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยกำหนดงานที่จะทำวิธีการ และวัตถุประสงค์ของงาน นั้น ๆ ไว้ล่วงหน้า

๒. การแสวงหา และกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (Allocation) หมายถึง การแสวงหา กำหนดตัวบุคคล และวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓. การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้น และส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

๔. การประสานงาน (Co – ordination) หมายถึง การจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกันเพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบเรื่องการปฏิบัติงานของผู้อื่น และเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์กรเป็นหลัก

๕. การประเมินผลงาน (Evaluation) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบผลการปฏิบัติงาน และปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้ายเพื่อทราบผลการปฏิบัติงาน และปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและ

^{๓๘} ชีระรัตน์ กิจจารักษ์, เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗.

ประเมินผลขั้นสุดท้าย เพื่อเปรียบเทียบผลงานกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นเพื่อวางแผนใหม่สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต

นอกจากนี้แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ กล่าวคือ การบริหารจัดการเป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เพราะมีองค์ประกอบของความรู้ (knowledge) มีหลักเกณฑ์ (principle) และทฤษฎี (theory) ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เป็นศาสตร์ทางสังคมซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกันกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ ส่วนในทางปฏิบัตินั้นจะขึ้นอยู่กับความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะนำความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งเป็นเรื่องศิลปะ ดังนั้น นักบริหารที่เก่งต้องมีศาสตร์และศิลปะ^{๓๙} รวมถึงเหตุที่ว่าการบริหารเป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคล และยังเสนอว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” นั้นบางครั้งอาจให้แทนกันได้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขั้นสุดท้ายอย่างเดียวกัน คือ ความสำเร็จของงาน “การบริหาร” ใช้มากในการบริหารรัฐกิจ ส่วน “การจัดการ” ใช้มากในทางธุรกิจ หรืออาจกล่าวว่า “การบริหาร” มุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผน ส่วน “การจัดการ” เป็นการนำเอานโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้^{๔๐}

องค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญ และมีความจำเป็นต่อการจัดการ ดังนี้^{๔๑}

๑. วัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือ จะต้องรู้ว่า จะดำเนินการไปทำไม เพื่ออะไร และต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการ หรือในการผลิตต้องรู้ว่า จะผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหาไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่มีประโยชน์ที่จะบริหารการดำเนินงานต่าง ๆ จะไม่มีผลสำเร็จ เพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

๒. ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัตถุและเครื่องมือประกอบกรดำเนินงานรวมไปถึงความสามารถในการจัดการ ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ ๔Ms คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ ๖Ms ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

๓. มีการประสานงานระหว่างกัน หรือเรียกได้ว่ามีปฏิกิจิยาระหว่างกัน กล่าวคือ เป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง ๔ Ms หรือ ๖ Ms ดังกล่าว จะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและเกิดปฏิกิจิยาระหว่างกัน หรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกัน

^{๓๙} เคน ซะเนดียง, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๓๓), หน้า ๕๒.

^{๔๐} ทองหล่อ เดชไทย, หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๔๑} สมคิด บางโม, การบริหาร, หน้า ๖๒-๖๓.

และที่เกิดขึ้นจริง ๆ ด้วย การนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิกริยาระหว่างกัน ไม่เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างกัน การบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

๔. ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ในการบริหารงานนั้นสิ่งทีวัดผลสำเร็จของงานว่า บรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือ ประสิทธิภาพขององค์การ หมายถึงความสามารถขององค์การ ในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การในการใช้ทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่ระยะสั้น โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออกและรายได้ขององค์การ^{๔๒}

อย่างไรก็ตามการบริหารงานไม่ว่าจะเป็นรูปแบบผู้นำโครงสร้างระบบราชการและหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การแห่งหนึ่งสามารถนำมาประยุกต์ไปใช้กับองค์การ เรียกว่า วิธีที่ดีที่สุด (one best way) อย่างไรก็ตามผู้บริหารในแต่ละองค์การจะเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง ไม่มีหลักสากลใดที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหาผู้บริหารต้องศึกษาการบริหาร โดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา (case study) จำนวนมาก และวิเคราะห์หาวิธีการใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ^{๔๓} การบริหารควรมียุทธศาสตร์โดยเฉพาะ การตัดสินใจและการบริหารที่มีต่อผลการดำเนินงานระยะยาว ขององค์การประกอบด้วยกำหนดยุทธศาสตร์ และการควบคุมกลยุทธ์ จะมุ่งตรวจสอบ ประเมินโอกาสและอุปสรรคภายในสภาพแวดล้อมภายนอก และมุ่งตรวจสอบ ประเมินจุดอ่อนและจุดแข็ง อุปสรรคภายใน สภาพแวดล้อมภายในบริษัท^{๔๔} ที่สำคัญการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) เป็นแนวทางการบริหาร ที่เปิดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจในงานต่าง ๆ ที่เขามีส่วนรับผิดชอบอยู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์การทำให้พนักงานเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานต่าง ๆ ขององค์กรใด ที่ใช้นโยบายการบริหารแบบนี้เป็นการแสดงให้พนักงานได้รู้ว่าฝ่ายบริหารเห็นความสำคัญของพนักงาน ที่มีต่อความสำเร็จขององค์การ ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความภูมิใจ และรับผิดชอบต่องานอย่างเต็มที่ซึ่งเป็นการจูงใจในการทำงานที่ดีวิธีหนึ่ง^{๔๕}

^{๔๒} สมคิด บางโม, การบริหาร, หน้า ๖๒-๖๓.

^{๔๓} สมยศ นาวิการ, การบริหารตามสถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

^{๔๔} สมยศ นาวิการ, การบริหารเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

^{๔๕} สุพิณ เกษาคุปต์, การจัดการปฏิบัติงาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒-๙๓.

นอกจากนี้การบริหารจัดการยังมีความสัมพันธ์กับแนวคิดของ ฟาโย (Henry Fayol) นักวิชาการเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศส ผู้เป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบ กระบวนการ ๕ ประการ ที่เรียกว่า POCCC ไว้อย่างนี้^{๔๖}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การสร้างทางเลือกหรือแนวทางดำเนินการไว้ล่วงหน้า เพื่อใช้ในการตัดสินใจในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การกำหนดโครงสร้างหน่วยงานและระบุหน้าที่โดยการผสมผสานระหว่างวัตถุ คน และเงิน

๓. การบังคับบัญชา (Commanding) หมายถึง การทำให้เกิดการดำเนินงานตามที่ได้มีการกำหนดไว้ ซึ่งการบังคับบัญชาที่ดีนั้นจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร ๒ ทาง กล่าวคือ การยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถแสดงความคิดเห็นได้

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การรวมความพยายามของผู้ปฏิบัติงาน และช่วยสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จ

๕. การควบคุม (Controlling) การติดตามการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่สำคัญการบริหารจัดการควรมีหลักสำคัญของการบริหาร ๕ ลักษณะ^{๔๗} คือ

๑. การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน หมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม คือ อาศัยกลุ่มคนที่รวมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จสาระสำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ และมีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้

๒. การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ เป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถทำให้สำเร็จ เป้าหมายสูงเกินไปก็ทำให้สำเร็จไม่ได้ เป้าหมายต่ำเกินไปก็ไม่ท้าทายไม่มีคุณค่า ประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงานที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพ ประการสุดท้าย จะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น

^{๔๖} ศนาจารย์ภาคิชาบริหารรัฐกิจ, **สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๔๗} เสนาะ ดิยาวัว, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

๓. การบริหารเป็นการสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ คำว่า ประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนด ส่วนคำว่า ประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอแต่จะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วย การทำให้ได้ทั้งสองอย่างคือ งานบรรลุผลตามที่ต้องการและการใช้ทรัพยากรต่ำสุดจึงเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ

๔. การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเราอาศัยในโลกที่มีทรัพยากรจำกัดการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ จึงต้องตระหนัก ๒ ข้อใหญ่ ๆ คือ เมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้วทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาใหม่ได้ และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมอย่าให้เกิดสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้นการบริหารกับเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เศรษฐศาสตร์จึงเป็นการศึกษาถึงเรื่องการกระจายการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างไร ส่วนผู้บริหารในองค์การจะต้องผลิตสินค้าและบริหารให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๕. การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการนั้น จะครอบคลุมถึงหน้าที่ในการบริหาร อันประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการหรือการมอบหมายงาน การประสานงาน การรายงาน และการงบประมาณ นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหาร จะประกอบด้วย วัตถุประสงค์ที่แน่นอน ทรัพยากรในการบริหาร มีความประสานระหว่างกัน และ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในการบริหารงาน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้จะครอบคลุมไปถึง การบริหารแบบมีส่วนร่วม และการบริหารเชิงกลยุทธ์

๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การบริหารนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญขององค์กรต่างๆ นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ให้ทัศนะไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารพระพุทธศาสนาเริ่มมีอันเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์ และวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปี เป็น

ข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหาร นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร^{๔๘}

นอกจากนี้ การบริหารยังหมายถึงการปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือจัดการงาน (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์การต่างๆ ให้ได้บรรลุผลสำเร็จลุล่วงตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purpose/Objective) ขององค์การนั้นๆ ด้วยดีมีประสิทธิภาพ (Efficiency) และการบริหารหมู่คณะ คือ การปกครองดูแล ตลอดจนทั้งแนะนำสั่งสอนอบรม พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัย และตามกฎหมายของบ้านเมือง กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง และการประกาศของมหาเถรสมาคม^{๔๙} เป็นการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น การบริหารจำเป็นต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการนำเอาทรัพยากรการบริหารมาประกอบตามกระบวนการบริหารเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพผู้บริหารจึงต้องทำงานกับคณะบุคคลหรือในกลุ่มเพื่อประกอบภารกิจให้ได้ตามที่ต้องการ^{๕๐} ตลอดถึงการความพยายามที่จะสั่งแนะนำ และผสมผสานความพยายามของมนุษย์ ซึ่งมีจุดรวมที่มุ่งสู่ปลายทางหรือเป้าหมายบางอย่างการบริหารเป็นกิจกรรมที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารในองค์การซึ่งมีหน้าที่สั่งการให้ความสะดวกในการทำงานของกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน^{๕๑}

ในสมัยครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์และจุดมุ่งหมายของมนุษย์จากแนวเดิม ซึ่งเป็นความคิดตามหลักศาสนาพราหมณ์และลัทธิอื่น ๆ พระพุทธองค์ทรงสอนว่า การยึดมั่นในตัวตน (อัตตา) ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นในสังคัม ทำให้คนเราคิดถึงตัวเองมากกว่าสังคัม ส่วนการละตัวตน จะทำให้คนเรานึกถึงความสำคัญต่อสังคัมได้มากขึ้น การละตัวตนจะต้องอาศัยการจัดระบบสังคัมเสียใหม่ แต่การเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคัมย่อมติดขัดที่ผู้ปกครองซึ่งรักษากำหนด

^{๔๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีในการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

^{๔๙} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ขยมงคล), **การบริหารวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖.

^{๕๐} จำรัส นองมาก, **ร่วมวงบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เพิ่มเสริมกิจการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๙๓.

^{๕๑} ชาญชัย อาจินสมาจาร, **การบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ดี, ๒๕๔๑), หน้า ๓๙.

ของตนเนื่องจากตนมีฐานะที่ด้อยอยู่แล้ว ดังนั้นจึงได้เสนอหลักการบริหารทางพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าเป็นต้นแบบของการบริหารที่มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล^{๕๒} ดังนี้

๑. ในการบัญญัติพระวินัย มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด หาใช่สงฆ์หรือผู้แทนสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ อย่างไรก็ตามเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่าง ๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ดังข้อความว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มผู้เกียติ ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑ เพื่อถือตามพระวินัย ๑^{๕๓}

๒. ในด้านการบริหารพระวินัยในสมัย เมื่อยังมีพระสาวกไม่มากนักพระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้ โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มขึ้นอีกพระองค์ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพุทธศาสนาเช่นการ ให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับมอบให้สงฆ์เป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง ส่วนการบริหาร คณะสงฆ์ในรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็ไม่ได้ขัดพระวินัย เป็นต้น

๓. ด้านอธิกรณ์ของสงฆ์ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักร มีกฎหมายหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรมีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดที่ร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศ สำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจไม่ถือว่าเป็นผิด เป็นต้น

^{๕๒} ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๕๓} อก.พูก.(ไทย) ๒๐/๔๓๖/๑๐๙.

จะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการให้ได้ผลตามที่ต้องการพึงควรประกอบด้วยหลัก ๖ ประการ^{๕๔} ดังนี้

๑. จับจุด หมายถึง การพัฒนาที่ถูกต้อง เหมาะสม การเริ่มต้น ที่ดีต้องเริ่มที่ผู้นำ สังคมไทยต้องการผู้นำที่เข้มแข็ง การพัฒนาจะต้องเริ่มที่ศรัทธาและปัญญา ผู้นำคือผู้สร้างศรัทธาและใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา

๒. จ่อไฟ หมายถึง การจุดประกายให้เกิดศรัทธากับมวลสมาชิก หรือจุดประกายอุดมการณ์ให้เกิดขึ้นในหัวใจสมาชิกเมื่อเกิดศรัทธา การพัฒนาจะเริ่มต้น เมื่อยังไม่เกิดศรัทธาจะยังไม่เริ่มต้น ผู้นำหรือเจ้าอาวาสจะต้องจุดประกายที่ตนเองก่อนแล้วจุดประกายให้พระเณรในวัด และประชาชนรอบ ๆ วัด ในที่นี้ หมายถึง การเริ่มต้นที่หัวใจนั่นเอง

๓. ใส่เชื้อ หมายถึง การจัดประสบการณ์ การพัฒนาด้านต่าง ๆ ให้กับกลุ่ม เช่น กิจกรรมการบวชเรียน การศึกษาปฏิบัติธรรม การส่งเสริมสหกรณ์ การทำวัตรสวดมนต์ เป็นต้น

๔. เกื้อกูล หมายถึง การสนับสนุนร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ เช่น การร่วมมือกันในลักษณะ “บวร” มีทั้งองค์กรภาครัฐ – เอกชนสนับสนุนร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง

๕. หนุนเนื่อง หมายถึง การเติบโตของกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีสมาชิกเพิ่มขึ้น อุดมการณ์เหนียวแน่นขึ้น มีกิจกรรมเผยแพร่เพิ่มขึ้น

๖. ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ยั่งยืน ทุกอย่างต้องเป็นอุดมการณ์อยู่ในใจของทุก ๆ คน คนในชุมชนนั้นมีการพัฒนาสร้างสรรค์ไปโดยลำดับ

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ไว้หลายท่าน ดังนี้ กระบวนการการบริหารควรประกอบด้วย ๑๐ ประการ^{๕๕} คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดงานหรือวิธีการปฏิบัติงานไว้เป็นการล่วงหน้า โดยเกี่ยวกับการคาดการณ์ (Forecasting) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Set Objective) การพัฒนาวิธีการ (Develop strategies) ในการวางแผน ซึ่งต้องคำนึงถึงนโยบาย (Policy) เพื่อให้แผนงานที่กำหนดขึ้นไว้มีความสอดคล้องต้องกันในการดำเนินงาน

๒. การจัดการ (Organizing) หมายถึง การพัฒนาระบบการทำงานเพื่อให้งานต่างๆ สามารถดำเนินไปโดยมีการประสานงานกันอย่างดี

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคลเข้าปฏิบัติงานให้เหมาะสมตามตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ

^{๕๔} นายแพทย์คม ป๋องซันต์, ดูรายละเอียดใน กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา ๕๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๕๕} พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔-๗๒.

๔. การตัดสินใจ (Decision) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการที่จะตัดสินใจ แยกแยะและวิเคราะห์ออกมาให้ได้ว่าในการทำงานจะต้องมีการตัดสินใจในเรื่องใดบ้าง

๕. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การศึกษาวิธีการวินิจฉัยสั่งการ รวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศงาน ตลอดจนศิลปะในการบริหารงานที่จะทำให้การทำงานประจำวันของเจ้าหน้าที่ทุกคนเป็นไปด้วยดี

๖. การควบคุม (Controlling) หมายถึง การร่วมมือประสานงาน เพื่อดำเนินการเป็นไปด้วยดี และราบรื่น ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะทำการประสานงานดีขึ้น และดำเนินการแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาขึ้น

๗. การร่วมมือประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงานให้ผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่ายมีความเข้าใจในงาน เข้ามาร่วมทำงานกันอย่างพร้อมเพรียงกัน ข้อตกลงที่สำคัญยิ่งของการประสานงาน คือ ความร่วมมือ ซึ่งเป็นเรื่องของ “จิตใจ”

๘. การสื่อสาร (Communicating) หมายถึง การผ่านข่าวสารข้อมูลและความเข้าใจ เพื่อที่จะให้ผู้บังคับบัญชาหรือบุคคลอื่นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ต้องการ

๙. การรายงานผล (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงาน ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) แจ้งให้ประชาชนทราบ ซึ่งโดยทั่วไปการรายงาน จะหมายถึงวิธีการของสถาบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อสอบถามผู้บังคับบัญชา/ผู้ร่วมงาน ความสำคัญของการรายงานนั้นจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง

๑๐. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การงบประมาณ โดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณ และการเงินตลอดจนการใช้งบประมาณในการควบคุมงาน

อย่างไรก็ตามกระบวนการบริหาร ควรประกอบด้วย ๔ ประการ คือ

๑. การวางแผน หมายถึง หน้าที่ทางการบริหารในการกำหนดจุดหมายและการตัดสินใจเลือกวิธีการที่ดีที่สุดที่จะให้บรรลุจุดหมายนั้น

๒. การจัดองค์การ หมายถึง กำหนดอำนาจหน้าที่และตำแหน่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน

๓. การนำ หมายถึง ความพยายามทำให้มีอิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายขององค์การ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

๔. การควบคุม หมายถึง การมุ่งเน้นที่จะก่อให้เกิดความมั่นใจว่าสมาชิกในองค์กรได้ประพฤติปฏิบัติในทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานหรือจุดหมาย มุ่งเน้นให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ลง^{๕๖}

ทฤษฎีการบริหารตะวันตกโดยมีความเชื่อว่า เป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทาง การบริหาร ๕ ประการ คือ^{๕๗}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำ การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์กรบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

ฟาโยล ยังมีความคิดเห็นว่า หลักการในการบริหารหรือการจัดการนั้น ควรมีความยืดหยุ่นและสามารถประยุกต์ใช้ได้กับนักบริหารทุกระดับในองค์กร เรียกว่า หลักการจัดการสากล ๑๔ ข้อ ดังนี้

^{๕๖} วิโรจน์ สารรัตนะ, การบริหาร หลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทยวิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๕๗} Fayol, Henri, *General and industrial management*, (London : Pittman & Sons, 1964), p. 39.

๑. หลักการแบ่งงานกันทำ (division of work) โดยคำนึงถึงความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (specialization) ของแต่ละคน

๒. หลักอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (authority and responsibility) โดยให้สอดคล้องกับระดับความรับผิดชอบตามตำแหน่งงานนั้นๆ

๓. หลักระเบียบวินัย (discipline) พนักงานทุกคนต้องยอมรับและเชื่อฟังในกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับที่องค์กรกำหนดขึ้น

๔. หลักเอกภาพในการบังคับบัญชา (unity of command) ในการทำงานผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคนจะต้องรับฟังคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวเท่านั้น

๕. หลักทิศทางการทำงานอย่างเดียวกัน (unity of direction) ในการทำงานทุกกลุ่มหรือทุกหน่วยงานในองค์กรควรดำเนินการภายใต้แผนงานและทิศทางการทำงานที่ชัดเจนอย่างเดียวกัน

๖. หลักผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นรองผลประโยชน์ส่วนรวม (subordination of individual interests the general interest) ในการทำงานผลประโยชน์ขององค์กรต้องมาก่อนผลประโยชน์ส่วนตัวโดยคำนึงถึงความสำเร็จขององค์กรเป็นสำคัญ

๗. หลักการจ่ายค่าตอบแทนการทำงานที่เป็นธรรม (remuneration) พนักงานต้องได้รับค่าจ้างที่เป็นธรรมเหมาะสมกับสภาพค่าครองชีพและความพอใจสูงสุดของทั้งฝ่ายคนงานและฝ่ายนายจ้าง

๘. หลักการรวมอำนาจ (centralization) หมายถึง การให้มีศูนย์รวมการตัดสินใจและการควบคุมอยู่ที่ส่วนกลาง และให้มีการกระจายอำนาจหน้าที่ที่เหมาะสมสอดคล้องและพอเหมาะกับองค์กรนั้น ๆ

๙. หลักสายการบังคับบัญชา (scalar chain) ควรกำหนดลำดับสายของการบังคับบัญชาแต่ละหน่วยงานในองค์กรให้ชัดเจน ลดหลั่นกันไปตามลำดับ จากระดับสูงสุดลงมาถึงระดับต่ำสุดขององค์กร ไม่คลุมเครือหรือกำกวม

๑๐. หลักของควมมีระเบียบ (order) ทุกสิ่งทุกอย่างควรมีระเบียบแบบแผนการกำหนดตำแหน่งหน้าที่จะต้องพิจารณาจากคุณสมบัติที่เหมาะสม

๑๑. หลักความเสมอภาค (equity) หมายถึง ผู้บริหารควรยึดหลักการจัดการบนพื้นฐานของความยุติธรรม ความมีเมตตากรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยทั่วถึงทั้งองค์การปราศจากการลำเอียง

๑๒. หลักความมั่นคง (stability of tenure of personnel) ฝ่ายบริหารควรสร้างความรู้สึกในเรื่องความมั่นคงในหน้าที่การงานและรักษาพนักงานที่มีคุณภาพไว้กับองค์การ เพื่อลดอัตราการออกจากงานให้น้อยลง

๑๓. หลักความคิดริเริ่ม (initiative) เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาขององค์การ

๑๔. หลักความสามัคคี (esprit de corps) ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพนักงานด้วยการทำงานเป็นทีมและมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเพื่อให้เกิดเอกภาพทั้งองค์การ

นอกจากนี้กระบวนการบริหารนั้นต้องประกอบด้วย ขั้นตอนที่สำคัญหรือที่เรียกกันย่อ ๆ ว่า “POSDCORB Model” ซึ่งอธิบายตามความหมายได้ดังนี้^{๕๘}

๑. การวางแผน (P=Planning) หมายถึง การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องทำอะไรบ้างและทำอย่างไร

๒. การจัดการองค์การ (O=Organizing) หมายถึง การจัดหน่วยงาน กำหนดโครงสร้างของหน่วยงาน การจัดสายงานตำแหน่งต่าง ๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน

๓. การจัดหาบุคคล (S=Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคล เป็นการบริหารงานทางด้านบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน

๔. การอำนวยการ (D=Directing) หมายถึง การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการหน่วยงานให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

๕. การประสานงาน (Co=Coordinating) หมายถึง การประสานงานกิจการด้านต่างๆ ของหน่วยงาน ให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

๖. การรายงาน (R=Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานว่าก้าวหน้าเพียงใด

๗. การงบประมาณ (B=Budgeting) หมายถึง การงบประมาณ การจัดทำงบประมาณบัญชีการใช้จ่ายเงิน การควบคุมและการตรวจสอบด้านการเงิน

เทเลอร์ (Frederick W Taylor) บิดาแห่งการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ^{๕๙}

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จรวดเร็วไปด้วยดีตาม

^{๕๘} Gulick L. and Urwick J., *Papers on the Science of Administration*, (New York : Institute of Public Administration, 1973), pp.18-19.

^{๕๙} เทเลอร์, อ่างในธงชัย สันติวงษ์, *องค์การและการบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗ - ๔๘.

วัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผล คนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลิตผลสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น

อนึ่งนักวิชาการชาวตะวันตกยังได้เสนอทฤษฎีของการบริหาร คือ ทฤษฎี Z โดยหลังจากการศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา และได้ทำการประสมประสานกัน โดยมีแนวคิดด้านการบริหาร ดังนี้

๑. การจ้างงานระยะยาว
๒. การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์
๓. ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล
๔. การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป
๕. การควบคุมในตัวเองไม่เป็นทางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจนและเป็นทางการ
๖. เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง
๗. มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว^{๖๐}

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการนั้นมีหลากหลายทฤษฎีและมีหลักการที่คล้ายกันและมีทิศทางเดียวกันคือให้งานบรรลุวัตถุประสงค์อย่างสูงสุด และการที่ผู้บริหารองค์กรต่าง ๆ จะนำทฤษฎีเหล่านั้นมาใช้จำเป็นต้องศึกษาอย่างจริงจังถึงความเหมาะสมและคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดที่องค์กรจะได้รับ ตลอดจนวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆ ทั้งทางด้านวัฒนธรรมองค์กร และทรัพยากรที่มีอยู่ แล้วนำมาปรับประยุกต์ใช้จนเกิดเป็นระบบการบริหารที่ดีมีคุณภาพ ก็จะสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่องค์กรนั้นได้

^{๖๐} William Ouchi, **Organization and Management** , (Eaglewood Cliffs : Prentice Hill, 1971), p.283.

๒.๒ หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการวัด

๒.๒.๑ หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการ

การบริหารจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ส่วนหนึ่งนั้นก็ขึ้นอยู่กับคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารในการบริหารองค์การเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากที่สุด ดังนั้นมีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการองค์การไว้ ดังนี้

การที่พระพุทธศาสนาจะมีความมั่นคงอยู่ได้นานพระพุทธรูปองค์ทรงตรัสไว้ว่า จะต้องมีการบูชาพระศาสดาดี พระธรรมดี และพระสงฆ์ดี ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ ดังนี้คือ

ดูกรจุนทะ อนึ่ง ศาสดาในโลกนี้เป็นสัมมาสัมพุทธะ และธรรมเล่าก็เป็นธรรมอันศาสดานั้นกล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมอันท่านผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ ทั้งสาวกก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง เป็นผู้ประพฤติตามธรรม ย่อมสมาทานธรรมนั้นประพฤติ สาวกนั้นเป็นผู้อันใครๆ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรอาวุโส เป็นลาภอย่างยิ่งของท่านนั้นท่านนั้นได้ดีแล้ว ด้วยว่าพระศาสดาของท่านก็เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระธรรมเล่าก็เป็นธรรมอันพระศาสดานั้นกล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ท่านผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ ทั้งตัวท่านก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง เป็นผู้ประพฤติตามธรรม ย่อมสมาทานธรรมนั้นประพฤติ ด้วยเหตุดังนี้แล จุนทะ แม้ศาสดาก็ควรได้รับสรรเสริญในธรรมนั้น แม้ธรรมก็ควรได้รับสรรเสริญในธรรมนั้น แม้สาวกเล่าก็ควรได้รับสรรเสริญในธรรมนั้นอย่างนี้ ดูกรจุนทะ ผู้ใดแลพึงกล่าวกะสาวกเห็นปานนั้นอย่างนี้ว่า ท่านเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อธรรมอันควรรู้ จักยังธรรมอันควรรู้ให้สำเร็จได้โดยแท้ ผู้ที่สรรเสริญ ผู้ที่ได้รับสรรเสริญ ผู้ที่ได้รับสรรเสริญแล้วย่อมปรารภความเพียรโดยประมาณยิ่ง คนทั้งหมดนั้นจะประสบบุญเป็นอันมาก ชื่อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรจุนทะ เพราะว่าชื่อนี้ย่อมมีในธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ท่านผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ อย่างนี้แล ฯ^{๖๑}

ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นใด อันเราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง บริษัททั้งหมดเทียว พึงพร้อมเพรียงกันประชุมรวบรวมตรวจตราอรรถด้วยอรรถ พยัญชนะด้วยพยัญชนะ ในธรรมเหล่านั้นโดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงเป็นไปตลอดกาลยืดยาว ตั้งมั่นอยู่สิ้นกาลนานพรหมจรรย์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดูกรจุนทะ ก็ธรรมทั้งหลายเหล่านั้น

^{๖๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๖๙/๑๒๙.

อันเราแสดงแล้วด้วยความรู้ยิ่งเป็นไฉน ที่บริษัททั้งหมดเที่ยว พึงพร้อมเพรียงกันประชุมรวบรวมตรวจตราอรรถด้วยอรรถ พญฺญชนะด้วยพญฺญชนะ โดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ตลอดกาลยืดยาวตั้งมั่น อยู่สิ้นกาลนาน พรหมจรรย์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย คืออะไรบ้าง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิเบทา ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ดูกรจุนทะ ธรรมทั้งหลายเหล่านี้แล อันเราแสดงแล้วด้วยความรู้ยิ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่บริษัททั้งหมดเที่ยว พึงพร้อมเพรียงกันประชุมรวบรวมตรวจตราอรรถด้วยอรรถ พญฺญชนะด้วยพญฺญชนะ โดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ตลอดกาลยืดยาว ตั้งมั่นอยู่สิ้นกาลนาน พรหมจรรย์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ^{๖๒}

ภิกษุสาวกของเราเป็นเถระ เป็นผู้เชี่ยวชาญได้รับแนะนำแล้ว เป็นผู้แก่กล้า บรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะแล้วสามารถเพื่อจะกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ สามารถเพื่อจะแสดงธรรมให้มีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรวิบาทที่เกิดขึ้นแล้วเสียได้ด้วยดี โดยชอบธรรมมีอยู่ ดูกรจุนทะบัดนี้ ภิกษุสาวกทั้งหลายของเราผู้เป็นเถระก็มีอยู่ ผู้ปานกลางก็มีอยู่ ผู้ใหม่ก็มีอยู่ดูกรจุนทะ บัดนี้ ภิกษุณีสาวกาทั้งหลายของเราผู้เป็นเถรีก็มีอยู่ ผู้ปานกลางก็มีอยู่ผู้ใหม่ก็มีอยู่ ดูกรจุนทะ อุบาสกสาวกทั้งหลายของเราผู้เป็นคฤหัสถ์หนุ่มงามหนุ่มขาวประพติพรหมจรรย์ก็มีอยู่ บริโภคกามก็มีอยู่ ดูกรจุนทะ บัดนี้ อุบาสิกาสาวกาทั้งหลายของเราผู้เป็นคฤหัสถ์หนุ่มงามหนุ่มขาวประพติพรหมจรรย์ก็มีอยู่ บริโภคกามก็มีอยู่ ดูกรจุนทะ อนึ่ง ในบัดนี้ พรหมจรรย์ของเราสำเร็จผลแพร่หลายกว้างขวาง ชนเป็นอันมากรู้ได้ เป็นปิกแผ่นพ้อที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศไว้ด้วยดีแล้ว ฯ^{๖๓}

ผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติสำคัญ ๒ ประการดังกล่าวมานานแล้วคือ อัตตहितสมบัติ หมายถึงความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ และปรทิตตปฏิบัติ หมายถึงความมีน้ำใจในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมและองค์การของคน

พระพุทธเจ้าทรงเพียบพร้อมด้วยอัตตहितสมบัติและปรทิตตปฏิบัติ จึงสามารถใช้ภาวะผู้นำบริหารกิจการพระพุทธศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อัตตहितสมบัติที่สำคัญในการบริหารของพระพุทธเจ้าก็คือ ความสามารถในการสื่อสารกับคนทั่วไป ในการสื่อสารเพื่อการบริหารแต่ละครั้ง พระพุทธเจ้าใช้หลัก ๔ ส.^{๖๔} ซึ่งมีคำอธิบายเป็นประยุกต์เข้ากับการบริหารดังต่อไปนี้

๑. สันทิสสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย

^{๖๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๗/๑๓๘.

^{๖๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๕/๑๓๕.

^{๖๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๔๘/๑๖๐.

๒. สมาทปนา (จงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกว่าต้องฝ่าฟันให้ไกลและไปให้ถึง

๓. สมุตเตชนา (แก้ลัวล้า) หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย

๔. สัมปหังสนา (ร่าเริง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

ความสามารถในการจงใจคนของพระพุทธเจ้า ตรงกับพระสมัญญาว่า คถาคต หมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น^{๖๕} พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมากเพราะทรงสอนให้รู้ (ยถาวาทิ) ทำให้ดู (ตถาการิ) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาทิ ตถาการิ)

ยิ่งไปกว่านั้น การสั่งการแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่ายเพราะไม่ใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแสดงธรรมเป็นโดยดั่งที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำความดีซึ่งเรียกว่า อธิปไตย ๓ ประการ^{๖๖} ดังนี้

๑. อัตตาธิปไตย การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง

๒. โลกาธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง บันทึก ยึดทัศนะหรือคะแนนนิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง

๓. ธรรมาธิปไตย การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ นั่นคือยึดธรรม คือหน้าที่เป็นสำคัญ

แม้พระพุทธเจ้าจะประกาศว่า พระองค์เป็นธรรมราชา แต่ก็ไม่ทรงใช้อำนาจเบ็ดเสร็จโดยลำพังพระองค์เองตามแบบราชาธิปไตย ในสมัยนั้นพระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจในการบริหารให้กับคณะสงฆ์ดังกล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจในการบริหารของพระพุทธเจ้าผู้หมดกิเลสแล้วย่อมไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ส่วนพระองค์ การบริหารของพระพุทธเจ้าจึงไม่ใช่อัตตาธิปไตย นอกจากนี้พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทรงบริหารกิจการพระศาสนาไปตามคำนิทา และสรรเสริญของชาวโลก การบริหารของพระองค์จึงไม่ใช่โลกาธิปไตย พุทธวิธีบริหารเป็นธรรมาธิปไตย เพราะพระพุทธเจ้าทรงยึดธรรมคือ หลักการสร้างประโยชน์สุขเพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักการบริหารของพระองค์ไว้ว่า

“พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรมสักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา เป็นธรรมาธิปไตย ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่เป็นธรรม”^{๖๗}

^{๖๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๑/๒๕๔.

^{๖๖} อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๗๙/๑๘๗.

^{๖๗} อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๕๐/๑๓๗.

เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงยึดหลักธรรมาธิปไตยนี้เอง จึงไม่มีการตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระพุทธองค์ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอานนท์ทูลถามว่า จะทรงตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระองค์ ทั้งนี้เพราะทรงประสงค์จะให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วจะเป็นศาสดาของพวกเธอเมื่อเราล่วงลับไปแล้ว”^{๖๘}

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วไปนาน พระมหากัสสปะได้ปฏิบัติตามพุทธพจน์โดยเรียกประชุมพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปเพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่สำหรับใช้เป็นหลักอ้างอิงในการบริหารกิจการพระศาสนา นับตั้งแต่นั้นมาการบริหารกิจการพระศาสนาก็ยึดหลักธรรมวินัยในพระไตรปิฎกเป็นหลัก โดยมีคณะสงฆ์เป็นองค์การบริหารสูงสุดสืบต่อจนทุกวันนี้

อย่างไรก็ดีคุณธรรมที่นักบริหารพึงมี คือ อปริหานิยธรรม ๗^{๖๙} ของกษัตริย์วชิ หรือ วชิ ชื่อปริหานิยธรรม ๗ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ
ข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า : พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม

๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววชิ เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕. บรรดากุลสตรีกุลกุมารทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ

๖. เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวชิ (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๗. จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมีได้มา พึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแว่นแคว้นโดยผาสุก

^{๖๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๗/๑๔๐.

^{๖๙} อ.ส.ต.ด.ก. (ไทย) ๒๓/๑๐/๑๘.

หลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือยุแหย่ให้แตกสามัคคี^{๗๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง นักบริหารแบบธรรมาธิปไตยควรยึดหลักธรรมในการบริหารที่เรียกว่า พละ ๔ ประการ คือ^{๗๑}

๑. ปัญญาพละ กำลังความรู้หรือความฉลาด
๒. วิริยพละ กำลังแห่งความเพียร
๓. อนวัชชพละ กำลังการงานที่ไม่มีโทษหรือความสุจริต
๔. สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์ หรือมนุษยสัมพันธ์

พละหรือกำลังแห่งคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ช่วยทำให้นักบริหารปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ นักบริหารจะสามารถวางแผน จัดองค์การ แต่งตั้งบุคลากร อำนาจการ และควบคุมได้ดีต้องมีความฉลาด ขยัน สุจริต และมนุษยสัมพันธ์ ยิ่งเขามีคุณธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ เพิ่มมากขึ้นเท่าใดก็ยิ่งทำงานได้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามถ้าใครคนใดขาดคุณธรรมทั้ง ๔ ประการ แม้เพียงบางข้อ เขาก็เป็นนักบริหารที่ดีไม่ได้^{๗๒}

นอกจากนี้ยังได้สรุปพุทธวิธีการบริหารไว้ว่า พุทธวิธีการบริหารยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองก็ต้องประพฤติธรรมและใช้หลักธรรมเป็นหลักในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งเป็นอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตยผู้บริหารที่เป็นอัตตาธิปไตยก็มักจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนหรือความพอใจของตนเองเป็นที่ตั้งโดยยึดคิดว่าถูกต้องคือถูกใจข้าพเจ้า ผู้บริหารประเภทนี้มักลงท้ายด้วยการเป็นเผด็จการ

ส่วนผู้บริหารที่เป็นโลกาธิปไตยก็พยายามเอาใจทุกคนเพื่อให้ตนเองอยู่ในตำแหน่งต่อไปได้ เขาพยายามทำให้ถูกใจทุกคนซึ่งก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ผู้บริหารประเภทนี้ก็มีกหนิปัญหา เมื่อมีปัญหาคัดแย้งเกิดขึ้นภายในองค์กรก็พยายามลอยตัวหนีปัญหา

ผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เขายึดถือคิดว่าถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากล้าตาดัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยไม่พยายามลอยตัวหนีปัญหา เขาถือคิดว่าอำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นคือประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้

^{๗๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

^{๗๑} อ.นวก. (ไทย) ๒๓/๕/๗๙๒.

^{๗๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔๔-๔๕.

ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”^{๗๓}

พระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ทัศนะไว้ถึงหลักธรรมาภิบาลสรุปได้ว่า การปกครองการบริหารแบบบูรณาการของหัวหน้าฝ่ายบริหารขององค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของทางราชการ ในส่วนกลางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ดี องค์กรรัฐวิสาหกิจ และองค์กรธุรกิจเอกชนก็ดี องค์กรทางศาสนา และองค์กรสาธารณะอื่นๆก็ดี ที่จะให้บังเกิดผลสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง ชื่อว่า การบริหารการปกครองที่ดี (Good Governance) นั้น ประมวลรวมย่อลงใน “หลักธรรมาภิบาลตามแนวความคิดปรัชญาเชิงพุทธ” ๔ ประการเหล่านี้ คือ^{๗๔}

๑. หลักความถูกต้อง (accuracy/valid)

การบริหารการปกครองที่ดีต้องเป็นไปด้วยความถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง ๑ ถูกต้องตามหลักวิชาการ ๑ ถูกต้องตามความต้องการ และ/หรือได้รับความพึงพอใจของประชาชนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ๑ และถูกต้องตามหลักศีลธรรม ๑

๑.๑ ถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง รวมความถึงระเบียบ กฎข้อบังคับขององค์กรที่ออกตามกฎหมายของบ้านเมืองด้วย

๑.๒ ถูกต้องตามหลักวิชาการ หมายถึง หลักวิชาการที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอันจำเป็นที่เชื่อถือได้ถูกต้องที่ตรงประเด็น และสมบูรณ์พอ ประมวลวางเป็นหลักปฏิบัติ หรือเป็นทฤษฎีขึ้นตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไว้แล้ว

๑.๓ ถูกต้องตามนโยบาย และสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กร

๑.๔ ถูกต้องตามความต้องการ หรือความพึงพอใจ ของผู้บังคับบัญชา ของผู้ปฏิบัติงานทุกระดับ และถูกต้องตามความต้องการ หรือความพึงพอใจ ของประชาชนโดยส่วนรวม

๑.๕ ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ในฐานะที่ประเทศไทย บ้านเมืองพุทธ ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ ๙๕ เป็นพุทธศาสนิกชน และพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ย่อมบังเกิดผลดี แก่ผู้ปฏิบัติตามในกาลทุกเมื่อ การบริหารงานที่ดี คือ ที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม จึงช่วยให้การบริหารทุกองค์กรได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง

ศีล เป็นข้อห้าม ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานทุกระดับพึงมีศีลอย่างน้อยศีล ๕ เบญจศีล ได้แก่ ไม่เจตนาฆ่าสัตว์ ๑ ไม่เจตนาลักฉ้อ คดโกง หรือคอร์รัปชั่น ๑ ไม่เจตนาประพฤติดินในกาม ๑ ไม่เจตนาโกหกหลอกลวง ๑ และไม่เสพติดินเมาให้โทษ เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๑

^{๗๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๙.

^{๗๔} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์, (กรุงเทพมหานคร : ชัยมงคลพรินติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

ธรรม เป็นข้อปฏิบัติ อย่างน้อยเบญจธรรม คือ คุณธรรมของคนดี ๕ ประการ ได้แก่
 ความมีเมตตา กรุณา เห็นอกเห็นใจกัน ไม่คิดประหัตประหารกัน ๑ การให้ปัน การเสียสละกาย
 สติปัญญา เวลา และกำลังทรัพย์ เพื่ออนุเคราะห์สงเคราะห์ผู้อื่น ๑ มีความสันโดษในคู่ครองของตน มี
 ความสำรวมในโอวาท ๑ มีความซื่อสัตย์ ๑ ความจริงใจ ๑ และมีสติสัมปชัญญะ รู้ผิดชอบ ชั่ว ดี รู้
 บาปบุญ คุณ โทษ รู้ทางเจริญ ทางเสื่อมแห่งชีวิตที่เป็นจริง ๑ เป็นต้น

๑.๖ ถูกต้องตามหลักธรรม ที่เป็นอุปกะที่สำคัญ คือ การบริหารการปกครอง พระ
 ราชอาณาจักรของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า แต่ปางก่อน ที่ใช้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพ ตลอดมาแต่
 โบราณกาล จนถึงปัจจุบันนี้ อันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ผู้ทรงคุณประเสริฐของ
 ไทยเรา ก็ได้ทรงถือเป็นหลักปฏิบัติพระองค์ตลอดมา คือ หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ได้แก่

๑.๖.๑ ทาน ให้ปันช่วยประชา คือ บำเพ็ญตนเป็นผู้ให้ โดยมุ่งปกครองหรือทำงาน
 เพื่อให้เขาได้ มิใช่เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวก จัดสรรความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ให้
 ประชาชนได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน
 ประสบทุกข์และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

๑.๖.๒ ศีล รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงาม สำนวนกายและวจีหาวารประกอบ
 แต่การสุจริต รักษาจิตดีคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาชน มี
 ให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน

๑.๖.๓. ปริจาคะ คือ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ คือ สามารถเสียสละความสุข
 สำนวน เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของ
 บ้านเมือง

๑.๖.๔. อาชชวะ ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือ ซื่อตรงทางสัตย์ไรรมา ยา ปฏิบัติ
 การกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๑.๖.๕. มัททวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคาย
 กระด้างถือองคค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวลละมุนละไม ควรได้รับความรักภักดี แต่มี
 ขาดยำเกรง

๑.๖.๖. ตปะ พ้นมัวเมาด้วยเผากิเลส คือ แผลดเผากิเลสค้นหา มิให้เข้ามาครอบงำ
 จิต ระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ มีความเป็นอยู่
 สม่่าเสมอหรืออยู่อย่างง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

๑.๖.๗. อักโกธะ ถือเหตุผลไม่โกรธา คือ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่วินิจฉัยความกระทำการ
 ด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาประจำใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิต
 อ่อนสุ่มราบเรียบตามธรรม

๑.๖.๘. อวิหิงสา มือหิงสานำร่มเย็น คือ ไม่หลงระเหิงอำนาจ ไม่บีบคั้นกดขี่ มีความกรุณา ไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชากรราษฎรผู้ใดด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๑.๖.๙. ขันติ ขำนะเชญด้วยขันติ คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะลำบากกายนำเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ทอดทิ้งจะถูกย่ำถูกหยันด้วยถ้อยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกิจกรรมที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑.๖.๑๐. อวิโรธนะ มิปฏิบัติคลาดจากธรรม คือ ประพฤติมิให้ผิดจากประศาสนธรรม อันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎรเป็นที่ตั้งอันใดประชากรราษฎรปรารถนาโดยชอบธรรม ก็ไม่ขัดขืน การใดจะเป็นไปโดยชอบธรรม เพื่อประโยชน์ของประชาชน ก็ไม่ขัดขวาง วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้ายลากลักการหรืออิฏฐารมณ์อนิฏฐารมณ์ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม กดี นิติธรรม คือระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม กดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป^{๗๕}

ตลอดจนหลักธรรมอื่นๆ ได้แก่ ราชสังคหวัตถุ จักรวรรดิวัตร พละ และพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาพรหมวิหาร เป็นต้น

๒. หลักความเหมาะสม (Appropriate/Proper)

หมายถึง ความรู้บริหารจัดการองค์กร หรือหน่วยงานและปกครองดูแล ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ด้วยความเหมาะสมกับเหตุผล เหมาะสมกับบุคคล กับชุมชน กับกาลเวลา สถานที่และให้เหมาะสมกับสถานการณ์แวดล้อม เมื่อยามจำเป็นที่ให้อภัยยืดหยุ่น (Flexible) หรือประนีประนอม (Compromise) โดยไม่เสียหลักการ ให้การปฏิบัติงานสำเร็จอย่างได้ผลดีที่สุด ให้มีส่วนเสียหายน้อยที่สุด หรือให้ไม่เสียหายเลย ความแข็งแกร่ง หรือแข็งแกร่งด้วยมานะ ทิฐิ ขนิน “ยอมหักไม่ยอมงอ” มีข้ออุปมาที่ดี ที่จะให้ประสบผลสำเร็จได้ตลอดไป

ทั้งนี้ พึงอาศัยหลักปฐิธรรม ๗ ประการ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว คือ

ธมฺมณฺญตา	รู้จักหลักวิชา หรือรู้จักเหตุ ๑
อตฺถณฺญตา	รู้จักความหมาย หรือรู้จักผล ๑
อตฺตณฺญตา	รู้จักตน ๑
มตฺตณฺญตา	รู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอยทรัพย์ ๑
กาลณฺญตา	รู้จักกาลเวลาอันควรที่จะปฏิบัติหรือดำเนินการให้ได้ผลดี ๑

^{๗๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมานุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๗-๒๘.

ปรีศณฤตา รู้จักชุมชน ๑

บุคคณฤตา รู้จักบุคคล ๑ เป็นต้น

เป็นหลักในการวางตัวในวงงาน ในวงสังคมทุกระดับ และในการปกครองบังคับบัญชา
ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้อย่างเหมาะสม

๓. หลักความบริสุทธิ์โปร่งใส (Purity/Transparency)

หมายถึง การบริหารการปกครอง การตัดสินใจหรือการวินิจฉัยสั่งการใดๆ ก็เป็นไปด้วย
ด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือ ด้วยเจตนาบริสุทธิ์ มุ่งตรงต่อความสำเร็จอย่างได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูงของ
องค์กร และมุ่งตรงต่อประโยชน์ และความสันติสุขโดยรวม ของประชาชนเป็นสำคัญ จึงเป็นการ
บริหารที่สุจริต มีความโปร่งใส (Transparent) ตรวจสอบได้

๔. หลักความยุติธรรม (Justice)

หลักความยุติธรรมหมายถึง การบริหารการจัดการกิจกรรม และ/หรือโครงการต่างๆ
ขององค์กร อย่างมีประสิทธิภาพ (High Efficiency) กล่าวคือ ให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิผล
(Effectiveness) และให้ได้รับความพึงพอใจ (Satisfaction) โดยธรรมจากชนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่าง
สูง ต่อค่าลงทุน (Investment Costs) ได้แก่ กำลังงบประมาณ กำลังบุคลากรและทรัพยากร และ
ระยะเวลาที่ใช้ในการบริหารจัดการที่ต่ำ คือ อย่างประหยัด และคุ้มค่า และหมายถึงการปกครอง
บังคับบัญชา ดูแล ปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ด้วยความเป็นธรรม คือ

ไม่อคติ ด้วยความรัก (ฉนุหาคติ) หรือ เห็นแก่ตัว เห็นแก่พวกพ้อง หมู่เหล่า ๑

ไม่อคติ ด้วยความโกรธ หรือเกลียดชัง (โทสาคติ) ๑

ไม่อคติ ด้วยความเกรงกลัว (ภยาคติ) ๑

ไม่อคติ ด้วยความหลง (โมหาคติ) เพราะหุเบา หรือไม่รู้ข้อมูล ที่ถูกต้อง เป็นจริง ที่
เชื่อถือได้ ที่ตรงประเด็น และที่สมบูรณ์ดีพอ อีก ๑

หลักธรรมาภิบาล ๔ ประการ นี้ ย่อมเป็นหลักสำคัญ สำหรับผู้ปกครอง ผู้บริหารทุก
ระดับ สามารถใช้เป็นแนวทางในการปกครองบังคับบัญชาดูแล ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และใช้ในการ
บริหารจัดการ โครงการต่างๆขององค์กรให้ประสบความสำเร็จ และให้บรรลุผลดี ที่ประสิทธิภาพสูง
ได้อย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ดีคุณธรรมสำหรับผู้บริหารไว้ว่า นักบริหารทุกประเภทตั้งแต่ระดับนานาชาติ
ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ระดับองค์กร หน่วยงาน ครอบครัว ตลอดจนถึงตนเอง ควรจะมีวินัยและควร
ก่อนให้เกิดวินัยในหมู่คณะที่ตนรับผิดชอบในฐานะผู้นำด้วย ในทางพระพุทธศาสนาวินัยสำหรับ
ฆราวาสก็คือ ศีล ๕ ซึ่งการที่จะรักษาศีลให้ได้ผลดี ควรจะต้องมีเบญจธรรมประกอบด้วย ผู้บริหารที่ดี
ควรจะต้องมีวินัยดังกล่าว เพื่อที่จะนำหมู่คณะไปสู่การพัฒนาในระยะยาว ในการปฏิบัติหน้าที่บริหาร
นอกจากจะต้องรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์แล้วจะต้องมีธรรมอื่น ๆ ประกอบอีก เช่น ความยุติธรรม ซึ่ง

หมายถึงความเที่ยงตรง ไม่ผิดหรือบิดเบือนไปจากความจริง นักบริหารจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ตรงตามนิยมของสังคมอยู่เสมอ โดยไม่มีอคติเข้ามาประกอบการตัดสินใจตัดสินเป็นอันขาด ซึ่งอคตินั้นได้แก่ความลำเอียงมี ๔ ประการ คือ

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก
๒. โมหาคติ ลำเอียงเพราะชัง
๓. โทสะคติ ลำเอียงเพราะเกลียด
๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

และนอกจากนี้นักบริหารจะต้องมีธรรมประจำใจอีกประการหนึ่ง คือ ขันติ ความอดทน นักบริหารจะต้องมีความอดทนต่อสภาวะการณ์ต่าง ๆ ๓ ประการ คือ

๑. อดทนต่อความลำบาก
๒. อดทนต่อความตรากตรำ
๓. อดทนต่อความเจ็บใจ

ธรรมข้อนี้ทำให้เกิดความงามทางจรรยา ทำให้ไม่มีพฤติกรรมอันทุจริตทั้งหลาย ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพราะสามารถอดทนต่อ โลภะ โทสะ โมหะ ได้เป็นอย่างดี^{๗๖}

จะเห็นได้ว่าคุณธรรมสำหรับผู้บริหาร เป็นหลักสำคัญในการประพฤติ ปฏิบัติตนของผู้บริหาร นอกจากจะใช้กับผู้ที่บังคับบัญชาแล้ว ยังต้องมีการติดต่อประสานงานกับบุคคลหลายฝ่าย เช่น ชุมชน สังคม หรือผู้บังคับบัญชาในองค์กรอื่น เป็นต้น จึงสามารถรวบรวมเกี่ยวกับคุณธรรมของผู้บริหารพื้่นนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานของหน่วยงาน ดังนี้

๑. คุณธรรมในการดำรงตน เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้บริหาร เพื่อให้ผู้บริหารมีคุณสมบัติเป็นสัปบุรุษ มีคุณธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นมนุษย์ หมวดธรรมที่จำเป็น เช่น สุจริต ๓ พรหมวิหาร ๔ สัปบุรุษธรรม ๗ นาถกรณธรรม ๑๐ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคุณธรรมอื่นๆ ที่ช่วยส่งเสริมความเป็นคนดี คุณธรรมเหล่านี้เป็นคุณธรรมที่ควรค่าแห่งการดำรงตนของผู้บริหารเป็นอย่างยิ่ง ถ้าผู้บริหารมีคุณธรรมแห่งการดำรงตนแล้ว ย่อมจะส่งเสริมให้ตัวผู้บริหารเอง เป็นที่เคารพ ศรัทธา น่านับถือ ในความเป็นคนคนดีของผู้บริหารต่อเพื่อนร่วมงาน และคนทั่วไปเป็นอย่างยิ่ง

๒. คุณธรรมต่อเพื่อนร่วมงาน เป็นคุณธรรมเพื่อความดีงามแห่งสังคม และช่วยส่งเสริมชีวิตที่ดีร่วมกันระหว่างผู้บริหารกับเพื่อนร่วมงาน ถือว่าเป็นการครองใจคน ผู้บริหารจึงควรมีคุณธรรมเหล่านี้ คือ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ขรวาสาธรรม ๔ สังคห-วัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ มิตรแท้ ๔ ทิศ ๖ คุณเหล่านี้เป็นคุณธรรมที่ผู้บริหารควรใช้ในการปฏิบัติต่อเพื่อน

^{๗๖} นิติย สัมมาพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๔๔-๕๓.

ร่วมงานให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียว รักใคร่ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันแก้ปัญหา พัฒนาการดำเนินงานของหน่วยงานให้เจริญก้าวหน้า

๓. คุณธรรมในการปฏิบัติงาน จะเป็นคุณธรรมที่มีประโยชน์ต่อการทำงาน การปกครองโดยช่วยจัดและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน ผู้บริหารควรมีคุณธรรมตามหมวดธรรมต่อไปนี้ คือ อธิปไตย ๓ สังคหวัตถุ ๔ อคติ ๔ พรหมวิหาร ๔ พละ ๔ อปริหายธรรม ๗ ราชธรรม ๑๐ คุณธรรมเหล่านี้ จะช่วยส่งเสริมการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา ให้บรรลุผลสำเร็จได้อย่างดียิ่ง

คุณธรรมของผู้บริหารทั้ง ๓ ประการ คือ คุณธรรมในการครองตน คุณธรรมในการครองคน และคุณธรรมในการครองงาน มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารงานในองค์กร เพราะองค์กรจะดีเยี่ยมไม่ได้ ถ้าหากว่าผู้บริหารแย่ และองค์กรจะแย่ไม่ได้ ถ้าผู้บริหารเยี่ยงนั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารที่มีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถ หรือผู้บริหารที่ดีจะต้องบริหารองค์การได้ดีตามไปด้วย^{๗๑๗}

ถึงกระนั้นพระพุทธศาสนาได้กำหนดหลักคุณธรรมของการบริหารไว้ในปธานสูตร เรียกว่า “สัมมปปธาน”^{๗๑๘} คือ ความเพียรที่ถูกต้องที่ควรตั้งไว้ในเบื้องต้นในกิจการทั้งปวง ๔ หลักใหญ่ คือ

๑. สังวรปธาน : หลักการป้องกัน คือ การสำรวม ระมัดระวัง ปิดกั้น ขวางกั้น กีดกัน ปิดป้อง ห้ามไม่ให้ความชั่ว ความเสื่อมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

๒. ปหานปธาน : หลักการปราบปราม คือ การลด ละ เลิก กำจัด ฆ่าให้ตาย ประหาร ทำให้หมดไป หลีกไปให้พ้น ซึ่งปัญหา ความชั่ว ความเสื่อมที่ล่วงละเมิดเกิดขึ้นแล้ว

๓. ภาวนาปธาน : หลักการพัฒนา คือ การทำให้มี ทำให้เกิด ความดีใดที่ยังไม่มี ทำให้มี ความดีใดที่ยังไม่เป็น ทำให้เป็น ความดีใดที่ยังไม่เกิด ทำให้เกิด

๔. อนุรักษนาปธาน : หลักการอนุรักษ์ คือ การตามดูแลรักษา การทำนุบำรุง การส่งเสริมและสนับสนุน ซึ่งความดี สิ่งที่ดีที่เกิดขึ้น ที่มี ที่เป็นแล้ว ให้เจริญรุ่งเรือง เติบโตก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

คุณธรรมการบริหารนี้ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ต้องสมดุลกัน จะยิ่งหรือหย่อนกว่ากันไม่ได้ เพราะหากการบริหารเชิงรับมากประเทศชาติย่อมไม่เจริญรุ่งเรือง ไม่ก้าวหน้า ล้าหลัง และ

^{๗๑๗} มัชฌิมา นิกาย, อินทสมิต, คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร : พุทธธรรมเพื่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ทางการศึกษา, (เลย : สถาบันราชภัฏเลย, ม.ป.ป. ๒๕๔๖), หน้า ๒๖. (อัดสำเนา).

^{๗๑๘} อด.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๙/๙๖.

หากเชิงรุกมาก ประเทศชาติย่อมรุ่งเรืองวายเป็นศรี สันติสุขไปกับการผลิตและการบริโภคที่ไร้
ขอบเขตและประมาทวุ่นวาย เปรียบเทียบให้เห็นชัดก็คือ ประเทศพม่ากับประเทศไทยนั่นเองแล^{๗๙}

สรุปได้ว่า หลักธรรมของผู้บริหารที่จะทำให้การบริหารองค์การนั้น ๆ มีประสิทธิภาพ
และประสิทธิผลที่ดี ควรมีอยู่ด้วยกันให้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ หลักธรรมในการดำรงตน เป็นคุณธรรมที่มี
ความสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้บริหาร เช่น หลักธรรมธัมมสังคัลป์ ๓ ประการ คือ พรหม
วิหาร ๔ สัมปยุตธรรม ๗ นาถกรรมธรรม ๑๐ เป็นต้น หลักธรรมต่อเพื่อนร่วมงาน เป็นคุณธรรมเพื่อ
ความดีงามแห่งสังคม และช่วยส่งเสริมชีวิตที่ดีร่วมกันระหว่างผู้บริหารกับเพื่อนร่วมงาน เช่น ธรรม
คัมภีร์โลก ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ขรรษาธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ มิตรแท้ ๔ ทิศ
๖ เป็นต้น และ หลักธรรมในการปฏิบัติงาน จะเป็นคุณธรรมที่มีประโยชน์ต่อการทำงาน การปกครอง
โดยช่วยจัดและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน เช่น อธิปไตย ๓ สังคหวัตถุ ๔ อคติ ๔ พรหมวิหาร ๔ พละ ๔
อปริหาญธรรม ๗ ราชธรรม ๑๐ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังต้องมีความอดทนทั้งสภาวะการณ์ต่าง ๆ คือ
อดทนต่อความลำบาก อดทนต่อความตรากตรำ และอดทนต่อความเจ็บใจ หากผู้บริหารคนใด
สามารถปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวได้ ถือว่าเป็นผู้บริหารที่มีคุณธรรม จริยธรรม และการปฏิบัติงาน
ที่มีคุณภาพคนหนึ่ง

๒.๒.๒ หลักพุทธธรรมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาส

ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต^{๘๐} ได้กล่าวถึงหลักธรรมสำหรับเจ้า
อาวาสไว้ในอาวาสสิกขวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส ดังนี้

คุณธรรมสำหรับเจ้าอาวาส^{๘๑}

๑. เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยมรรยาท เพียบพร้อมด้วยวัตร
๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ
๓. เป็นผู้ประพฤติขัดเกลา ยินดีในการหลีกเร้น
๔. เป็นผู้ยินดีในกัลยาณธรรม มีวาจางาม เจริญถ้อยคำไพเราะ
๕. มีปัญญา ไม่โง่เขลา ไม่เป็นคนเซอะ

^{๗๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๘-
๑๕๕.

^{๘๐} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๑-๒๓๔/๓๗๓-๓๘๓.

^{๘๑} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๑/๓๗๓.

ปิยธรรมสำหรับเจ้าอาวาส (ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเป็นที่รัก)^{๘๒}

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรมีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูตร ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแล้วทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แหว่งตลอดดีด้วยทิวฐิ

๓. เป็นผู้มีวาจางาม เจริญถ้อยคำไพเราะอันประกอบด้วยวาจาชาวเมืองที่สละสลวย ไม่หยาบคาย ให้ความหมายได้

๔. เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก

๕. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

โสภณธรรมสำหรับเจ้าอาวาส (ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสงดงาม)^{๘๓}

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรมีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูตร ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแล้วทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แหว่งตลอดดีด้วยทิวฐิ

๓. เป็นผู้มีวาจางาม เจริญถ้อยคำไพเราะอันประกอบด้วยวาจาชาวเมืองที่สละสลวย ไม่หยาบคาย ให้ความหมายได้

๔. เป็นผู้สามารถชี้แจงบุคคลผู้เข้าไปหาให้เห็นชัด ขวนใจให้ยอมรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาหาญแกลัวกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมกถา

๕. เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก

พหุูปการธรรมสำหรับเจ้าอาวาส (ธรรมที่เป็นเหตุให้มีอุปการะมากแก่อาวาส)^{๘๔}

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรมีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

^{๘๒} ๐.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๒/๓๗๔.

^{๘๓} ๐.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๓/๓๗๕.

^{๘๔} ๐.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๔/๓๗๖.

๒. เป็นพหูสูตร ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแล้วทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แหงตลอดดีด้วยทิวา

๓. ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ปรักหักพัง

๔. เมื่อภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงหรือภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึงเธอเข้าไปบอก พวกคฤหัสถ์ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงแล้ว ภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึงแล้ว ขอเชิญพวกท่านทำบุญเถิด นี่เป็นกาลสมัยที่จะทำบุญ”

๕. เป็นผู้ได้มาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก

อนุกัมปธรรมสำหรับเจ้าอาวาส (ธรรมที่เป็นเหตุอนุเคราะห์คฤหัสถ์)^{๘๕}

๑. ให้คฤหัสถ์สมาทานอิศิล (ศีล ๕ ประการ)

๒. ให้คฤหัสถ์ตั้งอยู่ในความเห็นธรรม (อริยสัจ ๔)

๓. เข้าไปหาคฤหัสถ์ผู้เป็นไข้ให้สติว่า “ท่านทั้งหลายจงตั้งสติไว้ต่อพระรัตนตรัยที่ “ควรแก่สักการะ” และเมื่อภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงหรือภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึง เธอเข้าไปบอกพวกคฤหัสถ์ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงแล้ว ภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึงแล้ว ขอเชิญพวกท่านทำบุญเถิด นี่เป็นกาลสมัยที่จะทำบุญ”

๔. ฉันทโภชนะที่พวกคฤหัสถ์นำมาถวาย จะเลวหรือประณีตก็ตามด้วยตนเอง

๕. ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป

ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเหมือนดำรงอยู่ในสวรรค์ (สูตรที่ ๑)^{๘๖}

๑. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ตีเตียนคนที่ควรตีเตียน

๒. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว สรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ

๓. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ปลุกความไม่เลื่อมใสในฐานะที่ไม่ควรเลื่อมใส

๔. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ปลุกความเลื่อมใสในฐานะที่ควรเลื่อมใส

๕. ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป

ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเหมือนดำรงอยู่ในสวรรค์ (สูตรที่ ๒)^{๘๗}

๑. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ตีเตียนคนที่ควรตีเตียน

๒. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว สรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ

๓. เป็นผู้ไม่ตระหนี่อาวาส ไม่หวงแหนอาวาส

^{๘๕} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๕/๓๗๗.

^{๘๖} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๖/๓๗๘.

^{๘๗} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๗/๓๗๙.

๔. เป็นผู้ไม่ตระหนี่ตระกูล ไม่หวงแหนตระกูล

๕. ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป

ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเหมือนดำรงอยู่ในสวรรค์ (สูตรที่ ๓)^{๘๘}

๑. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว ตีเตียนคนที่ควรตีเตียน

๒. พิจารณา ไตร่ตรองแล้ว สรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ

๓. เป็นผู้ไม่ตระหนี่อาวาส

๔. เป็นผู้ไม่ตระหนี่ตระกูล

๕. เป็นผู้ไม่ตระหนี่ลาภ

อิทธิบาท ๔ คือ ธรรมะของความสำเร็จเป็นทางแห่งความก้าวหน้า ซึ่งสามารถใช้ในการบริหารจัดการกิจการวัดสำหรับเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ได้ มีหลักอยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๑. ฉันทะ คือ ความพอใจ รักในสิ่งที่เราทำและสิ่งที่ถูกต้อง ตามทำนองคลองธรรม

๒. วิริยะ คือ ต้องมีความพยายาม ขยัน หมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

๓. จิตตะ คือ เอาใจมุ่งมั่นต่อสิ่งที่ทำ มีสติ ไม่เหม่อลอยฟุ้งซ่าน ต้องมีสมาธิและตั้งอกตั้งใจ

๔. วิมังสา คือ การรู้จักพิจารณาหาเหตุผลใช้ปัญญาในการทำงาน ประกอบไปด้วยการวางแผนงาน วัดผลงาน เมื่อมีข้อบกพร่องต้องรู้จักแก้ไขปรับปรุง

ดังนั้น ลักษณะของเจ้าอาวาสผู้บริหารกิจการวัดที่ดีนั้นย่อมประกอบด้วยองค์ประกอบหลายอย่างเช่นลักษณะของสถานที่จะต้องเหมาะสมเป็นลักษณะของวัด เพราะคุณสมบัติที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ เพียงพอที่จะใช้เป็นปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้เป็นอย่างดี พุทธศาสนิกชนในสมัยก่อนจึงนิยมถวายสวนให้เป็นที่พักประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก เนื่องจากได้เล็งเห็นถึงความเหมาะสมและประโยชน์ที่พุทธศาสนิกชนรวมทั้งพระสงฆ์จะพึงได้นั่นเองดังที่กล่าวมานี้พระสงฆ์ในสมัยก่อนมีเพียงสถานที่ที่สงบ่มาริณีก็สามารถที่จะปฏิบัติกิจต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีแต่เมื่อมองถึงปัจจุบันแล้วนั้นนอกจากสถานที่แล้ว หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารงานของวัดจะต้องมีการจัดในรูปแบบการผสมผสานได้เป็นอย่างดีการบริหารจัดการภายในวัดก็นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากอีกประการหนึ่งเพราะวัดในปัจจุบันวัดมีองค์ประกอบต่างๆ ที่มากขึ้นจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์หรือกฎระเบียบเพื่อให้วัดเป็นไปด้วยความเรียบร้อยวัดจึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำเอาระบบการบริหารงานในระบบของทางราชการมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการทำงานของวัด เพื่อให้วัดมีความเป็นแบบแผนง่ายต่อการศึกษาค้นคว้า และตรวจสอบและถือเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไป

^{๘๘} อด.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๘/๓๘๐.

สรุปได้ว่า หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบที่เจ้าอาวาสจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ต้องยึดมั่นอยู่ตลอดเวลา และยังเป็นหลักธรรมที่เจ้าอาวาสต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่พร้อมไปด้วยจริยวัตรอันงดงามในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการวางตนของเจ้าอาวาส หรือการเป็นผู้ปกครองวัดและพระลูกวัด ตลอดจนการเป็นผู้นำชุมชนทั้งในด้านความคิด และการนำปฏิบัติในสิ่งที่จะก่อให้เกิดความสุขความเจริญ ความดีงามอย่างเหมาะสมตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา แก่ชุมชนหรือสังคมประเทศชาติต่อไป

๒.๓ การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

สถาบันพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักหนึ่งที่สำคัญของชาติไทยมาตั้งแต่อดีตสืบจนมาถึงปัจจุบัน โดยมีสถาบันวัดเป็นฟันเฟืองสำคัญทำหน้าที่ในการสืบทอดทางพระพุทธศาสนาและการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนและประชาชน จากชนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง สืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลาช้านานเพราะวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ โดยมีพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดเป็นผู้นำทางด้านจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อถือและความร่วมมือ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม เป็นเป้าหมายหลอมวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธ ซึ่งนับได้ว่าวัดเป็นสถานที่ทำประโยชน์ให้แก่สังคมเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากในสภาพของสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป จึงมีผลทำให้บทบาทของวัดเปลี่ยนไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามวัดก็ยังถือเป็นสถานที่สำคัญและน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ในเรื่องนี้มีพระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิความรู้ และนักวิชาการเชี่ยวชาญผู้ทรงความรู้หลายท่านได้นำเสนอแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการวัดของคณะสงฆ์ไทยไว้อย่างมากมาย ซึ่งมีทั้งเนื้อหาสาระและความหมายที่ความคล้ายคลึงกัน ซึ่งผู้ศึกษาวิจัย ได้คัดสรรผลงานที่เกี่ยวข้องนำเสนอ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของวัด

วัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากจะเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์แล้ว ยังเป็นศูนย์รวมทางจิตใจและศูนย์กลางของชุมชน วัดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทยทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน ความหมายของวัดมีอยู่มากมาย มีผู้ทรงคุณวุฒิให้ความหมายของวัดไว้ดังต่อไปนี้

คำว่า วัด ใ้ว่าหมายถึงสถานที่ทางศาสนา โดยปรกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช^{๘๙}

^{๘๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕๙.

และวัดยัง หมายถึง สถานที่ทางศาสนามีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่างๆเป็นที่พำนักอยู่อาศัยปฏิบัติพระธรรมวินัยและประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆของพุทธบริษัทโดยทั่วไป^{๙๐}

นอกจากนั้นวัด เป็นสถานที่ทางศาสนา ตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่างๆเป็นที่พำนักอยู่อาศัย ปฏิบัติธรรมวินัยและประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาและทางสังคมอีกด้วย วัดมีฐานะทางกฎหมายคือ เป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกัน^{๙๑} ดังนั้นตามมาตรา ๓๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้จำแนกวัดออกเป็น ๒ ประเภทคือ^{๙๒}

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ อาราม ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์ โดยได้รับพระราชทาน วิสุงคามสีมา เพื่อเป็นประโยชน์แก่สังฆกรรมตามพระธรรมวินัยสำหรับพระสงฆ์ นับว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ด้วยฐานะทั้งทางกฎหมายและทางพระวินัยทุกประการ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

๒. สำนักสงฆ์ได้แก่วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้วแต่ยังมิได้พระราชทานวิสุงคามสีมา รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้น ตามความในมาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) และวัดที่สร้างขึ้นก่อน ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งยังมิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาด้วย

นอกจากนั้นวัดแบ่งตามสภาพฐานะ ๓ ประเภทคือ^{๙๓}

๑. พระอารามหลวง ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้ที่ดำรงตำแหน่งมาหรือแก่วัดเองก็ดี มีอยู่จำนวนหนึ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารผู้ใหญ่ ทรงสร้างหรือสร้างขึ้นหรือทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้นแล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวงรวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย

^{๙๐} กรมการศาสนา, คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๓.

^{๙๑} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสังเคราะห์งานวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^{๙๒} เรื่องเดียวกันหน้า, ๙-๑๐.

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

๒. วัดราษฎร์ ได้แก่ วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ซึ่งได้อนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทะนุบำรุงวัดสืบต่อกันมาตามลำดับวัดราษฎร์หมายถึงวัดทั้งชนิดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ซึ่งมิได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง

๓. วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยประจำซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้าง วัดร้างโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์และมีโอกาสที่จะเป็นวัดมีพระสงฆ์ได้อีก โดยดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๔

นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังได้จำแนกวัดออกเป็น ๓ ประเภทดังนี้^{๙๔}

๑. วัดที่มุ่งพัฒนาถาวรวัตถุให้มีความโอ่อ่า มีเสนาสนะใหญ่โตวัดประเภทนี้ใช้ทุนรอนมากมีผู้อุปถัมภ์เป็นพิเศษหรือเจ้าอาวาสมีคุณลักษณะพิเศษหารายได้เข้าวัดได้มากเงินที่ได้มาส่วนใหญ่มาจากคนทั่วไปไม่ใช่คนในท้องถิ่น

๒. วัดที่มุ่งเน้นปริยัติ มุ่งให้ประชาชน พระเถระได้ศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ วัดประเภทนี้ ทุนรอนไม่มากนักแต่มีกิจกรรมเพื่อการศึกษาในวัดเสมอ

๓. วัดที่มุ่งการปฏิบัติ เช่น วิปัสสนาธุระ เน้นการสร้าง ความสงบในจิตใจ วัดประเภทนี้มักทำให้วัดคล้ายธรรมชาติดี มักลงทุนในสิ่งก่อสร้างน้อย

นอกจากนี้วัด ยังมีความหมายตรงกับภาษาบาลี ๓ คำ คือ อาราม อาวาส และวิหาร ตามความหมายที่ราชบัณฑิตให้ไว้ว่า

๑. อาราม คือ ความยินดี, ความรื่นรมย์, ความเพลิดเพลิน, ที่สำราญ, สวน,เป็นที่รื่นรมย์^{๙๕}

๒. อาวาสคือวัด, ผู้ครอบครอง, ที่อยู่โดยปกติหมายถึงที่อยู่ของพระสงฆ์ เช่น ฆราวาส (ฆ+อาวาส) ผู้ครอบครองเรือนหรือผู้อยู่ครองเรือน^{๙๖}

๓. วิหาร คือ วัด ที่อยู่ของพระสงฆ์ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป คู่กับโบสถ์^{๙๗}

จากความหมายที่กล่าวมาทั้งหมดนี้คำว่าวัดจึงหมายถึง “สถานที่ที่นำรื่นรมย์ ยินดีเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์” เพราะในอดีตสภาพวัดนั้นมีสภาพเป็นป่า ยังไม่มีสิ่งก่อสร้างใด ๆ เป็นสถานที่ที่สงบ

^{๙๔} พนม พงษ์ไพบูลย์, *จารึกไว้ในพระศาสนา จารึกไว้ในการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๘). หน้า ๔.

^{๙๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑๔.

^{๙๖} เรื่องเดียวกันหน้า, ๔๑๕.

^{๙๗} เรื่องเดียวกันหน้า, ๒๘๕.

สวดเหมาะสมที่จะเป็นอาณาบริเวณที่อยู่ของสมณะผู้ต้องการศึกษาปฏิบัติ เพื่อบรรลุโลกุตระธรรม เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติธรรม เพื่อบรรลุคุณธรรมชั้นสูง ซึ่งเป็นการช่วยเหลือตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้รับประโยชน์ตามความเหมาะสมคือนำหลักธรรมที่ตนได้เรียนรู้และปฏิบัติมาเผยแพร่เพื่อให้หมู่ชนได้นำไปปรับใช้ตามความต้องการ ดังนั้นการอยู่อาศัยในวัดของพระสงฆ์จึงเป็นเพียงความหมายรองความหมายหลักของวัดจึงหมายถึง สถานที่ที่พระสงฆ์พักอาศัย เพื่อจะทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์และเหมาะสม

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๑ ได้แบ่งวัดออกเป็น ๒ อย่าง คือ^{๙๘}

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ “อาราม” ตามที่ได้บัญญัติไว้ใน

มาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์ โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังฆกรรมตามพระธรรมวินัย สำหรับพระสงฆ์ นับว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ทั้งทางกฎหมายและทางพระวินัยทุกประการ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

๒. สำนักสงฆ์ ได้แก่วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้ว แต่ยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้น ตามความใน

มาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และวัดที่สร้างขึ้นก่อน ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาด้วย

สิ่งสำคัญวัด หมายถึง ที่อยู่ของพระ (นักบวช) ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นดินแดนแห่งพระรัตนตรัยสำหรับชุมชนมี ๓ เขต คือ เขตพุทธาวาส เขตธรรมาวาส และเขตสังฆาวาส^{๙๙} วัดเป็นแหล่งกลางของชีวิตทางศาสนาและสังคม เป็นแหล่งการสมาคม เป็นที่มาแห่งวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางของการดำรงชีวิตประจำวัน และเป็นสถานที่ที่ช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของครัวครอบไทยในชนบท^{๑๐๐}

^{๙๘} สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม, คู่มือพระสังฆาธิการและพระวิทยาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๙๙} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ใน **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๔.

^{๑๐๐} ทินพันธุ์ นาคะตะ, การเมืองการบริหารไทย : ภาระของชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๓๕.

นอกจากวัด จะเป็นสถานที่อยู่ของพระสงฆ์เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรและประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา^{๑๐๑} วัดก็ได้ชื่อว่าเป็นสถานที่ศาสนสถานประกอบกิจกรรมสำคัญของชาวพุทธ เป็นที่อยู่ของบรรพชิต(พระสงฆ์และสามเณร) และฆราวาสที่เกี่ยวข้องเป็นที่ศึกษาและปฏิบัติธรรม ตลอดจนการเผยแผ่ศาสนาธรรมของชาวพุทธ^{๑๐๒}

ปัจจุบันวัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสงฆ์เป็นสถานที่ของพระสงฆ์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่ร่มรื่น สงบ เหมาะสมแก่การการบำเพ็ญสมณธรรมของพระภิกษุสามเณรประชาชนทั่วไป วัดเป็นสถาบันอุดมคติเพราะเป็นตัวเปลี่ยนทัศนคติพื้นฐานมนุษย์เปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยการตั้งสังคมอริยสงฆ์ซึ่งมีปัญญาและกรุณาเป็นต้นนำมีความบริสุทธิ์และสะอาดเป็นพื้นฐาน^{๑๐๓} และเป็นสถาบันการศึกษาอบรมของพระสงฆ์และเยาวชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา เป็นศูนย์กลางของการสมาคมพบปะสังสรรค์ ปรึกษาหารือและบริการด้านต่างๆแก่ชุมชน^{๑๐๔}

สรุปได้ว่า วัดสถานที่ทางพระพุทธศาสนาและเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงามของผู้ที่มีจริยวัตรอันงดงาม อันได้แก่พระภิกษุและสามเณรผู้ใฝ่ในธรรม นอกจากนี้วัดยังเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ และวัดยังเป็นศูนย์รวมแห่งความเจริญดีงาม และเป็นสถานที่สำคัญในการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่ผู้คนใช้เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตและเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นปูชนียสถาน เป็นที่พำนักที่อยู่อาศัยของพุทธบริษัท และให้บริการแก่ชุมชนสังคมนั้น ๆ ตามความเหมาะสม ทั้งด้านการปกครอง การเผยแผ่ธรรม ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

^{๑๐๑} บุญร่วม เทียมจันทร์, เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด?, (กรุงเทพมหานคร : สามดีพริ้นติ้ง อีคิวเม้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔.

^{๑๐๒} พลสันต์ โพธิ์ศรีทอง, “การนำพระสงฆ์ (วัด) มาเป็นหลักในการแก้ปัญหาทางสังคมจิตวิทยาของเยาวชนไทยในยุคโลกาภิวัตน์” ใน หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาพัฒนาการสงฆ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๗.

^{๑๐๓} มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ, การติดตามและประเมินสถานภาพการปฏิรูปการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา วารสารสหศาสตร์, ๒๕๔๙, หน้า ๑๓.

^{๑๐๔} สุนทร สุภูตะโยธิน, คู่มือสมณศักดิ์ สำหรับผู้บริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒., (กรุงเทพมหานคร : กรังปรีซ์ อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒.

๒.๓.๒ ประวัติการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาและในประเทศไทย

๑) การสร้างวัดในพระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาลระยะเริ่มแรกนั้นพระสงฆ์ยังไม่มีที่อยู่อาศัยประจำได้จาริกไป เพื่อเผยแผ่หลักธรรมศาสนาให้กว้างขวางออกไปเพื่อเป็นการยังประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มากที่ตามพระพุทธเจ้า ได้สั่งสอนไว้ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

“ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๑๐๕}

การจาริกไปในที่ต่าง ๆ ย่อมทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้มากกว่า เพราะการจาริกออกไปในที่ต่าง ๆ ทำให้พระสงฆ์ได้เห็นสภาพที่แท้จริงหรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนและใกล้ชิด สามารถหาวิธีการมาแก้ไขปัญหาหรือวิธีการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมนั้นซึ่งทำให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จได้ดีกว่าและยังเป็นการลดความยึดมั่นถือมั่นในสถานที่อยู่อาศัย เพราะการมีที่อยู่อาศัยเป็นประจำนั้นย่อมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในที่อยู่อาศัยและสิ่งของต่าง ๆ ที่ต้องสะสมไว้ใช้ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม การจาริกจึงเป็นการฝึกปฏิบัติให้ละวางกิเลสโดยไม่รู้ตัวแต่การจาริกนี้ก็ไม่ใช่ว่าจะมีคุณอย่างเดียว พระพุทธเจ้าก็ได้แสดงถึงโทษของการจาริกไว้เช่นกัน ดังปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้คือ

๑. ย่อมไม่ได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง ๒. ไม่เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว ๓. ไม่แก้แล้วกล้าในสิ่งที่ได้ฟังแล้วบางประการ ๔. ได้รับโรคเรื้อรังอย่างหนัก ๕. ไม่มีมิตร ๖. ไม่ได้บรรลุคุณวิเศษที่ยังไม่ได้บรรลุ ๗. เสื่อมจากคุณวิเศษที่ได้บรรลุแล้ว ๘. ย่อมไม่แก้แล้วกล้าด้วยคุณวิเศษที่บรรลุแล้วบางประการ เนื่องจากการจาริกไปเรื่อย ๆ ย่อมไม่มีโอกาสได้ฟังธรรมเทศนาจากพระภิกษุ ผู้ได้บรรลุธรรมขั้นสูงแล้ว หรือเมื่อเกิดข้อสงสัยก็ไม่มีโอกาสได้ไต่ถามพระสงฆ์ผู้มีความรู้ บางครั้งการจาริกไปเรื่อย ๆ ทำให้เพลิดเพลินจนปล่อยปละละเลยต่อการปฏิบัติธรรมเป็นต้น^{๑๐๖} ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงอนุญาตให้มีวัดเกิดขึ้นเป็นที่พักอาศัยเพื่อป้องกันอุปสรรคจากธรรมชาติ คือ ความร้อน ความหนาว เป็นต้น ซึ่งเป็นอุปสรรคที่จะทำให้การปฏิบัติธรรมไม่ก้าวหน้า จึงทรงมีพุทธานุญาตเรื่องอารามเมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ทูลถวายอุทยานเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข สวนเวฬุวันจึงถือว่าเป็นวัดแห่งแรกในพุทธศาสนา ความในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่า

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จไปยังพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐครั้นถึงแล้วจึงประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ขณะนั้นพระเจ้าพิมพิสาร

^{๑๐๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๓๙.

^{๑๐๖} อ.ป.ญ.ก. (ไทย) ๒๒/๒๒๑-๒๒๒/๓๖๓-๓๖๔.

จอมทัพมครรัฐทรงนำของเคี้ยวของฉันทันประณีตประเคนภิกษุ สงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยพระองค์เองกระทั่งพระผู้มีพระภาคเจ้า เสวยเสร็จแล้วทรงห้ามภิกษุอาหารแล้ว ละพระหัตถ์จากบาตร จึงประทับนั่ง ณ ที่สมควร ท้าวเธอทรงดำริว่า “พระผู้มีพระภาคควรประทับที่ไหนหนอ ที่แห่งใดอยู่ไม่ไกลและไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก คมนาคมสะดวก ผู้ประสงค์พึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบ เสียงไม่อีกทีก เว้นจากการสัญจรไปมา เป็นที่กระทำความลับของหมู่มนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้นจึงมีพระราชดำริว่า “อุทยานเวฬุวันของเราที่นี่ไม่ไกลและไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก คมนาคมสะดวก ผู้ประสงค์พึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบ เสียงไม่อีกทีก เว้นจากคนสัญจรไปมา เป็นที่กระทำความลับของหมู่มนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น อย่างกระนั้นเลย เราพึงถวายอุทยานเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข” แล้วทรงจับพระสุวรรณภิงคารหลังน้าน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยพระราชดำรัสว่า “หม่อมฉันขอถวายอุทยานเวฬุวันนั้นแด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขพระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคทรงรับอารามแล้วทรงชี้แจงให้พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมครรัฐเห็นชักชวนให้อยากรับไปปฏิบัติ เฝ้าให้หาอาณานิคมแล้วกล่าว พลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้วเสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับเสด็จกลับ ต่อมาพระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงธรรมิกถา เพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม”^{๑๐๗}

จึงถือได้ว่าสวนเวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกในทางพระพุทธศาสนา และเป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการมีวัดเป็นที่อยู่อาศัยแก่พระสงฆ์ แต่อาณาบริเวณพระอารามเวฬุวันยังคงไม่มีสิ่งก่อสร้างใดๆ พื้นที่ครอบคลุมไปด้วย ป่า ต้นไม้ ภูเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎีที่แจ่มและลอมฟาง ต่อมาเศรษฐีเมืองราชคฤห์ จึงได้สร้างวิหารถวายให้แก่มสงฆ์เพื่อเป็นที่อยู่ป้องกันอันตราย ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกตอนหนึ่งว่า “โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อแก่กระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงบัญญัติเสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย และภิกษุเหล่านั้นอยู่ในที่นั้น ๆ คือป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ่ม ลอมฟาง ครั้นนั้นเศรษฐีชาวราชคฤห์ไปสวนแต่เช้าตรู่ ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกจากที่นั้น ๆ คือจากป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ่ม ลอมฟาง ทอดสายตาลงต่ำมีการก้าวไปการถอยหลัง การมองดู การเหลียวดู การคู้แขน การเหยียดแขน น้าเลื่อมใส เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยอิริยาบถ ครั้นเห็นแล้วเศรษฐีชาวราชคฤห์นั้นก็มิจิตเลื่อมใสครั้นแล้วเศรษฐีชาวราชคฤห์ได้เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นแล้วกล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า “ถ้ากระผมจะสร้างวิหาร พระคุณเจ้าจะอยู่ในวิหารของกระผมหรือ” ภิกษุทั้งหลายตอบว่า “คหบดี พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงอนุญาตวิหาร” เศรษฐีกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้นพระคุณเจ้าจงทูลถามพระผู้มีพระภาคแล้วแจ้งให้กระผมทราบ”

^{๑๐๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑-๗๒.

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของเศรษฐีชาวราชคฤห์แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นิ่ง ณ ที่สมควรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “เศรษฐีชาวราชคฤห์ต้องการจะให้สร้างวิหารถวายข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งภิกษุทั้งหลาย “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียวปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ” ต่อมา ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปหาเศรษฐีชาวราชคฤห์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวต่อเศรษฐีชาวราชคฤห์ดังนี้ว่า “ท่านคหบดี พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตวิหาร แล้วบัดนี้ ท่านกำหนดกาลอันควรเอาเถิด”

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด แล้วราชคหบดีได้สร้างวิหารถวาย ๖๐ หลังโดยใช้เวลาแค่เพียงวันเดียวด้วยเหตุนี้วัดในพระพุทธศาสนาจึงมีสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก และพระพุทธเจ้าได้ให้ถวายเสนาสนะเหล่านี้แก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาผู้อยู่ในทั้ง ๔ ทิศ ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

“ดูกรคหบดี ถ้าเช่นนั้น ท่านจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์ในทิศทั้ง ๔ ผู้ที่มาและยังไม่ได้ มา ราชคหบดีทูลรับพระพุทธดำรัสแล้วได้ถวายวิหาร ๖๐ หลังแก่สงฆ์จากทิศทั้ง ๔ ผู้มาแล้วและยังไม่ได้ มา”^{๑๐๘}

การที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้คฤหัสถ์สร้างวัดถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาและอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์อยู่ในเสนาสนะในวัดก็เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ทรงแสดงคุณประโยชน์ของวิหารว่า “วิหารย่อมป้องกัน ความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย นอกจากนั้นยังป้องกันงู ยุงและฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้นยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลักเรือนอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศเพราะฉะนั้น ผู้ฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ของตน พึงสร้างวิหารอันสิ้นรมย์ถวายภิกษุผู้พหูสูตให้อยู่ในที่นี้เถิด อีกประการหนึ่ง ผู้เป็นบัณฑิตมีจิตเลื่อมใสในภิกษุพหูสูต ผู้ปฏิบัติตรง พึงถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะอันควรแก่ท่านเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นย่อมแสดงธรรมอันเป็นเหตุบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา ซึ่งเมื่อเขารู้ทั่วถึงแล้วจะเป็นผู้ไม่มีอาสวะปรินิพพานได้ในชาตินี้”^{๑๐๙}

^{๑๐๘} วิ.จุฬ. (ไทย) ๗/๒๔๔/๘๙-๙๑.

^{๑๐๙} วิ.จุฬ. (ไทย) ๗/๒๔๔/๙๑-๙๒.

สรุปได้ว่า วัดในพระพุทธศาสนามีการพัฒนามาแต่ครั้งโบราณกาล จากพื้นที่ที่เป็นป่ามาปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยที่สงบสงัด และได้เพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและเอื้อต่อการปฏิบัติ ประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งต่อมาได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ได้สร้างถาวรวัตถุขึ้นภายในวัดโดยการมุงประโยชน์ใช้สอยทางศาสนาเป็นหลักและถือว่าการสร้างสิ่งเหล่านี้เป็นการบำเพ็ญบุญตามวิธีการทางพระพุทธศาสนาด้วย

๒) การสร้างวัดในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖ สมัยเดียวกันกับประเทศลังกา ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ ๙ สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย ในขณะที่ประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวาง มีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนนี้ไม่น้อยกว่า ๗ ประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า ศรีลังกา ญวน กัมพูชา ลาวมาเลเซีย ซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทย เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่น พระปฐมเจดีย์ และรูปธรรมจักรทรงกลมเป็นหลักฐานสำคัญแต่พม่าก็สันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่เมืองสะเทิม ภาคใต้ของพม่าพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมิในยุคนี้ นำโดยพระโสณะและพระอุตตระ พระเถระชาวอินเดีย เดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาในแถบนี้ จนเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ^{๑๑๐} สำหรับการเกิดวัดขึ้นในประเทศไทย ก็คงมีมูลเหตุเดียวกับการเกิดวัดขึ้นมาในสมัยพุทธกาล คือ เมื่อพุทธศาสนาจากอินเดียได้แพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยครั้งแรกโดยชาวอินเดียเป็นผู้นำพระพุทธศาสนาเข้าไปทำการสั่งสอนให้ชาวไทยโดยทั่วไป จนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและประพฤติดุติปฏิบัติตามคำสั่งสอนในศาสนา

เมื่อจำนวนศาสนิกชนมากพอสมควรแล้วก็ได้ไปขอพระบรมธาตุและคณะสงฆ์มาจากอินเดียแล้วสร้างพุทธเจดีย์ที่บรรจุพระบรมธาตุ และผู้ศรัทธาที่ประสงค์จะบวชก็ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระสงฆ์ที่มาจากอินเดีย จึงเกิดมีการสร้างวัดและสังฆมณฑลขึ้น เพื่อใช้ในกิจการพระศาสนาตามมาภายหลัง^{๑๑๑} และวัดในเมืองไทยได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นในชุมชนที่ขาดเสียมิได้ ทุกชุมชนต้องมีวัดประจำเป็นของตนเอง เพราะถ้าไม่มีวัดประจำชุมชน เมื่อต้องการจะทำบุญ หรือฟังธรรม ก็ต้องไปที่วัดของชุมชนอื่น ซึ่งเป็นการไม่สะดวก เนื่องจากชุมชนไปพึ่งพาอาศัย ไม่เพียงแต่ในทางด้านกิจกรรมศาสนาเท่านั้น แต่รวมไปถึงกิจการทางด้านสังคมด้วย ฉะนั้นชุมชนทุกแห่งจึงต้องมีวัด แม้จะเป็นวัดขนาดเล็ก ก็มีแต่โบสถ์หรือวิหารแต่อย่างเดียวไม่ได้สร้างอย่างใหญ่โตหรูหราเพราะเป็นการช่วยกัน

^{๑๑๐} สุชีพ ปุญญานุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาภูมิบาลวิทยลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๙.

^{๑๑๑} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทย, (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓), หน้า ๑๔.

สร้างคือสร้างไปตามฐานะและกำลังศรัทธาของคนในชุมชนนั้น ไม่ได้คำนึงถึงรูปแบบที่หรูหราหรือความสวยงามเท่าใดนักแต่ถ้ามีกำลังเพียงพอที่จะสร้างให้ใหญ่โตหรูหราได้ ก็สร้างไปตามความสามารถที่มีอยู่

โดยเฉพาะลักษณะของวัดที่เหมาะสมนั้นปรากฏอยู่ในพระราชดำริของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งทรงหาสถานที่ที่เหมาะสมที่จะให้เป็นที่พักของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์นั้นโดยได้แสดงถึงลักษณะของวัดที่ดี ดังปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้

“พระผู้มีพระภาคพึงประทับอยู่ ณ ที่ไหนดีหนอ ซึ่งจะเป็นสถานที่ ไม่ไกลไม่ใกล้จากบ้านนัก สะดวกด้วยการคมนาคม ควรที่ประชาชน ผู้ต้องประสงค์จะเข้าไปเฝ้าได้กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงบ เสียงไม่กึกก้อง ปราศจากลมแต่ชนที่เดินเข้าออกควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สุด และควรเป็นที่หลีกเลี่ยงอยู่ตามสมณวิสัย”^{๑๑๒}

สถานที่ซึ่งมีลักษณะเหมาะสมตามพระราชดำรินี้คือ สวนเวฬุวัน จึงได้ตกลงพระทัยถวายสวนเวฬุวันดังกล่าว ซึ่งลักษณะของวัดที่เหมาะสมนี้ได้นิยามถือเป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดคุณสมบัติของวัดที่ดีสืบต่อมา โดยมีข้อที่นำสังเกตว่าวัดสำคัญ ๆ ทั้งหลายในสมัยพุทธกาลนั้นส่วนใหญ่เป็นอาราม คือประเภทสวนทั้งสิ้น เพราะวัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบร่มเย็น สวนจึงเหมาะที่จะเป็นวัดเนื่องจากสวนเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ จึงต้องปลูกต้นไม้ไว้ให้ร่มรื่น และที่สำคัญคือต้องไปมาสะดวก ไม่ใกล้ ไม่ไกลจากชุมชนเกินไปถ้าใกล้ก็ย่อมไม่มีความสงบ ถ้าไกลเดินทางไม่สะดวก จึงต้องหาที่ ๆ เหมาะสมไว้สำหรับไปพักผ่อน ลักษณะที่ดีเช่นนี้จึงเหมาะที่จะเป็นวัดได้ด้วย ก็เพราะความสงบร่มเย็นที่มีอยู่ทำให้จิตใจสงบสบาย เมื่อจิตใจสงบก็ย่อมง่ายต่อการปฏิบัติธรรม การอยู่ไม่ไกลเกินไปจากชุมชนสะดวกที่พระสงฆ์จะออกไปบิณฑบาตและสะดวกต่อการที่ประชาชนจะเข้ามาเฝ้าเพื่อฟังธรรมเทศนาหรือไต่ถามปัญหาทางธรรมต่าง ๆ เป็นต้น อีกทั้งส่วนมากจะมีบริเวณกว้างขวางพอที่จะให้พระสงฆ์จำนวนมากมาพักได้ทั้งหมดรวมทั้งหมู่ชนที่มาฟังธรรมด้วย

สรุปได้ว่า การก่อสร้างวัดในประเทศไทยนั้น มีเจตนาเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ในกิจการพระศาสนาตามวัตถุประสงค์อันมีมาแต่เดิมเพื่อเป็นศูนย์กลางในการประดิษฐานพระพุทธศาสนา ในสังคมทั้งที่เป็นชนบทในเมือง ทั้งนี้เพื่อให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายสู่พลเมืองได้ทุกระดับชั้นและคนในสังคมได้มีโอกาสเข้าถึงพระพุทธศาสนาได้โดยสะดวกและทั่วถึง อีกทั้งยังเป็นปูชนียสถานอันมีความสำคัญแก่ความนับถือและการสักการบูชาคือ เป็นที่ประดิษฐานเจดีย์อนุสรณ์สำคัญต่าง ๆ เช่น พระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งบรรจุในพระสถูปเจดีย์บ้าง ในพระปรางค์บ้าง มีพระพุทธรูปปฏิมากร ซึ่งประดิษฐานภายในพระอุโบสถบ้าง ภายในพระวิหารบ้าง และยังมีพระธรรมคำสอนซึ่งเขียนหรือจารึกเป็นลักษณะพระธรรมเจดีย์ มีเก็บอยู่ในหอพระไตรปิฎก สิ่งเหล่านี้ล้วน

^{๑๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

เป็นเหตุจำเป็นต้องการสิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรม เพื่อรับรองหรือเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี และยังจะต้องมีความสำคัญในการส่งเสริมให้สมกับฐานะแห่งปูชนียสถานทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่พำนักแห่งคณะสงฆ์ผู้มีหน้าที่ และภาระในการสืบทอดพระพุทธ ศาสนา และยังได้ใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีในศาสนาเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา คือให้การศึกษาแก่บุตรตามประเพณีของชนชาวไทย และประการสำคัญยิ่งก็เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่อบรมศีลธรรมจรรยาแก่วิญญชนทั้งหลายอีกประการหนึ่งด้วย

๒.๓.๓ แนวคิดในการการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนานั้น มีพระมหาเถรผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญได้ให้ทัศนะของการบริหารจัดการวัด ไว้หลายท่าน ดังนี้

การบริหารหรือการปกครองตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้ระบุให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ผู้ปกครองใน ๕ เขตการปกครอง ดังนี้ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ภาค ๒ ภาค ๓ ภาค ๑๓ ภาค ๑๔ และภาค ๑๕ เจ้าคณะใหญ่เหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔ ภาค ๕ ภาค ๖ และภาค ๗ เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๘ ภาค ๙ ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ และภาค ๑๒ เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๖ ภาค ๑๗ และภาค ๑๘ และ เจ้าคณะใหญ่หนธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาคทุกภาค^{๑๑๓}

อีกทั้งการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น พระสังฆาธิการเป็นบุคลากรอันสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ได้รับมอบหมาย จากพุทธบริษัทให้เป็นผู้ดำเนินกิจการด้านต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนาสัมพันธ์อย่างยิ่งกับคุณภาพของพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ^{๑๑๔} โดยวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปี เป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหาร นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร หากใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหาร ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC โดยที่ตัวอักษร S คือ Staffing หมายถึง งาน

^{๑๑๓} กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๗๕.

^{๑๑๔} พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), **พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ข.

บุคลการ เป็นการสรรหาบุคลการใหม่ การพัฒนาบุคลการให้เหมาะกับงาน การบริหารงานบุคคลใน พระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช ที่ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรง มอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรตามแบบบัญญัติจตุตถกรรม พระสงฆ์ผู้ เป็นประธานในพิธีอุปสมบทเรียกว่าพระอุปัชฌาย์ การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบ เป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท^{๑๑๕}

อาจกล่าวได้ว่าพุทธวิธีการบริหารของพระพุทธเจ้า เป็นพุทธวิธีการบริหารที่ยึดหลัก ธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองก็ต้องประพฤติธรรม และใช้หลักธรรมเป็นหลัก ในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งเป็นอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตยผู้บริหารที่เป็นอัตตาธิปไตย ก็มักจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนหรือความพอใจของตนเองเป็นที่ตั้งโดยยึดคิดว่าถูกต้องคือถูกใจ ข้าพเจ้า ผู้บริหารประเภทนี้มักลงท้ายด้วยการเป็นเผด็จการ ส่วนผู้บริหารที่เป็นโลกาธิปไตยก็พยายาม เอาใจทุกคนเพื่อให้ตนเองอยู่ในตำแหน่งต่อไปได้ เขาพยายามทำให้ถูกใจทุกคนซึ่งก็เป็นเรื่องที่เป็นไป ไม่ได้ ผู้บริหารประเภทนี้มักหนีปัญหา เมื่อมีปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้นภายในองค์กรก็พยายามลอยตัวหนี ปัญหา ผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เขายึดถือคิดว่าถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้อง ถูกใจทุกคน เขากล้าตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยไม่พยายามลอยตัวหนีปัญหา เขาถือ คิดว่าอำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนประโยชน์สุขที่ยิ่ง ใหญ่กว่านั้นคือประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่ เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุข เล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”^{๑๑๖}

ถึงกระนั้นควรมีการปรับระบบบริหารองค์การชาวพุทธ ในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหาร องค์การชาวพุทธควรกระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้อง เลียนแบบระบบราชการที่ชักช้าไม่ทันการและคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัด แต่ละวัด ให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใย ร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการ โดยปรับปรุง ระบบพระสังฆาธิการหรือทำเนียบเจนีรั้งให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์^{๑๑๗} โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับ คณะสงฆ์ในปัจจุบันได้จัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นสองส่วนด้วยกันคือ การปกครองคณะ สงฆ์ส่วนกลางและการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค โดยทั้งสองส่วนมิได้มีอิสระจากส่วนกลาง นั่นคือ อยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมอันเป็นองค์กรปกครองสูงสุด โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็น

^{๑๑๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีในการบริหาร, หน้า ๔-๕.

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๑๗} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๖.

ประชุมสงฆ์ ในส่วนของการปกครองส่วนภูมิภาคได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๔ เขตปกครอง อันได้แก่ ภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล โดยมีการคัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่างๆ พร้อมทั้งได้กำหนดตำแหน่งพระสังฆาธิการหรือปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นไว้อีกด้วย โดยอำนาจหน้าที่ของการปกครองส่วนภูมิภาคนี้ได้มีกำหนดไว้ในกฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งการจัดรูปแบบการปกครองเช่นนี้ ก็เพื่อกระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบไปยังพระภิกษุรูปอื่นๆ ที่มีความรู้ความสามารถได้เข้ามามีส่วนร่วมในการที่จะช่วยกันดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย^{๑๑๘}

กล่าวได้ว่าวัดเป็นองค์กรหลักเป็นฐาน รองรับกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา เป็นหน่วยบริหารและจัดกิจการโดยตรง มีเจ้าอาวาสเป็นผู้บังคับบัญชารองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ช่วยในกิจการทั่วไป ไวยาวัจกรเป็นผู้ช่วยงานการศาสนสมบัติ อนึ่ง เจ้าคณะ รองเจ้าคณะ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็น “พระสังฆาธิการ”^{๑๑๙} กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือปฏิบัติเป็นฐานะหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่ายคือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์^{๑๒๐}

อย่างไรก็ตามนับได้ว่า การบริหารงานของวัดมีความสำคัญในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรมีความรู้ความสามารถทำให้ภิกษุสงฆ์สามเณรปฏิบัติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให้วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกรู้ว่าวัดเป็นของชุมชน ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบปะสนทนาการของประชาชน^{๑๒๑} และคุณสมบัติของบุคลากรทางการปกครองในองค์กรคณะสงฆ์ไว้ว่า ตามกฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ได้กำหนดคุณสมบัติของพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการไว้ใน หมวด ๒ ข้อ ๖ ความว่า พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งตามข้อ ๔ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปดังต่อไปนี้ ๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง ๒) มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง ๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย ๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ ๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ

^{๑๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

^{๑๑๙} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปโล), การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

^{๑๒๐} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปโล), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๑๒๑} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๑.

หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ ๖) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอิทธิฤทธิ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน และ ๗) ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน และในการกำหนดคุณสมบัติในข้อ ๖ นี้ เป็นคุณสมบัติหลักของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ไม่ว่าจะเป็นชั้นใดๆ ก็ตาม ให้ถือเอาคุณสมบัติตามข้อ ๖ นี้ เป็นหลักพิจารณาเป็นเบื้องต้น และต้องพิจารณาทุกข้อ ตั้งแต่ (๑) จนถึง (๗) นั้นเอง เพราะเป็นคุณสมบัติหลัก^{๑๒๒} สอดคล้องกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ระบุถึง กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ.๒๕๓๕) ข้อ ๕ ซึ่งกล่าวถึง กิจกรรมที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ ๖ ด้าน ดังนี้ ๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงามหรือการปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ โดยวิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมแต่บางกิจการคงเป็นไปตามจารีตคือปฏิบัติตามจารีตที่มีอยู่^{๑๒๓}

กรมการศาสนาระบุว่า วัด คือ สถานที่ทางศาสนาตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่าง ๆ เป็นที่พำนักอยู่อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัยและประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป^{๑๒๔}

และหลักการบริหารวัดสมัยใหม่ ดังนี้

๑. การสร้างค่านิยม ได้แก่ การสร้างฉันทะให้เกิด ทั้งแก่ผู้บริหารเองด้วย และผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารนั้นด้วย เพื่อให้เกิดแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในแนวทางระบบแบบแผนที่ได้วางไว้ เพื่อการบริหารวัด จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด

๒. จัดโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสม เป็นไปตามเป้าหมาย หรือจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหารวัดของท่าน

๓. จัดระบบงาน ได้แก่ การจัดการบริหารต่าง ๆ ที่อยู่ภายในวัด ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงานและเป็นการง่ายแก่การตรวจสอบ

๔. จัดกิจกรรม ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

^{๑๒๒} พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปณโณ), **อธิบายกฎหมายมหาเถรสมาคม**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาสน์ การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙-๒๐.

^{๑๒๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **กฎหมายมหาเถรสมาคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๑๒๔} กรมการศาสนา, **ความหมายของวัด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๖ - ๑๐๗.

๕. บุคลากร ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร หรือผู้อยู่อาศัยในวัดนั้น ๆ การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งที่ควรตระหนัก อย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานของท่านจะสำเร็จหรือไม่ ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้นจึงควร เลือกใช้บุคคลให้เหมาะสม

๖. เสริมทักษะ ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน

๗. กลยุทธ์ ได้แก่ วิธีการหรือกลวิธีที่ท่านเลือกใช้ในการบริหารนั้น ระบบ รูปแบบ ต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว^{๑๒๕}

โดยวัดภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้าน ดังนี้

๑. ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อัน ควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการศึกษาระบบบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็น สองส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

๒. ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสุนน

๓. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรม ดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ เป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

๔. ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมี วัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชน ด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การ สนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ เป็นต้น

๕. ด้านสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแล บำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ใน

^{๑๒๕} สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖-๔๘.

วัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วนเรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด

๖. ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและหมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๑๒๖}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึง การบริหารวัดบวรนิเวศวิหารที่สำคัญ ๆ ดังนี้

๑. ตั้งกรรมการสงฆ์ไว้เพื่อปรึกษาการวัด เลือกเอาพระผู้ใหญ่ในวัดโดยอนุมัติแห่งสงฆ์

๒. จัดให้พระผู้เป็นกรรมการสงฆ์เป็นเจ้าหน้าที่ทำการจัด แยกเป็นแผนก ดังจัดไว้แล้วครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงครองวัด เติมเจ้าหน้าที่รักษาปูชนียวัตถุ เจ้าหน้าที่รักษาพระอาม เจ้าหน้าที่ดูการนวรรรม เจ้าหน้าที่ดูการศึกษา

๓. จัดหน้าที่อุปัฏฐากวัด ให้ทำบัญชีคนเช่า และจำนวนคนเช่า ให้เป็นหลักฐาน ค่าเช่าที่ เก็บได้ให้ลงในบัญชีรายได้ และให้เก็บรักษาไว้ที่วัด รายจ่ายก็ให้จดลงในบัญชีมีไวยาวัจกรทำการตามแผนก

๔. พระผู้ทำการสงฆ์ให้ได้รับบำรุงโดยชื่อว่า นิติยภัตต์ คฤหัสถ์ผู้ทำการวัดให้ได้รับเกื้อกูล

๕. ให้จัดทะเบียนภิกษุสามเณร เด็กวัดอุปัฏฐาก ภิกษุสามเณร ผู้อยู่ประจำและคนอาศัยชั่วคราว

๖. สำนวณบัญชีเลขวัดให้ได้จริง ไม่มีตัวโดยประการไร ให้จำหน่ายโดยจะแจ้ง

๗. มีการจัดทุกการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรโดยการตั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ดังคำตรัสที่ว่า ..ในสมัยที่ข้าพเจ้าครองวัด การบำรุงรักษาของกลางร่วงโรยลงพระภิกษุมิอดิเรกลาถน้อยลง จะฟื้นฟูการถวายของกลางขึ้นไม่สะดวก เมื่อจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น คณะกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ได้บอกบุญชักชวนทายาททายาทาภิการบริจาคทรัพย์เพื่อบำรุงจัดรวบรวมเป็นสมบัติของวิทยาลัยขึ้นได้ และจัดเป็นทุนนอนจำนวนหนึ่งด้วย สมบัติของวิทยาลัยที่มีใช้ทุนนอนมีคติ

^{๑๒๖} สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, สารสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๗.

อย่างของกลางจ่ายเป็นสาธารณแก่วัดทั้งหลายได้ มีทุนมากขึ้นโดยลำดับ ในเวลาการที่วิทยาลัยวัง
รอยลง มีผู้บริจาคเกื้อหนุนน้อยนัก นอกจากของหลวงบริจาคประจำปี แม้เช่นนี้ ยังบำรุงการเรียนพระ
ศาสนาอยู่ได้ตลอดมาจนทุกวันนี้ ที่ได้ขยายกว้างขวางออกไปอีกเพราะเหตุแห่งทุน^{๑๒๗}

นอกจากนี้พระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้แนวคิดในการบริหารวัด ว่า ต้องปฏิบัติให้ได้
ตามหลัก สะอาด สว่าง และสงบ ดังนี้

๑. สะอาด หมายถึง การดูแลและการจัดการวัดที่ดี ไม่สกปรกรกรุงรัง จัดเสนาสนะ
เป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่เกศศรัทธาปสาทะแก่ผู้มาพบเห็น ไม่สร้างความขุ่นข้องใจแก่ผู้มาเยือน

๒. สว่าง หมายถึง การจัดวัดที่ดูโปร่ง สบายตาม ไม่รกทึบ หรือมีความสลับซับซ้อน
เน้นความเรียบง่ายและประโยชน์ให้สอยสูงสุด

๓. สงบ หมายถึง วัดเป็นสถานที่ที่สงบจากอบายมุข ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครม
รุ่มเย็นเป็นสุข ด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ^{๑๒๘}

สอดคล้องกับกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การบริหารกิจการ
คณะสงฆ์ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระ
ศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ

๑. การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม

๒. การศาสนศึกษา

๓. การศึกษาสงเคราะห์

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๕. การสาธารณูปการ

๖. การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม แต่บางการคง
เป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่^{๑๒๙}

โดยการบริหารวัด/การปกครองคณะสงฆ์ หรือการบริหารคณะสงฆ์ ตามทัศนะของ
พระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการ
ปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุ

^{๑๒๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร*,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๔.

^{๑๒๘} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *วัดพัฒนา ๕๐*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖-๒๗.

^{๑๒๙} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *กฎหมายเถรสมาคม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕.

จุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง^{๑๓๐}

อาจกล่าวได้ว่า การบริหารวัด หมายถึง การจัดการ งาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินการภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงาน และแก้ไข^{๑๓๑} และยังเป็นการดำเนินการบริหารและปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณรและศิษย์วัด ให้สอดคล้องกับระบบการพัฒนาวัดที่เอื้อต่อการเผยแผ่พุทธศาสนาธรรมแก่ชุมชน^{๑๓๒} หน้าที่สำคัญหรือกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่ายคือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษา สงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์^{๑๓๓} อีกทั้งการบริหารวัดนั้นมีความสำคัญที่ การดูแลรักษาตน การปกครอง ดูแล รักษาหมู่คณะ คือ พระภิกษุทั้งวัด รวมทั้งสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดการกิจการของวัด ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ และ การจัดการทางการเงิน และทรัพย์สินอื่น ๆ ของวัดอันเป็นของส่วนรวมของพระภิกษุทั้งวัด^{๑๓๔} โดยการที่เจ้าอาวาสใช้ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจ ดำเนินงานด้านปกครอง เผยแผ่ศาสนาธรรม ศาสนศึกษา สาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือทั้งบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด^{๑๓๕}

อย่างไรก็ดีการบริหารวัดอาจเปรียบได้เป็น ๗ โรง คือ

^{๑๓๐} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

^{๑๓๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), “พระสงฆ์กับกรมศาสนา” ใน กรมการศาสนาสู่ทศวรรษแห่งการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๒.

^{๑๓๒} พระเทพปริยัติมุนี (สมคิด เขมจารี), การคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

^{๑๓๓} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงปณฺโญ), การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๑๓๔} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), การบริหารวัด, หน้า ๓๐.

^{๑๓๕} พระวิบูลธรรมวาที (วิบูล กัลยาโณ), “พระสังฆาธิการกับวัด” ในที่ระลึกงานสมโภชฉลองพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๑.

๑. วัดเป็นโรงธรรม ได้แก่ ต้องพัฒนาวัดให้เป็นที่สอนธรรมะ ให้เป็นสถานที่เทศน์ วัดใดไม่มีการสอนธรรมะประชาชน ไม่มีการเทศน์ตลอดจนการไหว้พระสวดมนต์ร่วมกับประชาชน วัดนั้นจะค่อย ๆ เสื่อมไป

๒. วัดเป็นโรงทิม คือ เป็นที่สวดศพ เป็นที่เก็บศพ เป็นที่ฝังศพ นี่เป็นผลประโยชน์ที่วัดจะต้องมีอยู่ และอย่าไปรังเกียจศพ เพราะคนบ้านไหนก็อยากตายอยู่บ้านนั้น อยากจะเผาอยู่วัดนั้น

๓. วัดเป็นโรงละคร คือ เป็นโรงหนังโรงละคร ต้องจัดที่ส่วนหนึ่งไว้ประจำอย่าไปรังเกียจโขนหนังละคร เพราะนั่นเป็นการแสดงพื้นบ้าน เท่ากับว่าเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ได้ศิลปินไว้ใช้งานในงานต่าง ๆ

๔. วัดเป็นโรงพยาบาล วัดจะต้องให้การดูแลเอาใจใส่ประชาชนในเรื่องสุขภาพพลานามัย แต่ก่อนแต่ไรมาพระสงฆ์นอกจากมีความรู้ในทางธรรมะแล้ว ท่านมักจะเรียนเรื่องสมุนไพรต่าง ๆ ให้การสงเคราะห์ประชาชนด้วยการบำบัดรักษา

๕. วัดเป็นโรงเรียน ปัจจุบันแม้ไม่ได้สอนในศาลาวัด แต่เจ้าอาวาสจะต้องมีบทบาทในโรงเรียนด้วยการให้เห็นว่าโรงเรียนเป็นโรงเรียนวัด

๖. วัดเป็นโรงแรม หมายถึง การทำวัดให้เป็นที่ต้อนรับประชาชน เป็นที่ปฏิสนธิการเป็นที่พักพิงสำหรับพระอาคันตุกะ หรือเป็นที่พึ่งพิงอาศัยของประชาชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ

๗. วัดเป็นโรงงาน คือ วัดต้องมีการก่อสร้างพระสังฆาธิการแห่งวัดนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือพระในวัดต้องมีฝีมือ และเนื่องจากวัดมีการก่อสร้างนั่นเอง การพัฒนาฝีมือของพระเถระในการส่งไปคุมงาน ไปดูงาน ไปศึกษางานกับช่างหรือการผลิตช่างมีความสำคัญ^{๑๓๖}

จะเห็นได้ว่าการบริหารวัดที่ดีและเกิดความมั่นคงในทางพระพุทธศาสนา คือการดูแลรักษาตนเอง เรียกว่า “กายบริหาร” ไปจนถึงการปกครอง ดูแล รักษา หมู่คณะภายในวัด อันได้แก่ หมู่พระภิกษุ ชื่อว่า “พระสงฆ์” และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ขรราวาส ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด รวมทั้งการจัดการกิจการของวัด เรียกว่า “การบริหารวัด” และ “การปกครองคณะสงฆ์” ในสังฆมณฑลทั่วประเทศ

ความจริง “สังฆมณฑล” นับตั้งแต่ส่วนย่อย คือ วัด ถึงส่วนรวมคือ คณะสงฆ์ไทยหมดทั่วทั้งประเทศ ย่อมประกอบด้วย^{๑๓๗}

๑. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณร ผู้อยู่วัดหรือชุมชนเดียวกัน แต่เฉพาะพระภิกษุ ๒ - ๓ รูป ชื่อว่า “คณะภิกษุ” พระภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ชื่อว่า “หมู่ภิกษุ” เมื่ออยู่ร่วมกันหรือทำ

^{๑๓๖} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **วัดพัฒนา ๔๓**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๒-๑๓๘.

^{๑๓๗} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคโล), **การบริหารวัด**, หน้า ๓ - ๔.

สังฆกรรมร่วมกัน ชื่อว่า “สงฆ์” หมู่ภิกษุสงฆ์หลายหมู่รวมกันทั้งตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และ/หรือ ทั้งทั้งประเทศ ชื่อว่า “คณะสงฆ์” เพราะเหตุนี้ พระราชบัญญัติที่ออกมาบังคับใช้ในเรื่องเกี่ยวกับ พระภิกษุสงฆ์ทั่วประเทศ จึงชื่อว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์” ด้วยประการฉะนี้

๒. ศาสนธรรม ก็คือพระสัทธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอัน ประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัยอันพระพุทเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ซึ่งนับเป็นธรรมนูญการปกครองของ พระภิกษุ คณะภิกษุ หมู่พระภิกษุคือสงฆ์ และคณะสงฆ์ จะพึงต้องปฏิบัติตาม เพื่อยังประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน (ผู้อื่น) ให้สำเร็จด้วยดี กล่าวคือ

ก. การบริหารตน เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง เฉพาะตนตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ และดำรงตนอยู่ในฐานของพระผู้ประเสริฐ และสมณะผู้สงบ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น

ข. การบริหารหมู่คณะ ทั้งภายในสังฆมณฑลย่อย คือ วัด และกว้างใหญ่ขึ้นไปเป็น ลำดับ ตมพระธรรมวินัย และตามกฎหมาย กฎ ระเบียบข้อบังคับ ของมหาเถรสมาคม

ค. การเผยแผ่พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่ประชาชนโดยทั่วไป ตามภูมิธรรมภูมิปัญญาของแต่ละท่านจะพึงทำได้ เพื่อประโยชน์สุขของสาธุชนหมู่ใหญ่ ผู้สนใจใน การศึกษาสัมมาปฏิบัติ

๓. ศาสนสถานและศาสนวัตถุหรือศาสนสมบัติ ได้แก่ วัด และทรัพย์สินต่าง ๆ ทั้ง สังฆารัมภ์ และอสังฆารัมภ์ อันเป็นของวัดหรือเป็นของหมู่พระภิกษุสามเณรโดยส่วนรวม

๔. ศาสนพิธี ได้แก่ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธีต่าง ๆ เป็นต้น อันเป็นส่วนช่วยจรรโลง พระพุทธศาสนา ดุจเดียวกันกับเปลือกและกระดูกแก่นไม้ฉะนั้น

คำว่า “การบริหารวัด” จึงมีความหมายกว้าง ทั้งการดูแลรักษาตน การปกครอง ดูแล รักษา หมู่คณะ คือ พระภิกษุสงฆ์ทั้งวัด รวมทั้งสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้ง การจัดกิจการของวัด ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ และการจัดการทางการเงินและ ทรัพย์สินอื่น ๆ ของวัดอันเป็นของส่วนรวมของพระภิกษุทั้งวัด

ณ ที่นี้จะกล่าวแต่เฉพาะเรื่อง “การบริหารวัด” ซึ่งประกอบด้วยทั้งการปกครองดูแล รักษาหมู่คณะ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดกิจการของวัด ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรม พิธีกรรม การเงิน และทรัพย์สินของวัด ซึ่งมีฐานเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย โดยเจ้า อาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป เป็นสำคัญ

เพราะฉะนั้น “ผู้บริหารวัด” ก็คือ “เจ้าอาวาส” ประจำแต่ละวัดนั่นเอง เป็นผู้ที่มีอำนาจ หน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมาย ฯ

นอกจากนี้ นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ทัศนะถึงหลักการบริหารและการจัดการวัดใน ยุคโลกาภิวัตน์ ไว้ดังนี้

๑. ควรมีการคัดสรรอบรมบุคคล ผู้จะมาบวชในพระพุทธศาสนา ให้เป็นที่มั่นใจที่จะเข้ามาศึกษาธรรม

๒. ต้องมีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวชทั้งก่อน ระหว่างและหลังการบวชด้วย

๓. ต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวชเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างแท้จริงเพื่อการเผยแผ่ต่อไปแก่ประชาชน

๔. แต่ละวัดจักต้องให้พระสงฆ์ที่ศึกษาธรรมดีแล้วให้ได้มีโอกาสเผยแผ่แก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และต้องพยายามวิเคราะห์หาทางเผยแผ่ธรรมต่อประชาชนด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่องด้วย มิใช่รอให้ผู้มานิมนต์เท่านั้น

๕. กิจกรรมการศึกษาธรรมของประชาชน ควรมุ่งให้การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในการงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยหลักการแห่งความไม่ประมาทและหลักการแห่งการพึ่งตนเอง

๖. ศาสนาเป็นที่พึงพอใจ ดังนั้นการปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรม และการกระทำที่เหมาะสม นับเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นที่พระทุกรูปพึงปฏิบัติ เจ้าอาวาสควรดำเนินการให้พระทุกรูปในสังกัดมีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อประชาชนพบเห็นจักเกิดความศรัทธา ถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเบื้องต้นแล้ว

๗. พระควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก ๖ ประการ ดังนี้

- (๑) ห้ามปรามการทำความชั่วทั้งมวล
- (๒) ส่งเสริมให้กระทำความดีทั้งมวล
- (๓) ให้ได้ฟังและได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง
- (๔) ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ
- (๕) ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยเมตตา ปราณนาดี
- (๖) บอกทางสวรรค์ คือ ทางดำเนินชีวิตที่ดี ถูกต้อง ให้ประชาชน

๘. การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือบุคคลเป้าหมาย วิเคราะห์การนำเสนอ ธรรม ให้เหมาะสมต่อสภาพ เหตุ ผล ตน ประมาณ กาลเวลา ชุมชน และบุคคล เป็นสำคัญ

๙. เจ้าอาวาสทุกแห่งควรปกครองดูแลพระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัด ผู้อาศัยในวัดหรือเกี่ยวข้องกับวัด ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนผู้พบเห็น และมาติดต่อกับวัด

๑๐. จักต้องพยายามบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณ เหมาะสมต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน ให้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา มีความสงบร่มเย็น ทำให้อยากเข้ามาหาความสงบและศึกษาธรรม รวมทั้งสรรพ

สิ่งต่าง ๆ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต จักต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน รำคาญแก่ประชาชนที่มาวัดหรือที่อยู่ใกล้วัดด้วย

๑๑. วัดกับประชาชนจักต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้น นอกจากพระจะให้ธรรมแก่ประชาชนแล้ว ก็ควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัดอย่างมีระบบ ให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชนเพื่อกิจการของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการดึงประชาชนเข้ามาใกล้ชิดกับวัด และพระก็ควรหาทางช่วยเหลือในด้านธรรมแก่ประชาชนต่อไปตามความเหมาะสมด้วย

๑๒. ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อโชคลาง ของขลัง วัตถุมงคล และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะบันดาลความโชคดี ความร่ำรวย ความสำเร็จแก่เขาได้ ทำให้ประชาชนขาดการพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา พระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหล่านี้ โดยการไม่ไปดูถูก ต่ำหนิ การกระทำเหล่านั้น แต่ควรใช้หลักธรรมในเรื่องเหตุและผล เรื่องการพึ่งตนเอง เรื่องการศึกษา ฝึกฝน พัฒนา และการครองชีวิตอย่างไม่ประมาทมาใช้ในการเผยแพร่ โดยให้เครื่องราง ของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัตถุมงคล เป็นเครื่องปิดช่องความประหลาดใจ จักทำให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ผลดียิ่งขึ้น

๑๓. ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับชุมชน วัดก็ครบทุกตำบล และจะเป็นศูนย์รวมของประชาชนในแต่ละตำบล หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน ที่พัฒนาทั้งจิตใจ และคุณภาพชีวิตในด้านอื่น ๆ จะทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนาเจริญอย่างยั่งยืน โดยที่พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชน ส่วนประชาชนจะให้อำมิสทานแก่พระสงฆ์ นับเป็นการเกื้อกูลกันอย่างถูกต้องเพื่อการมีพลังอยู่ในสังคมต่อไป

๑๔. การจัดการบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องจัดให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจการของวัด ร่วมบริหารวัดตามหลักการของพระพุทธศาสนาด้วย จึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์การบริหารวัด ถึงแม้วัดแต่ละวัดจะเป็นนิติบุคคลอยู่แล้วก็ตาม แต่การมีองค์กรร่วมบริหารวัด เสนอความคิดและให้เจ้าอาวาสตัดสินใจในดำเนินการ ประชาชนก็จะร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่ เต็มใจ พุทธศาสนาย่อมเจริญยิ่งขึ้น

๑๕. กรมการศาสนา และกระทรวงศึกษาธิการ ย่อมมีเจตนาที่ดีในการรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนา ดังนั้น เจ้าอาวาสและพระภิกษุควรศึกษางานโครงการของทางราชการ เพื่อประสานการดำเนินงาน ให้เกิดการพัฒนาพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

๑๖. วัดทุกวัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ เช่น ร่วมจัดโครงการป่าชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา เป็นต้น จะได้ทั้งการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ และการใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรมต่อไปด้วย

๑๗. มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะต้องศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานเพื่อการเผยแผ่ธรรม และพัฒนาพระพุทธศาสนาจะได้ตรงตามนโยบาย ถูกทิศทาง แก้ไขสถานการณ์และเหมาะสมกับโอกาส ย่อมเป็นพลังส่งเสริมการพัฒนายิ่งขึ้น

๑๘. หลักการบริการ การดำเนินงานต่าง ๆ ควรมีการวางแผนระยะสั้น ระยะยาว เพื่อการปฏิบัติพัฒนาวัด และควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ หลักการเหล่านี้ พระสงฆ์สามารถค้นคว้าให้เกิดความรู้ได้ซึ่งจักต้องยึดหลักการ การฝึกฝน การพัฒนา การไม่ประมาท และหลักการพึ่งตัวเองเป็นสำคัญ จึงจะบังเกิดผลดี

๑๙. สงฆ์ควรมีความสมถะ มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ ไม่หวังลาภสักการะ มุ่งศึกษา ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ดังนั้น กิจกรรมที่วัดต่าง ๆ ดำเนินอยู่ขณะนี้จึงจำเป็นต้องมีการทบทวน สังคายนา เพื่อการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนของพระพุทธศาสนาต่อไป

๒๐. ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในฤดูพรรษายิ่งมีจำนวนมากขึ้นกว่าปกติ หลายเท่า ดังนั้น จำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครอง อบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่ม ๆ จะช่วยส่งเสริมพระวินัย และการศึกษาของสงฆ์ได้ดีขึ้น ทำให้เกิดการ พัฒนาสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ จนเกิดประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติ อย่างแท้จริง^{๑๓๘}

ถึงกระนั้นการบริหารวัดให้เจริญรุ่งเรืองมิได้ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของวัด แต่ขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถของเจ้าอาวาส ที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือศรัทธา ยอมรับว่าเป็นที่พึ่งทั้งทางโลกและทางธรรมได้ ดังนั้น นอกจากเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติตาม คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเคร่งครัดแล้ว เจ้าอาวาสยังต้องมีลักษณะเป็นผู้นำอีกด้วย^{๑๓๙} เพราะว่าโดยหลักการในการบริหารวัดว่า เจ้าอาวาส เป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เป็นผู้นำของพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคงของวัด โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการต่าง ๆ ของวัด เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแล แนะนำสั่งสอน พระภิกษุสามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี ให้มีความสมัครสมานปรองดองกัน ให้ร่วมแรงร่วมใจกัน ปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูงสุด และให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองถาวรมั่นคง เป็นศูนย์กลางชุมชนในการให้การศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม ภาวนาธรรม คือ สมถกรรมฐาน และ วิปัสสนากรรมฐาน แก่ชุมชน และประชาชนทั้งใกล้และไกล ให้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่าง

^{๑๓๘} คະนิงนิตย๋ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒-๒๖.

^{๑๓๙} ดร.ณิ ญาณวัฒนา และคณะ, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด ศึกษาเฉพาะกรณี วัดอัมพวัน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒.

แท้จริง เจ้าอาวาสต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารและการจัดการวัด นอกจากจะมีทั้งศาสตร์และศิลป์แล้ว ในการบริหารและการจัดการวัดจะต้องประกอบด้วย การวางแผน การจัดการ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน และการงบประมาณ สำหรับเรื่องดังกล่าวเจ้าคณะพระสังฆาธิการควรหาศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้การบริหารและการจัดการของวัดดำเนินการไปในเชิงรุก และได้ผลเต็มที่อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๔๐} สามารถทำให้วัดเป็นแหล่งกลางของชีวิตทางศาสนาและสังคม เป็นแหล่งการสมาคม เป็นที่มาแห่งวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางของการดำรงชีวิตประจำวัน และเป็นสถานที่ที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวไทยในชนบทได้อย่างดีงาม^{๑๔๑}

นับได้ว่าปัจจุบันวัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสังคม เป็นสถานที่ของพระสงฆ์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่ที่ร่มสงบ เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมณธรรมของพระภิกษุสามเณรประชาชนทั่วไป วัดเป็นสถาบันอันอุดมคติเพราะเป็นตัวเปลี่ยนทัศนคติพื้นฐานมนุษย์เปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยการตั้งสังฆมอริยสงฆ์ซึ่งมีปัญญาและกรุณาเป็นต้นนำมีความบริสุทธิ์และสะอาดเป็นพื้นฐานวัดเป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและเป็นปูชนียสถาน เป็นที่พำนัก ที่อยู่อาศัยของพุทธบริษัท และให้การบริหารแก่ชุมชนสังคมนั้น ๆ ตามความเหมาะสม ไม่ว่าด้านการศึกษา สาธารณสงเคราะห์ ศูนย์กลางชุมชน และสังคม^{๑๔๒} ที่สำคัญผู้บริหารวัดควรใช้ศาสตร์ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดการ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน การงบประมาณ เพื่อให้ได้ผลเต็มที่และการใช้ศิลป์ซึ่งประกอบด้วย ภาวะผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมืออันจะทำให้การดำเนินงานของวัดบรรลุวัตถุประสงค์ได้ดี^{๑๔๓} และการบริหารจัดการวัดหรือการทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยการให้เจ้าอาวาสหรือคณะผู้บริหารตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไป ร่วมกันใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน^{๑๔๔}

^{๑๔๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **วัดพัฒนา ๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐.

^{๑๔๑} ทินพันธุ์ นาคะตะ, **การเมืองการบริหารไทย : ภาวะของชาติ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๓๕.

^{๑๔๒} มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ, **การติดตามและประเมินสถานภาพการปฏิรูปการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษาวารสารสหศาสตร์**, ๒๕๔๙, หน้า ๑๓.

^{๑๔๓} น้อย ลายครามและสุบรรณจันทบุตร, **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖๗.

^{๑๔๔} บุญช่วย จันทร์เฝ้า, “พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔), หน้า ๙๐

สรุปได้ว่า การบริหารวัด หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากร เงิน คน วัสดุ แผนงาน ภายในวัด หรือการปกครอง ดูแล รักษาหมู่คณะ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดกิจการของวัดเพื่อให้งานต่างๆ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยใช้ทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในการบริหารงานกิจการงานองค์กรทั้ง ๖ คือการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การสาธารณศรัทธา เพื่อให้บรรลุไปตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ โดยมีเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ช่วยกันบริหารจัดการตามความเหมาะสมดีงาม

๒.๓.๔ วัดอุปประสงค์และความสำคัญของการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทย

การบริหารจัดการวัดเป็นสิ่งจำเป็นสำคัญที่ผู้บริหารวัด จะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน เพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้น ก็เพราะนักการบริหารมีเทคนิคและวิธีการทำงานไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการบริหารจัดการวัดซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน การบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบระเบียบ จะส่งผลให้วัดร่มรื่น น่าอยู่น่าเข้าไปประกอบกิจการทางศาสนา รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนที่เข้าไปสัมผัสพบเห็น การบริหารวัดจึงมีความสำคัญ ในที่นี้จึงได้นำแนวความคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และความสำคัญของการบริหารวัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวไว้ตามลำดับ ดังนี้

ในการบริหารจัดการวัดมีวัตถุประสงค์และความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่า ทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จทุกคนพึงพอใจ^{๑๔๕}

โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่และความสำคัญของวัดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันนั้นมีดังต่อไปนี้^{๑๔๖}

๑. วัดเป็นสถานที่ ที่ชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์และรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนอยู่ในสมัยนั้น

๒. วัดเป็นสถานที่ ที่พ่อแม่ตลอดจนคนแก่คนเฒ่าและสตรีมารับความรู้ด้วยการสวดพระธรรมเทศนา

๓. วัดเป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิความรู้ของคนสมัยก่อนโดยวัดเป็นแหล่งตำราแพทย์และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมอรักษาพยาบาลคนเจ็บทั่วไป

^{๑๔๕} กรมการศาสนา, คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๑.

^{๑๔๖} กรมการศาสนา, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : เอ พี กราฟิคดีไซน์, ๒๕๓๙), หน้า ๗.

๔. วัดเป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดจนถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ

๕. วัดเป็นสถานที่พักอาศัยของคนเดินทาง ซึ่งวัดบางวัดได้สร้างศาลาเอาไว้กว้างขวางใหญ่โตเพื่อรองรับกิจการนี้โดยเฉพาะ

๖. วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านได้มาพบปะสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจ วัดได้จัดสถานที่ต่างๆ ในบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาดและร่มรื่น

๗. วัดเป็นสถานที่ที่รื่นเริงที่จัดเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมดเช่นงานก่อพระเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ บุญมหาชาติ เป็นต้น

๘. วัดเป็นบ่อเกิดและเป็นศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและวรรณกรรม

๙. วัดเป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ ของชาวบ้าน

๑๐. วัดเป็นสถานที่สำหรับชาวบ้านรอบวัดมาทำบุญและบำเพ็ญกุศลตลอดจนประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา

๑๑. วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือขอยืมไปใช้เมื่อคราวมีงาน

๑๒. วัดเป็นศูนย์กลางการบริหาร หรือการปกครองท้องถิ่น กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อบอกแจ้งกิจการต่างๆ

สอดคล้องกับกองพุทธศาสนสถาน ได้สรุปวัตถุประสงค์บทบาทหน้าที่ความสำคัญของวัดในชุมชนดังต่อไปนี้^{๑๔๗}

๑. เป็นศูนย์รวมของชุมชนในการจัดกิจกรรมและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

๒. เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา

๓. เป็นผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่น หรือเป็นผู้นำ ในการเปลี่ยนแปลง

๔. เป็นที่พึ่งของประชาชนทั้งด้านจิตใจและการให้การสงเคราะห์ยามเดือดร้อน

ถึงกระนั้นบทบาทความสำคัญของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคม มีดังนี้^{๑๔๘}

๑. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น

^{๑๔๗} กองพุทธศาสนสถาน, กรมการศาสนา, ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^{๑๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕ - ๑๙.

๒. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

๓. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น

๔. เป็นที่พักคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด

๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์

๘. เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙. เป็นคลังวัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตอนมีงาน

๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน บอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ (ในยามสงคราม อาจใช้เป็นที่พักชุมนุมทหารด้วย)

๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือใช้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่างๆ ของชีวิต

การที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจเป็นศูนย์รวมความร่วมมือ อาจเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง เช่นการเป็นที่ประกอบพิธีกรรม พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่าง ๆ ได้และในฐานะเป็นศิษย์กับอาจารย์ทำให้สังคมไทยเชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคมคือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญผลประโยชน์และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

อนึ่งบทบาทความสำคัญของวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้^{๑๔๙}

๑. วัดเป็นที่สงบร่มเย็น

๒. วัดเป็นที่บ่มศีลงาม

๓. วัดเป็นแหล่งความรู้

๔. วัดเป็นแหล่งชูธรรมะ

๕. วัดเป็นแหล่งละอบายมุข

๖. วัดเป็นแหล่งปลูกปลูกใจ

๗. วัดเป็นแหล่งให้บริการ

^{๑๔๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

ถึงกระนั้นความสำคัญวัดในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนี้^{๑๕๐}

๑. เป็นสถานที่ประพาศพิภพมจรย์ของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ไคร้ธรรม
๒. เป็นสถานที่สำหรับประชาชนไปบำเพ็ญกุศล
๓. เป็นดินแดนแห่งความสงบ คือเป็นที่อยู่ของผู้สงบ เป็นดินแดนไปมาหาสู่ของผู้รัก

สงบ

๔. เป็นสาธารณูปการที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้สาธารณูปโภค เช่น ตักน้ำกินน้ำใช้ที่สระ

วัด

๕. เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้แทบทุกสาขาวิชาตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูง
๖. เป็นสโมสรสถานหรือสมาคมที่ชุมนุมพักผ่อนหย่อนอารมณ์ของประชาชนทั่วไป

ในบางโอกาส

๗. เป็นสุศาลา โรงพยาบาลหรือแพทย์สถานที่พระบริการชาวบ้าน ผู้ป่วยไข้
๘. เป็นสถานที่พำนักของคนไร้ที่พึ่ง เช่น กำพร้า อนาคตหรือประสบไฟไหม้ น้ำท่วม
๙. เป็นที่พึ่งหลบลี้หนีภัยของคนที่ถูกภัยคุกคาม เช่น ภัยสงคราม หรือโรคภัย

ร้ายแรงคุกคาม

๑๐. เป็นสถานที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตาย
๑๑. เป็นสนามเด็กเล่นหรือเล่นกีฬาของประชาชน
๑๒. เป็นสถานที่พักของผู้เดินทาง เสมือนเป็นโรงแรมของประชาชนคนเดินทาง
๑๓. เป็นสถานที่เปรียบเทียบคติความเหมือนหนึ่งเป็นโรงศาลวินิจฉัยเรื่องราวแก่

ประชาชน

๑๔. เป็นสถานที่พบปะกันแห่งชายหนุ่มหญิงสาวตามประเพณีไทยแท้แต่โบราณ
๑๕. เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของการบริหารจัดการวัดคือการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) การวางแผนทางนโยบายและการจัดลำดับความเร่งด่วนของโครงการ การวางแผนและการบริหารโครงการ การแบ่งงาน การมอบอำนาจหน้าที่การงานและการจัดการตามแผนงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดไว้ให้ได้ผล คือ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงสุด โดยมีเป้าหมายสำคัญก็คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์และการดำเนินการต่างๆของวัดให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ของวัด

^{๑๕๐} พระธรรมวรานายก (โอภาส นิรุติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ใน **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

ดังนั้นจุดมุ่งหมาย หมายถึง การกำหนดแผนงานโครงการที่จะดำเนินการในรอบปี ซึ่งเป็นโครงการใหม่หรือต่อเนื่องที่วัดจะต้องบริหารให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี^{๑๕๑} จะเห็นได้ว่าการบริหารงานของวัดมีความสำคัญ ในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์สามเณรมีความรู้ความสามารถ ทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให้วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นของชุมชน ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบปะนันทนาการของประชาชน^{๑๕๒}

ดังนั้นสามารถจำแนกบทบาทความสำคัญของวัดที่มีต่อสังคมไทยไว้ดังนี้^{๑๕๓}

๑. บทบาทในฐานะที่เป็นจิตและวิญญาณของชุมชนและสังคม วัดทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้หล่อหลอมและยกระดับจิตใจของผู้คนในสังคมให้สูงขึ้น มีคุณธรรมจริยธรรมรักสันติและสามัคคีปรองดองรวมทั้งความมีเหตุมีผลในการดำรงชีวิต วัดและพระพุทธศาสนาได้รังสรรค์ในประเด็นนี้ได้อย่างครบถ้วน วัดและจริยธรรม วัดและสถาบันพระพุทธศาสนาจึงเป็นแหล่งกำเนิดของกฎระเบียบประเพณีวัฒนธรรมปทัสถานและวิถีชีวิตของสังคมไทยมาโดยตลอด

๒. บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคมสงเคราะห์ชุมชนบทบาทที่สำคัญของวัดในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันไม่ได้มีหน้าที่เพียงจิตวิญญาณของชุมชนเท่านั้น แต่เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนในทุกเรื่อง เป็นแหล่งสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือในงานพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ รวมทั้งทำหน้าที่เป็นที่พึ่งพิงอาศัยและให้ความช่วยเหลือทั้งด้านสังคมสงเคราะห์และปัญหาทางโรคร้ายไข้เจ็บทางร่างกายและจิตใจ

๓. บทบาทในฐานะเป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในชนบทยังมีหน้าที่เป็นผู้แนะแนวอาชีพต่างๆ แก่ชาวบ้านด้วย มีวัดจำนวนมากได้จัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้านธนาคารข้าว จัดอบรมให้ความรู้ทางด้านเกษตรสมัยใหม่และเป็นสถานที่ฝึกอบรมอาชีพต่างๆ บทบาทดังกล่าวมีความเด่นชัดมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท

อย่างไรก็ดีบทบาทหน้าที่และความสำคัญของวัดยังมีอีกดังนี้^{๑๕๔}

^{๑๕๑} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ขยมงคล), การบริหารวัด, หน้า ๒๖.

^{๑๕๒} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๑.

^{๑๕๓} เฉียบ ไทยยิ่ง, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษา ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๑๕๔} ฟั่น ดอกบัว, วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทบูรพาสาส์น, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๔.

๑. วัดเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม
๒. วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล
๓. วัดเป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่างๆ
๔. วัดเป็นสถานสังคมสงเคราะห์
๕. วัดเป็นรมณีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
๖. วัดเป็นสถานที่พักผ่อนของคนเดินทาง
๗. วัดเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม
๘. วัดเป็นสถานที่ฝึกอาชีพ
๙. วัดเป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้าน
๑๐. วัดเป็นสถานที่เลือกคู่
๑๑. วัดเป็นสโมสรของชาวบ้าน
๑๒. วัดเป็นศาลของชาวบ้าน
๑๓. วัดเป็นคลังพัสดุของชาวบ้าน

อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์และความสำคัญของการบริหารวัดไว้ ดังนี้^{๑๕๕}

๑. สามารถสร้างสังคมสงฆ์ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้
 ๒. สามารถสร้างวัดให้เป็นส่วนหนึ่งในการชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องแก่สังคม อีกทั้งทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน
 ๓. การบริหารวัดที่มีประสิทธิภาพจะมีความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรสูงสุด
- นอกจากนี้นักวิชาการผู้ทรงความรู้ได้เสนอแนวคิดสนับสนุน บทบาทความสำคัญของวัดที่มีต่อชุมชนไว้ดังนี้^{๑๕๖}
๑. วัดเป็นสถาบันทางการศึกษาสมัยก่อนที่จะมีโรงเรียน วัดได้เป็นสถาบันการศึกษา พ่อแม่จะพาบุตรมาบวชเพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียน เมื่อสึกออกไปจะได้ มีการศึกษา มีความรู้ไปประกอบอาชีพได้
 ๒. วัดเป็นสถานสงเคราะห์ ชาวบ้านที่ยากจนได้พึ่งพาบุญและอาศัยวัดเป็นที่พำนัก บางคนใช้วัดเป็นสถานที่พักเวลาจะเดินทางไปสถานที่ไกลๆ
 ๓. วัดเป็นสถานพยาบาล พระสงฆ์บางรูปมีความสามารถพิเศษในการรักษาพยาบาล ผู้ที่เจ็บป่วย การรักษาจะเป็นการใช้ยาสมุนไพรโบราณ

^{๑๕๕} ประเวศ วะสี, “พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันในสังคม” ใน หลักการบริหารและจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๙.

^{๑๕๖} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทยแนวทางวิจัยและพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๘), หน้า ๑๗๕-๑๗๙.

๔. วัดเป็นสถาบันตุลาการ ถ้ามีการขัดแย้งขึ้นภายในครอบครัว พระสงฆ์จะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ซึ่งได้ทำหน้าที่ทั้งเป็นนักจิตวิทยาและผู้พิพากษา

๕. วัดเป็นศาลาประชาคม เป็นสถานที่รวมกลุ่มของชาวบ้านเวลามีการประชุมเรื่องสำคัญๆ แม้แต่การประชุมของเจ้าหน้าที่ทางราชการก็ใช้วัดเป็นสถานที่ประชุมด้วย

๖. วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อของชาวพุทธ เช่น การเข้าพรรษา การทอดกฐินจะกระทำที่วัด ศิลปวัฒนธรรมของชาวบ้าน ที่ได้ปรากฏออกมาเป็นผลงานจารึก เขียนภาพ การตกแต่งตามโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ เป็นต้น และวัดยังเป็นที่รวมของสิ่งโบราณที่มีค่า โดยทางวัดจะเก็บรวบรวมไว้เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

๗. วัดเป็นสถานบันเทิง เวลาที่ชาวบ้านมีการจัดพิธีกรรมต่างๆ จะมีการจัดมหรสพขึ้นในวัดซึ่งเป็นการสมโภชตามประเพณีนิยม เช่น งานบุญแจกข้าว ทำบุญให้ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

สรุปได้ว่า วัดอุประสงค์และความสำคัญของการบริหารจัดการวัดนั้นมีดังต่อไปนี้

๑. ทำให้เกิดความมีระเบียบของภิกษุสงฆ์และสามเณรภายในวัด
๒. ช่วยให้การดำเนินงานต่างๆ ที่จะพัฒนาวัดเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบ
๓. ทำให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในวัดและนอกวัด เช่น บุคลากร เงิน วัสดุ และอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนเกิดประโยชน์สุขกับทุก ๆ ฝ่าย
๔. ทำให้วัดอุประสงค์ต่าง ๆ ที่วัดตั้งเป้าหมายประสบผลสำเร็จทุกคนพอใจ
๕. ทำให้วัดและองค์กรคณะสงฆ์ทุกระดับมีความเข้มแข็งมั่นคง
๖. การบริหารวัดที่ดีนั้นสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนได้ และสามารถสร้างชุมชน และสังคมประเทศชาติบังเกิดการพัฒนาเจริญรุ่งเรืองได้

ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจาก ประเทศไทยเป็นประเทศที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลาช้านาน เคียงคู่กับการสร้างชาติบ้านเมือง วิถีชีวิตของชาวไทยเกี่ยวข้องกับวัดตั้งแต่เกิดจนตายวัดจึงมีความสำคัญต่อคนไทยอย่างยิ่ง หากถอยหลังกลับไปในอดีตมากเท่าไร วัดก็มีความสำคัญต่อคนไทยมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะ วัดเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม ผู้ที่ออกบวชเป็นภิกษุและสามเณร ตลอดทั้งแม่ชีและอุบาสิกา ได้อาศัยวัดเป็นที่รักษาศีลและปฏิบัติธรรม เพราะวัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล เมื่อวัดเป็นสถานที่อยู่ของนักบวช และผู้รักษาศีลปฏิบัติธรรม วัดจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คนไทยจึงนิยมไปทำบุญที่วัด เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า การทำบุญกับผู้ทรงศีลทรงธรรม ย่อมได้บุญมากกว่าทำบุญกับคนทั่วไป

นอกจากนี้วัดเป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่าง ๆ วัดนอกจากจะเป็นสถานที่ศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุและสามเณรแล้ว วัดยังเป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่าง ๆ ทั้งวิชาชีพและวิชาสามัญของชาวบ้านดังที่โรงเรียนต่าง ๆ และวัดยังเป็นสถานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นที่รู้กันว่า เป็นบุญเขตแห่งความเมตตา ดังนั้นคนยากจนอนาถา ตลอดถึงคนพิการพิการและคนชรา ก็มักจะหันไปอาศัยวัดอยู่

แม้แต่สัตว์ที่ชาวบ้านไม่ต้องการ ก็จะนำไปปล่อยที่วัด เพราะฉะนั้นวัดจึงเป็นสถานที่สงเคราะห์คนและสัตว์แหล่งใหญ่ที่สุดในโลก ทั้งนี้ก็เพราะมีวัดอยู่มากมายในเมืองไทยซึ่งโดยทั่วไปแล้วนั้น วัดโดยทั่วไปจะมีบริเวณกว้าง ทั้งมีต้นไม้ชานาชนิดอยู่มากมาย จึงร่มรื่นเย็นสบาย สบายกับคำว่าอาราม ซึ่งแปลว่าสถานที่ร่มรื่นด้วยร่มไม้ อีกทั้งบริเวณวัดก็ได้รับการปิดกวด จึงสะอาดสะอ้านน่าจำเริญตา ก็ในเมื่อวัดมีต้นไม้มาก ทั้งเป็นเขตอภัยทาน จึงมีนกและสัตว์ต่าง ๆ มาอาศัยอยู่มาก อีกทั้งวัดเป็นสถานที่พึ่งเทศน์แสดงธรรม ดังนั้นใครที่เข้าวัด ก็ย่อมมีโอกาสได้ฟังเทศน์ฟังธรรม ตลอดทั้งมีปัญหาทุกข์ร้อนอะไรก็ปรึกษากับพระ ขอให้ท่านช่วยแก้ไขอีกด้วย เพราะฉะนั้นวัดจึงเป็นรมณียสถานที่พักผ่อนกายคลายทุกข์ใจได้เป็นอย่างดี วัดเป็นสถานที่พักแรมของคนเดินทาง คนเมื่อเดินทางไปต่างจังหวัด เมื่อไม่มีบ้านพี่น้องญาติมิตร ก็ไม่รู้จะพักที่ไหน จะพักโรงแรมก็แพงมากเงินไม่พอยังคนหมดเงินเพราะถูกขโมยหรือเหตุอื่น ๆ ก็ไม่อาจโดยสารกลับบ้านได้ เมื่อไม่มีเงินก็ไม่มีอาหาร ไม่มีที่พักอาศัยเมื่อไม่รู้จักบากหน้าไปหาใคร ก็เห็นแต่วัดเท่านั้นที่จะเป็นที่พึ่งได้ ก็เลยหันเข้าไปอาศัยวัดพักแรมในวัดไปก่อน

นอกจากนั้น วัดเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม วัดมีโบสถ์วิหาร และเจดีย์เป็นต้นที่สวยงามสดงดงามมีพระพุทธรูปมากมาย มีภาพพุทธประวัติหรือภาพทางพระพุทธศาสนาอยู่ตามฝาผนังอยู่ทั่วไป มีหนังสือพระไตรปิฎกและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่มาก อีกทั้งวัดเป็นสถานที่จัดงานทำบุญตามประเพณีต่าง ๆ เช่นตักบาตรเทโว หรือตักบาตรดาวดึงส์ ทำบุญสลากภัต และทำบุญวันสารทเป็นต้นเพราะฉะนั้นจึงเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ของแต่ละชุมชนจนถึงประเทศ วัดเป็นสถานที่ฝึกอาชีพ วัดเป็นศูนย์รวมของคน วัดจึงเป็นแหล่งแห่งวิชาชีพต่าง ๆ เช่น หมอดู หมอยา หมอนวดแผนไทย ช่างทั้งหลายตลอดถึงผู้ชำนาญในด้านเกษตรสาขาท่าง ๆ วัดเป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้าน คนทั่วไปชอบสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์ จึงจัดงานการเล่นต่าง ๆ บ้างในบางโอกาสเพื่อความเพลิดเพลินเจริญใจคลายความทุกข์ แต่ไม่มีสถานที่กว้างพอที่จะจัดงานได้ จึงหันไปจัดที่วัดทั้งงานชั่วคราวและงานเทศกาลต่าง ๆ วัดเป็นสถานที่เลือกคู่สังคมไทยในอดีต หนุ่มสาวต่างแยกกันอยู่ไม่ได้เรียนรวมกัน ไม่ได้คบหาสมาคมกันง่ายดังในปัจจุบัน เพราะฉะนั้นโอกาสที่จะได้พบกันก็แต่ในวัดทำบุญในวันพระและในเทศกาลต่าง ๆ เท่านั้น เมื่อถึงวันนั้น หนุ่มสาวต่างแต่งตัวสวยงามเป็นพิเศษไปทำบุญที่วัดจึงหันหน้ากัน หากต้องตาต้องใจกัน ก็จะติดต่อกันอันเป็นเหตุให้มีการแต่งงานกันในกาลต่อมา วัดเป็นสโมสรชาวบ้าน ดังนั้นชาวบ้านมีเรื่องมีธุระอะไรจะต้องปรึกษาหารือกันเป็นส่วนรวมก็นัดกันไปประชุมที่วัด หรือเมื่อทางราชการมีเรื่องสำคัญ ที่จะต้องติดต่อกับชาวบ้านก็นัดกันไปประชุมที่วัด เช่นการคัดเลือกทหาร การเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสภาตำบลเป็นต้น ก็จัดขึ้นที่วัด วัดเป็นศาลของชาวบ้าน คนไทยทั่วไปนับถือพระ และคนไทยก็ไม่ชอบขึ้นศาล ดังนั้นเมื่อคนไทยมีเรื่องพิพาทกันจนไม่อาจปรองดองกันได้ คนไทยก็มักจะไปหาพระขอให้พระช่วยไกล่เกลี่ยตัดสิน ไม่ต้องฟ้องร้องขึ้นโรงขึ้นศาล เสียเงินเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์วัดเป็นคลังพัสดุของหมู่บ้าน วัดจะมีสิ่งของมากมายเช่นถ้วยชาม เสื้อสาต อาสนะ หมอน และกาน้ำ เป็นต้น ที่ชาวบ้านถวายไว้ ทางวัดก็

จะเก็บรักษาไว้เป็นของวัด ที่เรียกว่าของสงฆ์ และเมื่อบ้านใดมีงานบุญ มีสิ่งของไม่พอใช้ บ้านนั้นก็จะไปยืมของสงฆ์มาใช้ เมื่อเลิกงานก็นำไปคืนพร้อมทั้งถวายปัจจัยตามศรัทธา เพื่อบำรุงรักษาของสงฆ์ให้ยั่งยืนต่อไป

๒.๓.๕ การจัดองค์กรภายในวัดของคณะสงฆ์

ในประเทศไทยนั้นได้มีการพัฒนาการจัดการงานทุกอย่างหรือกิจกรรมต่างๆของมนุษย์จะดำเนินไปได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใดสำคัญไปกว่าการบริหารและการจัดการ ทั้งนี้เพราะงานทางด้านการบริหารและการจัดการเป็นงานสำคัญต่อการอำนวยให้มนุษย์ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลการบริหารและการจัดการจึงหมายถึงภาระหน้าที่ของบุคคลใด ๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่ จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายในทั้งที่เป็นคน ตัวเงิน วัสดุ และการบริหารจัดการของกลุ่มหรือหน่วยงานเพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนของสถาบันวัดก็เช่นเดียวกัน ในอดีตนั้นพระภิกษุสงฆ์ยังมีน้อย อีกทั้งยังไม่ได้ที่อยู่อาศัยที่เป็นทางการ จึงไม่ได้อยู่ประจำ ปัญหาต่าง ๆ จึงยังมีไม่มาก แต่ต่อมาเมื่อมีวัดเกิดขึ้นและมีพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์จำพรรษาในฤดูฝน มีการอยู่รวมกันเป็นคณะเกิดขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ก็ตามมามากมาย เพราะเมื่อคนหมู่มากอยู่รวมกันเป็นเวลานาน ๆ ก็ย่อมมีการขัดแย้งกันบ้าง ระเบียบวินัยก็เริ่มหย่อนยาน จึงต้องมีการจัดการปกครองวัด เพื่อให้ความเป็นอยู่ภายในวัดเป็นระเบียบเรียบร้อยและง่ายต่อการบริหารด้วยสำหรับการจัดองค์กรวัดในประเทศไทยย่อมมีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาลอยู่บ้างเนื่องจากปัจจุบัน สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่แตกต่างกัน รวมทั้งกาลเวลาที่ผ่านไป ทำให้พุทธศาสนาต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวนี้มีได้เป็นไปทั้งหมด เพียงแต่แก้ไขเพิ่มเติมคำสอนบางอย่างให้เหมาะกับสภาพสังคมไทย เหตุนี้จึงเกิดมีกิจกรรมของคณะสงฆ์เกิดขึ้นโดยการแต่งตั้งพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ภายในวัดดังนี้

๑) เจ้าอาวาสปกครอง/บริหารจัดการกิจการในวัด

ตำแหน่งเจ้าอาวาสเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญเปรียบ เสมือน ผู้นำของพระสงฆ์ ต้องดูแลพระภิกษุสงฆ์ในวัดไม่ให้ประพฤติดีเสื่อมเสีย และต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอกด้วยรวมทั้งควบคุมดูแลกิจการภายในวัดทั้งหมด เจ้าอาวาสจึงต้องมีความรับผิดชอบสูงเพราะความเสื่อมหรือความเจริญของวัดย่อมขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบในหน้าที่ของเจ้าอาวาสเป็นประการสำคัญ วัดแต่ละวัดกฎหมายกำหนดให้มีเจ้าอาวาสได้เพียงรูปเดียว ส่วนบางวัดที่เป็นวัดใหญ่มีภารกิจมากจนเจ้าอาวาสไม่สามารถปฏิบัติงานได้ทั่วถึง เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระเจ้าอาวาส กฎหมายจึงได้กำหนดให้มีรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสไว้ ซึ่งจะมีที่รูปได้ตามความเหมาะสมของวัด นอกจากนี้ยังได้กำหนดอำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้อย่างกว้างขวาง ให้รับภาระทุกอย่างภายในวัดไม่ว่าด้านศาสน

ศึกษาการปกครอง การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น ส่วนหน้าที่รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสกฎหมายไม่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจน แต่ให้ปฏิบัติตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย^{๑๕๗}

การที่วัดมีเจ้าอาวาสได้เพียงรูปเดียวก็เพื่อตัดปัญหาในเรื่องความแตกแยกนั่นเองเพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจการกระจายอำนาจมิให้เจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่มากเกินไปอีกทั้งเป็นการกระจายงาน เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความรวดเร็ว จะเห็นได้ว่าตำแหน่งทั้งสามนี้ต่างก็มีความสำคัญต่อวัด และต่อชุมชนในการคัดเลือกพระภิกษุผู้เข้ามารับตำแหน่งดังกล่าวจึงต้องมีการพิจารณากันอย่างรอบคอบ โดยมีกฎระเบียบกำหนดถึงคุณสมบัติมากที่สุดในวัด ถ้ามีเจ้าอาวาสเกินกว่าหนึ่งรูปและความคิดไม่ลงรอยกัน การบริหารวัดย่อมจะยุ่งยาก จึงให้มีเจ้าอาวาสได้เพียงรูปเดียว สำหรับการให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสเพื่อช่วยเหลือเจ้าอาวาสแล้วยังเป็นการแต่งตั้งที่เป็นไปตามขั้นตอน^{๑๕๘} เพื่อให้ได้ซึ่งบุคคลที่มีคุณธรรมที่ดีงาม มีความรับผิดชอบสูง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละ ไม่หลีกเลี่ยงหน้าที่หากแต่มีการร่วมมือกันปฏิบัติงานเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของวัดและพระศาสนาพระพุทธเจ้าจึงได้ทรงแสดงคุณลักษณะและคุณธรรมของเจ้าอาวาสหลายประการดังนี้

ก. อาวาสสิกธรรม ๕ คุณสมบัติของเจ้าอาวาสหมวดที่หนึ่งประเภทที่ควรยกย่องได้แก่^{๑๕๙}

๑. ถึงพร้อมด้วยมารยาทและวัตร
๒. เป็นพหูสูตร ทรงความรู้
๓. เป็นผู้ปฏิบัติขัตติยเมตตา ชอบความสงบ ยินดีในกัลยาณธรรม
๔. มีวาจางาม รู้จักพูด รู้จักเจรจาให้เป็นผลดี
๕. มีปัญญาเฉลียวฉลาด

ข. ปิยธรรมของเจ้าอาวาส เป็นคุณสมบัติของเจ้าอาวาสประเภทเป็นที่รักที่เคารพของพรหมจารี คือ เพื่อนภิกษุสามเณรผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน ได้แก่^{๑๖๐}

๑. มีศีล สำรวมในพระปาฏิโมกข์ ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย
๒. เป็นพหูสูตร ทรงความรู้
๓. มีวาจางาม รู้จักพูด รู้จักเจรจาให้เป็นผลดี
๔. ได้คล่องแคล่วในฉันทสนธิ สำหรับอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

^{๑๕๗} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (พ.ศ. ๒๕๐๕) หมวด ๓-๔ ว่าด้วยเรื่องวัดและว่าด้วยเรื่องเจ้าอาวาส ในมาตรา ๕-๑๙, หน้า ๓๖๓-๓๖๕.

^{๑๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๖-๔๑๗.

^{๑๕๙} อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๓๑/๓๗๓-๓๗๔.

^{๑๖๐} อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๓๒/๓๗๔-๓๗๕.

๕. บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ สิ้นอาสวะแล้ว

ค. โสภณธรรมของเจ้าอาวาส ประเภททำวัดให้งาม ได้แก่^{๑๖๑}

๑. มีศีล สำรวมในพระปาฏิโมกข์ ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย
๒. เป็นพหูสูตร ทรงความรู้
๓. มีวาจางาม รู้จักพูดรู้จักเจรจาให้เป็นผลดี
๔. สามารถกล่าวธรรมมีกถาให้ผู้มาหาเห็นแจ่มชัดยอมรับไปปฏิบัติเร้าใจให้แก้

กล้าและเบิกบานใจ

๕. ได้คล่องแคล่วในมานสิที่ เป็นเครื่องอยู่สุขสบายในปัจจุบัน

ง. อุปการธรรมของเจ้าอาวาส ประเภทมีอุปการมากแก่วัด ได้แก่^{๑๖๒}

๑. มีศีล สำรวม ในพระปาฏิโมกข์ ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย
๒. เป็นพหูสูตร ทรงความรู้
๓. รู้จักปฏิสังขรณ์เสนาสนะและสิ่งของที่ชำรุดหักพัง
๔. เมื่อมีสงฆ์หมู่ใหญ่จากต่างถิ่นต่างแคว้น ขวนขวายบอกชาวบ้านผู้ปรารถนาไว้ให้

มาทำบุญ

๕. ได้คล่องแคล่วในมานสิที่ เป็นเครื่องอยู่สุขสบายในปัจจุบัน

จ. กรุณาธรรมของเจ้าอาวาส ประเภทอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ซึ่งได้แก่^{๑๖๓}

๑. ชักนำคฤหัสถ์ให้ถือปฏิบัติในอริศีล
๒. ยังคฤหัสถ์ให้ตั้งอยู่ในธรรมทศณะคือรู้เห็นเข้าใจธรรม
๓. เมื่อคฤหัสถ์เจ็บไข้ไปเยี่ยมให้สติ
๔. เมื่อมีสงฆ์หมู่ใหญ่จากต่างถิ่นต่างแคว้น ขวนขวายบอกชาวบ้าน ผู้ปรารถนาไว้ให้

มาทำบุญ

๕. เขาถวายโภชนะใดๆ จะเลวหรือดีก็ฉันด้วยตนเองไม่ยั้งศรัทธาไทยให้ตกไป

จะเห็นได้ว่าตำแหน่งของเจ้าอาวาสนั้นไม่เพียงแต่จะมีผลต่อกิจกรรมภายในวัดเท่านั้น ยังมีผลต่อชุมชนด้วย ดังนั้นคุณธรรมของเจ้าอาวาสจึงมีนอกเหนือไปจากที่กล่าวมาข้างต้นอีก คือ ธรรมที่ทำให้เจ้าอาวาสเลวและดี, ธรรมที่ทำให้เจ้าอาวาสตกต่ำและไม่ตกต่ำคุณธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งที่เจ้าอาวาสทุกคนควรมีคือ^{๑๖๔} ๑. ไม่ถึงด้วยฉันทาคติ ๒. ไม่ถึงด้วยโทสาคติ ๓. ไม่ถึงโมหาคติ ๔. ไม่ถึงด้วยภยากติ ๕. ไม่ใช้สอยของสงฆ์จุจส่วนตัว เนื่องจากเจ้าอาวาสมักจะถูกเพ่งเล็งมากกว่าพระภิกษุ

^{๑๖๑} อก.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๓๓/๓๗๕.

^{๑๖๒} อก.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๓๔/๓๗๖.

^{๑๖๓} อก.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๓๕/๓๗๗.

^{๑๖๔} วิ.ปริ. (ไทย) ๘/๑๒๑/๔๗๒.

สงฆ์ภายในวัด จึงต้องบริหารวัดด้วยความยุติธรรม ไม่มีอคติบุคคลอื่น ประกอบกิจการงานต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของสภาพการณ์และบุคคล มีความรอบรู้ในสิ่งต่าง ๆ ทั้งในหลักธรรมคำสอนและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความเฉลียวฉลาด และสงเคราะห์ทุกข์ภัยที่มาขอความช่วยเหลือและออกไปอนุเคราะห์ภายนอกด้วย เป็นต้น และคุณธรรมที่สำคัญ คือมีความยุติธรรมและสำนึกถึงส่วนรวม เพื่อให้ความสัมพันธ์ที่มีต่อพระสงฆ์ภายในวัดและสังคมภายนอกเป็นไปด้วยความราบรื่น เป็นที่เคารพศรัทธาของทั้งสองฝ่าย ซึ่งจะมีผลทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนด้วย

นอกจากนี้พระพุทธเจ้าก็ได้มอบหมายให้พระสงฆ์ภายในวัดมีหน้าที่ในการช่วยบริหารวัดและภิกษุผู้ได้รับเลือกเป็นเจ้าหน้าที่นั้นจะต้องมีคุณธรรมห้า อันได้แก่ ๑.ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ ๒.ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง ๓.ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความมมงาย ๔.ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว ๕.เข้าใจการทำหน้าที่อย่างนั้นซึ่งมีหน้าที่ต่าง ๆ กันดังนี้คือ^{๑๖๕}

๑. เจ้าหน้าที่อธิการแห่งจีวร แบ่งออกเป็นสาม คือ

- ก. จีวรปฎิคาหกะ เป็นผู้รับจีวร
- ข. จีวรนิทหะ เป็นผู้เก็บจีวร
- ค. จีวรภาษกะ เป็นผู้แจกจีวร

๒. เจ้าหน้าที่อธิการแห่งอาหาร แบ่งออกเป็นสี่ คือ

- ก. ภัตตทุเทศกะ เป็นผู้แจกภัต
- ข. ยาคุภาษกะ เป็นผู้แจกยาคุ
- ค. ผลภาษกะ เป็นผู้แจกผลไม้
- ง. ชัชชภาษกะ เป็นผู้แจกของเคี้ยว

๓. หน้าที่ของอธิการแห่งเสนาสนะ มีสองคือ

- ก. เสนาสนะคาหาปกะ มีหน้าที่แจกเสนาสนะให้ภิกษุถือ
- ข. เสนาสนะปัญญาปกะ มีหน้าที่แต่งตั้งเสนาสนะ

๔. หน้าที่ของเจ้าอธิการแห่งอาราม แบ่งออกเป็นสองคือ

- ก. การรักษาราม
- ข. การดูแลนวัตร

๕. หน้าที่ของผู้รักษาราม มีสอง คือ

- ก. อารามิกเปสกะ เป็นผู้ใช้คนทำงานวัด

^{๑๖๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย), หน้า ๕๓-๗๒.

ข. สามเณรเปสกะ เป็นผู้ใช้สามเณร

๖. หน้าที่ของภิกษุผู้ดูแลกรรม แบ่งออกเป็นสอง คือ

ก. ภิกษุคาริก มีหน้าที่เก็บรักษาคลังเก็บพัสดุของสงฆ์

ข. อัปมัตตวิสัยชกะ มีหน้าที่จ่ายของเล็กน้อยให้แก่ภิกษุ

คุณธรรมสี่ข้อแรกเป็นคุณธรรมที่ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งพึงมีทุกคน ส่วนข้อห้านี้เป็นคุณธรรมเฉพาะ เพราะหน้าที่ที่ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งแต่ละหน้าที่ย่อมไม่เหมือนกัน การจะให้ภิกษุผู้ได้รับเลือกทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือภิกษุรูปหนึ่งอาจได้รับเลือกทำหน้าที่หลายอย่างก็ได้แต่ต้องขอให้ภิกษุนั้นรับตกลงเสียก่อนแล้วจึงแต่งตั้งเพราะผู้ทำหน้าที่ด้วยความเต็มใจและศรัทธาย่อมมีความสำนึกในหน้าที่ที่ตนมีอยู่ จึงมีความรับผิดชอบสูงเอาใจใส่ในการทำงาน และหน้าที่เหล่านี้ต้องเกี่ยวข้องต่อวัตถุสิ่งของ ซึ่งชักจูงให้เกิดความไม่ซื่อสัตย์ได้โดยง่าย อาจจะเป็นของของตนเองหรือแจกจ่ายให้เฉพาะผู้ที่ตนคุ้นเคยหรือชอบพอ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นแก่ภิกษุสงฆ์ภายในวัด และมีผลต่อความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อวัด แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งมีคุณธรรมสูง มีสมรรถภาพในการทำงาน วัดก็ย่อมจะเจริญรุ่งเรือง ชาวบ้านก็จะเพิ่มความศรัทธาเลื่อมใสพากันมาอุปถัมภ์บำรุงวัดอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นความเจริญหรือความเสื่อมของวัดจึงขึ้นอยู่กับบุคคลกรภายในวัดด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการที่คฤหัสถ์และพระภิกษุสงฆ์ควรจะมีความสัมพันธ์กันในการช่วยเหลือกิจการงานต่างๆ จึงได้ทรงแต่งตั้งตำแหน่งไวยาวัจกร (ผู้ทำกิจธุระแทนสงฆ์, ผู้ช่วยขนของทำธุระหรือผู้ช่วยเหลือรับใช้พระ) ขึ้นเพื่อช่วยเหลือพระสงฆ์ในการธุระต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ไม่อาจทำกิจนั้นได้ และตำแหน่งกับปียการก (ผู้ที่ทำหน้าที่สมควรแก่สมณะผู้ที่ทำหน้าที่จัดของที่สมควรแก่ภิกษุผู้บริโภค ผู้ปฏิบัติภิกษุ ศิษย์พระ) ขึ้นเพราะบางครั้งพระภิกษุสงฆ์ไม่อาจรับสิ่งของบางอย่างได้ จึงต้องหาคนมาช่วยทำสิ่งที่ใช้ไม่ได้ให้ใช้ได้ แต่ตำแหน่งทั้งสองนี้ไม่มีการกำหนดคุณสมบัติโดยตรง เพียงแต่เป็นพุทธศาสนิกชนและมีคุณสมบัติของอุบาสกเป็นหลักคือ^{๑๖๖}

๑. อุบาสกธรรมห้า (ธรรมของอุบาสกที่ดี สมบัติ หรือองค์คุณของอุบาสกอย่างเยี่ยม) อันได้แก่

ก. มีศรัทธา

ข. มีศีล

ค. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อบุพเพนิวาสานุสสติญาณ มุ่งหวังผลจากการกระทำและการงานมิใช่จากโชคกลางและสิ่งที่ตนเห็นว่าลัทธิลัทธิ

^{๑๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐๐.

ง. ไม่แสวงหาทักษิไณย ภายนอกหลักคำสอนนี้คือ ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา

จ. สนับสนุนในพระศาสนานี้เป็นเบื้องต้นคือชวนช่วยในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

๒. อุบาสกธรรมอีกเจ็ด (ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสก)

ก. ไม่ขาดการเยี่ยมเยียนพบปะพระภิกษุ

ข. ไม่ละเลยการฟังธรรม

ค. ศึกษาในอริสัจ

ง. มากด้วยความเลื่อมใสในภิกษุทั้งหลาย ทั้งที่เป็นเถระ นวกะและปุนกลาง

จ. ไม่ฟังธรรมด้วยตั้งใจจะเพ่งโทษติเตียน

ฉ. ไม่แสวงหาทักษิไณยภายนอกหลักคำสอนนี้

ช. สนับสนุนในพระพุทธศาสนานี้เป็นเบื้องต้น คือ ชวนช่วยในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

ตำแหน่งไวยาวัจกรและกบปียการ เป็นตำแหน่งที่ต้องเกี่ยวข้องและใกล้ชิดพระสงฆ์ จึงมีผลต่อกิจกรรมของวัดด้วย เนื่องจากเป็นหน้าที่ที่ต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของจึงมีโอกาสน่าจะเปียดเบียนได้มาก ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่พระภิกษุสงฆ์ได้ ดังนั้นผู้ที่ดำรงตำแหน่งทั้งสองนี้จึงต้องเป็นผู้มีศีลธรรม ศรัทธาในศาสนาอย่างแท้จริงประกอบกิจการงานด้วยความซื่อสัตย์ มุ่งเอาประโยชน์ของศาสนาเป็นที่ตั้ง และที่สำคัญคือ ต้องรับผิดชอบในหน้าที่ที่พระภิกษุสงฆ์ได้มอบหมายให้เอาใจใส่ในกิจที่ต้องกระทำเพื่อให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะฉะนั้นการแต่งตั้งตำแหน่งทั้งสองจึงมีผลต่อความเลื่อมหรือความเจริญของวัดได้ด้วย จึงควรพิจารณาบุคคลที่มีคุณธรรมเป็นหลัก

๒. เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ภายในวัด

เจ้าหน้าที่หรือคนงานวัดนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลดังที่ในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้ว่า สมัยนั้นท่านพระปิลินทวัจจะประสงค์จะทำที่เรือนจึงให้ภิกษุทั้งหลายทำความสะอาดเงื่อมเขาในกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้นพระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐเสด็จเข้าไปหาท่านพระปิลินทวัจจะถึงที่พัก ครั้นถึงแล้วได้ทรงอภิวัตแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร พระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐได้ตรัสกับท่านพระปิลินทวัจจะดังนี้ว่า “พระคุณเจ้าให้ภิกษุทั้งหลายทำอะไร”

ท่านพระปิลินทวัจจะถวายพระพรว่า “ขอถวายพระพร อาตมาภาพประสงค์จะทำที่เรือนจึงให้ภิกษุทั้งหลายทำความสะอาดเงื่อมเขา”

พระเจ้าพิมพิสารตรัสถามว่า “พระคุณเจ้าต้องการคนวัดบ้างไหม”

ท่านพระปิลินทวัจจะถวายพระพรว่า “ขอถวายพระพร พระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตให้มีคนวัด”

พระเจ้าพิมพิสารตรัสถามว่า “ถ้าเช่นนั้น พระคุณเจ้าพึงทูลถามพระผู้มีพระภาคแล้ว บอกละด้วย”

ต่อมาท่านพระปิลินทวัจฉะส่งทูตไปยังสำนักพระผู้มีพระภาคให้กราบทูลว่า

“พระพุทธเจ้าข้า พระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐ มีพระราชประสงค์จะถวายคนวัดข้า พระองค์ จะพึงปฏิบัติอย่างไร ”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้มีคนงานวัด”

แม้ครั้งที่ ๒ พระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐ เสด็จเข้าไปหาท่านพระปิลินทวัจฉะถึงที่พัก ครั้นถึงแล้วได้ทรงอภิเษกแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้ตรัสกับท่านพระปิลินทวัจฉะดังนี้ว่า “พระคุณเจ้า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตคนวัดแล้วหรือ” ท่านพระปิลินทวัจฉะทูลว่า “ขอถวายพระพรทรงอนุญาตแล้ว” พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้นโยมจะถวายคนวัดแก่พระคุณเจ้า”^{๑๖๗}

จะเห็นได้ว่าคนงานวัดหรือเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติภารกิจภายในวัดนั้นได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแต่ในสมัยปัจจุบันนั้นถ้าเป็นวัดเล็กมีพระภิกษุสามเณรไม่มากนัก เจ้าอาวาสก็ทำหน้าที่ปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัดตามพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติด้วยตนเอง หากวัดนั้นมีกุฏิหลายหลัง เจ้าอาวาสก็มอบหมายให้พระภิกษุอาวุโสเป็นผู้ปกครองดูแลสั่งสอนพระภิกษุสามเณรที่พำนักอยู่ในแต่ละกุฏิอีกต่อหนึ่ง ถ้าเป็นวัดใหญ่มีภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก มักจะแบ่งการปกครองภายในวัดออกเป็นคณะในคณะหนึ่งมีพระภิกษุอาวุโส หรือรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสแบ่งกันไปดูแลปกครอง อาจมีการแต่งตั้งพระภิกษุสามเณรหรือไวยาวัจกร อุบาสก อุบาสิกา ขึ้นเพื่อเป็นเจ้าหน้าที่ในการช่วยเหลือกันดูแลรักษาวัด เช่น เจ้าหน้าที่ไฟฟ้า เจ้าหน้าที่ประปา เจ้าหน้าที่โรงครัว เจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านเอกสารวัด เป็นต้น ซึ่งตำแหน่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกเหมาะสมของแต่ละวัดที่จะมีหรือไม่มีก็ได้

๓. ไวยาวัจกร หมายถึงผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัตและมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียของวัด ฉะนั้นการแต่งตั้งไวยาวัจกรจึงมีกำหนดกฎเกณฑ์ให้มีการคัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติและความประพฤติอันเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ เพื่อให้การดูแลรักษาและจัดการผลประโยชน์ของวัดได้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย^{๑๖๘}

อาจกล่าวได้ว่า การจัดองค์กรหรือการจัดรูปงานของพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระสงฆ์ได้จัดรูปงานการปกครองกันมาในรูปแบบอาจารย์ปกครองลูกศิษย์ หรือพ่อปกครองลูกโดย

^{๑๖๗} วิ.มหา. (ไทย) ๕/๒๗๐/๖๓-๖๕.

^{๑๖๘} มานพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนไวยาวัจกร, หน้า ๔๓๕-๔๓๗.

อาศัยยึดหลักในพระธรรมวินัยเป็นแม่บทในการจัดระเบียบการปกครอง โดยให้อำนาจบัญญัติหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินงานของพระสงฆ์ตามความเหมาะสม ครั้นต่อมาเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและอุปถัมภ์คณะสงฆ์ไทยหรือเรียกอีกไว้อีกหนึ่งว่า พุทธจักร ซึ่งหมายถึงพระสงฆ์ผู้สืบพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทยอันได้แก่พระสงฆ์คณะมหานิกายและพระสงฆ์คณะธรรมยุตเห็นว่าในการจัดและดำเนินงานอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาเพื่อความเรียบร้อยและดีงาม จึงได้ตรากฎหมาย กฎ ระเบียบ คำสั่งและข้อบังคับต่าง ๆ ขึ้น^{๑๖๙} ซึ่งในสมัยพุทธกาล สิ่งที่ควรตระหนักคือ คณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสถานะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนเช่นปัจจุบัน พุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้งและท้าทายต่อความเชื่อใจจารีตเดิมของศาสนาพราหมณ์ จุดมุ่งหมายในการออกบวชสมัยพุทธกาลเป็นวิถีทางหนึ่งในการแก้ไขสังคมโดยใช้รูปแบบสันติที่เรียกว่า “อหิงสา” หมายถึงการไม่เบียดเบียนผู้ใดสิ่งใด เมื่อจุดมุ่งหมายอยู่ที่การหลุดพ้นหรือนิพพาน วัตรปฏิบัติของสงฆ์จึงปรากฏในรูปแบบการลดละทุกสิ่งที่เป็นเครื่องผูกพันไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน บุตร ภรรยา ยศศักดิ์ ดังปรากฏในวินัยบัญญัติเรื่องนิสสัย ๔ ซึ่งเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ได้แก่ ๑. เที่ยวบิณฑบาต ๒. นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๓. อยู่โคนไม้เป็นนิตย ๔. ฉันทาองด้วยน้ำมูลร่อน นิสสัยทั้ง ๔ นี้ให้เห็นความสันโดษของภิกษุตามธรรมวินัย^{๑๗๐}

ในพระวินัยปิฎก พระพุทธองค์ทรงให้คำจำกัดความของภิกษุอย่างชัดเจนว่าหมายถึงบุคคลซึ่งสละทรัพย์สินส่วนตัวไม่อาลัยโยตีในลาภยศ สรรเสริญ ดำรงภาวะการเป็นผู้ขอ ประพฤติคุณธรรม ดังความในพระวินัยปิฎกเล่ม ๑ ความว่า “ที่ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าเป็นผู้ขอ ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าประพฤติภิกขาจริยวัตร ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าทรงผินผ้าที่ทำลายแล้ว ชื่อว่าภิกษุโดยสมญา ชื่อว่าภิกษุโดยปฏิญญา ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าเป็นเอหิภิกขุ ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่ามีสารธรรม ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าเป็นผู้อันสงฆ์พร้อมเพรียงกันอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมอันไม่กำเริบควรแก่ฐานะ ชื่อว่าภิกษุที่ทรงประสงค์โดยอรรถนี้”^{๑๗๑}

นอกจากคุณสมบัติของการเป็นผู้เสียสละแล้ว ลักษณะสำคัญอื่นๆ คือ “ความเป็นคนเรียบง่าย บำรุงง่าย มกน้อย สันโดษ ขัดเกลา กำจัด อาการนำเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารถนาเพียร ดังพุทธดำรัสในธัมมบท ขุททกนิกายว่า

^{๑๖๙} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๙.

^{๑๗๐} คณินนิตย จันทบุตร, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, สกศ, (กรุงเทพมหานคร : บ.พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๑๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕

บุคคลย่อมไม่เป็นสมณะ เพียงเพราะมีศีรษะโล้น คนที่ไม่มีวัตรพุดพล่อยๆ ประกอบด้วย ความปรารถนาความโลก จะเป็นสมณะได้อย่างไร ผู้ใดสงบ บาปน้อยใหญ่เสียได้ด้วยประการทั้งปวง จึงเรียกว่าสมณะได้เพราะสงบบาปทั้งหลาย^{๑๗๒}

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลจึงไม่ได้วางระเบียบแบบแผน อะไรมากนัก เป็นในรูปอาจารย์ปกครองศิษย์^{๑๗๓} เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังน้อยเจตจำนงในการออก บวชเกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก ความเสื่อมอันเกิดจากวัตรปฏิบัติของ พระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกว่าพระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทเนื่อง ๆ มีเพียง กลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์ หลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราช อำนาจพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองรัฐให้ออกพระราชกำหนดกฎหมายบังคับสั่งสมณฑล ฝ่าย อาณาจักรมีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว^{๑๗๔}

โดยเนื้อแท้แล้ว การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยและ เป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระวินัยพระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์มี หน้าที่ปกครองสาธุศิษย์ของตน แต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ย่อมเป็นใหญ่ ไม่เลือกว่าจะเป็นอาจารย์ หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องประชุมสงฆ์และถือมติเอกฉันท์เป็นหลัก ฉะนั้น การปกครอง ตามพระวินัยจึงแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะคือ ในลักษณะอาจารย์ปกครองศิษย์เป็นสำนัก ๆ ไปคล้าย บิดามารดาปกครองบุตรธิดาเป็นครอบครัวไป กับในลักษณะที่สงฆ์เป็นใหญ่ในสังฆกรรม คือการงาน ของหมู่ที่เป็นส่วนรวม พระพุทธองค์ประทานความเป็นใหญ่แก่ภิกษุสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรม การ มอบอำนาจขึ้นแรกคือการอนุญาตให้รับสมาชิกเข้าหมู่ ที่เรียกว่า “ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา” ซึ่ง แปลว่าการบวชที่ต้องสวดประกาศอันมีการสวดเสนอญัตติรวม ๔ ครั้ง และกำหนดจำนวนสงฆ์ในการ ประกอบพิธีกรรม ตลอดจนกำหนดเขตที่ประชุมที่เรียกว่าสีมา^{๑๗๕}

ภิกษุผู้เข้าประชุมในกิจการสงฆ์ทุกรูป มีสิทธิแสดงความคิดเห็นทั้งในการคัดค้านและ เห็นด้วยโดยเสมอกัน ไม่เลือกชั้นวรรณะ โดยปกติเมื่อถามความคิดเห็นของที่ประชุม ถ้าเห็นด้วยก็ใช้ วิธีหนึ่ง ถ้าไม่เห็นด้วยก็ให้คัดค้านขึ้น ในกรณีที่มิผู้คัดค้าน ก็จะต้องมีการทำความเข้าใจจนกว่าจะเห็น ด้วย ถ้าปรากฏว่าภิกษุผู้คัดค้านยังคงยืนกรานไม่เห็นด้วยกับการอุปสมบทซึ่งเป็นการรับสมาชิกใหม่ เข้าสังฆมณฑลก็ดี การให้ผ้ากฐินก็ดีย่อมไม่สมบูรณ์ ฉะนั้น จึงไม่แน่ว่ามติเอกฉันท์ คือ เห็นพร้อมกัน ทุกรูปแต่ก็พึงเห็นว่า การใช้มติเอกฉันท์ไม่ได้เป็นไปในทุกกรณี กล่าวคือ เมื่อมีความเห็นแตกต่างกัน

^{๑๗๒} สุชีพ ปุญญานุภาพ, ประวัติศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บ.รวมสาสน์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

^{๑๗๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เอกสารโรเนียว, ๒๕๔๗, หน้า ๒๙.

^{๑๗๔} กรมการศาสนา, ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราช วิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๑.

^{๑๗๕} หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔.

เป็นสองฝ่าย ก็ต้องหาทางระงับโดยวิธีจับฉลากหรือการลงคะแนนเสียงเพื่อดูว่าเสียงข้างมากเป็นประมาณอย่างไรก็ตาม การให้อำนาจแก่สงฆ์หรือพระเถระในการวินิจฉัย มิได้ทำด้วยความสะเพร่า ทรงกำหนดคุณธรรม บุคลิกลักษณะของผู้เป็นมาทำหน้าที่ที่ตัดสินอธิกรณ์และลงคะแนนเสียงไว้ตายตัวว่า บุคคลที่พร้อมด้วยศีล สำรวมตามปาติโมกข์ มีมารยาทเป็นพหูสูตจึงจะเหมาะสมที่จะรับหน้าที่นั้น ๆ ซึ่งให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาแม้จะถือพรรษาเป็นใหญ่ แต่ก็ถือคุณสมบัติอันมีประจำใจบุคคลเป็นสำคัญไม่น้อยกว่าอายุพระพุทธศาสนาเป็นตัวอย่างของธรรมาธิปไตย คือถือธรรมะเป็นใหญ่ไม่ทรงถึงพระองค์ว่าเป็นศูนย์กลางสำหรับรับเครื่องสักการบูชาพุทธศาสนาจึงไม่มีชั้นวรรณะ เปิดโอกาสแก่คนทุกระดับ เพราะคนทุกคนมีสิทธิปฏิบัติธรรมมีสิทธิได้อยู่ใกล้ชิดด้วยการปฏิบัติธรรม มิได้ทรงสอนให้สาวกยึดมั่นในตัวบุคคล แต่ให้ยึดมั่นในหลักการและเหตุผลดังพระปรารภก่อนปรินิพพานว่า ธรรมและวินัยจะเป็นศาสดาต่อไป เมื่อพระพุทธองค์ล่วงลับไปแล้ว ทรงระบุว่า ความเป็นผู้ใหญ่เป็นบัณฑิต เป็นสารถชน หรือเป็นสมณะ มิใช่เพียงชื่อเรียกหรือเพียงการแต่งกาย แต่ความสำคัญอยู่ที่คุณธรรมภายใน

อาจกล่าวได้ว่า การทำงานเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของชีวิต เพราะช่วงเวลาของการทำงานในชีวิตนั้นมีอยู่มากมาย การทำงานให้สนุกและเป็นสุขขณะทำงานและทำอย่างไรให้คนที่ร่วมงานมีความสุขเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้บริหารในองค์กรควรคำนึงถึงอย่างยิ่งเพราะหากองค์กรใดมีบุคลากรที่มุ่งมั่นทำงานให้องค์กรอย่างมีความสุข องค์กรนั้นก็จะมีชัย และจะสามารถเติบโตอย่างมั่นคง

สรุปได้ว่า ตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์กรเพื่อการบริหารจัดการวัดนั้น ล้วนมีความสำคัญ เพราะต่างก็มีส่วนรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการกิจการของวัดและมีส่วนทำให้วัดก้าวหน้าหรือตกต่ำได้เช่นกัน แต่ทั้งภิกษุที่อยู่ในวัดที่ไม่มีตำแหน่งใด ๆ รวมทั้งคฤหัสถ์ ก็ควรจะได้ช่วยกันบริหารวัดโดยปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ได้วางไว้ หมั่นปรึกษาหารือเกี่ยวกับกิจการของวัดเพื่อปรับให้เข้ากับความต้องการของส่วนรวมดังนั้นการแต่งตั้งบุคลากรต่าง ๆ ภายในวัดจึงควรพิจารณากันอย่างรอบคอบโดยคำนึงถึงผู้ที่มีคุณสมบัติเดิมที่ได้กำหนดไว้และมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในกฎระเบียบเพื่อให้ได้กลุ่มผู้บริหารวัดที่ดีและมีประสิทธิภาพในการทำงาน

๒.๓.๖ โครงสร้างและภารกิจเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการงานวัด

วัดนั้นมีฐานะเป็นนิติบุคคลคือบุคคลตามกฎหมาย ตามความในมาตรา ๓๑ และมาตรา ๑๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๓๕) โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองดูแลวัด เจ้าอาวาสมีอำนาจในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและมีหน้าที่ปกครอง ดูแลพระสงฆ์

สามเณรภายในวัด ดังนั้นพระสังฆาธิการผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบงานด้านการปกครองตนเอง และการปกครองวัด ๔ ฐานะ คือ^{๑๗๖}

๑. มีบทบาทหรือหน้าที่รับผิดชอบฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา
๒. มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นผู้แทนวัด
๓. มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นพระสังฆาธิการ
๔. มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย

พระสังฆาธิการในฐานะเจ้าอาวาสนอกจากจะมีบทบาทและหน้าที่ใน ๔ ฐานะข้างต้นแล้ว ยังมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและตรงตามวัตถุประสงค์แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และกฎกระทรวง โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยด้วย

กรมการศาสนา ได้ระบุว่า ในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ในหมวด ๒ ว่าด้วยการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ ข้อ ๖ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งตามข้อ ๔ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปดังนี้^{๑๗๗}

๑. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
๒. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
๓. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
๔. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
๕. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ

หรือเป็นโรคเรื้อนหรือวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ

๖. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน

๗. ไม่เคยต้องถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดมาก่อน

การแต่งตั้งเจ้าอาวาส ตามกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการในหมวด ๕ ส่วนที่ ๖ เจ้าอาวาส ข้อ ๒๖ ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนดังนี้^{๑๗๘}

๑. มีพรรษาพ้น
๒. เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น

^{๑๗๖} พระครูสิริอาภากร อัมภา, “บทบาทเจ้าอาวาสด้านการปกครองและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑.

^{๑๗๗} กรมการศาสนา, หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบคำสั่งมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๗๓.

^{๑๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๔.

ในส่วนของฝ่ายฆราวาสนั้น จะมีบุคคลทำหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าอาวาสในการบริหารกิจการของวัดได้แก่ คณะกรรมการ ไวยาวัจกรและศิษย์วัด

ไวยาวัจกร หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัต และจะมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษา จัดการทรัพย์สินของวัดได้ตามที่เจ้าอาวาสได้มอบหนังสือโดยไวยาวัจกรนั้น การแต่งตั้งไวยาวัจกร เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสปรึกษาคณะสงฆ์ในวัดพิจารณาคัดเลือกคฤหัสถ์ผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๖ ให้เจ้าอาวาสแต่งตั้งคฤหัสถ์ผู้นั้น เป็นไวยาวัจกร โดยอนุมัติของเจ้าคณะอำเภอ โดยอาศัยกฎหมายเถรสมาคมว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕

ส่วนคณะกรรมการจัดการวัดนั้น ได้รับเชิญจากเจ้าอาวาสให้มาเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการวัด เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร คณะกรรมการไวยาวัจกรและศิษย์วัดจะร่วมกันในการบริหารภารกิจของวัดซึ่งมีอยู่ ๖ ประการให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์และนโยบาย และการปรับระบบบริหารองค์การชาวพุทธไว้ในหนังสือเรื่อง พระพุทธศาสนา ในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหารองค์การชาวพุทธควรกระจายอำนาจให้มากขึ้น แม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ชักช้าไม่ทันการและคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัด ให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการ โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือทำ เอนจิเนียริงให้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปถึงเจ้าอาวาสอันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๑๗๙} และภารกิจที่เจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบ ตามหน้าที่ของเจ้ามาตราที่ ๓๗ และอำนาจเจ้าอาวาสในมาตราที่ ๓๘ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ มีดังนี้^{๑๘๐}

^{๑๗๙} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๖.

^{๑๘๐} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปฺปฺโณ), วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๘๑.

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

- ๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- ๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- ๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- ๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

- ๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- ๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
- ๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

ภารกิจที่เจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ ได้ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาส ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้สำเร็จไปได้ด้วยดีสมดังเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม

๑) ด้านการปกครอง

ในสมัยพุทธกาล การปกครองสงฆ์ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนักและคณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสถานะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนเช่นปัจจุบัน เพราะพุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้งและท้าทายต่อความเชื่อในจารีตเดิมของศาสนาพราหมณ์ เจตจำนงในการออกบวชเกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก แต่โดยเนื้อแท้การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยและเป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์มีหน้าที่ปกครองสาธุศิษย์ของตนแต่ในสังฆกรรมทั้งปวงสงฆ์ย่อมเป็นใหญ่ไม่เลือกกว่าจะเป็นอาจารย์หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องมีการประชุมสงฆ์และถือมติเอกฉันท์เป็นหลัก เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังไม่มากนัก ความเสื่อมอันเกิดจากข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกพระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทอยู่เนืองๆ มีเพียงกลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์ ส่วนหลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัย

พระราชอำนาจจากพระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ปกครองรัฐให้ออกกฎหมายบังคับสั่งสมณฑล ฝ่ายอาณาจักรมีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว^{๑๘๑}

การปกครอง หมายถึง การสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช^{๑๘๒} และการปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้นมีจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือคติได้ว่าการปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษาก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช้การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลว^{๑๘๓}

พระพุทธศาสนาถือว่าสูงสุด ซึ่งอยู่ในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์และนโยบายคณะสงฆ์และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง เพื่อดำรงสมณธรรม ปฏิบัติสมณกิจ ให้เกิดการพัฒนาการมั่นคงถาวรและเรียบร้อยดีงามแห่งพระพุทธศาสนา ทั้งเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคมสืบต่อไป จนไม่มีเวลาว่างเหลือไว้ให้ทำความเสื่อมเสีย ตลอดจนถึงสถาบันสงฆ์และประเทศชาติโดยให้พระอุปชฌาย์และเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้นมีจิตสำนึกรับผิดชอบควบคุมสอดส่องดูแล และส่งเสริม โดยถือหลักเป้าหมาย ๕ ข้อ คือ

๑. เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพ
๒. เพื่อรับทราบปัญหาข้อขัดแย้ง
๓. เพื่อขอร้องให้ช่วยกันทำงานตามอำนาจหน้าที่
๔. เพื่อติดตามมาชี้แจงเพิ่มเติมและดูงานตามที่สั่ง
๕. เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น

^{๑๘๑} คณินันท์ และสุบรรณ จันทบุตร, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^{๑๘๒} กรมการศาสนา, วินัยบัญญัติกัณฐกธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๔.

^{๑๘๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๕๕-๕๖.

โดยยึดหลักว่า พระภิกษุเป็นฐานรองรับวัด วัดเป็นฐานรองรับคณะสงฆ์ พระสงฆ์เป็นฐานรองรับพระพุทธศาสนา^{๑๘๔} โดยภารกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าของหรือคณะเจ้าปกครองดำเนินการสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่พระภิกษุได้ทำหน้าที่ปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุต้องทำหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทลูกบวช หรือการจัดระบบการเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเป็นหลัก ภายใต้วิธีการ ๓ วิธี คือ^{๑๘๕}

๑. นิคคหวิธี คือ การชมคนที่ควรชมหรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ
๒. ปัคคหวิธี คือ การยกย่องคนที่ควรยกย่อง
๓. ปวารณาวีธี คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนตนได้คือให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยอาศัยเครื่องมือ ๓ ประการ

๓.๑ พระธรรมวินัยที่พระพุทธร่องค์ทรงแสดงไว้และบัญญัติไว้แล้ว

๓.๒ กฎหมายบ้านเมือง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้ใช้อำนาจทางรัฐสภาให้ตราขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติเพื่อจัดระเบียบและบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

๓.๔ ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับและนำไปปฏิบัติสืบ ๆ กันมา

ถึงกระนั้นวัดแต่ละวัดนอกจากจะจัดการปกครองโดยมีกฎ ระเบียบ กติกา เฉพาะของแต่ละวัดแล้ว ยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครองแห่งราชอาณาจักร และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่น กฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดแย้งต่อหลักการพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ^{๑๘๖}

^{๑๘๔} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี), **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙.

^{๑๘๕} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, หน้า ๗๖.

^{๑๘๖} พระมหาทนต์ชัย บุรณพิสุทธิ์, “บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

ในส่วนของการปกครองบุคลากรภายในวัดที่นอกเหนือจากภิกษุสงฆ์ สามเณร ซึ่งได้แก่ ศิษย์วัด แม่ชี คนงาน รวมทั้งฆราวาสผู้อาศัยในวัดคนอื่นๆ เจ้าอาวาสจะมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของ คณะกรรมการบริหารวัดและกระจายอำนาจหน้าที่เพื่อช่วยกันดูแลและพัฒนาวัดบุคลากรทั้งหมดที่มี อยู่ภายในวัดรวมทั้งคณะกรรมการบริหารวัดล้วนมีความสำคัญเพราะต่างก็มีส่วนรับผิดชอบต่อกิจการ ของวัดและมีส่วนทำให้วัดก้าวหน้าหรือตกต่ำได้เช่นกันแต่หากช่วยกันบริหารวัดโดยปฏิบัติตาม ระเบียบที่วางไว้ หมั่นรักษาหรือเกี่ยวกับกิจการของวัดเพื่อปรับให้เข้ากับความต้องการของส่วนร่วม ก็จะทำให้ภารกิจของวัดประสบความสำเร็จได้^{๑๘๗} นอกจากนี้การบริหารวัด พึงวางระเบียบกฎเกณฑ์ ให้สมาชิกของสังคมได้อยู่ร่วมกันทำหน้าที่อย่างปกติสุข รวมทั้งหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการให้ การบริการแก่ประชาชน ให้เกิดการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐอย่างถูกต้อง ตลอดจน การพยายามสร้างรูปแบบ การปกครองที่จะกำจัดคนเลวให้น้อยที่สุด โดยพยายามให้เกิดจิตสำนึกใน การอยู่ร่วมกันในสังคมโดย ไม่มีการใช้อำนาจหรือการลงโทษมาบังคับให้ทำหรือปฏิบัติตาม^{๑๘๘}

ในเรื่องนี้สอดคล้องกับนักวิชาการที่ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การปกครอง คือ การจัดทำ กฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตัดสินกรณีขัดแย้งเกี่ยวกับการตีความหมายและการใช้ กฎหมาย ซึ่งทุกคนในสังคมจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม หากมีใครขัดขึ้นไม่ยอมรับหรือทำการ บางอย่างในลักษณะที่จะนำความเดือดร้อนมาสู่คนอื่น ย่อมจะได้รับ โทษทัณฑ์บางประการตามควร แก่กรณี ทั้งนี้เพื่อการปกป้องมิให้มีใครมาทำความเดือดร้อนวุ่นวายให้เกิดขึ้นแก่สังคม และเพื่อให้เป็น การคุ้มครองคนที่ยอมรับปฏิบัติตนตามกฎหมายทั้งทางสังคมหรือกฎหมายให้ดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข^{๑๘๙}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการวัดด้านการปกครองในปัจจุบันนอกจากจะเป็นภาระสำคัญ และหนักของเจ้าอาวาสแล้ว ยังจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายคณะ สงฆ์แล้วสิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่นคงของวัด การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวย คุณประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชนและสังคมซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกลไกการบริหาร จัดการวัดอย่างมีระบบระเบียบและต้องกระทำอย่างต่อเนื่องก็ย่อมส่งผลดีในการพัฒนาศักยภาพของ วัดและคณะสงฆ์อย่างเหมาะสมดังมาดัง

^{๑๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๑๘๘} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^{๑๘๙} แสง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

๒) ด้านการศาสนศึกษา

พระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นมานั้นก็เพื่อให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้พระภิกษุทุกรูปที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจะต้องเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพราะต้องสมาทานศึกษา ประพฤติ ปฏิบัติ ส่วนสิกขาทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสำหรับตน คำว่า สิกขา หมายถึง การศึกษา ส่วนสิกขาบท หมายถึง เรื่องที่จะต้องศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตาม พระภิกษุทั้งหลายที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจึงมีฐานะเป็นนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ยังเป็นพระเสขะบุคคล คือบุคคลที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ ฝึกฝน อบรมและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ดังนั้นในอดีตจึงมีประเพณีไทยที่เรียกว่า “บวชเรียน” คือบวชแล้วจะต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองสู่ความเป็นบัณฑิต คือมีปัญญาที่สามารถพึ่งได้ ซึ่งประเพณีการบวชเรียนนี้เป็นสิ่งที่ชาวไทยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยเหตุนี้ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณรและการให้ความรู้หรือแสงสว่างทางปัญญาแก่ประชาชนจึงเป็นสิ่งที่วัดมีอาจปฏิเสธได้ ซึ่งวัดเองได้ดำเนินการในส่วนนี้มาเป็นระยะเวลานานจนเป็นที่ประจักษ์และยอมรับด้วยดีในหมู่ประชาชนชาวไทย แม้ปัจจุบันบทบาททางด้านการศึกษาของวัดจะมีได้เป็นไปอย่างกว้างขวางเหมือนในอดีตที่ผ่านมา เพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ตามแต่ถึงกระนั้นวัดยังคงไว้ซึ่งสาระและความสำคัญทางการศึกษาอย่างมั่นคงเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการทางการศึกษาแก่บุคลากรในวัดนั้น

ดังนั้น การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติสังฆธรรม มีพระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมาย และทัศนของการศาสนศึกษาไว้หลายท่าน ดังนี้

การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุกวิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย^{๑๙๐} ซึ่งในปัจจุบันนี้ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ไว้ว่า ในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น ได้เกิดความคิดเห็นขัดแย้งกัน ระหว่างพระเถระผู้รับผิดชอบการบริหารงานคณะสงฆ์กับพระนักศึกษารุ่นใหม่ โดยพระเถระผู้บริหารคณะสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีทัศนะกับของเก่า เห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นระบบการศึกษาอย่างที่ถูกต้องชอบธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และควรรักษาไว้ให้คงที่อยู่มากโดยไม่มีเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างระบบหรือหลักสูตรและแบบเรียน การเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งถือว่าเป็นความเสื่อม และเห็นว่าภิกษุสามเณรไม่ควรเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่ เพราะจะทำให้ลาสิกขากันมาก แต่ฝ่ายพระนักศึกษารุ่นใหม่เห็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมควรรักษาไว้เพียงเนื้อหาสาระคือพระธรรมวินัย แต่

^{๑๙๐} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙),

ควรมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงในด้านระบบ หลักสูตร แบบเรียน และวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมตามกาลสมัย และควรมีการศึกษาวิชาการสมัยใหม่บางอย่างด้วย เพื่อช่วยเสริมสร้างความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจให้ได้ผลยิ่งขึ้น ส่วนการลาสิกขานั้นเป็นปรากฏการณ์ตามปกติของประเพณีการบวช^{๑๙๑}

ดังนั้นจุดหมายแห่งการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือการศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหุมีพอกิน มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึงคนที่มีภาวะ ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับจุดสุดมรรคของยูเนสโก การจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริยฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ^{๑๙๒} อย่างไรก็ตามการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน ยังไม่เพียงพอที่จะเตรียมบุคคลในพระศาสนาให้มีความพร้อมที่จะรักษาพระศาสนาไว้ได้ หลักสูตรที่มีอยู่ก็มีขอบเขตคับแคบและจำกัดอย่างเดียว เพราะฉะนั้น จะต้องมีการปรับปรุงคุณภาพปรับปรุงเนื้อหา ปรับปรุงหลักสูตรให้ทันต่อสภาวการณ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันต่อสภาพปัจจุบัน และสามารถที่จะนำความรู้ทางพระศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ให้คนในสมัยปัจจุบันนี้เข้าใจมองเห็นคุณค่า และใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ และในแง่ขอบเขตของการศึกษา นอกจากปรับปรุงเนื้อหาของวิชาแล้ว จะต้องขยายขอบเขตวิชาให้กว้างออกไปอีก เพราะด้านการศึกษาศาสนานั้น จะศึกษาเฉพาะตัวศาสนาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องอาศัยหลักวิชาการอื่นๆ เช่น อักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นบุรพภาคของผู้ที่จะศึกษาธรรมชั้นสูงต่อไป^{๑๙๓}.

พระมหาเถรผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการได้ทศนะว่าความสัมพันธ์ของคำว่า “พุทธิศึกษา” และ “จริยศึกษา” ไว้ดังนี้ตามความหมายของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงแล้ว พุทธิศึกษาจะไม่แยกจากริยศึกษา เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์มีจริยะมาพร้อมเสร็จ ทรงสมบูรณ์ด้วยพุทธคุณทั้งสองคือ ปัญญาที่แท้มากับคุณธรรม มีกรุณา เป็นต้น และเป็นพื้นฐานของการแสดงออกที่ ถูกต้องอย่างแท้จริงซึ่งเป็นจริยะธรรมในตัวของมันเองเพราะฉะนั้นในแง่ของพุทธศาสนา จึงถือว่าตัวหลักเป็นตัวของการศึกษา” การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับ

^{๑๙๑} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **วิชาการพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๖ - ๗.

^{๑๙๒} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^{๑๙๓} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๒๗ -๓๒.

พัฒนา คือ เป็นการพัฒนาตัวบุคคลขึ้น โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวคนพัฒนานั้น คือ การศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้ว ก็เอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็น เครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาก็เลยเป็นเครื่องมือของการพัฒนา

การพัฒนามนุษย์หรือการพัฒนาชีวิตจะเป็นไปได้ด้วยดี ต้องอิงอาศัยความเชื่อความ มั่นใจ และความรู้ความเข้าใจที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. ความเชื่อ ความมั่นใจในธรรมชาติของมนุษย์ว่า เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ และมีวิสัย แห่งการพัฒนาได้อย่างสูงสุด การพัฒนาคนนั้นมีลักษณะเด่นอันหนึ่ง คือ การดัดศักยภาพที่มีอยู่ในตัว มนุษย์แต่ละคน ออกมาพัฒนาให้กองงามอย่างเต็มที่ และใช้ให้ได้ผลดีที่สุด

๒. การทำให้บุคคลแต่ละคนรู้จักตัวเอง และความพร้อมความสามารถในการที่จะตอบ รับสิ่งภายนอก^{๑๙๔}

อย่างไรก็ตามการศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาในด้านอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาล ตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยัง ทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ^{๑๙๕}

๑. คันถะธุระ คือ ธุระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน

๒. วิปัสสนาธุระ คือ ธุระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญ พระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมนิยัดในปัจจุบัน การศึกษาของภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๑๙๖}

๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

(ระดับประถมศึกษา) สนามหลวงแผนกธรรม มีหลักสูตร คือ นักธรรมจัดสำหรับ พระสงฆ์ สามเณรและธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรมแบ่งเป็น นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษา ชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก

๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

^{๑๙๔} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๕๑ - ๕๒.

^{๑๙๕} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๗.

^{๑๙๖} กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง ชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓-๑๔.

เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี เพราะว่าภาษาบาลี เป็นภาษาที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เหตุที่พระปริยัติธรรมคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและอื่นๆบรรจุอยู่ในคัมภีร์ซึ่งเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น แม้จะแปลเป็นภาษาไทยแล้วก็แปลแบบไทยบาลี ประสงค์จะรู้อย่างถูกต้องชัดเจนทั้งภาษาบาลีไม่ได้ขึ้นเรียนแผนกบาลีใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิ โดยแบ่งเป็น ๙ ชั้น คือ บาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค ๑-๒ ชั้นประโยค ป.ธ.๒,๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ ๙ ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ. ๓ ได้รับการแต่งตั้งคือเปรียญคือทรงตั้งเป็น “พระมหา” “สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค ๑-๒ ได้รับวุฒิบัตร ชั้นประโยค ป.ธ. ๓-๘ ได้รับประกาศนียบัตรและพัดยศ ชั้นประโยค ป.ธ. ๙ ได้รับปริญญาบัตรและพัดยศ เป็นปริญญาตรีทางศาสนาและถ้าสามารถสอบชั้นประโยค ๙ ได้ในขณะที่เป็นสามเณรทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทเณรรูปนั้น อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคถ้าอยู่ในสมณเพศได้รับนิตยภัตเท่ากับพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญ

๓) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

(ระดับมัธยมศึกษา) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัดหรือธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนาให้การอุปถัมภ์ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษาแก่พระสงฆ์สามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อที่ว่าหากพระสงฆ์สามเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขาก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐหรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้

๔) การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

การศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดำเนินการในสองสถาบัน คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนทัศน์การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) ของมนุษย์และเป็นกระบวนทัศน์ในรูปของการจัดกระบวนการให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) อันประกอบด้วย การดำเนินการตลอดชีวิตของมนุษย์ การจัดที่มีการวางแผนทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียนที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท ทั้งแบบในระบบ (Formal) นอกกระบวน (non formal) และไม่เป็นทางการ หรือตามอัธยาศัย (informal) อย่างแท้จริง และ

สมบูรณ์ของการศึกษา^{๑๔๗} และการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการหล่อหลอมจิตลักษณะของมนุษย์ ถึงแม้มีรูปร่างเป็นของคนเหมือนกัน แต่จิตลักษณะของมนุษย์แตกต่างกันมากกว่าความแตกต่างของความรูปร่างวัตถุที่มีอยู่ในโลกเสียอีกจิตลักษณะกำเนิดการรับรู้ การแปลผลสิ่งรับรู้ ความรู้สึก ความคิดและความประพฤติกกรรม การศึกษาจึงกำหนดชีวทัศน์ โลกทัศน์ ความรู้สึก สุขทุกข์ และความรู้สึกของเราต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม หรือสรุปอีกอย่างว่ามนุษย์เป็นอยู่อย่างไรเพราะการศึกษา^{๑๔๘}

สรุปได้ว่า การศาสนศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งในการบริหารการพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุ สามเณรหรือการสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุ รวมทั้งการส่งเสริมทุกทางที่จะทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการต่างๆ ทุกๆ วิธี ซึ่งมีตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การศาสนศึกษาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดควรได้เรียนรู้พอเป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ความเจริญต่อไปได้

๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกๆวิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปฐกถา ในโอกาสและสถานที่ต่างๆทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดีทัศน์ การกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๑๔๙} และการเผยแผ่นั้น เป็นการสื่อสารเพื่อการ

^{๑๔๗} พระครูวินัยธรประจักษ์ จกฤตมโม (จำปาทอง), กระบวนการเรียนรู้แบบ“อริยสัจ๔.” ของพระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบที่มุ่งผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยแท้จริง, (สุรินทร์ : โรงพิมพ์ศิริรัตน์ออฟเซต, ๒๕๕๕), หน้า ๗๕ - ๗๖.

^{๑๔๘} ประเวศ วะสี, พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ดี, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗.

^{๑๔๙} กรมการศาสนา, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

พัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัตินั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลก และสันติภาพแห่งโลกสากล สมดังพระดำริที่จะส่ง พระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกได้รับรู้ จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “จรถ ภิกขเว จาริกัม พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกา นุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानัม แปลว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เหล่าวยเทพ และมนุษย์ และให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระองค์ทรงประสงค์ว่า ๓ ประการ คือ^{๒๐๐}

๑. ทิฏฐธรรมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน, ประโยชน์โลกนี้, ประโยชน์ขั้นต้น
๒. สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือในภพหน้า, ประโยชน์สูงขึ้น
๓. ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด, จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน

การเผยแผ่พุทธธรรมในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้ามีวิธีดำเนินการในการประสานมนุษย์สัมพันธ์โดยตระหนักในเหตุ ๓ ประการ ๗๐ อยู่เสมอ และในทุก ๆ กรณีที่พระพุทธองค์ทรงดำเนินการ คือ ๑) ทรงค้นหาพื้นเพเดิมของเขา ๒) ทรงวิจัยถึงความต้องการของเขา ๓) ทรงรู้วิธีเข้าถึงจิตใจของเขา จึงกล่าวได้ว่าการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าทำกันหลายรูปแบบ เช่น การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การแนะนำสั่งสอน กาปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานแม่แบบ (หลัก) ในการปฏิบัติ(การแสดงธรรม)ให้มีเหตุผลต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา มุ่งให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตนข่มท่าน และไม่เสียสละข่มขู่ผู้อื่น ให้เกิดความกระตือรือร้น

ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนมุ่งประโยชน์ต่อมหาชน สอนด้วยเหตุผล เป็นศาสนาที่มีในโลก ที่องค์ผู้ประดิษฐานและผู้เผยแผ่ ไม่ได้สอนให้เชื่ออย่างมกมาย พระพุทธเจ้าได้ตรัสอยู่เสมอว่า ให้คิดตรึกตรองเสียให้ดีกว่า แล้วจึงเชื่อ ให้เชื่อภายหลังที่เข้าใจเหตุผลดี ไม่ใช่ให้เชื่อเสียก่อน แล้วจึงเข้าใจภายหลังหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนานั้นอยู่ที่เหตุผล ผลทุกประการย่อมมาจากเหตุ ถ้าไม่มีเหตุก็ไม่มีผลด้วยเหตุดังนี้บทบาทการเผยแผ่มีเหตุผลที่ดี จึงประกาศให้ทราบ มีลักษณะ อะลุมิอะล่วย แสดงถึงการมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตน อีกทั้งการเผยแผ่พุทธธรรม นับว่าเป็นหัวใจของการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพร งานเผยแผ่ที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันนี้ ดังนี้

^{๒๐๐} พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทร), คม ชัด ลึก เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑.

๑. งานพระธรรมทูต เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะ และความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรม สามารถนำธรรมะมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างวิธีและถูกต้องรวมทั้งสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจสังคมการปกครองและสิ่งแวดล้อมประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยายการสนทนา ธรรมีกถา นำฝึกปฏิบัติ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนำจัดกิจกรรม

๒. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทย ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้พระภิกษุในชนบทได้มีบทบาทเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น ๆ

๓. งานอบรมจริยธรรมนักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อมุ่งให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๔. การเผยแพร่ทางวิทยุและโทรทัศน์

๕. วารสาร นิตยสารเผยแพร่ธรรม

๖. งานเผยแพร่ต่างประเทศ

งานพระธรรมทูตเป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคล และเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของ^{๒๐๑} อีกทั้งการประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของพระสงฆ์ งานเผยแพร่ที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันมีดังนี้

๑. งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรมะสามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธีและถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่างๆในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและสิ่งแวดล้อม งาน พระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนาธรรมีกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนำจัดกิจกรรม

^{๒๐๑} ปิ่น มุทุกันต์, มุมสว่าง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

๒. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทย ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้พระสงฆ์ในชนบทมีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

๓. งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และน้อมนำพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๔. งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

๕. การส่งเสริมหน่วยสังเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสังเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสังเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียกพุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ คณะประณมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๗-๑๐ ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๑-๑๕ ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๖-๑๘ ปี

๖. การเผยแผ่ทางสื่อมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแผ่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแผ่ธรรมและการเผยแผ่ในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

๗. การเผยแผ่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานใจ การกีฬา เป็นต้น ^{๒๐๒}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่ศาสนธรรมหรือการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา เป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนอันดีงามและเป็นประโยชน์ยิ่งของพระพุทธศาสนา ทั้งกาย วาจา ใจ แก่ประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรมสนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมโดยการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์คอนโตนไลต์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสนองตอบกับทุกกลุ่มอย่างทันกับยุคสมัยโลกาภิวัตน์ได้อย่างเหมาะสมดีงาม

^{๒๐๒} บุญศรี พานะจิตต์, “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา เป็นต้น^{๒๐๓} และการศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน ๔ ลักษณะ คือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับพระสงฆ์ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

๓. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนสอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งนี้ เพื่อให้ให้นักเรียนนักศึกษาได้ศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาในวันที่ยังสถานศึกษาของทางฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์แห่งนี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

๔. ศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียน เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังคงดำเนินการ เพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเหลือเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัดและพระตั้งแต่เด็กๆ สอนหนังสือง่ายๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมอที่เด็กจะเรียนได้และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น^{๒๐๔}

^{๒๐๓} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, หน้า ๕-๖.

^{๒๐๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปยุโธ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘-๔๙.

การศึกษาสงเคราะห์นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ภิภษุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานที่ศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษาและช่วยเหลือบุคคลที่กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแลและกำพร้าบิดา ก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป^{๒๐๕}

อย่างไรก็ดีการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษานอกจากการศาสนาศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการศึกษาสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควร^{๒๐๖} การศึกษาสงเคราะห์นั้นเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันดำเนินการ ดังนี้

๑. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในโรงเรียนสามัญ แบ่งเป็นระดับชั้น คือ

ชั้นเตรียม รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๑-๓

ชั้นต้น รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖

ชั้นกลาง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓

ชั้นสูง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖

หลักสูตรการสอน จะมี ๒ ประเภท คือ วิชาบังคับ ได้แก่ ประวัติพระพุทธศาสนา วิชาธรรมและศาสนพิธี ประเภทที่ ๒ คือ วิชาเลือกแต่ละโรงเรียนจะเลือกวิชาตามความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นความพร้อมของโรงเรียนความต้องการของท้องถิ่นและความเหมาะสมของเวลางบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนาและเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

๒. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามให้แก่เด็กตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและ

^{๒๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๕๑.

^{๒๐๖} พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสจจวาทิ), พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๐.

เป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน โดยรับเด็กวัย ๓-๔ ขวบ งบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนาและเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

๓. โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสนุน เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน โดยวัดจัดตั้งขึ้นและให้การสนับสนุน^{๒๐๗}

สรุปได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา การอบรมสั่งสอน ให้แก่บุคคลเหล่านั้นได้มีความรู้อย่างเหมาะสม ตลอดจนให้ที่อยู่อาศัยอาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจเพื่อจะได้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมให้ดียิ่งตามหลักพระพุทธศาสนาสืบต่อไปในภายภาคหน้า

๕) ด้านสาธารณูปการ

สาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ^{๒๐๘} และงานการสาธารณูปการ หมายถึง การช่วยเหลือ อุดหนุน หรือเกื้อกูล คนส่วนมากหรือคนทั่วไปหรือกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อย เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของวัด ได้แก่ การก่อสร้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานให้วัดเรียบร้อยดีงาม ซึ่งได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ^{๒๐๙}

อย่างไรก็ตามการสาธารณูปการ คือ กระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาวัดเป็นงานหลัก ถื่องานอื่นเป็นงานรองภายใต้หลักการ ๒ ประการ^{๒๑๐} คือ

๑. ดูแลรักษาของเก่าไว้ให้ได้
๒. สร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้งอกเงย โดยเลือกใช้วิธีการ ๓ วิธี

^{๒๐๗} ไพบุลย์ เสียงก้อง "หลักการบริหารงานในวัด", ในอบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ, (ปทุมธานี: บริษัทสื่อตะวันจำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๓.

^{๒๐๘} กรมการศาสนา, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, หน้า ๗.

^{๒๐๙} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และพระศาสนา, หน้า ๕๔.

^{๒๑๐} พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสัจจวาที), พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระพุทธศาสนาและสังคม, หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

๒.๑ แน่วแน่แก้ไขในสิ่งผิด

๒.๒ เต็มใจสนับสนุนในสิ่งถูกให้ดียิ่งขึ้น

๒.๓ ตั้งใจสร้างพัฒนาในสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น

กล่าวได้ว่ากิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดแบ่งได้ ๓ เรื่อง

คือ^{๒๑๑}

๑. การบูรณะและพัฒนาวัด

๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ

๓. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

นอกจากนั้นยังได้กล่าวอีกว่า การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาส หรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสงบสุข (สปปายะ) ๔ อย่าง คือ^{๒๑๒}

๑. อาวาสสปปายะ ที่อยู่เป็นสุขสบาย คือ ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นที่ร่มรื่น รื่นรมย์ เป็นรมณีสถานเจริญตา สบายในแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

๒. อาหารสปปายะ อาหารเป็นที่สบายตาตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

๓. บุคคลสปปายะ บุคคลเป็นที่สบายแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องของบุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาและเด็กวัด

๔. ธรรมสปปายะ ธรรมที่เป็นสบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัดคือ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

นอกจากนี้บทบาทการพัฒนางานสาธารณูปการน่าจะแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ๑) พัฒนาวัด ๒) พัฒนาคนในวัด ๓) พัฒนาชุมชน และเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาและส่งเสริมวัดให้เป็นที่อำนวยการประโยชน์แก่ประชาชนหรือแก่สังคมผู้เป็นเจ้าของวัดให้วัฒนาสถาพรสืบไป ในปัจจุบันการกิจการคณะสงฆ์และการพัฒนาพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดแบ่งได้เป็น ๓ เรื่องดังนี้

๑. การบูรณะและพัฒนาวัด

๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ

๓. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

อนึ่ง งานด้านสาธารณูปการทั้ง ๓ ประเภท เมื่อแยกเป็นข้อย่อยแล้ว จะได้ดังนี้

^{๒๑๑} พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ), การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๙.

^{๒๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๒.

๑. ขออนุญาตรื้อถอนและก่อสร้างศาสนวัตถุใหม่
๒. ขอสถาปนา วัดตั้งวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง
๓. ขอยกวัดร้างเป็นวัดที่มีภิกษุจำพรรษา
๔. ขอยกวัดเป็นพระอารามหลวง
๕. ขอยกวัดรวมวัด
๖. วัดประสงฆ์อัครภิกษุ วินาศภิกษุ
๗. การประชุมตรวจการคณะสงฆ์
๘. การขอใช้ที่ดินทางราชการเพื่อสร้างวัด
๙. ระเบียบ กฎหมาย ที่เกี่ยวกับสาธารณูปการ
๑๐. ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา
๑๑. งานของงบประมาณอุดหนุนการบูรณะวัด^{๒๑๓}

งานสาธารณูปการนั้นสืบเนื่องมาจากหน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ วัด คนไทยไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด เมื่อรวมกันขึ้นเป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีวัด มีพระสงฆ์ไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณี และเป็นที่บวชเรียนศึกษาของกุลบุตร จึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือของชุมชนนั้นขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็จะอาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำเป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชน เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชน เกิดเป็นกิจการของวัดและของคณะสงฆ์ขึ้น การที่พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดนี้ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชน และกิจการอื่นๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลือ อุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นหรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่าการสาธารณูปการ^{๒๑๔}

สรุปได้ว่า วัดพุทธศาสน์สำคัญองงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสก็เพื่อบำรุงรักษาวัดให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชน เป็นการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงามและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า และมีความประหยัดสุด เป็นการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจตลอดจนสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางในการสานสัมพันธ์ภาพสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมทุกภาคส่วนอีกด้วย

^{๒๑๓} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ รวมในผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๗๔.

^{๒๑๔} มานพ พลไพรินทร์, คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙๔.

๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชน ด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น^{๒๑๕}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ หมวด ๕ ได้กล่าวถึง วัด ไว้ดังนี้^{๒๑๖}

มาตรา ๓๑ วัดมีสองอย่าง

(๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

(๒) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

มาตรา ๓๒ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัด และการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณียุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็นของศาสนสมบัติกลาง

มาตรา ๓๒ ทวิ วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัยในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัด ให้กรมศาสนามีหน้าที่ปกครองดูแลรักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัด ที่ธรณีสงฆ์และทรัพย์สินของวัดนั้นด้วย

การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๓๓ ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

(๑) ที่วัด คือ ที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น

(๒) ที่ธรณีสงฆ์ คือ ที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด

(๓) ที่กัลปนา คือ ที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา ๓๔ การโอนกรรมสิทธิ์วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำก็แต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสอง

^{๒๑๕} กรมการศาสนา, คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ, หน้า ๗.

^{๒๑๖} พระวิสุทธิกษัตริย์ (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และ กฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๓-๘๔.

การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับค่าพาติกรรมจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

ห้ามมิให้บุคคลโดยกายุความขึ้นต่อสูกับวัดหรือกรมศาสนา แล้วแต่กรณีในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นวัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง

มาตรา ๓๕ ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

มาตรา ๓๖ วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่งและถ้าเป็นการสมควรจะให้มียอเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

อย่างไรก็ดีการสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างถนนทำสะพาน ศาลาพักผ่อนงานนี้จะมี อ.บ.ต. เข้ามาทำหน้าที่ ส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยสังคมได้ เช่นการช่วยเหลือผู้ยากไร้เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การจัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัยหรือการบริหารให้ฟรีในพิธีงานศพ ไม่เก็บค่าน้ำค่าไฟไม่เก็บค่าเจ้าพนักงาน หากเขามีศรัทธาก็จะทำบุญ ส่วนนี้ก็จะช่วยบรรเทาทุกข์ให้กับชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้ ตลอดทั้งให้การช่วยเหลือสังคมทั้งภายในวัดและนอกวัด ภายในวัด เช่น อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาพึ่งมาทำบุญที่วัดให้เหมาะสมและวัดต้องสะอาด สะดวก สบาย ภายนอกวัด เช่น สงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์เท่าที่จะทำได้ยั้งดูดย^{๒๑๗}

อย่างไรก็ตามงาน การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ การจัดกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งด้านการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะมี ๔ ประการคือ

๑. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเอง ซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ขุดสระน้ำขนาดใหญ่เพื่อเป็นแหล่งอุปโภคและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่นๆ

^{๒๑๗} พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสสมโม), สารภาค ๑๕, (กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

๓. การถือกุศลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ปลุกต้นไม้ และอื่นๆ

๔. การถือกุศลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการคอยช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วมพร้อมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนทำอาหารเลี้ยงเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส หรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชนผู้ประสบภัยพิบัติจากวินาศภัย อุบัติเหตุ และสาธารณภัยซึ่งได้แก่ภัย คือ ความยากจน ความเจ็บไข้^{๒๑๘}

กล่าวได้ว่าความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่างๆแก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้านและบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้^{๒๑๙}

จะเห็นได้ว่าความสำคัญของภารกิจด้านนี้ของการสาธารณสงเคราะห์ เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆเพราะพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจุบันที่ได้รับบริจาคมหาพระสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส^{๒๒๐} นอกจากนี้งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบท และบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัดเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุม อบรมเยาวชน และประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้

^{๒๑๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), การคณะสงฆ์และพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๖๑-๖๒.

^{๒๑๙} พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺณาสิริ), การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด, หน้า ๑๔.

^{๒๒๐} บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, หน้า ๒๕.

สถานที่ที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนการช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้^{๒๒๑}

สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายสำคัญของงานสาธารณสงเคราะห์ คือการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่การสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์ สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้การสร้างหอสมุดโรงเรียน เป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน ในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นตลอดจนเอื้ออำนวยในสิ่งต่างๆ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ให้แก่ชุมชน ตลอดจนหน่วยงานของรัฐ

ดังนั้นการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาที่ดีนั้น จะต้องรู้จักสภาพวัด สิ่งที่มีอยู่ในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ วิหาร ศาลา และสภาพบุคคลภายในวัด คือ พระภิกษุ สามเณร แม่ชี ศิษย์วัด และบุคคลที่อาศัยอยู่ภายในวัด เพื่อให้การบริหารนั้นมีประสิทธิภาพ วางบุคคล วางสิ่งของ วางสิ่งต่าง ๆ ให้เข้ากันกับงานที่จะทำ หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในวัด ทั้งนี้ จะต้องบุคคลที่อยู่ภายนอกวัด มาเป็นส่วนร่วมในการบริหารวัด เช่น ชุมชนโรงเรียน เป็นต้น เพื่อเกิดความคล่องตัวในการบริหาร และเป็นการสร้างศรัทธาให้คนภายนอกได้รับรู้การปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด และต้องคำนึงถึงหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามมาตราที่ ๓๗ และอำนาจเจ้าอาวาสในมาตราที่ ๓๘ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ มี ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการและด้านการสาธารณสงเคราะห์

๒.๓.๗ ลักษณะวัดที่ดีและสร้างความมั่นคงให้เกิดแก่พระพุทธศาสนา

ลักษณะของวัดที่ดีและเหมาะสมนั้นปรากฏอยู่ในพระราชดำริของพระเจ้าพิมพิสารซึ่งทรงหาสถานที่ที่เหมาะสมที่จะให้เป็นที่พักของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์นั้นโดยได้แสดงถึงลักษณะของวัดที่ดี ดังปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้

“พระผู้มีพระภาคพึงประทับอยู่ ณ ที่ไหนดีหนอ ซึ่งจะเป็นสถานที่ ไม่ไกลไม่ใกล้จากบ้านนัก สะดวกด้วยการคมนาคม ควรที่ประชาชน ผู้ต้องประสงค์จะเข้าไปเฝ้าได้กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด เสียงไม่กึกก้อง ปราศจากลมแต่ชนที่เดินเข้าออกควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สงัด และควรเป็นที่หลีกเลี่ยงอยู่ตามสมณวิสัย”^{๒๒๒}

^{๒๒๑} ไพบุลย์ เสียงก้อง “หลักการบริหารวัด”, วัดพัฒนา ๔๔, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

^{๒๒๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

สถานที่ซึ่งมีลักษณะเหมาะสมตามพระราชดำรินี้คือ สวนเวฬุวัน จึงได้ตกลงพระทัยถวายสวนเวฬุวันดังกล่าว ซึ่งลักษณะของวัดที่เหมาะสมนี้ได้นิยมถือเป็นหลักเกณฑ์ ในการกำหนดคุณสมบัติของวัดที่ดีสืบต่อมา โดยมีข้อที่น่าสังเกตว่าวัดสำคัญ ๆ ทั้งหลาย ในสมัยพุทธกาลนั้นส่วนใหญ่เป็นอาราม คือประเภทสวนทั้งสิ้น เพราะวัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบร่มเย็น สวนจึงเหมาะที่จะเป็นวัดเนื่องจากสวนเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ จึงต้องปลูกต้นไม้ไว้ให้ร่มรื่น และที่สำคัญคือต้องไปมาสะดวก ไม่ใกล้ ไม่ไกลจากชุมชนเกินไปถ้าใกล้ก็ย่อมไม่มีความสงบ ถ้าไกลเดินทางไม่สะดวก จึงต้องหาที่ ๆ เหมาะสมไว้สำหรับไปพักผ่อน ลักษณะที่ดีเช่นนี้จึงเหมาะที่จะเป็นวัดได้ด้วย ก็เพราะความสงบร่มเย็นที่มีอยู่ทำให้จิตใจสงบสบาย เมื่อจิตใจสงบก็ย่อมง่ายต่อการปฏิบัติธรรม การอยู่ไม่ไกลเกินไปจากชุมชนสะดวกที่พระสงฆ์จะออกไปบิณฑบาตและสะดวกต่อการที่ประชาชนจะเข้ามาเฝ้าเพื่อฟังธรรมเทศนาหรือไต่ถามปัญหาทางธรรมต่าง ๆ เป็นต้น อีกทั้งส่วนมากจะมีบริเวณกว้างขวางพอที่จะให้พระสงฆ์จำนวนมากมาพักได้ทั้งหมดรวมทั้งหมู่ชนที่มาฟังธรรมด้วย

ซึ่งการจัดองค์กรหรือการจัดรูปงานของพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลพระสงฆ์ได้จัดรูปงานการปกครองกันมาในรูปแบบอาจารย์ปกครองลูกศิษย์ หรือพ่อปกครองลูกโดยอาศัยยึดหลักในพระธรรมวินัยเป็นแม่บทในการจัดระเบียบการปกครอง โดยให้อำนาจบัญญัติหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินงานของพระสงฆ์ตามความเหมาะสม ครั้นต่อมาเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและอุปถัมภ์คณะสงฆ์ไทยหรือเรียกอีกไวยาหารหนึ่งว่า พุทธจักร ซึ่งหมายถึงพระสงฆ์ผู้สืบพระพุทธศาสนาแลัทธิเถรวาทในประเทศไทยอันได้แก่พระสงฆ์คณะมหานิกายและพระสงฆ์คณะธรรมยุตเห็นว่าการจัดและดำเนินงานอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาเพื่อความเรียบร้อยและดีงาม จึงได้ตรากฎหมาย กฎ ระเบียบ คำสั่งและข้อบังคับต่าง ๆ ขึ้น^{๒๒๓}

ในสมัยพุทธกาล สิ่งที่ควรตระหนักคือ คณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสถานะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนเช่นปัจจุบัน พุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้งและท้าทายต่อความเชื่อใจจารีตเดิมของศาสนาพราหมณ์ จุดมุ่งหมายในการออกบวชสมัยพุทธกาลเป็นวิถีทางหนึ่งในการแก้ไขสังคมโดยใช้รูปแบบสันติที่เรียกว่า “อหิงสา” หมายถึงการไม่เบียดเบียนผู้ใดสิ่งใด เมื่อจุดมุ่งหมายอยู่ที่การหลุดพ้นหรือนิพพาน วัตรปฏิบัติของสงฆ์จึงปรากฏในรูปแบบการลดละทุกสิ่งที่เป็นเครื่องผูกพันไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน บุตร ภรรยา ยศศักดิ์ ดังปรากฏในวินัยบัญญัติเรื่อง นิสสัย ๔ ซึ่งเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ได้แก่ ๑. เที่ยวบิณฑบาต ๒. นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๓. อยู่โคนไม้เป็นนิตย ๔. ฉันทาองด้วย

^{๒๒๓} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๙.

น้ำมูตรเน่า นิสสัยทั้ง ๔ ชี้ให้เห็นความสันโดษของภิกษุตามธรรมวินัย^{๒๒๔} ในพระวินัยปิฎก พระพุทธองค์ทรงให้คำจำกัดความของภิกษุอย่างชัดเจนว่า หมายถึงบุคคลซึ่งสละทรัพย์สินส่วนตัวไม่อาลัยไยดีในลาภยศ สรรเสริญ ดำรงภาวการณ์เป็นผู้ขอ ประพฤติคุณธรรม ดังความในพระวินัยปิฎกเล่ม ๑

ความว่า ที่ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าเป็นผู้ขอ ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าประพฤติภิกขาจริยวัตร ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าทรงผินผ้าที่ทำลายแล้ว ชื่อว่าภิกษุโดยสมญา ชื่อว่าภิกษุโดยปฏิญญา ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าเป็นเอหิภิกขุ ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่ามีศีลธรรม ชื่อว่าภิกษุเพราะอรรถว่าเป็นผู้อันสงฆ์พร้อมเพรียงกันอุปสมบทด้วยญัตติจิตตุดตกรรม อันไม่กำเริบควรแก่ฐานะ ชื่อว่าภิกษุที่ทรงประสงค์โดยอรรถนี้^{๒๒๕}

นอกจากคุณสมบัติของการเป็นผู้เสียสละแล้ว ลักษณะสำคัญอื่นๆ คือ “ความเป็นคนเลี้ยงง่าย บำรุงง่าย มักน้อย สันโดษ ขัดเกลา กำจัด อากาณเฑาะว์ การไม่สะสม การปรารถนาความเพียร ดังพุทธดำรัสในธัมมบท ขุททกนิกายว่า บุคคลย่อมไม่เป็นสมณะ เพียงเพราะมีศีระะโล้น คนที่ไม่มีวัตรพูดพล่อย ๆ ประกอบด้วยความปรารถนาความโลภ จะเป็นสมณะได้อย่างไร ผู้ใดสงบ บาปน้อยใหญ่เสียได้ด้วยประการทั้งปวง จึงเรียกว่าสมณะได้เพราะสงบบาปทั้งหลาย^{๒๒๖}

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลจึงไม่ได้วางระเบียบแบบแผนอะไรมากนัก เป็นในรูปอาจารย์ปกครองศิษย์^{๒๒๗} เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังน้อยเจตจำนงในการออกบวชเกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก ความเสื่อมอันเกิดจากวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกว่า พระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทเนื่อง ๆ มีเพียงกลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์ หลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองรัฐให้ออกพระราชกำหนดกฎหมายบังคับสั่งขมณฑล ฝ่ายอาณาจักรมีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว^{๒๒๘}

โดยเนื้อแท้แล้ว การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยและเป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระวินัยพระเถระผู้เป็นอุปัชฌาจารย์มีหน้าที่ปกครองศาสนิกชนของตน แต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ย่อมเป็นใหญ่ ไม่เลือกที่จะเป็นอาจารย์

^{๒๒๔} คณินันต์ จันทบุตร, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่านานาชาติ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดอุบลราชธานี**, สกศ, (กรุงเทพมหานคร : บ.พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕.

^{๒๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๒๒๖} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, **ประวัติศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : บ.รวมสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

^{๒๒๗} สมเด็จพระญาณสังวรราชนานูภาพ, **เอกสารโรเนียว**, ๒๕๔๗, หน้า ๒๙.

^{๒๒๘} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๑), หน้า ๑.

หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องประชุมสงฆ์และถือมติเอกฉันท์เป็นหลัก ฉะนั้น การปกครองตามพระวินัยจึงแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะคือ ในลักษณะอาจารย์ปกครองศิษย์เป็นสำนัก ๆ ไปคล้ายบิดามารดาปกครองบุตรธิดาเป็นครอบครัวไป กับในลักษณะที่สงฆ์เป็นใหญ่ในสังฆกรรม คือการงานของหมู่ที่เป็นส่วนรวม พระพุทธองค์ประทานความเป็นใหญ่แก่ภิกษุสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรม การมอบอำนาจขึ้นแรกคือการอนุญาตให้รับสมาชิกเข้าหมู่ ที่เรียกว่า “ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา” ซึ่งแปลว่าการบวชที่ต้องสวดประกาศอันมีการสวดสนอญัตติรวม ๔ ครั้ง และกำหนดจำนวนสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนกำหนดเขตที่ประชุมที่เรียกว่าสีมา^{๒๒๙} ภิกษุผู้เข้าประชุมในกิจการสงฆ์ทุกรูป มีสิทธิแสดงความคิดเห็นทั้งในการคัดค้านและเห็นด้วยโดยเสมอกัน ไม่เลือกชั้นวรรณะ โดยปกติเมื่อถามความคิดเห็นของที่ประชุม ถ้าเห็นด้วยก็ใช้วิธีนี้ ถ้าไม่เห็นด้วยก็ให้คัดค้านขึ้น ในกรณีที่มีผู้คัดค้าน ก็จะต้องมีการทำความเข้าใจจนกว่าจะเห็นด้วย ถ้าปรากฏว่าภิกษุผู้คัดค้านยังคงยืนกรานไม่เห็นด้วยกับการอุปสมบทซึ่งเป็นการรับสมาชิกใหม่เข้าสังฆมณฑลก็ดี การให้ผ้ากฐินก็ดีย่อมไม่สมบูรณ์ ฉะนั้น จึงไม่แน่ว่ามติเอกฉันท์ คือ เห็นพร้อมกันทุกรูปแต่ก็พึงเห็นว่า การใช้มติเอกฉันท์ไม่ได้เป็นไปในทุกกรณี กล่าวคือ เมื่อมีความเห็นแตกต่างกันเป็นสองฝ่าย ก็ต้องหาทางระงับโดยวิธีจับฉลากหรือการลงคะแนนเสียงเพื่อดูว่าเสียงข้างมากเป็นประมาณอย่างไรก็ตาม การให้อำนาจแก่สงฆ์หรือพระเถระในการวินิจฉัย มิได้ทำด้วยความสะเพร่า ทรงกำหนดคุณธรรม บุคลิกลักษณะของผู้เป็นมาทำหน้าที่ที่ตัดสินอธิกรณ์ และลงคะแนนเสียงไว้ตายตัวว่า บุคคลที่พร้อมด้วยศีล สำรวมตามปาติโมกข์ มีมารยาทเป็นพหูสูตจึงจะเหมาะสมที่จะรับหน้าที่นั้น ๆ ซึ่งให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาแม้จะถือพรรษาเป็นใหญ่ แต่ก็ถือคุณสมบัติอันมีประจำใจบุคคลเป็นสำคัญไม่น้อยกว่าอายุพระพุทธศาสนาเป็นตัวอย่างของธรรมาธิปไตย คือถือธรรมะเป็นใหญ่ไม่ทรงถึงพระองค์ว่าเป็นศูนย์กลางสำหรับรับเครื่องสักการบูชาพุทธศาสนาจึงไม่มีชั้นวรรณะ เปิดโอกาสแก่คนทุกระดับ เพราะคนทุกคนมีสิทธิปฏิบัติธรรมมีสิทธิได้อยู่ใกล้ชิดด้วยการปฏิบัติธรรม มิได้ทรงสอนให้สาวกยึดมั่นในตัวบุคคล แต่ให้ยึดมั่นในหลักการและเหตุผล ดังพระปรารภก่อนปรินิพพานว่า ธรรมและวินัยจะเป็นศาสดาต่อไป เมื่อพระพุทธองค์ล่วงลับไปแล้ว ทรงระบุว่า ความเป็นผู้ใหญ่ เป็นบัณฑิต เป็นสาธุชน หรือเป็นสมณะ มิใช่เพียงชื่อเรียกหรือเพียงการแต่งกาย แต่ความสำคัญอยู่ที่คุณธรรมภายใน อาจกล่าวได้ว่า การทำงานเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เพราะช่วงเวลาของการทำงานในชีวิตนั้นมีอยู่มากมาย การทำงานให้สนุกและเป็นสุขขณะทำงานและทำอย่างไรให้คนที่ร่วมงานมีความสุขเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้บริหารในองค์กรควรคำนึงถึงอย่างยิ่งเพราะหากองค์กรใดมีบุคลากรที่มุ่งมั่นทำงานให้องค์กรอย่างมีความสุข องค์กรนั้นก็จะมีชัย และเติบโตอย่างมั่นคง

^{๒๒๙} หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔.

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดเพื่อมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ ปรากฏว่ามีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยได้คัดสรรผลงานที่เกี่ยวข้องนำเสนอ ดังนี้

กิตติคม คาวีรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ”, ผลการศึกษาพบว่า ๑. ผลการพัฒนาได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ (KAECPAR Model) ประกอบด้วย หลักการ คือ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง เป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ วัตถุประสงค์ คือ เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ขั้นตอนของรูปแบบ ๕ ขั้นตอน คือ ขั้นที่ ๑ การให้ความรู้และการสร้างความตระหนัก (Knowledge and Awareness : KA) ขั้นที่ ๒ การสร้างเสริมความรู้ (Enhancement : E) ขั้นที่ ๓ การสร้างผลงาน (Construction : C) ขั้นที่ ๔ การนำเสนอผลงาน (Presentation : P) และขั้นที่ ๕ การประเมินผลการเรียนรู้และการสะท้อนกลับ (Assessment and Reflection : AR) ในทุกขั้นตอนมีการดำเนินการขั้นตอนย่อย คือ ขั้นเตรียมการ (Preparing : P) ขั้นปฏิบัติ (Doing : D) ขั้นสรุป (Summarizing : S) โดยมีเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ประกอบด้วยหลักการตอบสนอง ระบบสังคม และระบบสนับสนุน

๑. ผลการประเมินการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ พบว่า

๒.๑ ความรู้การสร้างเสริมสุขภาวะหลังการใช้รูปแบบสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบ

๒.๒ พฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาวะหลังการใช้รูปแบบสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบ

๒.๓ การใช้ทักษะกระบวนการหลังการใช้รูปแบบสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบ

๒.๔ การใช้ทักษะมนุษยสัมพันธ์หลังการใช้รูปแบบสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบ

๒.๕ เจตคติการสร้างเสริมสุขภาวะหลังการใช้รูปแบบสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบ

๒.๖ ความรับผิดชอบของนักศึกษาหลังการใช้รูปแบบนักศึกษามีความรับผิดชอบอยู่ในระดับดีมาก

๒.๗ ค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของอาจารย์อยู่ในระดับมากที่สุด^{๒๓๐}

^{๒๓๐} กิตติคม คาวีรัตน์, “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อสร้างเสริมสุขภาวะสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓).

ชัชภูมิ สีสมภู ได้ศึกษาวิจัย “รูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล” พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความต้องการการบริหารจัดการที่ดีทุกด้าน ส่วนรูปแบบการบริหารจัดการมีองค์ประกอบ ๒ ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้าและด้านกระบวนการบริหารจัดการ และส่วนด้านภาวะผู้นำและด้านกระบวนการบริหารจัดการเป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ ส่วนด้านการบริหารตามแผนบุคลากร การบริหารตามแผนงบประมาณ การบริหารตามแผนการส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาการวางแผนปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและตรวจสอบถ่วงดุล การรายงานผลการจัดการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ พบว่ามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมากทุกรูปแบบ^{๒๓๑}

ธีระพล เพ็ญจันทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา”, ผลการวิจัยพบว่า ๑. ปัจจัยการบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้ ๑) การบริหารการเปลี่ยนแปลง ๒) ด้านกลยุทธ์การเปลี่ยนแปลง ๓) ด้านประสิทธิผลตามแผนการปฏิบัติราชการ ๔) ด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ๕) ด้านการบริหารจัดการความเสี่ยง ๖) ด้านการให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ๗) ด้านการมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล ๘) ด้านประสิทธิภาพของการปฏิบัติราชการ ๙) ด้านคุณภาพวิชาการ ๑๐) ด้านการพัฒนาบุคลากร ๑๑) ด้านลักษณะสำคัญขององค์กร ๑๒) ด้านระบบสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง ๑๓) ด้านประสิทธิผลตามตัวชี้วัด

๒. แนวทางในการบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจากความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ปัจจัยที่ค้นพบในการวิจัยมีความถูกต้องเป็นไปได้และใช้ประโยชน์ได้จริง^{๒๓๒}

รวิชัย ธรรมรักษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การบริหารการปกครองแบบพิเศษเมือง ปริมณฑล ศึกษากรณีจังหวัดปทุมธานี”, จากการศึกษาวิจัย พบว่า ลักษณะทางกายภาพของจังหวัดปทุมธานีสามารถแบ่ง เมืองออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ สภาพความเป็นเมืองที่มีความเจริญ และประชากรหนาแน่น (Urban) ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับกรุงเทพฯ และเมืองที่มีความเป็นชนบท (Rural) ที่มีวิถีชีวิต และ ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ปัญหาของเมืองทั้ง ๒ ลักษณะ จึงมีความแตกต่างทั้งประเภท ของปัญหา ความรุนแรง และความจำเป็นของปัญหา ในพื้นที่ที่มีความเจริญติดต่อกับกรุงเทพฯ การบริหารการปกครองที่เป็นอยู่ ประชาชน ไม่สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้อย่างทันที่ เนื่องจากติดขัดในประเด็นสำคัญทางด้าน รูปแบบการปกครองและเงินงบประมาณ เพราะ

^{๒๓๑} ชัชภูมิ สีสมภู, “รูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล” วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘),

^{๒๓๒} ธีระพล เพ็ญจันทร์, “การบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒).

ปัญหาของเมืองที่มีความเจริญต้องมองปัญหา ในภาพใหญ่ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันกับพื้นที่อื่น และใช้งบประมาณจำนวนมากเกิน กำลังของท้องถิ่นเดียวจะทำได้ ปัจจุบันการแก้ไขปัญหายังติดอยู่กับพื้นที่ (Area Approach) ขาดการบูรณาการกันอย่างแท้จริง ปัญหาความเดือดร้อน ความต้องการของประชาชนยังไม่ สามารถแก้ไขโดยรูปแบบของการประชาคมอย่างแท้จริง รวมทั้งขาดการมีส่วนร่วมจากภาค ประชาชนในทุก ๆ มิติ ดังนั้น การทำงานเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวของจังหวัดปทุมธานี จึงควรแบ่งพื้นที่ ออกเป็น 2 ลักษณะ **ลักษณะแรก** คือ พื้นที่ชนบทที่มีจำนวนประชากรยังไม่หนาแน่น ประชาชน ประกอบอาชีพทางการเกษตร สมควรคงรูปแบบการบริหารการปกครองในลักษณะเดิม โดย เน้นให้ผู้นำ CEO เป็นผู้บริหารสูงสุด เพื่อบูรณาการการทำงานในพื้นที่ การใช้ นโยบายแบบ ทวิลักษณ์ (Dual track) รวมทั้งพื้นที่ในจังหวัดใกล้เคียง **ลักษณะที่ ๒** พื้นที่ที่มีความเจริญ ประชาชนอยู่อย่างหนาแน่น หรือแออัด และมีความเกี่ยวข้องติดต่อกับกรุงเทพมหานคร สมควร ส่งเสริมประสิทธิภาพทางการบริหารการปกครองเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงของการพัฒนาหรือ แก้ไข ปัญหา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เป็นผลกระทบมาจากภายนอกจังหวัดปทุมธานี มิใช่ ปัญหาที่เกิดจาก คนหรือในพื้นที่จังหวัดปทุมธานีเอง จึงสมควรให้ราชการส่วนกลางได้เข้าไป ช่วยในการพัฒนาและ แก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยกำหนดพื้นที่สำคัญของปริมณฑลรอบกรุงเทพฯ (Greater Bangkok Region) และคณะกรรมการบริหารพื้นที่สำคัญของปริมณฑลรอบกรุงเทพฯ (Greater Bangkok Region Board) ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมาย เป็นประธาน คณะกรรมการ เพื่อบูรณาการการแก้ไขปัญหให้สอดคล้องกับความต้องการของ ประชาชนในภาพ ใหญ่ รวมทั้งบูรณาการบุคลากร งบประมาณ เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ของ หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีอยู่ใน ปัจจุบัน เพื่อมุ่งแก้ปัญหาที่เป็นปัญหาสำคัญของเมืองอย่างฉับพลัน ให้ตรงต่อความต้องการของ ประชาชน รวมทั้งเป็นช่องทางให้การบริหารราชการส่วนกลางได้ สามารถเข้าไปช่วยเหลือในการ พัฒนาหรือแก้ไขปัญหาคความต้องการของประชาชนได้ทัน ท่วงที ทำให้สังคมส่วนรวมเป็น “สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน” (Green and Happiness Society) มีการบริหารงานแบบบูรณาการกันอย่าง แท้จริง ซึ่งจะส่งผลดีต่อประเทศโดยรวม และ เพิ่มศักยภาพของประเทศไทยในเวทีโลกได้อย่างมี เกียรติ มีศักดิ์ศรีสมภาคภูมิ^{๒๓๓}

ธีรฤทธิ์ นิธิศักดิ์ดำรง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการกับการฟื้นฟู สิ่งแวดล้อมของโรงเรียนในพื้นที่หาดปาดอง : กรณีโรงเรียนได้รับผลกระทบจากคลื่นสึนามิ”, จากการ วิจัยพบว่ายุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนในครั้งนี้ คือ

^{๒๓๓} ธวัชชัย ธรรมรักษ์, “ยุทธศาสตร์การบริหารการปกครองแบบพิเศษเมือง ปริมณฑล ศึกษากรณี จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๙).

๑) ยุทธศาสตร์รวมพลังสร้างสรรค์ร่วมกันพัฒนา ยุทธศาสตร์นี้เป็นกิจกรรมที่คนในพื้นที่ป่าตองและใกล้เคียงมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมในการเข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนเมื่อได้รับทราบข้อมูลจากผู้บริหารหรือสื่อต่างๆ และที่สำคัญอาจเป็นเพราะว่าพื้นที่ป่าตองเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับโลก นักท่องเที่ยวรู้จักเป็นอย่างดีและมีความผูกพันกับพื้นที่ จึงเข้ามามีส่วนร่วมฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนด้วยความยินดี เพื่อให้โรงเรียนกลับสู่ภาวะปกติโดยเร็วที่สุด

๒) ยุทธศาสตร์การอาศัยเครือข่าย ยุทธศาสตร์นี้ถือว่าสำคัญมาก เพราะว่าถ้าคณะครูและชุมชนในพื้นที่ไม่มีความผูกพันกับโรงเรียน ไม่มีความรักความสามัคคีกลมเกลียวกันขาดความเอื้ออาทรต่อกัน ก็จะทำให้ขาดความร่วมมือร่วมใจกัน แต่ที่มีความเข้มแข็งรวมพลังกันได้อาจเป็นเพราะว่าทุกคนประสบชะตากรรมเดียวกันมีความรู้สึกสูญเสียเหมือนกัน จึงทำให้เกิดพลังในการร่วมแรงร่วมใจกันช่วยเหลือคนละไม้คนละมือในการติดต่อขอความช่วยเหลือทั้งจากหน่วยงานภายในและภายนอกพื้นที่ เพื่อให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้คืนสู่สภาพเดิมโดยเร็วที่สุด

๓) ยุทธศาสตร์การประสาน ยุทธศาสตร์นี้เกิดจากการที่ ผู้บริหาร คณะครูและกรรมการสถานศึกษาได้เสียสละเวลาติดต่อกับชาวต่างชาติ มีทักษะในการใช้ภาษาอังกฤษได้ดีจนได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีและเข้าใจประสานสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ โดยให้ข้อมูลที่ถูกต้อง มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม ทำให้องค์กรต่างๆ เข้ามาร่วมคิดร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาด้วยความเต็มใจจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

๔) ยุทธศาสตร์การป้องกันผลกระทบจากภัยพิบัติโดยใช้นวัตกรรม ยุทธศาสตร์นี้เกิดจากการที่ผู้บริหาร ครู นำหลักการการจัดการระบบนิเวศชายฝั่งมาใช้ในการป้องกันและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของโรงเรียน โดยใช้หลักการป้องกันทางวิศวกรรมการก่อสร้างหรือการจัดการพื้นที่ชายฝั่งเพื่อลดแรงปะทะจากคลื่นสึนามิ^{๒๓๔}

บรรจง เจริญสุข ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน” ผลการศึกษา พบว่าสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนมีสภาพการบริหารสถานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงการขาดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานตามขอบข่ายภารกิจการบริหารสถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน ส่วนรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน พบว่า รูปแบบซึ่งเป็นวิธีการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีโครงสร้างซึ่งประกอบด้วยภารกิจสถานศึกษา ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการ

^{๒๓๔} ธีรฤทธิ์ นิธิศักดิ์ดำรง, “ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการกับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนในพื้นที่หาดป่าตอง : กรณีโรงเรียนได้รับผลกระทบจากคลื่นสึนามิ”, *วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต*, (สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๘).

บริหารบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป แต่ละด้านประกอบด้วยภารกิจการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ๖ หลัก ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนมีความเห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมากที่สุดทุกด้าน^{๒๓๕}

บัญชายุทธ นาคมุขลินท์ ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี” พบว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เป็นปัจจัยในการบริหาร ปัจจุบันมีทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย สามารถนำมาใช้บริหารองค์กรแล้วประสบความสำเร็จ เช่น ทฤษฎีองค์กร ทฤษฎีการบริหาร ทฤษฎีภาวะผู้นำ ทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น

ปัจจุบัน คณะสงฆ์ได้กำหนดโครงสร้างองค์กรการเผยแผ่ขึ้น โดยให้ฝ่ายบ้านเมืองเข้ามาช่วยเหลืองานกิจการคณะสงฆ์ที่มีมากขึ้น มหาเถรสมาคมกำหนดให้มีระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐ ให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ และศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีกรอบนโยบายภาครัฐให้การส่งเสริมสนับสนุน รวมทั้งศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี ก็ได้้นำแนวคิดและทฤษฎีการบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้าและทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้เพื่อให้สามารถบริหารองค์กรได้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ อย่างไรก็ตามแล้วแต่ความคิด หลักการ ทฤษฎี ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีของ Gulick and Urwick ทฤษฎีของ ดร.เอ็ดเวิร์ด เดมมิ่ง (Dr. W. Edwards Deming) ก็ตามยังมีกฎธรรมชาติของพระพุทธเจ้า ๕ ประการ ซึ่งเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับวิทยาการสมัยใหม่ควรนำมาประกอบการบริหารองค์กร ซึ่งการบริหารไม่มีรูปแบบตายตัวขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้น ถ้าหากเรามีวิธีการคิดและบูรณาการเชิงบริหารแล้วจะทำให้การบริหารองค์กรมีประสิทธิภาพเกินกว่าที่คิดทีเดียวและเห็นว่าควรนำมาใช้กับการบริหารองค์กรอื่นๆในพื้นที่ต่อไป^{๒๓๖}

^{๒๓๕} บรรจง เจริญสุข, “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน” **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒),

^{๒๓๖}บัญชายุทธ นาคมุขลินท์, วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, **พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖),

บุญส่ง หาญพานิช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา มีความต้องการในระดับมาก ขณะที่สภาพเป็นจริงในปัจจุบันเกิดขึ้นในระดับค่อนข้างน้อยในทุกด้านที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ไปใช้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ การบริการความรู้ การสื่อสารความรู้ การใช้เทคโนโลยี วัฒนธรรมการไว้วางใจ วัฒนธรรมพลังร่วมนอลลิคซ์เวอร์เคอร์ สิ่งทำลาย และ ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการความรู้ ลักษณะงานที่ผู้บริหารมีความต้องการในระดับมาก ให้มีการนำองค์ความรู้ใหม่ๆ ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการความรู้ไปใช้ ได้แก่ การประกันคุณภาพการศึกษา รองลงมา คือ การพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตร เทคโนโลยี ห้องสมุด การวิจัย การประเมินความดีความชอบ การดำรงรักษาบุคลากร การสร้างนักวิชาการ การกำหนดภาระงานของบุคลากร และ การบริการความรู้ ผู้บริหารมีความประสงค์ให้ในระดับมาก ให้มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ข้ามหน่วยงานทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการมากขึ้น ให้มีการบริการความรู้ในลักษณะของการร่วมมือที่ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับบริการใน ๕ ด้าน คือ การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ การถ่ายทอดความรู้ การจัดอบรมสัมมนา การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงความรู้ และการให้คำปรึกษา รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทยที่นำเสนอเน้นด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และการบริการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย ๑๐ ด้าน ด้านวิสัยทัศน์ คือ การเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้และชุมชนนักวิชาการด้านภารกิจ คือ การผลิต ถ่ายทอด และบริการความรู้ ด้านนโยบาย คือ ให้มีการแบ่งปันความรู้อย่างทั่วถึงทั้งภายในและภายนอกสถาบัน ด้านเป้าหมาย คือ การพัฒนาวัฒนธรรมการแบ่งปันและเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมการบริการความรู้พัฒนานอลลิคซ์เวอร์เคอร์ พัฒนฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ของสถาบันและพัฒนาปฏิสัมพันธ์ความรู้ ด้านการประเมินคือ ประเมินความสามารถและวัฒนธรรมของสถาบัน ด้านยุทธศาสตร์ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการความรู้ไว้ ๖ ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ผู้บริหาร ยุทธศาสตร์นอลลิคซ์เวอร์เคอร์ ยุทธศาสตร์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ ยุทธศาสตร์การสื่อสารความรู้และเทคโนโลยี ยุทธศาสตร์การไว้วางใจ และยุทธศาสตร์พลังร่วม ด้านสำนักบริหารจัดการความรู้ คือ การวางแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการความรู้ ด้านกระบวนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนและบริการความรู้ คือ การเตรียมความพร้อม การกำหนดวิธีการแบ่งปัน และเปลี่ยนและบริการ การประเมินและปรับปรุงแก้ไข ด้านผลการดำเนินการ คือ ทำให้ได้ วัฒนธรรมการแบ่งปันและเปลี่ยนความรู้ และการบริการความรู้ ชุมชนนอลลิคซ์เวอร์เคอร์ ฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ นวัตกรรมการเรียนรู้ ผลิตภัณฑ์ และการบริการ^{๒๓๗}

^{๒๓๗} บุญส่ง หาญพานิช, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (สาขาวิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๖.

ประจักษ์ ผลเรือง ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน”, ผลการวิจัยพบว่า กองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาที่มีสภาพความรุนแรงในระดับปานกลาง ปัญหาที่มีความรุนแรงมากที่สุดตามลำดับได้แก่ ด้านระบบหมู่บ้าน ด้านสมาชิก ด้านระบบสนับสนุน และด้านองค์การบริหาร ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมต่อผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านมากที่สุดคือ ระบบองค์การบริหารจัดการ รองลงมาได้แก่ระบบสนับสนุน ระบบหมู่บ้าน และระบบสมาชิกตามลำดับ ตัวแบบยุทธศาสตร์การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่สร้างขึ้น และผ่านกระบวนการพัฒนาแล้ว สามารถสังเคราะห์กลั่นกรองและคัดสรรไว้ เฉพาะที่สำคัญเพียง ๔ ยุทธวิธี คือ ๑. การพัฒนาระบบงานกองทุน ๒. การพัฒนาองค์การบริหารกองทุน ๓. การกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาหมู่บ้าน และ ๔. การเสริมสร้างบรรยากาศการบริหารจัดการกองทุน ซึ่งได้เสนอแนะให้นำไปใช้ในกระบวนการพัฒนากองทุนหมู่บ้านผ่านศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนระบบหมู่บ้านและระดับตำบล โดยเน้นระบบองค์การบริหารจัดการเป็นหลัก กล่าวคือ ควรเริ่มต้นและให้น้ำหนักต่อการพัฒนาองค์การบริหารกองทุนก่อน สำหรับยุทธวิธีอื่นถือเป็นตัวเสริมให้การพัฒนาองค์การบริหารกองทุนให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้นเท่านั้น^{๒๓๘}

พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา” พบว่ารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนานั้น เป็นรูปแบบขั้นบันไดมีการประสานงานแบบบนลงล่างลงมาตามลำดับขั้น คือ ระดับภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล วัด ส่วนในเขตล้านนามีอัตลักษณ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของตนเอง ด้านแนวทางการบริหารจัดการเจ้าอาวาสสั่งการให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใหม่ มาใช้เพื่อรองรับความทันสมัย ตามแนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่งการบริหารเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ สายงานของพระธรรมทูต ซึ่งพระธรรมทูตจะมีหน้าที่สั่งสอนอบรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรง มีองค์กรมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่จากการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนานั้นต้องอาศัยความร่วมมือกับทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลหรือภาคประชาชนพุทธศาสนิกชนทุกคนเพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงต่อไปในอนาคต^{๒๓๙}

^{๒๓๘} ประจักษ์ ผลเรือง, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาพัฒนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖).

^{๒๓๙} พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓).

ภาณุพันธุ์ ประภาติกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสหกรณ์โคนมที่เอื้อต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย”, ผลการศึกษาพบว่าในระดับสมาชิก โดยใช้การจัดสนทนากลุ่ม พบว่า อายุ ระดับการศึกษาความรู้และการปฏิบัติในการเลี้ยงโคนม จำนวนแรงงานที่ใช้ในการเลี้ยงโคนม แหล่งเงินทุน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสหกรณ์โคนม การได้รับข่าวสารและการติดต่อสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ด้านโคนม การขาดแคลนพื้นที่ที่ใช้ในการเลี้ยงโคนม การผ่านมาตรฐานฟาร์มโคนม สัตส่วนของโคนมทดแทนกับแม่โครีดนม ราคารับซื้อน้ำนมดิบ ความรู้และความเข้าใจในการดำเนินงานของสหกรณ์โคนม มีความสัมพันธ์กับกระบวนการบริหารจัดการของสหกรณ์โคนมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยการศึกษาในระดับองค์กร ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ศักยภาพของสหกรณ์โคนมและผู้ประกอบการโรงงานแปรรูปนม โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรคด้านกระบวนการบริหารจัดการของสหกรณ์โคนมที่สำคัญ ก็คือ การขาดแคลนทรัพยากรทางการบริหารทั้งในด้านบุคลากร ด้านเงินทุนหมุนเวียน ด้านเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ทันสมัย และด้านการบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพของสหกรณ์โคนมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ควรจะมีการดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ ๑) การพัฒนาเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม ๒) การพัฒนาสหกรณ์โคนม และ ๓) การพัฒนาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงโคนมหนึ่ง งานวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะให้สหกรณ์โคนมควรมีการพิจารณาให้มีการดำเนินการ ๑) การแปรรูปน้ำนมดิบ ๒) การถ่ายทอดความรู้ด้านโคนมไปยังคนรุ่นใหม่ ๓) การประชาสัมพันธ์อาชีพการเลี้ยงโคนม ๔) การสร้างความร่วมมือระหว่างสหกรณ์โคนมในพื้นที่ และ ๕) การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในสหกรณ์โคนม ซึ่งจะทำให้สหกรณ์โคนมสามารถดำเนินกิจการได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป^{๒๔๐}

วิทยา จันทรแดง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, ผลการวิจัยพบว่า ๑) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ๒) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน ๓) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบคือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัย

^{๒๔๐} ภาณุพันธุ์ ประภาติกุล, “กระบวนการบริหารจัดการของสหกรณ์โคนมที่เอื้อต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (สาขาการส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔).

ในครั้งนี้นำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ ๑) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน ๒) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ๓) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน^{๒๔๑}

สมาน งามสนิท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สื่อเพื่อการบริหารการพัฒนา : กรณีการจัดตั้งศูนย์วิดิโอเทปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ศาลาอีसानเขียว” ผลการศึกษาพบว่า ศูนย์วิดิโอเทปที่จัดตั้งขึ้นที่ศาลาอีसानเขียวเป็นความต้องการของประชาชนและประชาชนให้ความร่วมมือในทุกๆ ด้าน และจะเป็นเครื่องมือสำหรับการบริการการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ และศูนย์วิดิโอเทปนี้จะเป็นศูนย์วิดิโอเทคโนโลยีต้นแบบศูนย์แรกของชนบทไทย เมื่อพัฒนาศูนย์วิดิโอเทปนี้เต็มรูปแบบแล้วจะกลายเป็นศูนย์วิดิโอที่พร้อมด้วยเครือข่ายและระบบอัตโนมัติที่ทันสมัยให้บริการสมาชิกได้อย่างเต็มที่^{๒๔๒}

สมศักดิ์ เอี่ยมคงสี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยบูรพา”, ผลการศึกษาพบว่า ๑. การบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยบูรพาเมื่อเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ สภามหาวิทยาลัยมีอำนาจในการกำหนดบัญชีอัตราเงินเดือน ค่าตอบแทนสวัสดิการและสิทธิประโยชน์ต่างๆ ได้โดยอิสระ เพื่อการจูงใจให้คนดีคนเก่งอยู่ปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยนานที่สุด มหาวิทยาลัยควรดำเนินการศึกษาเปรียบเทียบการกำหนดบัญชีเงินเดือน ค่าตอบแทนและสวัสดิการของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐทุกแห่ง เพื่อแสวงหาข้อมูลในเชิงลึกอย่างครบถ้วน และเป็นแนวทางการนำเสนอข้อมูลเพื่อการตัดสินใจของสภามหาวิทยาลัยในการพิจารณากำหนดบัญชีเงินเดือน ค่าตอบแทน สวัสดิการและสิทธิประโยชน์ที่ควรได้รับสำหรับพนักงานของมหาวิทยาลัยที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งอาจแตกต่างกันตามปรัชญาและจุดมุ่งหมายของแต่ละมหาวิทยาลัย

๒. มหาวิทยาลัยบูรพาเมื่อเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มีหน้าที่ในการจัดทำแบบทดสอบหรือแบบประเมินการปฏิบัติงานให้เป็นมาตรฐานสากล ที่นำมาใช้สำหรับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของมหาวิทยาลัย และสอดคล้องกับความแตกต่างของพนักงานมหาวิทยาลัยทั้ง ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มวิชาการ กลุ่มปฏิบัติการและกลุ่มบริหาร ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาวเคราะห์ภาระงานของทุก

^{๒๔๑} วิทยา จันทร์แดง, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔).

^{๒๔๒} สมาน งามสนิท, “สื่อเพื่อการบริหารการพัฒนา : กรณีการจัดตั้งศูนย์วิดิโอเทปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ศาลาอีसानเขียว”, *วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๓).

หน่วยงานเพื่อกำหนดเป็นเกณฑ์มาตรฐานภาระงาน พร้อมทั้งการวิเคราะห์ดัชนีชี้วัดผลงานของพนักงานมหาวิทยาลัยทุกตำแหน่งอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย

๓. ลักษณะพิเศษของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐคือ ความอิสระในการดำเนินงานภายในสิ้นสุดที่สภามหาวิทยาลัย โดยปราศจากการแทรกแซงจากองค์กรภายนอกหรือน้อยที่สุด มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อมุ่งสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ การบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยบูรพาในกำกับของรัฐกำหนดอำนาจหน้าที่ของสภามหาวิทยาลัย สภาวิชาการและคณะกรรมการบริหารงานบุคคล ซึ่งอาจมีความแตกต่างกับมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐแห่งอื่น ดังนั้นเพื่อเป็นแนวทางในการปรับข้อบังคับว่าด้วยการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยบูรพาเมื่อเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐมหาวิทยาลัยควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทความรับผิดชอบ และอำนาจหน้าที่ของสภามหาวิทยาลัย สภาวิชาการและคณะกรรมการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐทุกแห่งเพื่อศึกษาผลดีผลเสียที่ชัดเจน และเพื่อความคล่องตัว มีประสิทธิภาพของมหาวิทยาลัยบูรพาเมื่อเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐต่อไป^{๒๔๓}

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา รายงานการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาแนวใหม่” ผลการศึกษาพบว่า จะเน้นไปที่ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกและการร่วมเป็นเครือข่าย การควบคุมคุณภาพและปรับปรุงการดำเนินงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงาน ประกอบด้วย ๔ ได้แก่ ด้านนโยบายการอุดมศึกษาเพื่อปวงชน ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรที่จำกัดและการมุ่งเน้นคุณภาพและประสิทธิภาพ ด้านความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบต่างๆ และด้านการปกครองตนเองของสถาบัน ส่วนรูปแบบการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษา แนวใหม่ พบว่า สรุปได้ ๔ รูปแบบ คือ ๑) แบบองค์กรที่เน้นกระบวนการ ๒) แบบผู้ประกอบการหรือบริษัท ๓) แบบวิสาหกิจหรือนวัตกรรม และ ๔) แบบเครือข่าย^{๒๔๔}

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ ศึกษาเรื่อง “แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เพชรบุรี เขต ๑” ผลการศึกษาพบว่า ๑) แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการด้านพัฒนาระบบการวางแผนและบริหารจัดการมีโรงเรียนที่มีความพร้อมสามารถดำเนินการได้มี ๒) แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการด้านพัฒนาระบบการเรียนการสอนและการประกันคุณภาพการศึกษามีโรงเรียนที่มีความพร้อม

^{๒๔๓} สมศักดิ์ เอี่ยมคงสี, “รูปแบบการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยบูรพา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต, (สาขาการอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕).

^{๒๔๔} สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาแนวใหม่, กรกฎาคม ๒๕๕๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.qa.kmutnb.ac.th/qa_knowledge/edu/full46077.pdf [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๗].

สามารถดำเนินการได้ ๓) แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการด้านเสริมสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งของโรงเรียนมีโรงเรียนที่มีความพร้อมสามารถดำเนินการได้ ๔) แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษามีโรงเรียนที่มีความพร้อมสามารถดำเนินการ^{๒๔๕}

สรุปได้ว่า หลักการบริหารจัดการที่ดีและมีคุณภาพ ย่อมส่งผลให้การทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลทั้งระบบ ดังนั้นนักบริหารจัดการจึงจำเป็นต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการนำเอาทรัพยากรการบริหารจัดการมาประกอบตามกระบวนการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพผู้บริหารจึงต้องทำงานกับคณะบุคคลหรือในกลุ่มเพื่อประกอบภารกิจให้ได้ตามที่ต้องการก็จะก่อให้เกิดความเจริญพัฒนาสภาพแวดล้อมการนั้น

(๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ปรากฏว่ามีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยได้คัดสรรผลงานที่เกี่ยวข้องนำเสนอ ดังนี้

กองแผนงาน กรมการศาสนา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, จากการวิจัยพบว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสวัดทุกรูป มีกระบวนการแบบธรรมาธิปไตย กล่าวคือ การบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังข้อคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือ โดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ ๑. ปัจจัยหลัก หรือปัจจัยโดยตรง ประกอบด้วย ความสามารถพิเศษหรือมีคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่นความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ ระยะเวลาในการบวชระดับการศึกษา และกระบวนการบริหารในการทำงานอย่างเป็นระบบ เป็นต้น ๒. ปัจจัยเสริม หรือปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่ สภาพแวดล้อม ทำเลที่ตั้ง บรรยากาศในวัด และการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะเช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรม และอื่นๆ^{๒๔๖}

^{๒๔๕} สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต ๑, แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต ๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.chusak.net/index.php?mo=21&catid=2130&fid=120304&detail> [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๗].

^{๒๔๖} กองแผนงาน กรมการศาสนา, ปัจจัยส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๕๒).

โชติ บดีรัฐ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” พบว่า ๑) สภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ ในการบริหารคน มีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การบริหารงาน มีการออกกฎระเบียบในการปกครองคณะสงฆ์ ๒) ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ ในการบริหารคน มีการดำเนินไปอย่างรวดเร็วสนองต่องานที่มอบหมายให้ทำการบริหารภาระงาน มุ่งบริหารที่สนองต่อความต้องการของผู้มาติดต่อ และการบริหารองค์กร ได้เน้นในเรื่องสร้างศรัทธาเข้าวัดและปฏิบัติธรรมมากขึ้น ๓) ศักยภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ การบริหารคน มีการนำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน การบริหารภาระงาน มีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และการบริหารองค์กร มีการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ๔) วิธีการพัฒนาการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารงาน โดยอบรมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา^{๒๔๗}

นดา จันทรสม ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย”, ผลการศึกษาสรุป ได้ดังนี้ ๑. วัดโดยส่วนมากยังไม่มีโครงสร้างในการบริหารการเงินของวัดไว้อย่างเป็นระบบ

๒. การจัดทำรายงานทางการเงินตามมาตรฐานบัญชีของวัดยังไม่มีหลักฐานเด่นชัดว่าวัดมี การดำเนินการได้อย่างถูกต้อง โดยแม้ว่าวัดจะมีการบันทึกรายรับ-รายจ่าย และจัดทำบัญชีเป็นประจำ แต่อาจ เป็นบัญชีที่จัดทำขึ้นอย่างง่ายหรือตามความเข้าใจของผู้จัดทำเท่านั้น ยังไม่สอดคล้องกับหลักมาตรฐานบัญชีที่ รับรองกันโดยทั่วไป รวมถึงยังไม่มีตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาตด้วย

๓. การเผยแพร่ให้สาธารณะรับทราบข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด และยังขาด การรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบโดยหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัด อย่างเป็นระบบ

๔. วัดยังไม่กระบวนการตัดสินใจการลงทุนเพื่อใช้ประโยชน์จากศาสนสมบัติของวัดที่มีการ จัดทำเขตจัดประโยชน์อย่างเป็นระบบ

๕. ภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า มีเงินหมุนเวียนในรูปของรายได้และรายจ่ายของระบบวัดอยู่ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐-๑๒๐,๐๐๐ ล้านบาทต่อปี ในขณะที่การจัดทำบัญชีและตรวจสอบยังไม่มีระบบที่ชัดเจนนัก

^{๒๔๗}โชติ บดีรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔).

๖. การบริหารจัดการทางการเงินของวัดควรยึดหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการ ที่ดี ในการบริหารจัดการ

๗. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติยังขาดบทบาทในการ กำหนดกรอบในการกำกับดูแลให้การบริหารจัดการทางการเงินของวัดสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

๘. องค์ประกอบสำคัญของหลักธรรมาภิบาลที่สอดคล้องกับการดำเนินกิจการของวัด ได้แก่ ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม ความโปร่งใส หลักนิติธรรม และหลักคุณธรรม ในขณะที่องค์ประกอบ อย่างหลักความเสมอภาค หลักสนองตอบรับ และ หลักความคุ้มค่า อาจจะมีส่วนไม่มากนักกับการบริหาร จัดการของวัด

๙. การศึกษาความสอดคล้องของกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่มีอยู่ พบว่า ยังมีกรอบในการกำกับดูแลที่ขาดแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ผู้บริหารวัดสามารถที่จะดำเนินการได้สอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาลรวมถึงปัญหาอุปสรรคสำคัญของการบริหารจัดการทางการเงินให้สอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล คือ การขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ดี และหลักการบริหารการเงินของผู้ มีอำนาจหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการภายในวัด^{๒๔๘}

ทรงวิทย์ แก้วศรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”, ผลแห่งการวิจัยพบว่า หลักการบริหารสมัยใหม่ตามรูปแบบการบริหารเชิงยุทธวิธีนั้นสอดคล้องกันกับวิธีการของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้มาก่อนแล้วทั้งสิ้น วิธีการของพระองค์เป็นวิธีการปฏิบัติจริง เรียบง่าย กระชับรัดกุม ตรงประเด็น สามารถจัดการแก้ปัญหาการบริหารได้ทุกอย่าง ได้ผลมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะทุกกระบวนการความคิดของพระองค์เป็นระบบและสมเหตุสมผล^{๒๔๙}

นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก”พบว่า ๑) รูปแบบของการปกครองทางการเมืองมี ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งมีผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการปกครองรูปแบบนี้คือพระราชา และการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งอำนาจอยู่ในมือของชนชั้นสูงและมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยในปรัชญากรีก ส่วนรูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนานั้นมีพัฒนาการโดยเริ่มต้นจากพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในฐานะธรรมราชา จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง จึงเป็นรูปแบบการปกครองเฉพาะตน ๒) หลักการของการปกครองแบบราชาธิปไตย ได้แก่ หลักธรรมต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้จำนวนมากเพื่อเป็น

^{๒๔๘} ฝนดา จันทรสม, “การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕).

^{๒๔๙} ทรงวิทย์ แก้วศรี, “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

เครื่องเหนี่ยวรั้งในการใช้อำนาจของผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยมีอำนาจสิทธิ์ขาด แต่เพียงผู้เดียว และหลักการของการปกครองแบบสามัคคีธรรมมีหลักการปกครองที่สำคัญ คือ อปรีหานิยธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี และหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครอง ส่วนหลักการของการปกครองของคณะสงฆ์นั้นมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครองสำคัญ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีภายใต้กรอบแห่งพระธรรมวินัย^{๒๕๐}

นิสา พิมพ์พิเศษ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุดรดิตถ์”, ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการจัดการโบราณสถานในพื้นที่ศึกษามี ๕ ประการ ได้แก่ ๑) ขาดการสนับสนุนและพัฒนาด้านการศึกษาและวิชาการ ๒) ขาดการพัฒนาด้วยการเข้าถึงแหล่ง ๓) ขาดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ๔) มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพของแหล่งจากธรรมชาติ ๕) มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพของแหล่งจากการกระทำของมนุษย์

ส่วนแนวทางการจัดการโบราณสถาน สำหรับภาครัฐและภาคประชาชนนั้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เห็นว่าควรมี ๕ แนวทาง สำหรับปัญหาแต่ละประการ ดังนี้ แนวทางที่ ๑ เพื่อพัฒนาทางการศึกษาและวิชาการ ประกอบด้วยกิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ โบราณสถานการเก็บข้อมูลโบราณสถานเพิ่มเติม เผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการ จัดตั้งศูนย์รวบรวมข้อมูลบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับโบราณสถานในหลักสูตรการเรียน รวมถึงสนับสนุนการวิจัยระดับท้องถิ่น แนวทางที่ ๒ เพื่อพัฒนาการเข้าถึงแหล่ง ประกอบด้วยกิจกรรมการพัฒนาและดูแลรักษาเส้นทางคนบางคันเพื่อความสะดวกและปลอดภัย แนวทางที่ ๓ เพื่อพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน ประกอบด้วยกิจกรรมสร้างระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และดูแลรักษาอย่างเหมาะสม แนวทางที่ ๔ เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพจากธรรมชาติ ประกอบด้วยกิจกรรมอนุรักษ์และดูแลรักษาโบราณสถานอย่างต่อเนื่อง แนวทางที่ ๕ เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพจาก มนุษย์ ประกอบด้วยกิจกรรมดูแลรักษาโบราณสถาน เผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมาย และบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับโบราณสถานอย่างเคร่งครัด รวมถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน^{๒๕๑}

ประทุม อังกูโรหิต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์”, ผลการศึกษาพบว่า ๑. พระภิกษุสงฆ์ นักวิชาการและบุคคลทั่วไปสนับสนุนการทำงานสังคมสงเคราะห์ของสถาบันทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นการ ทำเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งที่สวัสดิการของรัฐยังเข้าไปไม่ถึง

^{๒๕๐} นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๕๑} นิสา พิมพ์พิเศษ, “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุดรดิตถ์”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

๒. วัดทั้งห้าวัด และเสถียรธรรมสถานมีจุดอ่อนจุดแข็งที่แตกต่างกัน แต่เผชิญปัญหา และ อุปสรรคที่คล้ายคลึงกัน เช่น ด้านเงินทุนและบุคลากร ขณะที่เสถียรธรรมสถานได้รับความร่วมมือ จากชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในระดับที่น่าพึงพอใจ ชาวบ้าน มักมีทัศนคติว่างานสังคมสงเคราะห์ที่วัดทั้งหลายทำมิใช่ “กิจของสงฆ์”

๓. การแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพน่าจะเป็นการทำงานเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ โดยการ สร้าง ความสัมพันธ์และความร่วมมือกับรัฐและชุมชนรวมทั้งองค์กรเอกชน และใช้สื่อช่วยในการ เผยแพร่ กิจกรรมต่างๆ ให้มากขึ้นที่สำคัญคือการสร้างความสมดุลระหว่างการทางานสังคมสงเคราะห์ กับ การเผยแผ่ธรรม นอกจากนั้นพระสงฆ์ต้องมีความระมัดระวังด้านความประพฤติให้อยู่ในกรอบของ พระวินัยและจารีตประเพณีในขณะที่ปฏิบัติการกิจให้การสงเคราะห์ประชาชน

ในภาพรวม งานวิจัยนี้ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทางานสังคมสงเคราะห์ ของสถาบันทางพระพุทธศาสนาในสังคมพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และสามารถนำไปใช้เป็น ตัวอย่างสำหรับพระสงฆ์และวัดอื่น ๆ ที่ดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันได้^{๒๕๒}

มนัส ภาคภูมิ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการ พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, โดยศึกษาจากเจ้าอาวาสวัดพัฒนาตัวอย่างจากภูมิภาคต่าง ๆ ภาคละ ๓ รูป รวม ๑๒ รูป โดยศึกษาประวัติชีวิต คุณลักษณะส่วนตัว กระบวนการทำงานของเจ้า อาวาส และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์สังคมของวัด และพบว่ากระบวนการบริหารของเจ้าอาวาส ทุกรูป มีกระบวนการ “แบบธรรมาธิปไตย” กล่าวคือ เป็นการบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังความ คิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือกันโดยมุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และปัจจัยที่มีผลต่อ ความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ (๑) ปัจจัยหลักหรือปัจจัยโดยตรงประกอบด้วยความสามารถพิเศษหรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้า อาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่น ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนในพระธรรม วินัย และกระบวนการบริหารและการทำงานอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดองค์การ การบริหารงาน บุคคล การติดตาม การบริหารการเงิน เป็นต้น (๒) ปัจจัยเสริม คือ ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุน ได้แก่ สภาพแวดล้อม ท่าเลที่ตั้ง บรรยากาศในวัดและการที่วัดลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรม และอื่น ๆ^{๒๕๓}

^{๒๕๒} ประทุม อังกูโรหิต, “สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์”, วิทยานิพนธ์ดุขฎี บัณฑิต, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๒๕๓} มนัส ภาคภูมิ และคณะ, “รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการ พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๕๐).

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา” พบว่า พระพุทธเจ้าตรัสหลักไตรสิกขาไว้ใน วัชชีปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสูตร ไตรสิกขา มีความหมายว่า การฝึกอบรมด้านความประพฤติ จิต และปัญญา ไตรสิกขาสามารถจัดประเภทได้ ตามหลักไตรสิกขา ตามมรรคมืองค์แปด และตามธรรมชั้นสาม ความสำคัญของหลักไตรสิกขา คือ เป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา สารสำคัญของหลักไตรสิกขามี ๓ อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การศึกษาตามหลักไตรสิกขามีส่วนประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การจัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ การสร้างสัมมาทิฐิ การศึกษาตามหลักไตรสิกขา และการวัดและประเมินผลการศึกษาตามหลักไตรสิกขา^{๒๕๔}

บัญชายุทธ นาคมุจลินท์ ได้วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี” พบว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เป็นปัจจัยในการบริหาร ปัจจุบันมีทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย สามารถนำมาใช้บริหารองค์กรแล้วประสบผลสำเร็จ เช่น ทฤษฎีองค์กร ทฤษฎีการบริหาร ทฤษฎีภาวะผู้นำ ทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น^{๒๕๕}

พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา” พบว่า ล้านนามีอัตลักษณ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของตนเอง มีการวางแผนไว้ตลอดปีตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมา โดยรับนโยบายจากส่วนกลางแล้วมาปรับใช้ประยุกต์เข้ากับภูมิลำเนาท้องถื่น ด้านแนวทางการบริหารจัดการเจ้าอาวาสสั่งการให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใหม่ มาใช้เพื่อรองรับความทันสมัย ส่วนมากด้านของพระสงฆ์จะดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็คล้อยตามความเชื่อพิธีกรรมในล้านนา ส่วนการคิดหาหลักธรรมคำสอนนั้นก็แสดงไปตามอาการที่มีอยู่ตามประเพณีนิยม

^{๒๕๔} ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๒๕๕} บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ส่วนการบริหารเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ สายงานของพระธรรมทูตมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๒๕๖}

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒”, ผลการวิจัยพบว่า ๑. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีการดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งภารกิจดังกล่าวบางประการกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายหาเถรสมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตประเพณีที่ปฏิบัติตามสืบต่อมา การบริหารจัดการแนวใหม่ได้มีการบูรณาการเข้ากับแนวคิดและทฤษฎีของกุลิกและเออร์วิค (Gulick&Urwick) ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) และหลักพุทธวิธีการบริหารและการเผยแผ่ เพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์สามารถให้มีความสามารถ มีทักษะและมีศักยภาพในการบริหารจัดการองค์กรปกครองคณะสงฆ์ให้ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรคณะสงฆ์ภาค ๒ มีปัญหาที่ชัดเจน องค์กรสงฆ์มีบุคลากรไม่พอเพียงที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องและถ่องแท้ พระนักเผยแผ่ที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องถ่องแท้มีจำนวนจำกัด เป็นปัญหาในการเผยแผ่ ทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความสับสน สำคัญผิดและเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงตามหลักพระพุทธศาสนา

๓. แบบการบริหารจัดการการเผยแผ่ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ควรมีอำนาจและหน้าที่ที่สำคัญกล่าวคือเป็นศูนย์กลางในการประสานบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับภาคและระดับจังหวัด เพื่อให้ปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์และอื่นๆ ตามที่องค์กรกำหนดและมอบหมาย จัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือประกอบการเรียนการสอนและการเผยแผ่และอำนวยความสะดวกและเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ติดตามประเมินผลบุคลากรที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและจัดทำรายงานผลการดำเนินงานการเผยแผ่และจัดทำงบประมาณสนับสนุนให้การอุปถัมภ์กิจกรรมและบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป^{๒๕๗}

เรืองเดช เขจรศาสตร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิถีพุทธธรรมตามแนววัดป่าอ้อสานกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์”, ผลการวิจัยพบว่า วัดป่าอ้อสานมีพัฒนาการสืบทอดอุดมการณ์พุทธศาสนา

^{๒๕๖} พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, **ปริญาปาปรัชญาคุณาภิธาน**, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓).

^{๒๕๗} พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ) “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

แนววิปัสสนามาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยที่พุทธศาสนาได้แผ่ขยายสู่ดินแดนสุวรรณภูมิผ่านยุคสมัยถึงรัตนโกสินทร์มีการช่วงชิงพื้นที่ทางศาสนาระหว่างธรรมยุติและมหานิกาย ทั้งขัดแย้งระหว่างสงฆ์ฝ่ายบริหารและฝ่ายท้องถิ่น พระสงฆ์อีสานบางส่วนได้แปรเป็นพระป่า นำโดยพระอาจารย์เสาร์ กันตสีโล ถูกมองว่าขัดขวางการพัฒนาแนวปริยัติและการจัดระเบียบสงฆ์ไทย กระทั่งประชุมกองทัพนครธรรมกรรณฐาน พระป่าได้กำหนดคุณสมบัติพระกรรมฐาน ปรับเสนาสนะป่าให้เป็นวัดป่าอีสานนำอุดมการณ์วิปัสสนามาเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนเผยแผ่คำสอนสู่ภูมิภาคต่างๆ จนเกิดการข้ามวัฒนธรรมทางศาสนา ศาสนิกวัดป่าอีสานมาจากพื้นฐานชีวิตต่างกันมีทั้งชาวบ้านทั่วไป ปัญญาชนและคนชั้นกลาง เป็นอนาคาริกที่พำนักในวัดป่าและฝึกตนเป็นครั้งคราว กลุ่มนักบวชเป็นฝ่ายหินยานจะมีมหายานเป็นอาคันตุกะบ้างเข้าสู่วิถีวิตป่าเพื่อเสริมประสบการณ์ และสืบทอดศาสนา กลุ่มมิชชันนารีบวชทั้งบุรุษและสตรีมักอยู่ในวัยผู้ใหญ่ เข้าสู่วิถีวิตป่าเพื่อทำบุญเรียนรู้ธรรม และเพิ่มศักยภาพทางจิตใจ ส่วนศาสนิกต่างประเทศเข้าสู่วัดป่าเพื่อแสวงหาความจริงของชีวิต และประสบการณ์ด้านศาสนาแก่นคำสอนของพระวัดป่าอีสานแสดงให้เห็นทุกซ์และวิถีทางกำจัดทุกซ์ ประกอบด้วยหลักธรรมพื้นฐาน ได้แก่ ข้อวัตรอันเป็นบริบทของศีลและหลักธรรมเพื่อบรรลุถึงความสว่างแห่งปัญญา ได้แก่ ไตรสิกขา เป็นธรรมในครรลองของมรรคเพื่อประกอบการปฏิบัติวิปัสสนาซึ่งเป็นทางเจริญปัญญา และปฏิเสศไสยศาสตร์ คำสอนมุ่งให้แต่ละคนได้รับผลปฏิบัติจากเทคนิคกรรมฐานในแบบต่างๆ โดยพิจารณาชั้น ๕ ด้วยไตรลักษณ์ เมื่อจิตเผชิญกับอารมณ์ภายนอกต้องใช้สติและสัมปชัญญะกำกับในทุกอิริยาบถอย่างไม่หยุดนิ่ง เป็นความเคลื่อนไหวในความสงบ

ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้พุทธธรรมแนววัดป่าอีสานจึงเป็นการปฏิบัติทางจิต และพระวัดป่าอีสานเป็นผู้นำฐานะแนววิปัสสนาสายหลักในสังคมไทย การพัฒนามนุษย์ของวัดป่าอีสานเป็นกระบวนการขัดเกลาจิตใจให้พ้นพันธนาการของกิเลสภายใต้หลักว่าการเรียนรู้ธรรมมีอยู่ตลอดเวลาที่รู้สึกตัว มีกายและจิตเป็นอุปกรณ์ฝึก และทุกแห่งเป็นแหล่งเรียนรู้และปฏิบัติ มีขั้นตอนพัฒนาได้แก่ ประการแรกการศึกษากิจกรรมธรรมนิยมของวัดป่าตามวิถีวัตรปฏิบัติ ประการที่สองการปฏิบัติตนตามกิจกรรมธรรมนิยมวัตรนั้นๆ ประการที่สามการฝึกพลังกายด้วยบทที่อดทนต่อชีวิตในการทำกิจกรรมของวัด ประการที่สี่การฝึกพลังจิตด้วยวิธีฝึกสมาธิในแบบต่างๆ ประการที่ห้าการทดสอบศรัทธาจากผลการฝึกทางกายและทางจิตประสานที่หกการตัดสินใจในการดำเนินตามวิถีของวัดป่าในสถานะต่างๆ และประการสุดท้ายการประยุกต์ใช้วิถีวิตป่าอีสานในการเผชิญกับภาวะเสี่ยงทางสังคม

โดยสรุป การนำแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์และกระบวนการทางปัญญามาอธิบายวิถีพุทธในการทำวิจัยครั้งนี้ทำให้วิถีพุทธธรรมแนววัดป่าอีสานเป็นกระบวนการเน้นปัจเจกซึ่งผลิตซ้ำความเป็นเถรวาทขณะเดียวกันความคิดเกี่ยวกับอำนาจได้ย้ำว่า พุทธศาสนาเป็นกลไกแห่งอำนาจภายนอกที่สนับสนุนความชอบธรรมในการปกครองในสังคมไทย และเป็นอำนาจภายในที่ให้อำนาจตาม

เป็นจริงวิถีพุทธธรรมแนววัดป่าอัสสัมชัญเป็นมิติทางสังคมด้านการพัฒนาจิตที่น่าจะได้นำไปสู่การกำหนดนโยบายในระดับองค์กรพุทธศาสนาต่อไป^{๒๕๘}

วันชัย สุขตาม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในยุคโลกาภิวัตน์”, ผลการวิจัยพบว่า ๑. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม พบว่า เป็นแนวคิดที่สามารถผลักดันให้ทุนมนุษย์ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หลักพุทธธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ภาวนา ๔ ไตรสิกขา การใช้หลักสัปปริยธรรม ๗ จริต ๖ รวมทั้งการพิจารณากลุ่มผู้รับเข้าการพัฒนาทุนมนุษย์ด้วยการมองหลักการต่างๆ จากบัว ๔ เหล่า อันเป็นการพิจารณาคุณสมบัติในการเรียนรู้ของบุคคลทางพุทธศาสนา

๒. สำหรับหลักการพัฒนาทุนมนุษย์และผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อการพัฒนาทุนมนุษย์นั้น พระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาที่มีปฏิสัมพันธ์กับบริบทของการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์รวมทั้งเทคโนโลยีต่างๆ มีอิทธิพลต่อทั้งภาคเอกชน ภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคการศาสนา อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในทางบริหารทั่วไปก็จะเป็นไปตามกลไกของทฤษฎีระบบ นักพัฒนาทุนมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์จะต้องนำการวางแผนพัฒนาทุนมนุษย์ตามวิถีพุทธ การพิจารณาจะแบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ การพัฒนาระดับองค์การ (Organizational Development) และการพัฒนาในระดับบุคคล (Individual Development)

๓. วิธีการการพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในยุคโลกาภิวัตน์ สามารถแบ่งได้ ๒ กระบวนทัศน์ คือ ๑) กระบวนทัศน์ในการจัดการเพื่อพัฒนาให้อยู่ในระดับโลกียธรรม ได้แก่ การพัฒนาด้วย ITUK ดังนี้ I คือ Intelligence awareness การตระหนักรู้และคิดแบบทั่วถึงอย่างชาญฉลาด T คือ Think การคิดแบบถูกต้องอันเป็นสัมมนาภิวัตน์ U คือ Understand การเข้าใจปัญหาอย่างถ่องแท้ และ K คือ Knowledge เป็นการค้นหาความจริงด้วยปัญญา และ ๒) กระบวนทัศน์ในการจัดการเพื่อพัฒนาให้อยู่ในระดับโลกุตระธรรม พุทธวิธีในการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะจัดการคนให้เป็นทั้งคนเก่งและคนดี (วิชาจรณสัมปันโน) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะเป็นไปตามหลักพุทธธรรม คือ การมีชีวิตอันประเสริฐ มีปัญญารู้ความจริงตามความเป็นจริง พัฒนาตนเองให้มีภพภูมิที่ดีกว่าเดิม แนวคิดแบบ LETS เป็นผลจากการสังเคราะห์การวิจัยครั้งนี้: L คือ Learning เป็นการให้การเรียนรู้แก่บุคคล E คือ Experience เป็นการให้บุคคลสัมผัสทักษะจนก่อให้เกิดประสบการณ์ T คือ Training เป็นการฝึกอบรมบุคคลเพื่อก่อให้เกิดความรู้ทั้งในงานและนอกรงาน และ S คือ Seminar เป็นการเติมเต็มความรู้ให้บุคคลที่จะก่อให้เกิดความรู้เพิ่มขึ้นโดยมีจุดประสงค์ในการพัฒนาเพื่อพัฒนาตนเองจากสภาพของปุถุชนซึ่งมีวิชาครอบงำอยู่สู่อริยบุคคล

^{๒๕๘} เรื่องเดช เขจรศาสตร์, “วิถีพุทธธรรมตามแนววัดป่าอัสสัมชัญกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์” วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาโทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙).

สำหรับผลลัพธ์การพัฒนาสูงสุดที่จะได้คือการสู่ภาวะนิพพาน พุทธธรรมมีหลักการที่ครอบคลุมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม (การพัฒนาศีล) การพัฒนาจิตใจให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีสมรรถภาพจิตสูงขึ้น จิตมีคุณภาพมากขึ้น (การพัฒนาสมาธิ) และพัฒนาไปสู่ระดับการเข้าถึงสัจธรรม (การพัฒนาปัญญา)^{๒๕๙}

ศศิวรรณ กำลังสินเสริม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตยุคบริโภคนิยม” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ผลสำเร็จของกระบวนกรับริโภคนิยมอยู่ที่ความสามารถในการกุมความคิดของคนในสังคมให้มีกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตว่า ต้องเป็นคนทันสมัย ร่ำรวยสิ่งอำนวยความสะดวกกลายเป็นค่านิยมที่ไม่ได้ส่งผ่านเฉพาะสื่อสารสนเทศประเภทต่างๆ เท่านั้น หากยังได้รับการปลูกฝังโดยสถาบันต่าง ๆ ในสังคมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ทำให้พฤติกรรมของความคิด คำพูด การกระทำ วิถีชีวิตและกลไกต่าง ๆ ในสังคมถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมบริโภคนิยม ทำให้คนไทยเคลื่อนออกจากศีลธรรม เห็นเงินเป็นใหญ่ คิดหาหนทางลัดเพื่อบรรลุประโยชน์ตนโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบใด ๆ

ดังนั้น เพื่อให้สังคมไทยมีวิถีชีวิตที่อุดมด้วยปัญญา พึงพาตนเองได้อย่างมีความสุข ความพอดี มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกรอบตัวและภายในจิตใจอย่างชัดเจน โดยไม่ยึดเอาบริโภคนิยมเป็นจุดหมาย แต่อาศัยเป็นเครื่องมือเพื่อยังชีวิตตนให้อยู่ได้ทั้งกายและจิตท่ามกลางกระแสบริโภคนิยม คนไทยต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดหรือกระบวนทัศน์มาสู่พุทธกระบวนทัศน์ด้วยการนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง จนสามารถฝังรากลึก^{๒๖๐}

สุปรียา อีรสิรานนท์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนกรการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมีขั้นตอนเบื้องต้น โดยเริ่มจากศรัทธาหรือความเชื่อมั่นที่มีปัญญาประกอบ เช่น ได้ฟังบุคคลใดแสดงสาระที่น่าเชื่อถือจนเห็นหรือมั่นใจว่านำไปสู่ความจริงได้ ก็เริ่มศึกษาเรียนรู้จากแหล่งนั้น ศรัทธากับปัญญาจึงต้องประกอบด้วยกันจนกลายเป็นสัมมาทิฐิที่มีคุณภาพ ปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก โดยการแสวงหามิตรที่ดีเพื่อขอความรู้ คำแนะนำ เพื่อให้ได้ความรู้จากนั้นจึงนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้ยินได้ฟังมาถั่งกรอง วิเคราะห์ พิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ อันเป็นปัจจัยภายในของตัวผู้ปฏิบัติเอง ในขั้นตอนนี้อาจกล่าวได้ว่า เมื่อบุคคลมีโยนิโสมนสิการแล้ว

^{๒๕๙} วันชัย สุขตาม, “การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในยุคโลกาภิวัตน์”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๕).

^{๒๖๐} ศศิวรรณ กำลังสินเสริม, “พุทธกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตยุคบริโภคนิยม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

สัมมาทิฐิก็จะเกิดขึ้นตามมา จากนั้นจึงนำตนเองเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติตาม อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีความสำคัญเท่าๆ กัน หรือกล่าวได้ว่ามนุษย์จะมีความสมบูรณ์เมื่อชีวิตของมนุษย์มีความสัมพันธ์ครบ ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิต และปัญญา^{๒๖๑}

เอื้อมอร ชลวร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”, ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ มี ๒ ประเภท คือ ความรู้ฝังลึกในตัวคน (tacit knowledge) และความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) ในกระบวนการจัดการความรู้มีหลักในการพยายามนำเอาความรู้ที่ฝังลึกในคนออกมาเป็นความรู้ชัดแจ้งโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน แม้ว่ากระบวนการจัดการความรู้จะมีหลากหลายวิธีการ แต่กระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการจัดการความรู้ก็มีข้อจำกัดจากหลายเหตุปัจจัยซึ่งอาจจุดให้กระบวนการจัดการความรู้ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ในขณะที่เมื่อพิจารณาการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนานั้นจะเห็นว่าการสืบทอดองค์ความรู้ผ่านกาลเวลาที่ยาวนานร่วม ๒,๖๐๐ ปี ซึ่งนับว่ายาวนานมากแสดงให้เห็นถึงกระบวนการบริหารจัดการความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพสูงมากจึงสามารถรักษาองค์ความรู้ทั้งปรีชาญาณแนวทางปฏิบัติ และกฎวัฏธรรมไว้ได้อย่างดี โดยผู้วิจัยเห็นว่าหลักธรรมที่โดดเด่นในพระพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดกระบวนการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้ยาวนานมีอยู่ ๔ หมวดคือ (๑) การใช้หลักไตรสิกขา ในการจัดสร้างสังคมให้เข้าใจซึ่งกันและกัน(๒) การสร้างกระบวนการเรียนรู้จากภายในด้วยหลักสาราณียธรรม (๓) กระบวนการจัดการสังคีตร้อยกรองพระธรรมและพระวินัยให้เป็นหมวดหมู่ง่ายต่อการจดจำและนำไปปฏิบัติและ (๔)กระบวนการสร้างสังคมแห่งสงฆ์ อันได้แก่การมีพระวินัยและระเบียบวิธีปฏิบัติว่าด้วยการรวมตัวเป็นหมู่สงฆ์ จากองค์ความรู้ในด้านการจัดการความรู้ และองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาที่ผ่านมาผู้วิจัยได้นำพุทธธรรม ทั้ง ๔ หมวดเข้ามาประยุกต์สร้างรูปแบบจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ผู้วิจัยเริ่มจากการประยุกต์โมเดลเกลียวความรู้ของอิกุจิโร่ โนนากะ (Ikujiro Nonaka) ที่เรียกว่า เซกิ(SECI) มาเป็นแนวคิดหลักของการปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ แบบด้วยกันคือ (๑) การขัดเกลาทางสังคม (socialization) (๒) การสกัดความรู้ออกจากตัวคน (Externalization) (๓) การผสมผสานความรู้ (Combination) (๔) การผนึกความรู้ในตน (Internalization) เป็นพลวัตร ที่มีการหมุนในลักษณะที่เป็นเกลียว (spiral) เป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ไม่รู้จบ แล้วนำหลักพุทธธรรม ๔ หมวดข้างต้นมาเสริมแรงผลักดันให้เกิดพลังในการขับเคลื่อน ซึ่งได้เสนอเป็นแบบจำลองใหม่ หลังจากนั้นได้นำแบบจำลองดังกล่าวมาทำการตรวจสอบองค์ความรู้ด้วย

^{๒๖๑} สุปรียา อธิรัตนนท์, “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ผู้ทรงคุณวุฒิด้วยกระบวนการสนทนากลุ่ม (focus group) สรุปผลว่าได้แบบจำลองการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการที่พร้อมนำไปใช้งานได้ในองค์กรทั่วไป^{๒๖๒}

อติเทพ ผาธา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณ์สมณะ ๗ และ กฎนิกกรรมของมหาเถรสมาคม ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕” , ผลการศึกษาพบว่าข้อสรุปอันเป็นประโยชน์เกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยอธิกรณ์สมณวิธีในสมัยพุทธกาล และแนวความคิดเรื่องรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยกฎนิกกรรมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังนี้

๑. อธิกรณ์สมณวิธีเป็นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่มัวตฤประสงคในการแก้ไขปัญหามหาพระธรรมวินัยใน ๒ เรื่องคือ เรื่องที่มีโทษและไม่มีโทษ เช่น ทั้งในด้านพิธีกรรมและการก่อความวุ่นวายภายในสังคมสงฆ์ ได้แก่ปัญหา ๔ หมวด คือวิวาหาธิกรณ์อนวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ ส่วนกฎนิกกรรมของมหาเถรสมาคม เป็นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามหาพระธรรมวินัยที่มีมัวตฤประสงคในการเข้าไประงับหรือแก้ไขปัญหาดังกล่าวเฉพาะเรื่องที่มีโทษใน ๒ หมวดคือ อนวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์เท่านั้น

๒. อธิกรณ์สมณวิธีเป็นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามหาพระธรรมวินัย ส่วนกฎนิกกรรมของมหาเถรสมาคม เป็นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามกระบวนการพิจารณาคดีของรัฐ ซึ่งเป็นวิธีการทางกฎหมายไม่ใช่วิธีการตามแนวทางของพระธรรมวินัย แต่ก็มีมัวที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหามหาพระธรรมวินัยเช่นกัน

๓. อธิกรณ์สมณวิธีเป็นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่ถือเอาพระธรรมวินัยเป็นกรอบในการดำเนินการสูงสุด ส่วนกฎนิกกรรมของมหาเถรสมาคม เป็นรูปแบบการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ยึดรูปแบบตามกระบวนการยุติธรรมของรัฐภายใต้กฎหมายคณะสงฆ์คือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕.

๔. อธิกรณ์สมณวิธีเป็นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่มีผู้ดำเนินการคือสงฆ์โดยมีพระวินัยธรเป็นประธานใช้อำนาจผ่านทางสังฆกรรมตามพระธรรมวินัย ส่วนกฎนิกกรรมของมหาเถรสมาคม เป็นรูปแบบการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่มีผู้ดำเนินการคือ ภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสถึงมหาเถรสมาคม โดยแบ่งการพิจารณาออกเป็น ๒ ระดับคือระดับพระผู้พิจารณา และระดับคณะผู้พิจารณาซึ่งในระดับนี้ได้แบ่งการพิจารณาออกเป็น ๓ ชั้นคือ (๑) การพิจารณาชั้นต้น (๒) การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ (๓) การพิจารณาชั้นฎีกา

^{๒๖๒} เอื้อมอร ชลวร, “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต , (สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๕. อุปสรรคและปัญหาของอิทธิพลสมถวิธีคือ (๑) สงฆ์ผู้ดำเนินการไม่ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยเนื่องจากความไม่รู้(๒) สังฆมณฑลไม่มีความเป็นเอกภาพเนื่องจากไม่เคารพในมติสงฆ์ (๓) ผู้ละเมิดพระธรรมวินัยไม่มีความละอาย โง่เขลาและผิมนติไม่เคารพการตัดสินของพระวินัยธรและสงฆ์ (๔) สังฆมณฑลขาดผู้นำที่เข้มแข็ง ส่วนอุปสรรคและปัญหาของกฏนิกหกรรมคือ

(๑) บุคลากรผู้มีหน้าที่เป็นทั้งผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณาไม่มีความรู้ทางกฎหมายและพระธรรมวินัยเพียงพอทำให้การดำเนินการไม่ถูกต้องตามขั้นตอนของกฏนิกหกรรม (๒) ปัญหาความใกล้ชิดระหว่างพระผู้พิจารณา/ คณะผู้พิจารณากับภิกษุผู้ตกเป็นจำเลย (๓) ปัญหาการแทรกแซงโดยอำนาจรัฐ เป็นต้น

๖. ในอนาคต ควรมีการประยุกต์รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและเหมาะสมกับยุคสมัย ด้วยการจัดการศึกษาเพื่อให้คณะสงฆ์ทุกระดับมีความรู้เกี่ยวกับหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายโดยเฉพาะวิธีการดำเนินการตามกระบวนการของพระราชบัญญัติและกฏนิกหกรรมรวมถึงกฎหมายของมหาเถรสมาคมอื่นๆโดยการร่วมมือของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานด้านการปกครองคณะสงฆ์และรัฐบาลเพื่อให้คณะสงฆ์สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างรวดเร็ว^{๒๖๓}

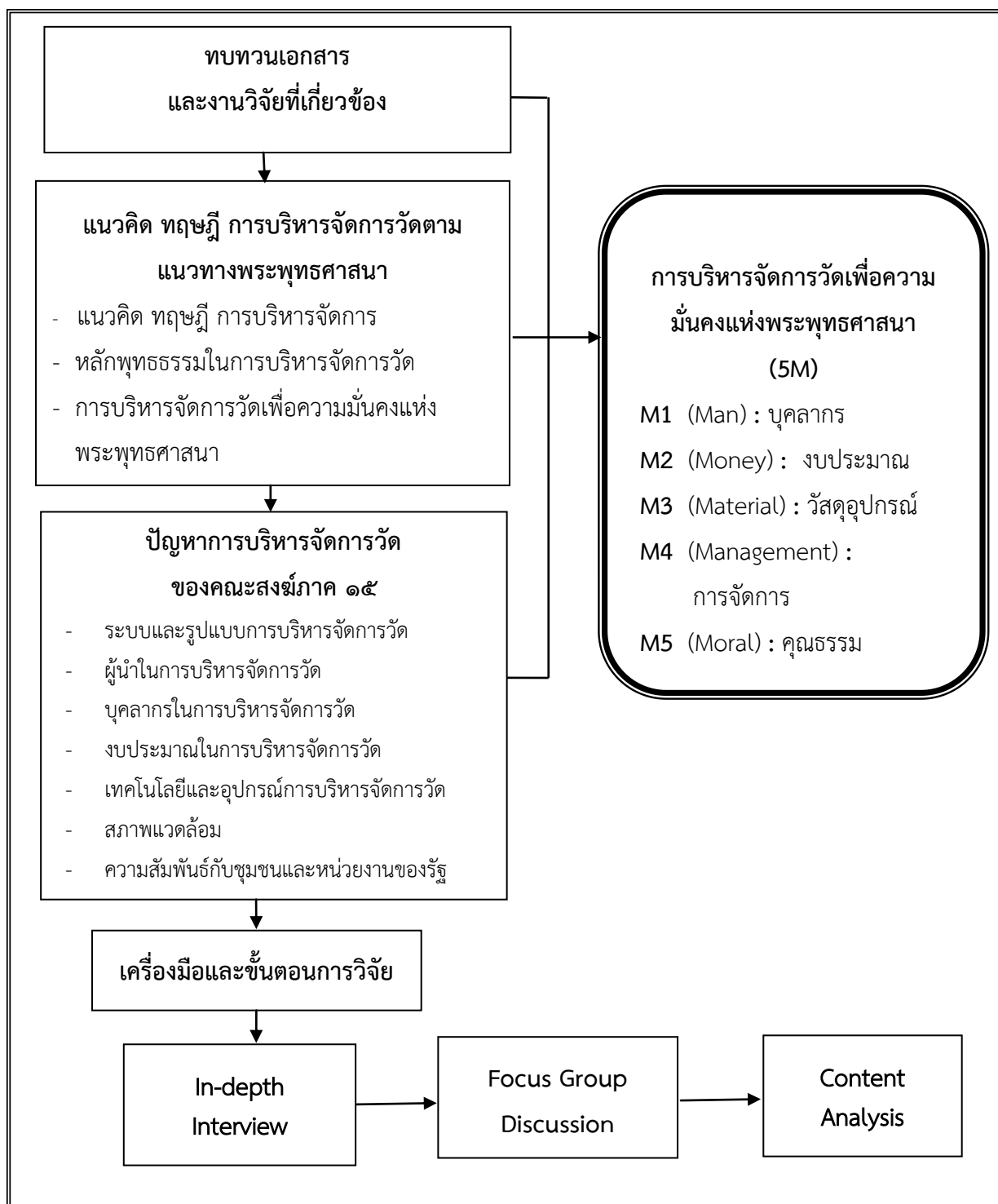
จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนานั้น ต้องนำหลักธรรมอันดีงามเหมาะสมไปปรับประยุกต์ให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเป็นแบบบูรณาการ และมีความสัมพันธ์ภาพในการพัฒนาคน พัฒนาคณะสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาสถาบันพระพุทธศาสนาและส่งผลไปถึงการพัฒนาสังคม ประเทศชาติเป็นการบริหารจัดการวัดที่มีการพัฒนาพลวัดและความเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นสมดุลงบอดิกับธรรมชาติในการบริหารจัดการทุก ๆ องค์การ

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล จากการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรม ตลอดจนการบริหารจัดการวัดตามแนวทางพระพุทธศาสนา และสภาพปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ต่อจากนั้นศึกษาการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์และสอดคล้องกัน โดยใช้กระบวนการสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” อันนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์อันเป็นประโยชน์

^{๒๖๓} อธิเทพ ผาตา, “การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีอิทธิพลสมถะ ๗ และ กฏนิกหกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

ต่อวัด คณะสงฆ์ สถาบันพระพุทธศาสนา สถาบันชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

๓) การบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนา วัดสถานที่สำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนาและเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงามของผู้ที่มี จริยวัตรอันงดงาม อันได้แก่พระภิกษุและสามเณรผู้ใฝ่ในธรรม นอกจากนี้วัดยังเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ และวัดยังเป็นศูนย์รวมแห่งความเจริญดีงาม และเป็นสถานที่สำคัญในการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่ผู้คนใช้เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตและเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นปูชนียสถาน เป็นที่พำนักที่อยู่อาศัยของพุทธบริษัท และให้บริการแก่ชุมชนสังคมนั้น ๆ ตามความเหมาะสม ทั้งด้านการปกครอง การเผยแผ่ธรรม ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ดังนั้นความสำคัญของการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทยอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. ทำให้เกิดความมีระเบียบของภิกษุสงฆ์และสามเณรภายในวัด
๒. ช่วยให้การดำเนินงานต่างๆที่จะพัฒนาวัดเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบ
๓. ทำให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในวัดและนอกวัด เช่น บุคลากร เงิน วัสดุ และอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนเกิดประโยชน์สุขกับทุก ๆ ฝ่าย
๔. ทำให้วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่วัดตั้งเป้าหมายประสบผลสำเร็จทุกคนพอใจ
๕. ทำให้วัดและองค์กรคณะสงฆ์ทุกระดับมีความเข้มแข็งมั่นคง
๖. การบริหารวัดที่ดีนั้นสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนได้และสามารถสร้างชุมชน และสังคมประเทศชาติบังเกิดการพัฒนาเจริญรุ่งเรืองได้

ทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก ประเทศไทยเป็นประเทศที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลาช้านาน เคียงคู่กับการสร้างชาติบ้านเมือง วิถีชีวิตของชาวไทยเกี่ยวข้องกับวัดตั้งแต่เกิดจนตายวัดจึงมีความสำคัญต่อคนไทยอย่างยิ่ง หากถอยหลังกลับไปในอดีตมากเท่าไร วัดก็มีความสำคัญต่อคนไทยมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะ วัดเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม ผู้ที่ออกบวชเป็นภิกษุและสามเณร ตลอดทั้งแม่ชีและอุบาสิก ได้อาศัยวัดเป็นที่รักษาศีลและปฏิบัติธรรม เพราะวัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล เมื่อวัดเป็นสถานที่อยู่ของนักบวช และผู้รักษาศีลปฏิบัติธรรม วัดจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คนไทยจึงนิยมไปทำบุญที่วัด เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า การทำบุญกับผู้ทรงศีลทรงธรรมย่อมได้บุญมากกว่าทำบุญกับคนทั่วไป

๔) การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

การบริหาร (Administration) เป็นศิลปะของการทำงานให้สำเร็จได้ โดยใช้บุคคลอื่นให้เป็นผู้กระทำ ส่วนอีกความหมายหนึ่งคือ กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกในองค์กร และใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จของเป้าหมายขององค์การที่ได้กำหนดไว้ นั่นคือ ในการบริหารนั้น จะต้องมีการวางแผน การจัดองค์การ การนำและการควบคุม เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ แล้วงานจึงจะดำเนินไปได้อย่างราบรื่นเรียบร้อย

และกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเสมอส่วนคำว่า “การจัดการ” (Management) นั้น เป็นกระบวนการของการเข้าถึงเป้าประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ด้วยการวางแผนการนำการจัดองค์การ และควบคุมทรัพยากรมนุษย์ เงินทอง และทรัพยากรด้านข่าวสารข้อมูล

ดังนั้น “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ต้องใช้หลักการบริหารจัดการและการปกครองมีสายการบังคับบัญชา การดูแลรักษาหมู่คณะ การดำเนินกิจกรรม และการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ของหมู่คณะหรือองค์การระดับต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์และนโยบายของหมู่คณะ หรือขององค์การนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลอันสูงสุด นอกจากการบริหารวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา นอกจากการปกครองบังคับบัญชา ดูแลรักษาหมู่คณะคือ พระภิกษุสงฆ์ สามเณรและฆราวาส ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด, การดำเนินกิจกรรม และการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ของวัด ทำนองเดียวกันกับการบริหารทั่วไปแล้วยังกินความรวมถึง “การบริหารตน” คือการดูแลรักษาตน ได้แก่ “กายบริหาร” และการอบรมตนตามพระธรรมวินัย อันเป็นธรรมเนียมการปกครองพระภิกษุสงฆ์ ด้วยการศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติศีลธรรม และปฏิบัติพระสัทธรรม คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา ให้แก่กล้าเป็นอริศีล อริจิต อริปัญญา ให้ถึงปฏิเวธสัทธรรม หรืออย่างน้อย ให้มีประสบการณ์ตามตามสมควร เพื่อ “สร้างพระในใจตน (อื่น)” อีกด้วย อันนี้เป็นกิจกรรมหลัก ที่มีความจำเป็น มีความสำคัญเร่งด่วนเป็นอันดับแรก อันนับเป็นหัวใจหรือแก่นของการบริหารวัดทีเดียว

“ผู้บริหารวัด” ก็คือพระภิกษุเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์ผู้ให้การบรรพชาอุปสมบท และ/หรืออาจารย์ ผู้ให้ศีล ในสมัยพุทธกาลนับแต่กาลที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้รับให้ฟังฟัง เป็นผู้สอนพระธรรมวินัย และเป็นผู้ปกครองดูแลพระภิกษุสามเณร นั้นนั่นแหละทำหน้าที่เจ้าอาวาสผู้บริหารวัดการบริหารวัดจึงมีคุณลักษณะพิเศษกว่าการบริหารทั่วไป คือ พระภิกษุเจ้าอาวาส ผู้บริหารวัดจะต้องเป็นผู้ทรงคุณธรรมพิเศษ โดยความเป็นผู้ได้บริหารตน อบรมตน ตามพระธรรมวินัยอันเป็นธรรมเนียมการปกครองพระภิกษุสงฆ์ โดยการศึกษาปฏิบัติไตรสิกขาเอง ตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อนแล้ว จึงจะสามารถทำหน้าที่บริหาร ปกครอง ดูแลรักษาหมู่คณะคือพระภิกษุสงฆ์สามเณร ให้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัยให้ได้ผลดี เหมาะสมกับที่จะเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นผู้รับให้ฟังฟัง เป็นผู้ให้การอบรม แนะนำ สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุสามเณร ภายในอาวาส ถ้าพระภิกษุเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ไม่ใส่ใจไม่สนใจในการศึกษาอบรมตนด้วย ทั้งปริยัติศีลธรรม ปฏิบัติศีลธรรม คือปฏิบัติไตรสิกขาเอง ให้ถึงปฏิเวธสัทธรรม อย่างน้อยก็ให้ได้มีประสบการณ์ ตามสมควรแก่ธรรมด้วยตนเอง และทั้งยังไม่ใส่ใจ ไม่สนใจในการให้การศึกษอบรมหมู่คณะ คือ พระภิกษุ สามเณร ในปกครองของตนอย่างเข้มงวด กวดขันจริงจัง และต่อเนื่อง การปฏิบัติและรักษาพระธรรมวินัยก็ย่อหย่อนหมดทั้งวัด เหมือนต้นไม้ไม่มีแก่น

ไร่ประโยชน์และคุณค่าทั้งแก่ตนเอง และหมู่คณะได้ชื่อว่าเป็นผู้ประมาท เป็นโมฆบุรุษ คือเป็นบุรุษเปล่ากล่าวคือ ผู้พลัดจากประโยชน์อันเป็นแก่นสารที่พึงมีพึงได้ และจะส่งผลให้การบริหารจัดการวัดและคณะสงฆ์ไทยมีความมั่นคง เพราะมีรากฐานสำคัญคือสถาบันวัดเป็นรากแก้วสำคัญในการจรรโลงรักษาพัฒนาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรสืบต่อไปในภายภาคหน้าสืบต่อไป

บทที่ ๓

สภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ รวมจำนวนทั้งสิ้น ๒๔ ท่าน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรายละเอียด ดังนี้

๓.๑ โครงสร้างของการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทยและคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๓.๒ สภาพปัญหาในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๓.๓ วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environment Analysis)

๓.๔ สรุปวิเคราะห์

๓.๑ โครงสร้างของการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทยและคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๓.๑.๑ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทย

องค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้นได้ก่อกำเนิดขึ้นโดยพระพุทธเจ้า ต่อมาเมื่อองค์การมีความเจริญเติบโตขึ้น พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารและปกครอง ตลอดให้การศึกษาแก่สมาชิกภายในองค์การให้โอกาสในการพัฒนาตนเอง เพื่อให้ได้บรรลุจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา โดยมีพระธรรมวินัยครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกอย่าง เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติ สิทธิหน้าที่ และวิธีการรับสมาชิกใหม่เข้ามาสู่องค์การและคณะสงฆ์ การดูแลสมาชิกใหม่ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์และรวมถึงระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหาการจัดทำ การเก็บรักษาและการแบ่งสรรปัจจัย ๔

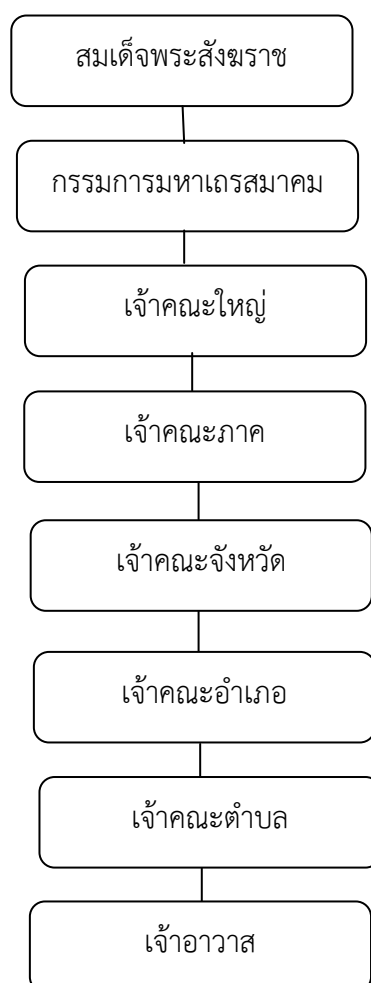
โดยการวางหลักการมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงประทานหลักการที่เป็นระเบียบการเพื่อใช้ในการสรรหา การคัดเลือกและการดำเนินงานเป็นไปด้วยความยุติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย โดยพิจารณาแล้วสามารถสรุปได้ ๓ ประการ คือ ๑) หลักพระวินัย คือ การแต่งตั้งสมมติด้วยการถือเอาอายุพรรษาเป็นเครื่องมือกำหนด เพื่อให้พระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งสมมติได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ เพราะผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจะประกอบไปด้วยภาวะที่สามารถการปกครองหรือการบริหารตนเองและสามารถการปกครองหรือการบริหารคนอื่น ๒) หลักพระธรรม คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเพื่อทำการแทนสงฆ์

โดยถือเอาความสามารถเป็นหลักในการแต่งตั้งมอบหมายหน้าที่ให้ดำเนินการในกิจนั้นๆ ทั้งนี้เพราะเหตุที่ว่า พระภิกษุบางรูปถึงจะมีพรรษาตามที่กำหนดแล้ว แต่อาจจะเป็นผู้มีอุปนิสัยในด้านอื่นไม่ตรงกับหน้าที่นั้นๆ หรืออาจเป็นผู้ที่ไร้ความสามารถเป็นผู้โง่เขลาไม่ฉลาดในกิจที่ได้รับการแต่งตั้ง ดังนั้นจึงต้องอาศัยหลักความสามารถเป็นเครื่องกำหนดคุณสมบัติเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุล่วงวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้ เช่น การแต่งตั้งพระโมคคัลลานะและพระสารีบุตรเป็นอัครสาวกซ้ายขวา เป็นต้น ๓) หลักพระธรรมวินัยรวมกัน คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์โดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นการถือเอาอายุพรรษาและความสามารถเป็นเครื่องในการกำหนดคุณสมบัติเพื่อแต่งตั้งสมมติ ซึ่งผู้ที่รับการแต่งตั้งอาจจะเป็นผู้ที่มีพรรษามากหรือพรรษาน้อยก็ได้ตามความเหมาะสมตามหลักธรรมาธิปไตยนั่นเอง

กล่าวได้ว่าการปกครองและการบริหารคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ระบบการปกครองและการบริหารงานคณะสงฆ์แบบพอปกครองลูกประกอบด้วยสันติวิธีธรรมหรือสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพเสมอกันไม่เลือกชนชั้นวรรณะ โดยอาศัยการนับอายุพรรษาในการนับระดับชั้นอาวุโสมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขสงฆ์ทรงเป็นประธานในการตัดสินวินิจฉัยวางกรอบแนวการปกครองและการบริหารงานคณะสงฆ์ให้อยู่ในรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ด้วยหลักพระธรรมวินัย ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว คณะสงฆ์ในยุคนั้น ๆ ก็ยังยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นข้อบัญญัติเกณฑ์กำหนดตัดสิน ให้ดำเนินไปด้วยหลักประชาธิปไตยโดยยึดหลักเสียงข้างมากเป็นมติเอกฉันท์ กล่าวโดยรวมในสมัยพุทธกาลนั้นได้กำหนดรูปแบบและวิธีการปกครองหรือการบริหารงานคณะสงฆ์ คือ การบวช พระธรรมวินัย การศึกษา และการเผยแผ่ สืบต่อมา

การปกครองและการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบันนี้ถือว่าเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองพร้อมกับการปกครองและการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองไปด้วย โดยประเทศไทยในปัจจุบันนี้มีนิกาฬฝ่ายเถรวาท ๒ นิกายคือ มหานิกายและธรรมยุตนิกาย มหานิกายมีจำนวนมากกว่าและสืบเชื้อสายตรงมาจากการสถาปนาคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ในยุคสุโขทัย ส่วนธรรมยุตนิกายได้สถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ โดยเจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นนิกายเล็กกว่า มุ่งเน้นการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด แต่ทั้งสวณนิกายก็อยู่ภายใต้การปกครองและการบริหารกิจการงานของมหาเถรสมาคมและสมเด็จพระสังฆราช การปฏิรูปภายในองค์กรระยะต่อมาได้ลดความแตกต่างระหว่างนิกายลงมากในศตวรรษที่ผ่านมา คณะสงฆ์ในประเทศไทยได้ปกครองและการบริหารงานตัวเองอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับหนึ่ง (พ.ศ. ๒๔๘๔) และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับล่าสุด ซึ่งตราออกเป็นพระราชบัญญัติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ และยังมีคณะสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายที่ได้รับการรับรองตามกฎหมาย คือ ฝ่าย

มหายานที่แบ่งเป็นจันนิกายและอนันนิกาย และฝ่ายเถรวาทที่แบ่งเป็นมหานิกายและธรรมยุตนิกาย ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานต้องอยู่ภายใต้การปกครองหรือการบริหารของสมเด็จพระสังฆราช ผู้ที่ มหาษัตริย์ทรงสถาปนาขึ้นจากนิกายใดนิกายหนึ่งในฝ่ายเถรวาท และจะดำรงตำแหน่งพระสังฆราช ไปจนตลอดพระชนม์ชีพ สมเด็จพระสังฆราชมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ช่วยสนองงาน มหาเถรสมาคมนี้มี กรรมการถาวรโดยตำแหน่งจำนวน ๘ รูป และกรรมการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอีกจำนวน ๑๒ รูป มหาเถรสมาคมมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีอำนาจหน้าที่ปกครองและบริหาร กิจการงานคณะสงฆ์ ออกกฎ ระเบียบ และแต่งตั้งผู้บริหารงานคณะสงฆ์ทั้งสองนิกาย การบริหาร คณะสงฆ์มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งทำหน้าที่เป็นสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคมเป็น หน่วยงาน สำนักงานนี้ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างคณะสงฆ์กับรัฐ เพื่อให้เกิดความร่วมมือ กลมเกลียวกัน ทั้งมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลพระภิกษุสามเณรและอาราม โดยจัดสรรงบประมาณ อุดหนุนจากรัฐและมีหน้าที่ส่งเสริมการบริหารงานของพระสงฆ์ในการดูแลบริหารจัดการงานใน วัดอย่างทั่วถึงพอเพียง ดังนั้นการบริหารงานคณะสงฆ์ไทยสามารถสรุปได้ตามแผนผังที่ ๓.๑ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๓.๑ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

เมื่อว่าตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ไทยมีการจัดองค์กรอย่างดี วัดนับหมื่นวัดและพระภิกษุสามเณรประมาณ ๓ แสนรูป อยู่ภายใต้การบริหารแบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และคณะสงฆ์ได้รับการยอมรับและอุปถัมภ์จากรัฐ ซึ่งทำให้กิจการคณะสงฆ์ การศึกษาและพิธีกรรมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การปกครองคณะสงฆ์ที่มีการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางนี้ทำให้กิจการคณะสงฆ์ได้รับการดูแลใกล้ชิด สามารถรักษาระเบียบวินัย และมีช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างศูนย์กลางการบริหารกับจังหวัดที่ไกลออกไป เนื่องจากการจัดองค์กรแบบนี้ การประสานร่วมมือและความปรองดองกับรัฐจึงคงมีอยู่ได้ และพระสงฆ์เองก็มีส่วนร่วมสร้างความสามัคคีในหมู่ประชาชนและรักษาความมั่นคงของชาติ แต่เมื่อมองอีกมุมหนึ่ง องค์กรที่มีการรวมเข้าสู่ศูนย์กลางเช่นนี้ต้องพึ่งพาอาศัยคณะผู้นำจำนวนน้อย ซึ่งจะมีข้อจำกัดตรงที่ไม่สามารถตอบสนองสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างทันทั่วทั้งที่

ดังนั้นการปกครองหรือการบริหารคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองสืบต่อมาในระบอบประชาธิปไตยและธรรมาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาสอันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^๑

และภารกิจสำคัญที่เจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบ ตามหน้าที่ของเจ้าอาวาสในมาตราที่ ๓๗ และอำนาจเจ้าอาวาสในมาตราที่ ๓๘ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ มีดังนี้^๒

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

- ๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- ๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- ๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- ๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

- ๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- ๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

^๑พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๖.

^๒พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปฺโญ), วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๘๑.

๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

ภารกิจที่เจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ ได้ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาส ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้สำเร็จไปได้ด้วยดีสมดังเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม

และประกอบกับสภาพวัดนั้นมีฐานะเป็นนิติบุคคลคือบุคคลตามกฎหมาย ตามความในมาตรา ๓๑ และมาตรา ๑๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๓๕) โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองดูแลวัด เจ้าอาวาสมีอำนาจในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและมีหน้าที่ปกครอง ดูแลพระสงฆ์สามเณรภายในวัด ดังนั้นพระสังฆาธิการผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบงานด้านการปกครองตนเอง และการบริหาร/การปกครองวัด ๔ ฐานะ คือ

๑. มีบทบาทหรือหน้าที่รับผิดชอบฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา
๒. มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นผู้แทนวัด
๓. มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นพระสังฆาธิการ
๔. มีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย

พระสังฆาธิการในฐานะเจ้าอาวาสนอกจากจะมีบทบาทและหน้าที่ใน ๔ ฐานะข้างต้นแล้ว ยังมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและตรงตามวัตถุประสงค์แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และกฎหมายมหาเถรสมาคม โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยด้วย

ดังนั้นผู้บริหารวัดในทุกภาคส่วนต้องมีการปรับระบบบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหารองค์การวัดของคณะสงฆ์ควรจะกระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ชักช้าไม่ทันการ และคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัด ให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการ โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการให้มีการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ให้มีการพัฒนาคุณภาพอยู่เสมอ

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทยในยุคสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บุคลากรด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหาร/การปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมี กฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการบริหาร/การปกครองวัดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น

ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสุข สงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการมี รูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการ ในการบริหารจัดการวัด เชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มี ประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหาร/การปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุค ปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของ ผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นใน หลักพรหมวิหารธรรมเป็นแกนหลักของการบริหาร/การปกครองอยู่เสมอ วัดในซึ่งเป็นฐานรากอัน สำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็จะเกิดความมั่นคง นั้นย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความ เจริญมั่นคงไปด้วยเช่นกัน

๓.๑.๒ โครงสร้างการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ (มหานิกาย)

ในส่วนการบริหารจัดการองค์กรของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ (มหานิกาย) นั้นประกอบไปด้วย ๔ จังหวัดได้แก่ จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์นั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารข้อมูลพื้นฐานในการปฏิบัติหน้าที่การปกครอง/บริหาร จัดการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ไว้ดังต่อไปนี้

นับแต่อดีตการบริหารและการปกครองเป็นไปตามสมัยสุโขทัย อยุธยา กรุงธนบุรี รัตนโกสินทร์ จนมาถึงในปัจจุบัน มีการจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของ รัฐบาลในสมัยนั้นซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครอง คณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศของ จอมพลสฤษดิ์ ที่นิยมการรวบอำนาจการ ตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง จอมพลสฤษดิ์เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจกันนั้นนำมาซึ่งความล่าช้าและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้น จึงเห็นว่าการแยกอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทาง คือ สังฆสภาคณะสังฆมนตรี และ คณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นระบบที่มีผล บั่นทอนประสิทธิภาพใน การดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้ต้องประสบอุปสรรคและล่าช้า

ด้วยเหตุผลดังกล่าวคณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการยกร่าง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ ใหม่ขึ้นในพ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อคณะกรรมการทำงานสำเร็จ รัฐบาลจึงได้ ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญใน ฐานะรัฐสภา เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่การจัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่ เป็นอยู่ ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินกิจการ

จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราช องค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการ คณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่ง พระพุทธศาสนา

จากการที่กล่าวข้างต้น การปกครอง/การบริหารจัดการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในปัจจุบัน (มหานิกาย) จึงเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ โดยการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ เป็นไปในรูปแบบการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนด ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับขั้นคือ ๑) เจ้าคณะภาค ๒) รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด ๔) รองเจ้าคณะจังหวัด ๕) เจ้าคณะอำเภอ ๖) รองเจ้าคณะอำเภอ ๗) เจ้าคณะตำบล และ ๘) เจ้าอาวาส^๓

ดังนั้น การบริหารและปกครอง/การบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) ในปัจจุบัน (มหานิกาย) สามารถแสดงรายละเอียดตามลำดับขั้นผู้ปกครองคณะสงฆ์ได้ดังนี้

๑. สมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุข

๒. กรรมการมหาเถรสมาคม

๓. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ วัดพิชยญาติการาม

๔. เจ้าคณะภาค ๑๕ พระพรหมเวที วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร มีเขตปกครองระดับจังหวัด ๔ จังหวัด ระดับอำเภอ ๒๙ อำเภอ ระดับตำบล ๑๗๗ ตำบล ระดับวัด ๙๒๓ วัด มีพระภิกษุในการปกครองจำนวน ๑๑,๑๐๔ รูป มีสามเณรในการปกครองจำนวน ๗๑๑ รูป รวมพระภิกษุและสามเณรในการปกครองทั้งหมด ๑๑,๘๑๕ รูป

๕. รองเจ้าคณะภาค ๑๕ พระราชรัตนสุธี วัดชนะสงครามฯ

๖. เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี พระธรรมปัญญานุรักษ์ วัดมหาธาตุวรวิหาร มีเขตปกครองระดับอำเภอ ๑๐ อำเภอ ระดับตำบล ๗๕ ตำบล ระดับวัด ๓๗๙ วัด มีพระภิกษุจำนวน ๔,๒๗๙ รูป มีสามเณร จำนวน ๒๓๑ รูป รวมทั้งภิกษุและสามเณรทั้งหมดจำนวน ๔,๕๑๐ รูป^๔

^๓พระวิสุทธินิรโรคธาต (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๖๗.

^๔สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดราชบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://rbr.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].

๗. เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม พระสมุทรธรรมคณี วัดกลางเหนือ มีเขตปกครองระดับอำเภอ ๓ อำเภอ ระดับตำบล ๑๙ ตำบล ระดับวัด ๑๐๔ วัด มีพระภิกษุจำนวน ๑,๕๕๖ รูป มีสามเณรจำนวน ๘๙ รูป รวมทั้งภิกษุและสามเณรทั้งหมดจำนวน ๑,๖๔๕ รูป^๕

๘. เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี พระวชิรธรรมคณี วัดหนองจอก มีเขตปกครองระดับอำเภอ ๘ อำเภอ ระดับตำบล ๔๘ ตำบล ระดับวัด ๒๔๒ วัด มีพระภิกษุจำนวน ๒,๙๑๓ รูป มีสามเณรจำนวน ๒๕๖ รูป รวมทั้งภิกษุและสามเณรทั้งหมดจำนวน ๓,๑๖๙ รูป^๖

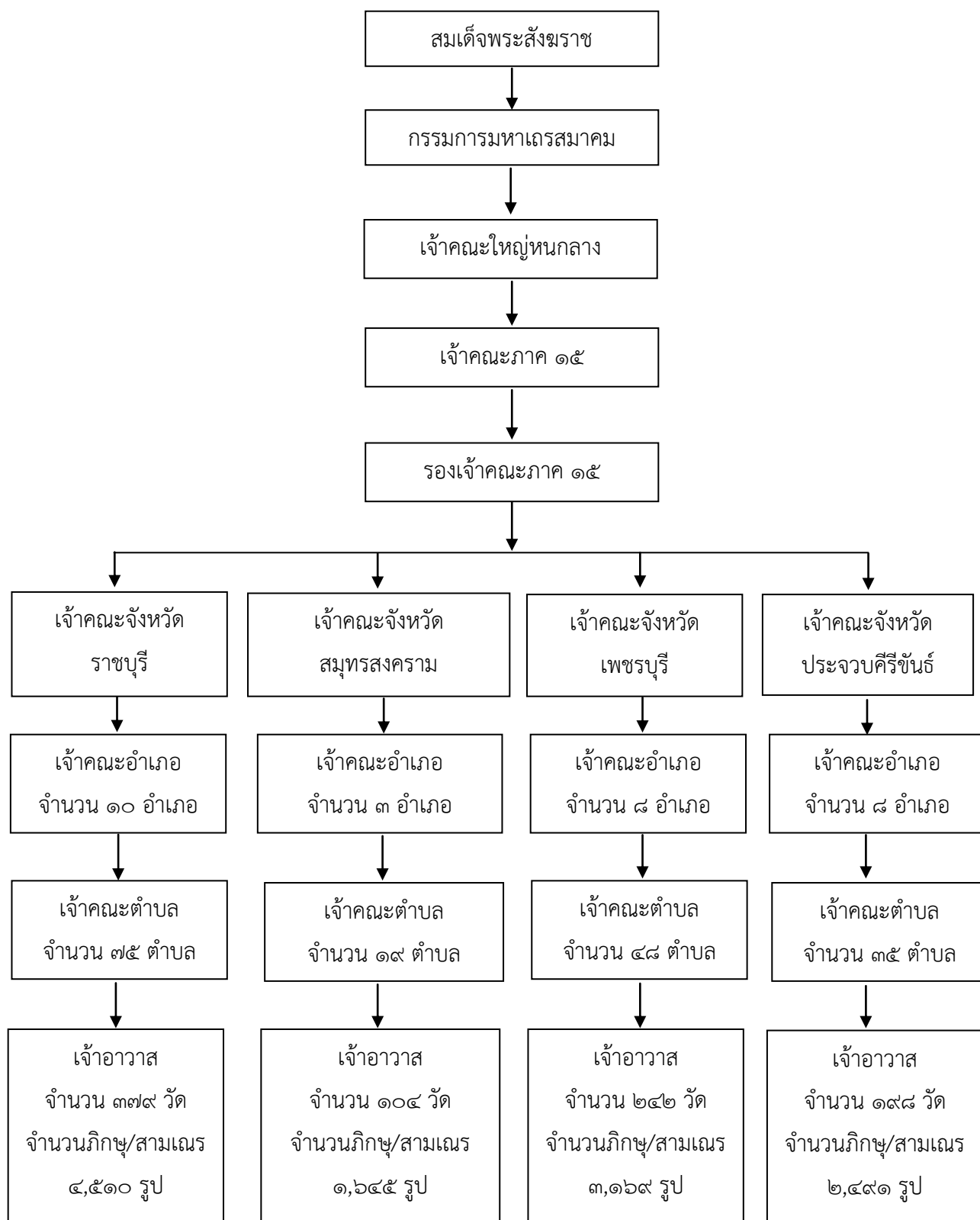
๙. เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระเทพสิทธิวิมล วัดคลองวาฬ พระอารามหลวง มีเขตปกครองระดับอำเภอ ๘ อำเภอ ระดับตำบล ๓๕ ตำบล ระดับวัด ๑๙๘ วัด มีพระภิกษุจำนวน ๒,๓๕๖ รูป มีสามเณรจำนวน ๑๓๕ รูป รวมทั้งภิกษุและสามเณรทั้งหมดจำนวน ๒,๔๙๑ รูป^๗

จากที่กล่าวการปกครอง/การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ (มหานิกาย) สามารถแสดงเป็นแผนภูมิประกอบที่ ๓.๒ ได้ดังนี้

^๕สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดสมุทรสงคราม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://skm.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].

^๖สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดเพชรบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://skm.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].

^๗สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://skm.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].

แผนภูมิที่ ๓.๒ โครงสร้างการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ (มหานิกาย)

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) ในปัจจุบันจึงเป็นไปตามพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ โดยการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นไปในรูปแบบการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนด ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นคือ ๑) เจ้าคณะภาค ๒) รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด ๔) รองเจ้าคณะจังหวัด ๕) เจ้าคณะอำเภอ ๖) รองเจ้าคณะอำเภอ ๗) เจ้าคณะตำบล และ ๘) เจ้าอาวาส

๓.๒ สภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ (มหานิกาย)

ความหมายของการบริหารจัดการนั้น สามารถจำกั้ตออกมาตามความเข้าใจได้ โดยคำว่า “Management” อาจแปลว่า การจัดการหรือการบริหารหรือการบริหารจัดการ” ได้ดังนี้

๑. คำว่า “การบริหาร” (Administration) จะใช้ในการบริหารระดับสูง โดยเน้นที่การกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผนของผู้บริหารระดับสูง เป็นคำนิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ (Public Administration) หรือใช้ในหน่วยงานราชการ และคำว่า “ผู้บริหาร” (Administrator) จะหมายถึง ผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์กรของรัฐหรือองค์กรที่ไม่มุ่งหวังกำไร

การบริหาร คือกลุ่มของกิจกรรมประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การสั่งการ (Leading/Directing) หรือการอำนวยการ และการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์กร เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จ ตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลครบถ้วน

๒. คำว่า “การจัดการ” (Management) จะเน้นการปฏิบัติการให้เป็นไปตามนโยบาย (แผนที่วางไว้) ซึ่งนิยมใช้ในการจัดการธุรกิจ (Business management) ส่วนคำว่า “ผู้จัดการ” (Manager) จะหมายถึงบุคคลในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมในการบริหาร ทรัพยากร และกิจการงานอื่นๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กร

การบริหารจัดการ (Management) หมายถึงชุดของหน้าที่ต่างๆ (A set of functions) ที่กำหนดทิศทางในการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient) หมายถึง การใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาดและคุ้มค่า (Cost-effective) การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective) นั้น

หมายถึงการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง (Right decision) และมีการปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้นผลสำเร็จของการบริหารจัดการจึงจำเป็นต้องมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กัน

ในอีกแนวหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการของการมุ่งสู่เป้าหมายขององค์กรจากการทำงานร่วมกัน โดยใช้บุคคลและทรัพยากรอื่นๆ หรือเป็นกระบวนการออกแบบและรักษาสภาพแวดล้อมที่บุคคลทำงานร่วมกันในกลุ่มให้ บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำว่า “การบริหาร” (Administration) และ “การจัดการ” (Management) มีความหมายแตกต่างกันเล็กน้อย โดยการบริหารจะสนใจและสัมพันธ์กับการกำหนดนโยบายไปลงมือปฏิบัติ นักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่าการบริหารใช้ในภาครัฐ ส่วนการจัดการใช้ในภาคเอกชน อย่างไรก็ตามหรือหนังสือส่วนใหญ่ทั้ง ๒ คำนี้มีความหมายไม่แตกต่างกัน สามารถใช้แทนกันได้ และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

ผู้วิจัยเห็นว่า จากความหมายต่างๆ ข้างต้น การบริหารจัดการจึงเป็นกระบวนการของกิจกรรมที่ต่อเนื่องและประสานงานกัน ซึ่งผู้บริหารต้องเข้ามาช่วยให้บรรลุจุดหมายขององค์กร ประเด็นสำคัญของการบริหารจัดการ (Management) โดยเฉพาะองค์กรวัดและคณะสงฆ์ มีดังนี้

๑) การบริหารจัดการสามารถประยุกต์ใช้กับองค์กรวัดและคณะสงฆ์ได้

๒) เป้าหมายของผู้บริหารจัดการวัดทุกคนคือ การสร้างความมั่นคงให้แก่องค์กรวัดและคณะสงฆ์เสมอ

๓) การบริหารจัดการวัดที่ดีและเหมาะสมต้องเกี่ยวข้องกับการเพิ่มผลผลิต (Productivity) โดยมุ่งสู่ประสิทธิภาพ (Efficiency) (วิธีการใช้ทรัพยากรโดยประหยัดที่สุด) และประสิทธิผล (Effectiveness) (บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์สูงสุด)

๔) การบริหารจัดการวัดตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้สำหรับผู้บริหารในทุกระดับชั้นขององค์กร

ก) ปัญหาการบริหารจัดการการวัดของคณะสงฆ์ ภาค ๑๕

จากสภาพปัญหาที่ค้นพบจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึก (In-depth Interview) ทำให้มองเห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการบริหารจัดการการวัดของคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์และแยกประเด็นสภาพปัญหาออกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๑) ปัญหาด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด

- ปัญหาที่สำคัญได้แก่ เจ้าอาวาส บางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสบางส่วนไม่มีการประชุม ปรีกษา วางแผน และ

กำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน^๙

- ปัญหาในการบริหารกิจการวัดของเป็นเรื่องของพระสังฆาธิการคือของเจ้าอาวาสเท่านั้น ไม่มีการกระจายงานทำให้ไม่มีพลังพอที่จะทำงานได้ทุกด้านทำให้เกิดความบกพร่องในการดำเนินงานได้ง่าย สมาชิกในวัดและประชาชนขาดความเป็นเจ้าของพระศาสนาและวัด การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนจึงไม่เต็มที่^{๑๐}

- ปัญหาเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกต้องกับงาน จึงทำให้งานบริหารจัดการวัดขาดประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลไป^{๑๑}

- ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนก็ไม่สมบูรณ์ตามหลักการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยบวชแล้วมิได้ศึกษา มิได้เผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ประชาชนก็ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ไม่ถูกต้องทาง สังคมและพระพุทธศาสนาจึงเกิดปัญหา เกิดความไม่จริงใจในการนับถือศาสนาทั้งหมดนี้เป็นปัญหาโดยรวมที่เกิดจากการบริหารงานของวัดและคณะสงฆ์^{๑๒}

- ปัญหาในการปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ของพระสงฆ์โดยทั่วไปไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจเห็นว่า โครงสร้างอำนาจเดิมไม่สอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม การเมืองของประเทศ เจ้าอาวาสมีอำนาจมากเกินไป ควรนำพระธรรมวินัยมายึดเป็นหลักในการตัดสินใจปัญหา ควรมีการกระจายอำนาจให้พระสงฆ์ภูมิภาคในทุกขั้นตอนของการบริหารการแต่งตั้ง และถอดถอน รัฐควรเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือสถาบันศาสนามากขึ้นและนอกจากนี้ประชาชนควรเข้ามามีอำนาจในระดับที่เหมาะสม^{๑๓}

- ปัญหาของวัด และพระสงฆ์ คือผู้เข้ามาบวช ในปัจจุบันมิได้มีการเลือกสรร ขาดความพิถีพิถัน บางรูปมุ่งบวชตามประเพณี มิได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง จึงทำผิดวินัยหลาย ๆ อย่าง การวางตัวของพระไม่เหมาะสมขาดความสำรวมบางวัดมุ่งพัฒนาวัตถุอาคารสถานที่มากกว่าพัฒนาวัดมากกว่าการศึกษา หรือมากกว่าการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน^{๑๔}

- ปัญหาวัดไม่ค่อยจัดกิจกรรมที่ให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอน เน้นการ

^๙ สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระราชวัชรภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร), รองเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์โณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

สร้างวัดมากกว่าการสร้างคน และประชาชนไม่มีเวลาในการจัดกิจกรรมระหว่างวัดและชุมชน^{๑๕}

- ปัญหาวัดไม่ค่อยสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และทางโลก แก่พระภิกษุ-สามเณร เท่าที่ควร^{๑๖}

- ปัญหาเกิดจากผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้สังคมไทยในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนา ประเทศมุ่งเน้นการพัฒนาความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนเป็นสังคมเมืองความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนในสังคม เปลี่ยนไปเป็นต่างคนต่างอยู่เป็นสังคมบริโภคนิยม ความเสื่อมถอยทางศีลธรรมจริยธรรมมีมากขึ้น และขาดศรัทธาในพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของคนไทยเริ่มห่างไกลจากวัดมากขึ้นทุกทีเป็นปัญหาสังคมมากขึ้นเรื่อย ๆ^{๑๗}

- ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาที่สังเกตได้จากปรากฏการณ์ทางสังคมไทยหลายประการ เช่น ผู้เข้าวัดส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ วัยรุ่นหนุ่มสาวไม่นิยมเข้าวัด อันเนื่องมาจากสาเหตุคือพระภิกษุบางส่วนกระทำผิดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตนไม่ก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน มีการสร้างโบสถ์วิหารเกินความจำเป็น วัดบางวัดอาศัยกลวิธีในวงการธุรกิจดึงดูดให้คนยินยอมบริจาคทรัพย์เพื่อตอบแทนทางวัตถุเป็นสำคัญ^{๑๘}

- ปัญหาวัดเดิมเคยเป็นที่พำนักของพระภิกษุสามเณร กลายเป็นที่อยู่ของคฤหัสถ์ที่มาอาศัยหาผลประโยชน์กับวัดเสียมากกว่า^{๑๙}

- ปัญหาวัดเดิมเคยเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานในท้องถิ่น ก็กลายเป็นที่บวชของหนุ่มจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งแม้อุปัชฌาย์ก็ไม่รู้จักประวัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบทมาก่อน นับเป็นจุดอันตรายจุดหนึ่งต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา^{๒๐}

^{๑๕}สัมภาษณ์ นายณฐกร จิรภักพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗}สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เทชบุณโย), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘}สัมภาษณ์ พระครูปิยวัชรคุณ (เฟื่อน ปิยธมโม), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๙}สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๒๐}สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนโต), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

- ปัญหาวัดซึ่งเคยเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลของชาวบ้านตามแบบลัทธิเถรวาทก็ได้ถูกเปลี่ยนให้มีสภาพคล้าย ๆ กับโรงพระตามแบบมหายานในต่างประเทศไปเป็นจำนวนมาก^{๒๑}

- ปัญหาวัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา ก็กลายเป็นแหล่งอบายมุข ถ้าหากพระสงฆ์ในประเทศ ซึ่งมีจำนวนมากมีความรู้ความเข้าใจว่า การพัฒนาที่สำคัญที่สุดคือ การพัฒนาคน ก็จะได้ช่วยกันชี้แจงให้ประชาชนและผู้นำประเทศเข้าใจ เพราะพระสงฆ์มีโอกาสพบปะสนทนากับคนทุกระดับ และวัดเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่งของสังคม ทั้งที่ดินสิ่งก่อสร้างศาสนสถาน บุคลากรเงิน ศรัทธา จะมีการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา^{๒๒}

๒) ปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด

- ปัญหาผู้นำในระดับวัดส่วนมากยังขาดวิสัยทัศน์ และแบบแผนตลอดองค์ความรู้ทั้งคุณลักษณะความเป็นผู้นำ บทบาทความเป็นผู้นำ และหน้าที่ของผู้นำในการบริหารจัดการวัดให้มีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพดีพอกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคปัจจุบัน ตลอดจนการไม่สามารถนำพาปรับบทบาทของวัดให้เหมาะสมกับสังคมและกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากจึงเกิดปัญหาด้านต่างๆ ตามมาวัดจึงเกิดความไม่มั่นคงและเสื่อมถอยลงทุกขณะมีแต่ทรงกับทรุด^{๒๓}

- ปัญหาผู้นำในระดับวัดขาดคุณธรรมและมีภาวะผู้นำน้อยมาก ไม่บริหารจัดการโดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบที่เหมาะสมตีมกับวัดและชุมชน ปล่อยให้ฆราวาสเข้ามามีบทบาทควบคุมการบริหารจัดการกิจการของวัดทั้งหมดพระสงฆ์และวัดกลายเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์จากฆราวาสไป ทำให้ภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์เสียหายมาก^{๒๔}

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปญญาสิริ), เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระราชวชิรติลก (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฒโน), เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

๓) ปัญหาด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด

- ปัญหาคือในปัจจุบันนี้วัดส่วนมากขาดบุคลากรที่จะมาช่วยในการดูแลบริหารจัดการวัดและขับเคลื่อนกิจการในวัดที่มีความรู้ความเข้าใจมีศักยภาพ เสียสละให้แก่วัดและงานคณะสงฆ์ตลอดจนงานพระพุทธศาสนาทั้งพระภิกษุและสามเณรตลอดจนคฤหัสถ์น้อยมาก^{๒๕}
- ปัญหาพระเณรอันเป็นบุคลากรติดยาเสพติด และอบายมุขต่างๆ ที่เป็นเหตุไม่สามารถแก้ไขได้ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเกือบทุกวัด และในทุกสังคมแม้แต่ในคณะสงฆ์นี้เอง และก็เป็นปัญหาที่ทำให้เสื่อมเสียเป็นอย่างมาก^{๒๖}

๔) ปัญหาด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด

- ปัญหาด้านงบประมาณรายได้ในการบริหารจัดการวัดไม่แน่นอน ซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากการรับบริจาคของพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถบริหารจัดการงานวัดได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ทุกอย่างจึงทำให้บางวัดเกิดปัญหาในการดูแลรักษาวัด^{๒๗}
- ปัญหาผู้บริหารวัดใช้งบประมาณของวัดไปในทางไม่ถูกต้องกับวัตถุประสงค์ คือ บำรุงพระพุทธศาสนา กลับนำไปใช้จ่ายในทางที่ไม่ถูกต้องนัก มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง^{๒๘}
- ปัญหาบางวัด คณะกรรมวัดซึ่งเป็นฆราวาสเป็นผู้เก็บและดูแลการเงินของวัด ผู้บริหารวัดไม่สามารถนำทรัพยากรของวัดมาใช้บริหารวัดได้อย่างสะดวกถูกต้อง^{๒๙}
- ปัญหาในเรื่องการจัดประโยชน์ในทรัพย์สินของวัดกับไวยาวัจกรในเรื่องการเก็บผลประโยชน์ด้านต่างๆ ของวัด^{๓๐}
- ปัญหาด้านการจัดสรรอุดหนุนงบประมาณจากภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดและคณะสงฆ์โดยภาพรวมแล้วน้อยมากไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึงโดยเฉพาะกับวัดที่อยู่ในชนบท

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมวิรักษ์ (บุญเลิศ ปญญาวุฑโฒ), เจ้าคณะอำเภอหัวหิน, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร), เจ้าคณะอำเภोजอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายฉัตรบุรีพิชัย จินาพงษ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายจำเริญ ศรีคำมูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วีรศักดิ์ ทิวโร), เจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

ประกอบกับขาดการใส่ใจของคณะสงฆ์เองและภาคส่วนต่างๆ วัดต้องดิ้นรนบริหารจัดการกันเองตาม
อรรถภาพและศักยภาพที่จะทำให้วัดตั้งอยู่ได้เท่านั้น^{๓๑}

๕) ปัญหาด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด

- ปัญหาด้านการบริหารจัดการวัดนั้น วัดบางวัดยังขาดแคลนด้านเทคโนโลยีและ
อุปกรณ์เครื่องมือที่จะช่วยจัดการในด้านการบริหารจัดการให้มีความทันสมัยทันเหตุการณ์และรวดเร็ว
ประหยัดทรัพยากรต่างๆ ประหยัดเวลาในการทำงานให้รวดเร็วได้^{๓๒}

- ปัญหาผู้บริหารวัดยังไม่เห็นความสำคัญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการ
บริหารจัดการวัดที่ได้ เทคโนโลยีไม่สามารถช่วยการบริหารงานจัดการวัดได้ เป็นเพียงแต่ถูกใช้ควบคุม
งานประจำวันเท่านั้น^{๓๓}

๖) ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์

ธรรมชาติ

- ปัญหาการวางระเบียบแบบแผนในการก่อสร้างเสนาสำคัญๆ ของวัดทำให้สิ่งก่อสร้าง
สำคัญของวัดไม่มีระเบียบ ไม่สวยงาม บางอย่างไม่เหมาะสมกับสถานที่ ทำให้ไม่เป็นระเบียบแบบ
แผน^{๓๔}

- ปัญหาเรื่องการทำลาย และขาดการดูแลอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในวัด
ตลอดจนขาดการศึกษาเรียนรู้ในการอนุรักษ์อย่างเข้าใจ^{๓๕}

- ปัญหาการบุกรุกที่ดินวัดของหน่วยงานรัฐ และประชาชนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ทั้ง
ทางกฎหมายและทางพฤตินัย จนเป็นปัญหาให้กับวัดเป็นจำนวนมาก^{๓๖}

- ปัญหาความไม่เป็นระเบียบแบบแผนความไม่สะอาดภายในวัด หรือความสกปรกไม่
เป็นระเบียบ เพราะเจ้าอาวาสขาดความรู้และความสามารถในการบริหารสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพ
ปล่อยให้วัดสกปรกรกรุงรัง ซึ่งวัดบางวัด ก็ตั้งมานานแล้ว วัดบางวัดก็เพิ่งสร้างเสร็จใหม่ๆ วัดบางวัด ดู
ยิ่งใหญ่อลังการ วัดบางวัดก็ดูซ่อมซ่อขาดการดูแลเอาใจใส่ วัดบางวัดเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่างๆ วัด

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวชิรกิจ (อำนวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมวิรัช (บุญเลิศ ปญญาวุฑโฒ), เจ้าคณะอำเภอหัวหิน, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณิ (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ณฑปาลโ), เจ้าคณะอำเภอบางแพ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณิ (จำลอง อาสโณ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

บางวัด คนไม่อยากจะเข้าไปเพราะวุ่นวายสับสนไม่เป็นอวาสสัปปายะสกปรกรกรุงรังวัดไม่สะอาด และไม่เป็นระเบียบ หย่อนหรือขาดประสิทธิภาพ^{๓๗}

๖) ปัญหาด้านความสัมพันธ์กับชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ

- ปัญหาผลพวงของการพัฒนาชุมชน คาดว่าอนาคตทั้งชุมชนและวัดจะมีการพัฒนาที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น อาจทำให้บริบทและวิถีชีวิตของชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไป เหมือนดังที่เคยเกิดขึ้นมาในอดีต ซึ่งอาจจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนจำต้องห่างเหินกันมากยิ่งขึ้น^{๓๘}

- ปัญหาบทบาทของพระสงฆ์ ถ้าชุมชนและวัดไม่เตรียมแผนการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนอาจประสบกับปัญหาขึ้นซ้ำรอยเดิมดังในอดีต^{๓๙}

- ปัญหาข้อพิพาทในเรื่องการบุกรุกที่ดินและทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการแสวงหาผลประโยชน์ในด้านต่างจากวัด จนเกิดเป็นคดีความฟ้องร้องกันเป็นจำนวนมาก^{๔๐}

- ปัญหาด้านการสื่อสารและการประสานงานความเข้าใจในระบอบการทำงานร่วมกัน ระหว่างวัดกับหน่วยงานภาครัฐมีความล่าช้าเพราะติดด้วยระบบทางราชการ และวัดกับผู้บริหารวัดก็ไม่ได้ใส่ใจกับงานที่ทางหน่วยงานของรัฐเพราะติดขัดในความล่าช้า ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนจึงไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากทั้งวัดและภาครัฐเท่าที่ควรการบริหารงานวัดกับภาครัฐจึงมีปัญหา^{๔๑}

จากการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ผู้วิจัยได้สรุปลงใน ตารางที่ ๓.๑ ได้ดังนี้

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิชญญ์), เลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูอนุกูลวชิรกิจ (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม

ตารางที่ ๓.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ข้อ	ประเด็นปัญหา	ความถี่ (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูล
๑	ปัญหาด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด	๑๓	พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) พระราชวัชรภรณ์ (สีนวล ปญฺญาวชิโร) พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนต์) พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ) พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารคุโณ) พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปญฺญาสิริ) พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี) พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต พระครูโพธารามพิทักษ์ (เชียน สิริมงคล) พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เตชบุญโย) พระครูปิยวัชรคุณ (เผื่อน ปิยธมฺโม) นายณัฐกร จิรภัคพงศ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง
๒	ปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด	๒	พระราชวรดิฐ (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฺฒโน) พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารคุโณ)
๓	ด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด	๒	พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร) พระครูวิจิตรธรรมวิวัช (บุญเลิศ ปญฺญาวุฑฺโธ)
๔	ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด	๕	พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วีรศักดิ์ ทิวกร) พระครูอนุกูลวชิรกิจ (อำนวย อินทวนโณ) พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร) นายณัฐวัชวิชัย จินาพงษ์ นายจำเริญ ศรีคำมูล
๕	ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด	๒	พระครูวิจิตรธรรมวิวัช (บุญเลิศ ปญฺญาวุฑฺโธ) พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ณฑปาล)

ตารางที่ ๓.๑ (ต่อ)

ข้อ	ประเด็นปัญหา	ความถี่ (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูล
๖	ด้านสภาพแวดล้อม โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคาร สถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ	๔	พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโง) พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร) พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ณฑปาล) นายณฐกร จิรภักพงศ์
๗	ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ	๔	พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี) พระครูอนุกุลวชิรกิจ (อานวย อินทวนโณ) พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิชญญ) นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง

สรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์ปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ พบว่า มีประเด็นสำคัญ ๖ ประการ ได้แก่ ด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด ปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด ด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด และด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ อันเป็นปัญหาที่สำคัญและใหญ่สำหรับวัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ซึ่งจะต้องได้รับการแก้ไขต่อไป

๓.๓ วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environment Analysis)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environment Analysis) การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของวัดในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑) จุดแข็ง (Strengths-S) ในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕

- องค์การสงฆ์ในภาค ๑๕ มีวัด ๙๐๐ กว่าวัดทั่วทั้งภาค ๑๕ ทุกหมู่บ้านมีวัด ซึ่งประชาชนเป็นชาวพุทธยังเคารพนับถือนี้พร้อมที่จะให้การสนับสนุนนี้คือจุดแข็ง ซึ่งเป็นจุดแข็งที่ศาสนาอื่นไม่สามารถมีได้มากขนาดนี้ ซึ่งการมีวัดมาก มีพุทธศาสนิกชนมาก ทำให้พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในรูปศาสนวัตถุ ศาสนธรรม ศาสนบุคคลยืนหยัดอยู่ได้ และการจะพัฒนาพระพุทธศาสนาก็สามารถทำได้โดยพลังการสนับสนุนของประชาชนผู้ที่เคารพนับถือ^{๔๒}

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิชญญ), เลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

- วัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ยังเป็นศูนย์รวมของประชาชนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ส่วนหนึ่งก็ได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ฉะนั้น การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ จึงมีความสำคัญในการดำเนินงาน ของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์และ การพัฒนาศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติต่อไป โดยมีหลักธรรมที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติ ดังนี้^{๔๓}

- กตัญญู กตเวที คือ รู้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรม หรือประเพณีต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษ ได้สร้างและมอบไว้ให้กับชนรุ่นหลัง แล้วต้องรู้จักอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม หรือประเพณีต่าง ๆ โดย บูรณปฏิสังขรณ์หรือบำรุงรักษาไว้ให้กับชนรุ่นหลังในอนาคตสืบต่อไป

- สัทธาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความเชื่อในศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่ามี ความสำคัญของแต่ละท้องถิ่นและประเทศชาติ

- สีสสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการอนุรักษ์รักษาศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและ ประเทศชาติ

- จาคสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการสนับสนุนทั้งที่เป็นจำนวนเงินหรือแรงงานใน การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

- ปัญญาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความรู้ ความเข้าใจ ในการพัฒนาส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้อง^{๔๔}

- พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส และในระดับต่างๆ ได้เข้าศึกษาหลักสูตรพระสังฆา ธิการการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จากมหาวิทยาลัยสงฆ์โดยตรง ซึ่งทำให้เกิดผลดีอย่างมากต่อการ พัฒนากิจการของคณะสงฆ์และวัด โดยมหาเถรสมาคมได้ผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพมารับใช้พระพุทธศาสนา ปีหนึ่ง ๆ จำนวนมาก โดยเฉพาะพระระดับเจ้าอาวาสที่จบปริญญาตรี ซึ่งทำให้วงการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีพระที่มีความสามารถเพิ่มมากขึ้นเป็นผลดีต่อการบริหารจัดการกิจการวัดและพระพุทธศาสนา เป็นอย่างมาก^{๔๕}

- เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ของวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีอายุระหว่าง ๔๕-๖๐ ปี ซึ่งเป็นวัย กำลังทำงาน มีความรู้ทางธรรมอยู่ในระดับดี คือ นักธรรมชั้นเอก เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ใช้วิธีการบริหาร แบบผสมผสาน ยึดหยุ่นตามสถานการณ์ ใช้หลักธรรมมาภิบาลด้านหลักความโปร่งใส หลักคุณธรรม ยึดถือความซื่อสัตย์สุจริต และหลักความมีส่วนร่วมในการบริหาร มุ่งความสำคัญกับการทำหน้าที่หลัก

^{๔๓}สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๔๔}สัมภาษณ์ พระราชวัชรภรณ์ (สินวล ปลูกาวชิโร), รองเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๔๕}สัมภาษณ์ พระราชรัตนดิลก (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฒโน), เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๗.

ของพระสงฆ์คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการศึกษา และมีไวยาวัจกรและกรรมการวัดช่วยในการบริหารวัดและจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา^{๔๖}

- พระสังฆาธิการมีความรู้ทางโลกมากขึ้นการเปิดการศึกษามหาวิทยาลัยข้างนอก บางแห่งที่เปิดโอกาสให้พระเข้าไปเรียนได้ ซึ่งต่างจากสมัยก่อนที่ไม่เปิดโอกาสเลยทำให้พระมีความรู้สูงระดับปริญญาโท ปริญญาเอก บางคนก็ไปศึกษาร่ำเรียนจากต่างประเทศ เช่น อินเดีย ไต้หวัน ญี่ปุ่น อเมริกา อังกฤษ ซึ่งพระภิกษุเหล่านี้ก็จะมีแนวคิดหัวพัฒนา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น^{๔๗}

- สภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เจ้าอาวาสหรือผู้บริหารวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีความเป็นผู้นำมีคุณธรรมและมีภาวะผู้นำ การบริหารจัดการโดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัย ภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์และความสามารถในการปรับบทบาทวัดให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก^{๔๘}

- พระสงฆ์ในภาค ๑๕ ยังเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณที่สำคัญเป็นหลัก เป็นที่พึ่งทุกอย่าง โดยเฉพาะทางจิตใจแก่ประชาชน ประชาชนจะสุข จะทุกข์อย่างไร ต้องการที่พึ่ง และที่พึ่งที่ประชาชนเข้าหาได้ตลอด ปรีक्षाได้ทุกเรื่อง และการเข้าหาพระสงฆ์ก็ทำให้จิตใจดีขึ้น สงบขึ้น แม้นยามทุกข์กาย ทุกข์ใจ หรือยามสุขกายสุขใจ^{๔๙}

- พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทำหน้าที่สังคมสงเคราะห์ได้ดี ทำให้มีผลกระทบต่อการสังคมในด้านบวกมากมายทั้งค่านิยมคนไทย พฤติกรรม องค์กรสงฆ์เอง พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สร้างค่านิยมที่ดี เป็นนักสังคมสงเคราะห์ที่เดินตามองค์พระพุทธรเจ้า ซึ่งสิ่งนี้ทำให้ส่งผลกระทบด้านบวกต่อสังคม คือคนมีศีลธรรมมากขึ้น หันมาสนใจศาสนามากขึ้น ทำบาปน้อยลง ทุจริตน้อยลง พระสงฆ์สามารถช่วยส่งเสริมอาชีพ การทำงานให้ประชาชนมีวิถีชีวิตสุขสงบมากยิ่งขึ้น^{๕๐}

- พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้การสนับสนุน พระในสังกัดวัดที่องค์ความรู้ความสามารถ เข้าไปให้ความรู้พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากขึ้น จึงเกิดครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขึ้น และมีการสัมมนาทุกๆ ปี เพื่อหาข้อบกพร่อง ปัญหาต่างๆ ของการดำเนินงานของครูพระในโรงเรียน และอบรมเสริมความรู้ ทักษะให้มากขึ้นเพื่อจะสร้างสรรค์ ส่งเสริมศีลธรรมแก่เด็กเยาวชน

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๔๗}สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๔๘}สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปณโณ), เจ้าคณะอำเภอยาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๔๙}สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปณโณ), เจ้าคณะอำเภอยาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๕๐}สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

ในโรงเรียนให้เข้มแข็ง ซึ่งเป็นการปลูกฝังสิ่งดีๆ แก่เยาวชนตั้งแต่เด็กอันจักเป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศ สังคม พระพุทธศาสนา^{๕๑}

- วัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ยังคงเป็นศูนย์กลางเป็นสถานที่แหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ที่สำคัญ และยังคงเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมไว้เป็นอย่างดี ตลอดจนยังคงเป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้ เป็นสถานที่ศึกษาเสริมประสบการณ์ตรง และเป็นการดึงดูดคนให้เข้าวัด เพื่อมาศึกษาศิลปวัฒนธรรม^{๕๒}

๒) จุดอ่อน (Weaknesses) ในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕

- เจ้าอาวาสบางส่วนบางวัดมีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำพระสงฆ์ยังมีปัญหาเรื่องการศึกษาทางโลก เจ้าอาวาสส่วนใหญ่มีระยะเวลาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสน้อยและยังคงใช้วิธีการบริหารแบบสมัยเก่า การบริหารงานขึ้นอยู่กับตัวบุคคล^{๕๓} การบริหารงานให้ความสำคัญกับหลักความคุ้มค่า หลักการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม และหลักการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ในลำดับท้ายๆ นิยมแก้ปัญหาในการบริหารวัดด้วยการหนีปัญหาร้องเรียนสื่อมวลชน และร้องเรียนไปตามลำดับชั้น^{๕๔} ไวยาวัจกรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับต่ำ ขาดงบประมาณด้านการบริหารงานสาธารณูปการ การก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดขนาดเล็กขาดแคลนพระภิกษุและสามเณร ให้ความสำคัญกับงานการสาธารณสงเคราะห์น้อย และวัดหลายแห่งมีปัญหาด้านความไม่สะอาด ไม่สงบ ร่มรื่น^{๕๕}

- การบริหารจัดการวัดส่วนใหญ่ขาดบุคลากร งบประมาณไม่เพียงพอและไม่แน่นอน ขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมอย่างเต็มศักยภาพ สื่อการศึกษา เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดการทำนุบำรุง ดูแลรักษา บูรณปฏิสังขรณ์ โบราณสถานโบราณวัตถุอย่างถูกหลักวิชาการ ขาดการจัดการความรู้และขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรม^{๕๖}

- จำนวนประชากรของพระภิกษุสงฆ์มีจำนวนลดน้อยลง อันเนื่องมาจากการศึกษาของประเทศไทยเอง ที่มีการบังคับให้เรียน ๑๒ ปี ซึ่งก็เป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศที่จะได้มีประชากรที่มีการศึกษา แต่ประเด็นก็คือ ส่งผลกระทบต่อจำนวนของพระภิกษุสามเณรที่จำนวนลดลงอย่างเห็นได้

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิชญญ์), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระราชวัธภรณ์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระราชรัตนดิลก (กิตติวัฒน์ กิตติวัฒน์), เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ, เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระราชวัธภรณ์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

ขัด และหน่วยงานข้าราชการก็อนุญาตให้ลาบวชได้ไม่นานเมื่อแต่ก่อน สูงสุดก็ ๑๕ วัน หรือบางทีก็ ๗ วัน ๓ วันก็มี ซึ่งไม่คุ้มกับการที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบวชมากมาย จำนวนภิกษุสามเณร ณ ปัจจุบัน ลดลงอย่างมาก ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่น่าวิตกว่า จะไม่มีศาสนทายาทในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต เพราะมีพระจำพรรษาน้อยลง^{๕๗}

- การเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน ขาดการคัดกรองที่ดี จึงได้บุคคลผู้เข้ามาบวชที่ไม่มีคุณภาพ มักทำผิดวินัยเกิดความเสื่อมเสีย ทุกวันนี้ปัญหาของพระสงฆ์มีมากมาย โดยเฉพาะเรื่องของการบิณฑบาตขาดความสำรวม เรี่ยไรโดยไม่ได้รับอนุญาต เทียวเร่ร่อนเพื่อหาลาภสักการะ พักค้างแรมตามบ้านเรือน ปักกลดในย่านชุมชน นุ่งห่มไม่เรียบร้อย เข้าร่วมพิธีสงฆ์โดยไม่ได้รับฎีกา กล่าวถ้อยคำไม่เหมาะสม ตั้งสำนักทรง พักอาศัยอยู่ในที่โจคร เล่นการพนัน เสพยาเสพติด ดื่มสุรา ก่อความวุ่นวายในสถานที่ราชการ และอื่นๆ อีกมากมาย ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งก็คือการคัดกรอง คัดสรร ไม่เข้มงวดกับการให้กุลบุตรบวช ไม่ได้มาฝึกตน หรือศึกษาความเป็นพระก่อนบวช บางคนเป็นชี เหล่าอย่างหนัก ติดบุหรี่มาก บางที่เป็นตุ๊ด เป็นกระเทยอันเป็นเพศที่ห้ามบวช พระอุปัชฌาย์ก็บวชให้เพียงเพื่อเห็นแก่ลาภสักการะ และเกิดมีปัญหาลึ้นในภายหลัง หรือรับคนต้องโทษคดีหนีอาญามาวบช มีหนี้ รับโจรมาบวชเป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในพระธรรมวินัยห้ามบวช และบวชแล้วก็มีพฤติกรรมเดิมที่ไม่สามารถละทิ้งได้ ก็มาสร้างความเสื่อมเสียแก่วงการคณะสงฆ์ได้^{๕๘}

- พระสงฆ์เน้นการสร้างวัตถุ สร้างสิ่งก่อสร้างที่ใหญ่ๆ เกินความจำเป็น ซึ่งต้องใช้ทุนทรัพย์เป็นจำนวนมาก ทำให้ญาติโยมมองว่า เกินความจำเป็น ในหลักคำสอนพระพุทธเจ้าสอนให้สันโดษ พอเพียงเหมาะสมกับความเป็นสมณะ ไม่ควรสร้างอะไรเกินความจำเป็น และต้องเป็นภาระในการดูแลรักษา หากไม่ได้ใช้ประโยชน์ก็จะเป็นสิ่งก่อสร้างที่ว่างเปล่า เสียทรัพย์ไปเท่านั้น แต่หากว่าเป็นสถานที่อบรม ปฏิบัติธรรมภาวนา เป็นโรงเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้ก็เหมาะสมที่จะทำแต่ที่ไม่เหมาะสม โบสถ์ ๒๐-๓๐ ล้าน ฉลองเสร็จเจ้าอาวาสเป็นหนี้ ขาดทุน พระมีไม่ถึง ๑๐ รูป โบสถ์ใหญ่โตมโหฬาร ไม่ค่อยได้ใช้ นานๆ ที อย่างนี้เป็นต้น^{๕๙}

- พระสงฆ์บางรูปดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยมในอดีตพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการผลักดันประเทศสู่ความทันสมัย ด้วยการนำการศึกษาแผนใหม่ไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีการนำเอาวิชาการแผนใหม่และระบบโรงเรียนมาสู่กุลบุตร ขณะเดียวกันก็นำเอาภาษาไทยมาแทนที่ภาษาขอมในการศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางศาสนา อย่างล้าหน้าหน่วยงานอื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ แต่มาถึงปัจจุบัน สถาบันสงฆ์กลับเป็นฝ่ายไล่ตามขรรวาสในแทบทุกทาง^{๖๐} โดยเฉพาะในด้านเทคโนโลยี

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอท่ายาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ, เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

และความรู้ทางโลก หากรวมถึงวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยม นี่ไม่เพียงสะท้อนถึงการสูญเสียความเป็นผู้นำทางจริยธรรมของพระสงฆ์เท่านั้น หากยังบ่งบอกถึงการสูญเสียความเป็นผู้นำทางสติปัญญาด้วย^{๖๑} หากจะกล่าวว่า พระสงฆ์ในปัจจุบัน มีบางส่วนที่เสพติดอุปกรณ์สื่อสารและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ก็คงไม่เป็นการกล่าวที่เกินจริง เพราะไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์ผ่านดาวเทียม อินเทอร์เน็ต หรือโทรศัพท์มือถือยี่ห้อดัง พระมิใช่หมด ดีไม่ดีจะเป็นของที่มีราคาแพงกว่าที่ญาติโยมเขาใช้กันเสียอีก^{๖๒} จุดอ่อนสำคัญคือการอุปโลกของฟุ่มเฟือยและไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป เช่น เทปเลต โทรศัพท์มือถือที่มีราคาแพง เป็นต้น^{๖๓} รวมถึงการไปในสถานที่ที่ไม่สมควร เช่น ห้างสรรพสินค้า ซึ่งถือเป็นสถานที่อโคจร หมายถึงสถานที่ที่ไม่พึงเข้าไป เป็นสถานที่ที่ไม่เหมาะสม เสี่ยงต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการติเตียนจากผู้ที่พบเห็น^{๖๔}

- พระภิกษุมีการเผยแผ่ในเชิงรับอย่างเดียวไม่มีแผนการเผยแผ่พระศาสนาในเชิงรุก พระภิกษุสงฆ์มีจำนวนน้อยที่วางแผนการเผยแผ่ศาสนาในเชิงรุก คือ ไม่ตั้งรับ หรือรอคอย หรือจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่แต่ในวัดอย่างเดียว^{๖๕}

- การศึกษาของพระสงฆ์ยังอ่อนมาก และไม่พัฒนา กล่าวคือ หลักสูตรการศึกษา วิธีการศึกษา รูปแบบ การวัดผล ยังไม่มีการปรับปรุงเป็นการเรียนแบบเดิมๆ ท่องจำ และมีการสอบปีละครั้ง ได้เป็นได้ ตกเป็นตก หรือพระสงฆ์ที่บวชมา ไม่ค่อยได้ศึกษากัน บวชมาแล้วก็อยู่วัดรับภิกษุมนต์เรียนกันน้อยแค่จบนักธรรมชั้นเอก ก็หยุดเรียนแล้ว ไม่เรียนต่อ ซึ่งนักธรรมชั้นเอกเป็นภาคบังคับ แต่ก็จัดว่ายังไม่เพียงพอต่อยุคปัจจุบัน ที่สังคมต้องการพระสงฆ์ที่มีความรู้อย่างมากในการเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณ ที่พึ่งของญาติโยมได้ แต่ปรากฏว่าพระเป็นที่พึ่งให้คำปรึกษาธรรมะ สอนธรรมะไม่เป็นได้แต่การดูหมิ่น ดูดอง เสกของขลัง ไสยศาสตร์ อย่างกุมารทอง ซึ่งการเน้นไปทางนี้ หนักไปทางนี้มากไป เป็นสิ่งที่เป็นที่พึ่งที่ไม่ยั่งยืนถาวรแก่ญาติโยม ทำให้โง่เขลา ซึ่งขัดต่อหลักคำสอนพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พุทโธ แปลว่า ผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบาน^{๖๖}

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอท่ายาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระราชธีรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาล), เจ้าคณะอำเภอปรมาณบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

- การศึกษาของคณะสงฆ์ที่ไม่พัฒนาการเรียนการสอน ที่มีมานานเช่นการศึกษาภาษาบาลี ซึ่งนับวันจะมีผู้เรียนน้อย เพราะว่าเป็นการเรียนการสอนแบบเก่าโบราณ คือการสอบ จะเก็บคะแนนคือเก็บผิด มากกว่าที่จะเก็บถูก ซึ่งแตกต่างจากทางโลกอย่างลิบลับ คือ ทางโลกจะเก็บคะแนนจากการทำข้อสอบที่ถูกต้อง ถ้าได้เกณฑ์ที่กำหนดก็ผ่าน และมีการสอบซ่อม เรียนเป็นเทอม ส่วนการเรียนของพระนั้น ไม่มีการสอบซ่อม ไม่มีการแก้ตัว สอบปีละครั้งเดียว ได้เป็นได้ตกเป็นต้น การสอบก็จะเก็บคะแนนจากที่ผิด คือถ้าคะแนน ๑๐๐ คะแนน ถ้าทำผิดเสีย ๑๒ คะแนนขึ้นไป ก็ถือว่าตก คือดูจากผิดเป็นเกณฑ์ เป็นต้น และการเรียนการสอน ตำรับตำรา ก็ไม่ได้รับการปรับปรุงสังคายนา พระไม่มีการศึกษาที่เข้มแข็งส่งผลกระทบต่อการศึกษาเผยแผ่ศาสนาอย่างจริงจัง และสิ่งที่ควรส่งเสริมสนับสนุนในหลักสูตรการศึกษาของพระคือ ภาษาอังกฤษ ซึ่งจะประโยชน์อย่างมากต่อการเผยแผ่ศาสนาภาวะด้วยการศึกษาคณะสงฆ์เอง ซึ่งเป็นจุดอ่อนของพระพุทธศาสนาทำให้ไม่มีผู้นำทางจิตวิญญาณ ไม่มีพระธรรมทูตที่มีความสามารถออกมาทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เท่าทันยุคสมัย ในขณะที่ประชาคมโลกเรียกร้องต้องการผู้นำทางจิตวิญญาณที่รู้เท่าทันทั้งโลกฝ่ายธรรม และโลกฝ่ายคฤหัสถ์ แต่เรากลับผลิตได้แค่พระเกจิอาจารย์มาส่งต่อให้กับชาวโลก มันไม่สอดคล้องกัน^{๖๗}

- ภาพพจน์ของพระสงฆ์ในการเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมือง ในมุมของสังคมไทยนั้นยกย่องพระสงฆ์ต้องตั้งอยู่ในความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (ยุดิธรรม) เมื่อมีพระสงฆ์บางรูปบางกลุ่มไปร่วมกิจกรรมทางการเมืองแล้วไม่ตั้งอยู่ในสมณสาธูปอันเหมาะสมกับพระภิกษุ และมีภาพออกไปตามสื่อต่างๆ แล้วทำให้สังคมเกิดความรู้สึกว่าไม่ควรที่พระสงฆ์จะไปทำอย่างนั้น บางทีประชาชนส่วนใหญ่ขาดสติและหลักการพิจารณาที่เกิดจากปัญญาและเหตุผลทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาอันส่งผลกระทบไปยังคณะสงฆ์และวัดส่วนใหญ่ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้^{๖๘}

- วัดกลายเป็นแหล่งธุรกิจ ดำเนินธุรกิจไป วัดมีเมรุเผาศพ มีศาลาสวดศพมากมาย สิ่งที่ดีคืออนุเคราะห์แก่ญาติโยม สะดวกในพิธีการฌาปนกิจ บางแห่งก็จัดเป็นตลาดนัดขายสินค้าราคาถูก บางทีก็ยังมีบริการโคโยตี้ที่เป็นข่าว แต่ประเด็นที่เป็นจุดอ่อนที่มักถูกโจมตีคือ การคิดค่าใช้สอยสถานที่ที่แพงราคาสูง และกลายเป็นธุรกิจครบวงจร มีทุกอย่างบริการ ซึ่งประชาชนญาติโยมที่มีฐานะน้อย ก็มาใช้ลำบากซึ่งเป็นปัญหาอย่างหนึ่งที่กินไม่ได้คลายไม่ออก และเมื่อมีธุรกิจอย่างนี้เงินจำนวนมากหายไปไหน แล้วมีใครเป็นผู้ตรวจสอบ และเป็นสาเหตุหนึ่งเมื่อพระผู้คุมเรื่องการเงินดูแลเรื่องนี้ก็จะมีการ

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายฉัตรชัย บิณฑุ จินาพงษ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

ทุจริต หรือยกยอกเกิดเรื่องราวกันมาก และการจัดการบัญชีเงินของวัดก็มักมีปัญหากันแทบทุกวัน ซึ่งก็คือนิโง่งงใส ตรวจสอบไม่ได้ ไม่สะอาด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดผลเสียต่อระบบ^{๖๙}

๓) โอกาส (Opportunities) ในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕

- กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวัด มีการกระจายอำนาจโดยภาครัฐ ในการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน โดยใช้วัดเป็นฐานสำคัญในการปลูกพรวะค่านิยมที่ติงามและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดสันติสุขกับสังคม

- รัฐบาลให้การอุปถัมภ์คุ้มครองคณะสงฆ์ ประชาชนในเขตปกครองภาคคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ให้ความไว้วางใจเจ้าอาวาสในการบริหารการเงิน และให้การ สนับสนุนการเงินวัด ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันทำให้ประชาชนมีความต้องการที่พึ่งทาง ใจมาก สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา และนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการหรือแก้ปัญหาในองค์กรมากขึ้น^{๗๐}

- พุทธศาสนิกชนให้การอุปถัมภ์พระสงฆ์เป็นอย่างดีแม้ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ^{๗๑}

- พระราชบัญญัติ กฎหมายนโยบาย แผนงานของรัฐ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ ได้ให้ความสำคัญกับการ จัดการศึกษาตามอัธยาศัยรวมถึงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กฎระเบียบของมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ในด้านการศาสน ศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนาธรรม และศาสนสงเคราะห์สถานศึกษา สถาบัน หน่วยงาน ชุมชนและสังคมให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม^{๗๒}

- หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของบทบาทหน้าที่พระภิกษุ มากขึ้นที่เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ มีโครงการพัฒนาชุมชน พัฒนาท้องถิ่น หรือด้านใด ก็มักจะขอ ความรู้ ทัศนะความคิดเห็น แนวทางจากคณะสงฆ์ ตัวพระภิกษุเอง ทั้งนี้เกิดจากบทบาทของพระภิกษุ ที่เป็นผู้นำชุมชน ที่พึ่งด้านจิตใจ และมีเพาเวอร์ในการพูด โน้มน้าวประชาชนให้คล้อยตาม โดยการใช้ หลักธรรมนำชุมชน สร้างชุมชนจนกลายเป็นหมู่บ้านสงบสุขวิถีพุทธ^{๗๓}

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูปิยวัชรคุณ (เพื่อน ปิยธมโม), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ณฑปาล), เจ้าคณะอำเภอบางบัว, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิษณู), เลขาเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิษณู), เลขาเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม

- มหาวิทยาลัยข้างอื่นๆ เปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้าศึกษามากขึ้น การศึกษาทางโลกแม้ไม่เกี่ยวกับพระ และพระควรศึกษาทางธรรมไป ซึ่ง ณ ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไป อะไรๆ เปลี่ยนไป การที่พระมีความรู้ทางโลก และมีรู้แต่ทางธรรม ทำให้พระคุยกับโยมรู้เรื่อง สื่อสารกันเข้าใจยิ่งขึ้น และทำให้วัดองค์กรสงฆ์ได้ผลประโยชน์ เช่น พระมีความรู้กฎหมาย รู้ระบบการปกครอง การศึกษามหาวิทยาลัยข้างนอก ทำให้วิสัยทัศน์ของพระกว้าง และนำความรู้มากประยุกต์ใช้กับการเผยแผ่ได้ทุกสาขาวิชา เช่น นิเทศศาสตร์ ก็สามารถนำมาใช้เกี่ยวกับการจัดการ สถานีวิทยุโทรทัศน์ซึ่งขณะนี้ก็เริ่มมีมากขึ้น นิติศาสตร์ก็ปกป้องผลประโยชน์วัด เรื่องที่ดิน เรื่องอะไรต่างๆ ไม่ต้องถูกโกง เป็นต้น^{๗๔}

๔) ภัยคุกคาม (Threats) ในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕

- ประชาชนในเขตชนบทส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ขาดกำลังทรัพย์ในการอุปถัมภ์วัด การศึกษาต่ำ อบรมสั่งสอนยาก มักยึดติดกับประเพณีดั้งเดิมเก่าๆ โลกทัศน์คับแคบ บางวัดประชาชนในชุมชนแตกความสามัคคี และมีปัญหาวุ่นวายกับวัด ในบางพื้นที่ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นต้องการเข้ามาควบคุมวัดและแสวงหาผลประโยชน์จากวัด การปกครองคณะสงฆ์มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ ไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย^{๗๕}

- กระแสวัตถุนิยม และบทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลง^{๗๖}

- ภาพพจน์ที่เสียหายจากความประพฤติผิดพระธรรมวินัย ความประพฤติไม่เหมาะสมแก่สมณเพศของพระภิกษุสามเณรบางรูป ซึ่งทำลายพื้นฐานความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไทยลง^{๗๗} เมื่อข่าวใหญ่ที่สร้างความสะเทือนใจทำลายศรัทธาของชาวพุทธในหลายกรณี แม้ยังต้องรอการพิสูจน์ให้เกิดความชัดเจน แต่ก็ยังมีข่าวย่อยรายวันของพระสงฆ์ผ่านสื่อมวลชน สังคมออนไลน์ สร้างความเอือมระอาให้กับชาวพุทธไม่จบสิ้น^{๗๘} เมื่อย้อนไปในอดีตถึงความไม่สง่างามของพระสงฆ์ไทยบางรูปซึ่งถือว่าเป็นพระสงฆ์ระดับแนวหน้า เป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ประชาชนให้ความเคารพนับถือและศรัทธาอย่างมาก ถือว่าเป็นเพชรเม็ดงามในวงการพระพุทธศาสนา ต่อมากลับเข้าไปเกี่ยวข้องกับสตรีเพศจนถูกให้ลาสิกขาไป แต่ก็ยังยืนยันว่าตนเองบริสุทธิ์ยังถือเพศเป็นนักบวชอยู่แต่มิใช่พระภิกษุใน

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระครูปิยวัชรคุณ (เพื่อน ปิยธมโม), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระครูปิยวัชรคุณ (เพื่อน ปิยธมโม), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๗} สัมภาษณ์ นายฉัตรวิชัย จินาพงษ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวังคัน (บุญเลิศ เทชบุณโย), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

พระพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นสิทธิของความเป็นพลเมืองไทย และเมื่อไม่นานมานี้ นักบวชที่มีหน้าตาไม่หล่อ แต่เทศน์เสียงนุ่มไพเราะ มีผู้คนนับถือศรัทธาอย่างมาก จนได้มีโอกาสไปเทศน์สอนชาวพุทธในต่างประเทศ แต่สุดท้ายก็หนีไม่พ้นบ่วงแห่งกามเช่นกัน เมื่อมีสตรีเพศวัยกลางคนออกมาบอกสังคมว่ามีลูกสาวกับนักบวชนั้น แต่ตัวนักบวชก็ไม่ยอมรับจนต้องหนีไปอยู่ต่างประเทศ^{๗๙}

- ในด้านความกฎหมายของบ้านเมืองและคณะสงฆ์ไม่สอดคล้องรองรับกัน ในปัจจุบันนี้รัฐออกกฎหมายไม่สอดคล้องกับกฎหมายคณะสงฆ์ เช่นกฎหมายที่ดิน กฎหมายสิทธิของพระสงฆ์ ฯลฯ ซึ่งขัดแย้งกัน จนพระสงฆ์ไม่สามารถจะทำงานได้อย่างคล่องตัวเพราะติดขัดทางกฎหมาย และทั้งภาครัฐและคณะสงฆ์เองไม่พยายามศึกษาเรียนรู้ในข้อกฎหมายทั้งของรัฐและคณะสงฆ์จึงเป็นอุปสรรคที่ทั้งสองควรปรับปรุงแก้ไข^{๘๐}

- สภาพการเมือง และเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันนี้สังคมไทยเปลี่ยนไปในทางที่เสื่อมโทรมมาก ทั้งในด้านการเมืองก็วุ่นวายแบ่งฝ่ายกันทะเลาะกันแตกแยกกับ ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ประชาชนมีวิถีชีวิตที่เร่งรีบ เรียบร้อนไม่ค่อยมีเวลาที่จะเข้าวัดหรือศึกษาธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเหตุผลต่างๆ จึงทำให้องค์กรคณะสงฆ์ไทยเสียผลประโยชน์ทุกๆ ด้าน^{๘๑}

- การรุกรานเผยแผ่ของศาสนาอื่นๆ ประเทศไทยเป็นประเทศที่ให้ความเสรีในด้านการนับถือศาสนา คนไทยสามารถเลือกนับถือศาสนาต่าง ๆ ได้ตามความสมัครใจ^{๘๒} ศาสนาอื่น เช่น คริสต์ อิสลาม มีสถิติศาสนิกชนที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่สถิติศาสนิกชนของพุทธมีจำนวนลดลง และแม้จะเป็นจำนวนไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้ที่ยังคงนับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็เป็นสัญญาณเตือนให้รู้ว่าเป็นภัยคุกคามที่เกิดขึ้นแล้ว^{๘๓} ปัจจุบันการเผยแผ่ศาสนาพุทธทั่วประเทศเป็นรูปแบบของการเผยแผ่ในเชิงรับเป็นส่วนใหญ่ แม้ในภาคต่าง ๆ ของประเทศจะไม่เกิดปัญหามากนัก แต่ในภาคใต้ของประเทศไทยมีจำนวนคนมุสลิมจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นการเพิ่มขึ้นจากการเกิดหรือการแต่งงานตามข้อบังคับทางศาสนา และจากการอพยพเข้ามาของประชากรมุสลิม ซึ่งถือเป็นสิ่งที่คุกคามฐานความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และเป็นภัยคุกคามต่อจำนวนศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่ง^{๘๔}

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูวัชรลลธรรม (ปัญญา เขมปญโญ), เจ้าคณะอำเภอท่ายาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๘๐} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิษณฺญ), เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมจฺจโล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระครูปิยวัชรคุณ (เผื่อน ปิยธมฺโม), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

- รัฐไม่บัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติปัจจุบันเราไม่มีกฎหมายคุ้มครอง^{๕๕} พระพุทธศาสนา เข้าใจว่าฝ่ายที่ต้องการมีกฎหมายดังกล่าวคงมีเจตนาดีต่อพุทธศาสนา หากแต่ฝ่ายที่คัดค้านให้เหตุผลว่า ตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย สิทธิ เสรีภาพในการนับถือศาสนา ลัทธิ พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน รัฐจะเข้าไปแทรกแซงมิได้ ตราบที่ใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวไม่เป็นการละเมิดสิทธิพลเมือง หรือไม่ก่ออันตรายแก่คนอื่น ๆ หรือสังคม^{๕๖} ปัจจุบันมีเพียงร่างพระราชบัญญัติอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยสาระสำคัญคือการกำหนดให้รัฐอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในแนวทางตามที่กำหนด เช่น สนับสนุนการบริหาร การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การเผยแพร่พุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ^{๕๗} นอกจากนั้นได้กำหนดให้มีคณะกรรมการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา และคณะกรรมการ อุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการอุปถัมภ์และ คุ้มครองพระพุทธศาสนาขึ้นในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^{๕๘} กำหนดให้มีกองทุนอุปถัมภ์และ คุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยในร่างกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดบทกำหนดโทษสำหรับการกระทำที่ ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียต่อพระพุทธศาสนาด้วย^{๕๙}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Analysis) จากประเด็น SWOT มีประเด็น สำคัญ ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๓.๑

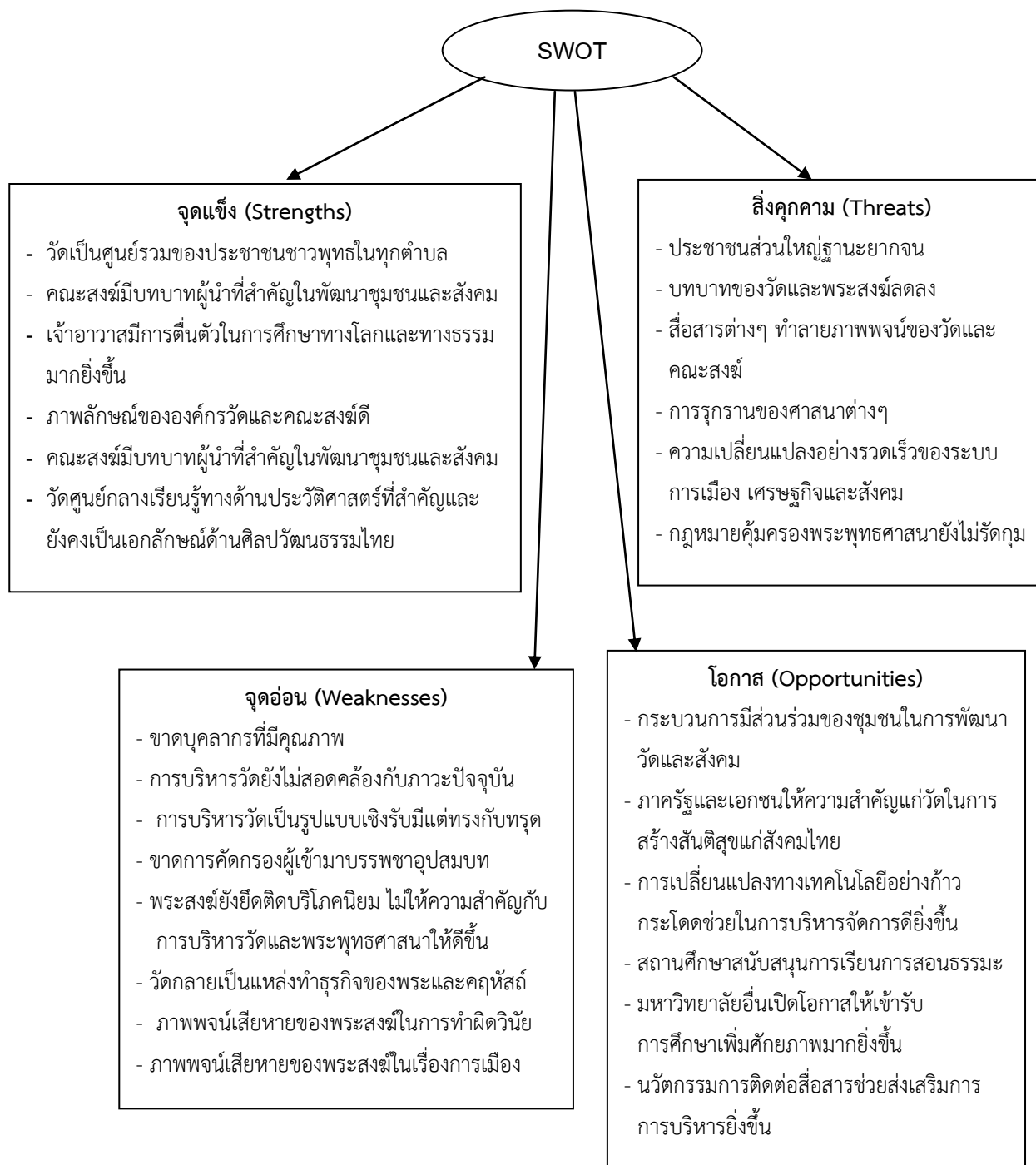
^{๕๕} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิชนฺญ), เลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอท่าทาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศีรีรักษ์ (ประทุม ฉนฺทปาโล), เจ้าคณะอำเภอปรามบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

แผนภูมิที่ ๓.๓ แสดงการวิเคราะห์การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

๓.๔ สรุปวิเคราะห์

จากการศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ซึ่งเป็นการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๔ รูป/คน จึงได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ สรุปได้ดังนี้

๑) โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทย การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทยในยุคสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหาร/การปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมี กฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการบริหาร/การปกครองวัดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการมี รูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการวัด ถือว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหาร/การปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักพรหมวิหารธรรมเป็นแกนหลักของการบริหาร/การปกครองอยู่เสมอ วัดในซึ่งเป็นฐานรากอันสำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็จะเกิดความมั่นคง นั้นย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนา มีความเจริญมั่นคงไปด้วยเช่นกัน

๒) โครงสร้างการบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ การบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) ในปัจจุบันจึงเป็นไปตามพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ โดยการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นไปในรูปแบบการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็น ไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนด ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นคือ ๑) เจ้าคณะภาค ๒) รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด ๔) รองเจ้าคณะจังหวัด ๕) เจ้าคณะอำเภอ ๖) รองเจ้าคณะอำเภอ ๗) เจ้าคณะตำบล และ ๘) เจ้าอาวาส

๓) ปัญหาในการบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีประเด็นสำคัญ ๗ ประการ ได้แก่ ด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด ปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด ด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด ด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ และปัญหาด้านความสัมพันธ์กับชุมชน หน่วยงานของรัฐ อันเป็นปัญหาที่สำคัญและใหญ่สำหรับวัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ต้องตระหนักและรีบเร่งหาทางแก้ไขอย่างเหมาะสมดังต่อไปนี้

แนวทางในการแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทั้ง ๗ ประการนั้น วัดและคณะสงฆ์ต้องให้ความสำคัญและตระหนักว่าวัดและพระพุทธศาสนาจะมั่นคงยืนยงอยู่ได้นั้น วัดเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการคงอยู่ของพระพุทธศาสนา คณะผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์ทุกระดับมีความรับผิดชอบ (accountability) ต่อวัดและพระสงฆ์โดยรวมมากขึ้น ทำให้การบริหารมีความโปร่งใสมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เอื้อให้พระสงฆ์ไม่ว่าระดับใดหรือที่ใดก็ตาม สามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นไปในคณะสงฆ์ได้ วิธีนี้นอกจากสอดคล้องกับหลักการบริหารในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมีความซับซ้อนและหลากหลาย เกินกว่าที่คนเพียงคนเดียวหรือไม่กี่คนจะดูแลให้ทั่วถึงได้แล้ว ยังสอดคล้องกับหลักการในพระธรรมวินัยที่เน้นความเป็นสังฆะ คือการรับผิดชอบร่วมกันโดยสงฆ์ทั้งหมด

บทที่ ๔

การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของวัดในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” นี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะภาค/เจ้าคณะจังหวัด ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการวัด และข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการสนองงานคณะสงฆ์ รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๕ รูป/คน และใช้การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้นจำนวน ๑๐ รูป/คน เพื่อให้มีความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge)

๔.๑ การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ในปัจจุบันการบริหารงานหรือการจัดการองค์กรมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงาน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และ มีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นกลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการ ในขณะที่เดียวกันก็มีนักวิชาการทางตะวันตกกำลังสนใจหลักการในทางพระพุทธศาสนามาผสมผสาน และประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการ เพราะเขาถือว่า การที่จะใช้หลักการ วิธีการ หรือเทคนิค ของ นักวิชาการชาวตะวันตก ซึ่งพัฒนาการการบริหารจัดการมาไม่เกิน ๑๐๐ ปี นั้นยังเป็นหลักการที่ยังยึดกับวัตถุ รวมทั้งมีผู้แพ้ผู้ชนะ เป็นการบริหารจัดการที่มุ่งหวังกำไร และการแข่งขัน ดังนั้นเมื่อนักวิชาการทางตะวันตก ได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ทำให้เขารู้ว่า ศาสตร์แห่งการบริหารจัดการที่ยั่งยืนและดำรงความเป็น มนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั้นคือ ศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ ซึ่งในที่นี้จะได้กล่าวถึง หลักการบริหารงานสมัยใหม่กับ หลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์ในเชิงเปรียบเทียบว่าสามารถบูรณาการ รวมเข้ากันได้ และเป็น

แนวทางที่มีความสอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่ได้อย่างเหลือเชื่อ ถึงแม้ว่าจะเป็นหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงกว่าสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้วก็ตาม

ถ้ามองภาพการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ แล้วจะพบว่า มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่จะเน้นการเปลี่ยนแปลง เพื่อรับใช้ระบบทุนนิยมหรือบริโภคนิยม ในช่วงแรกของการบริหารงาน ซึ่งอยู่ในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม จะเน้นการบริหารงานในองค์กร เพื่อลดต้นทุนการผลิต และการผลิตสินค้าในปริมาณมากๆ แต่ในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของระบบการบริหารงาน เพื่อรองรับระบบ การบริหารงานสมัยใหม่ เข้ามาปรับปรุงการบริหารงานขององค์กร จึงทำให้การบริหารงานมีความซับซ้อน ต้องใช้กลยุทธ์ด้านต่างๆ มาปรับเข้ากับระบบการบริหารงาน เน้นการแข่งขัน และผลกำไรสูงสุด เพื่อสนองระบบบริโภคนิยม จึงมีศาสตร์ในการบริหารงานสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ระบบเก่า โดยเพิ่ม องค์ความรู้ในการบริหารงานเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ให้มีการเพิ่มทักษะเกี่ยวกับความรู้ความสามารถ เข้ามาประกอบเป็นหลักในการพัฒนาการบริหารงานสมัยใหม่ โดยเฉพาะการแข่งขันขององค์กรที่มีความหลากหลาย จึงมีการนำเอาเรื่องสมรรถนะ (Competency) เข้ามาใช้ในหลักการบริหารสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการระบุทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถ และความรู้ที่หลากหลาย รวมทั้งเป็นผู้มีความสามารถที่ดีที่สุด เป็นการแสวงหาความแตกต่างจากบุคคลทั่วไป นำมาเป็นบุคลากรในองค์กร เพื่อสร้างความเป็นเลิศขององค์กร ในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดขององค์กร เพื่อการแข่งขันที่มีศักยภาพเหนือกว่า องค์กรอื่นๆ ก่อนอื่นต้องขอกล่าวถึงระบบบริหารงานที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบบบริหารงาน สมัยใหม่ที่มีการพัฒนาการในรูปแบบต่างๆ อาทิ

การบริหารงานจัดการวัด มีองค์ประกอบสำคัญที่ผู้บริหารจัดการวัด ควรคำนึง เพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัสดุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และแรงงาน หรือคน (man) องค์ความรู้ในการบริหารงานในยุคต้นๆ ของการพัฒนาการบริหารงานสมัยใหม่ จะคิดถึงองค์ประกอบสำคัญดังกล่าว เพื่อพิจารณา กำหนดเป้าหมายขององค์กร ว่าจะมีทิศทางหรือแนวทางในการบริหารองค์กรของวัดอย่างไร แต่ต่อมา มีการพัฒนาระบบการบริหารงาน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง จึงมีการสร้างระบบการบริหารงานที่เน้นคนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารงานจัดการวัดปรับประยุกต์ให้เข้ากับสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น จึงได้มีแนวความคิดในการบริหารคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของวัดและคณะสงฆ์ เพื่อความสำเร็จและบรรลุผลสำเร็จ โดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการบริหารงานขององค์กร เพราะเนื่องจากประเทศไทยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่สำคัญของสังคมไทย หรือองค์กร ต้องให้ความสนใจ เพราะว่าการบริหารจัดการจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากโลกในอนาคตเป็นโลกที่ทำงานในสิ่งแวดล้อมที่เป็นพล

วัดมากขึ้น การแข่งขันจะมีอัตราที่สูงขึ้นและเป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความคาดหวังทางสังคมเพิ่มขึ้น และจะกดดันเรียกร้องในองค์กร มีการปรับตัวเพื่อแสวงหาแนวทางในการบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการพยายามให้เกิด “การมีส่วนร่วม (Participation)” มากขึ้น “การให้อำนาจ (Empowerment)” “การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement)” “การทำงานเป็นทีม (Teamwork)” ทั้งหมดจะต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน โดยผ่านกระบวนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดความมั่นใจจาก องค์ประกอบสำคัญข้างต้น คือ บุคคล (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) และ การจัดการ (management) หรือกระบวนการทางการบริหาร (Administration) นักวิชาการ ชื่อ Lather Gulicks และคณะ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารที่เรียกว่า “POSDCORB” ไว้ ๗ ประการ คือ^๑

๑. การวางแผนงาน (Planing) หมายถึง องค์กรควรที่จะกำหนดแผนงานกิจการ เพื่อให้หมู่สมาชิก หรือบุคลากรในองค์กรมีทิศทางในการปฏิบัติงานหรือทำงานร่วมกันอย่างกลมกลืนไปในทางเดียวกัน

๒. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การจัดการโครงสร้างองค์กรให้มีสายบังคับบัญชาที่คล่องตัว การเชื่อมสายบังคับบัญชาให้แน่นแฟ้น และมีความจงรักภักดีต่อองค์กร เพื่อสนับสนุนนโยบายของผู้บริหารในระดับสูงเป็นอย่างดี

๓. การบริหารงานบุคคล (Staffing) การส่งเสริมและพัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานขององค์กร

๔. การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) องค์กรต้องมีการวินิจฉัยสั่งการที่รวดเร็วแม่นยำ รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของผู้บริหารองค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร

๕. การประสานงาน (Co – ordinating) เป็นการประสานงานในเชิงระบบในองค์กร หรือนอกระบบนอกองค์กร เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินกิจการอย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ขององค์กร เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ทั้งในองค์กรและนอกองค์กร

๖. การเสนอรายงาน (Reporting) องค์กรจะต้องมีการตรวจสอบข้อมูลผลการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ การรายงานข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ และเป็นข้อมูลที่เป็นมาตรฐานเที่ยงตรง มีมาตรวัด รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาสนับสนุนข้อมูลจะทำให้การบริหารองค์กรได้อย่างแม่นยำ รวดเร็วต่อผู้บริหาร

^๑ Gulick and Urwick, อ้างในวิรัช วิรัชนิการวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

๗. การจัดทำงบประมาณ (Budgeting) องค์กรควรจัดทำระบบบัญชี และงบประมาณ เป็นแบบมาตรฐาน ซึ่งสามารถตรวจสอบระบบบัญชี (Balance Sheet) ได้อย่างมีระบบในการ บริหารงานองค์กร

หลักการบริหารงานสมัยใหม่ จำเป็นต้องอาศัยวิทยาการด้านการจัดการบริหารเข้ามา สนับสนุนองค์กร เพื่อเสริมพลังการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล พัฒนาทรัพยากร- มนุษย์ (บุคคล) ขององค์กรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ รวมทั้งใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาสนับสนุน ด้าน ฐานข้อมูล การสร้างบุคลากรในองค์กรให้มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีการตรวจสอบ ประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ การสร้างความเป็นธรรม ความเสมอภาคในองค์กร การ สร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ มีการประสานประโยชน์ สร้างความร่วมมือ การกระจายอำนาจที่ เหมาะสม จะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อนำองค์กรเข้าสู่โลกาภิวัตน์ และความ ได้เปรียบในเชิงแข่งขัน ของระบบทุนนิยมในปัจจุบัน ซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ในปัจจุบันมีการพัฒนาระบบการบริหารงานเพิ่มขึ้น เพื่อรองรับทันกับการเปลี่ยนแปลง ไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ การบริหารงานจึงมุ่งเน้นไปที่ “คน” มากขึ้น รวมทั้งการปรับปรุงและ พัฒนาระบบการบริหารงาน โครงสร้างขององค์กร หน่วยงานใหม่ เพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับสถานะในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเทคโนโลยี สมัยใหม่รวมไปถึงนวัตกรรมใหม่ที่เป็นองค์ประกอบสนับสนุนในการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ และในปัจจุบันมีการคำนึงถึงสถานะสิ่งแวดล้อมกันมากขึ้น เพราะการบริหารจัดการต้องมีความ เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้บริหารควรต้องคำนึงถึงผลได้ผลเสียอันจะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมประกอบ กับการบริหารงานเป็นสำคัญ

อนึ่ง การบริหารงานจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในยุคปัจจุบัน วัดและคณะสงฆ์พยายามทำให้เกิดการมีส่วนร่วม (Participation) มากขึ้น การ ทำงานเป็นทีม (Team work) การพัฒนาคน พัฒนางานวัดของคณะสงฆ์ ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องดำเนินการ พัฒนาไปพร้อม ๆ กันอย่างมีระบบ โดยผ่านกระบวนการบริหารจัดการวัดอย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจัย ที่เป็นพื้นฐานเกี่ยวข้องกับการบริหารงานจัดการวัดเป็นสิ่งที่เกื้อหนุน สนับสนุนให้งานไปสู่ความสำเร็จ มี 5M คือ

๑) M ตัวที่ 1 : (man) คือ คน ในการปฏิบัติงานการบริหารจัดการวัดและคณะสงฆ์ถือ ว่า “คน” เป็นทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุดที่จะขับเคลื่อนให้งานของวัดและคณะสงฆ์ไปสู่ความสำเร็จ หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการบริหารจัดการวัดด้านการครองคน โดยมีหลักธรรม พรหมวิหาร ๔ เป็นเครื่องสนับสนุนคือ

(๑) เมตตา มองความเมตตา รักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข อันหมายถึง ผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา เป็นต้น

(๒) กรุณา มีความสงสาร คิดช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเกิดความเดือดร้อนเป็นทุกข์

(๓) มุทิตา มีความยินดี ชื่นชมเมื่อผู้อื่นประสบผลสำเร็จ ได้ดีมีความสุข

(๔) อุเบกขา วางตนเป็นกลางให้ความเสมอภาคกับทุกคน ไม่มีอคติ ๔ คือความลำเอียงเพราะรัก ๑ เพราะโกรธ ๒ เพราะเขลา ๓ เพราะกลัว ๔

ซึ่งหลักของพุทธธรรม พรหมวิหาร ๔ ดังกล่าว นั้น ผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์ควรยึดถือไว้ด้วยความมั่นคง จริใจ เพราะเป็นธรรมในการครองใจคน หรืออาจเปรียบได้ว่า เป็นหลัก เป็นหลักการบริหารงานโดยใช้หลักของทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์นำทางนั่นเอง

๒) M ตัวที่ 2 : (money) คือ “เงิน” หรือในทางบริหารจัดการเรียกว่า งบประมาณ ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการกิจการงานของวัดที่เกี่ยวข้อง ต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามระเบียบ กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด มีความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ตรวจสอบได้ ซึ่งผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์จะต้องตระหนักในเรื่องนี้ให้มาก เพราะถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องคือ พระพุทธโอวาท ๓ เป็นธรรมที่ผู้บริหารจะทำงานให้ประสบผลสำเร็จได้ดี ซึ่งพระพุทธองค์ได้วางแนวทางไว้ ๓ ประการ คือ

(๑) เว้นจากทุจริต การประพฤติชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ

(๒) ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบทั้งกาย วาจา และใจ

(๓) ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ คือ ไมโลภ ไมโกรธ ไม่หลง

เมื่อผู้บริหารได้นำหลักพระพุทธโอวาท ๓ มาถือปฏิบัติตั้งแต่เริ่มแรกของกระบวนการที่จะนำเข้าสู่การบริหารงานจัดการวัด แล้วย่อมนำความเจริญงอกงาม ความสุขสบายใจมาสู่ตนและกิจการงานของวัด สมดังคำพุทธสุภาษิตคำว่า “ธัมโม หเว รักษติ ธัมมจารัง” แปลว่า “ธรรมะย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม”

๓) M ตัวที่ ๓ : (materials) วัสดุ อุปกรณ์ เป็นการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่วัดและคณะสงฆ์อย่างประหยัดคุ้มค่า เพราะวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องนั้น ล้วนแต่ใช้งบประมาณในการจัดหาประกอบ สนับสนุน และหากใช้อย่างไม่รู้คุณค่าจะทำให้สิ้นเปลืองวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนงบประมาณที่ได้จะไม่เหมาะสม สอดคล้อง และการใช้งบประมาณจะต้องตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์ สุจริต สอดคล้องกับข้อ M ตัวที่ ๒ และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง

๔) M ตัวที่ 4 : (Management) การบริหารจัดการ ผู้บริหารจัดการงานคณะสงฆ์ และวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ย่อมต้องมีวิสัยทัศน์รู้แจ้งเห็นจริง มองงานอย่างเข้าใจ เชี่ยวชาญ สามารถกำหนดขั้นตอน อธิบาย กำกับ ควบคุม ทั้งคนและงานได้อย่างสอดคล้อง และมีการพัฒนาตนเอง พัฒนางานอย่างสม่ำเสมอ มีหลักกระบวนการบริหารงานแบบ PDCA, POSDCORB และอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ซึ่งผู้บริหารวัดต้องใช้ดุลยพินิจพิจารณาหยิบยกเลือกใช้ให้เหมาะสมกับ

สภาพ บริบท สิ่งแวดล้อม ขององค์กร หน่วยงานที่มีความแตกต่างกันอย่างมีประสิทธิภาพ และหากกล่าวถึงหลักพุทธธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้กับกระบวนการบริหารงานจัดการวัดรูปแบบใด ๆ หลักพุทธธรรมย่อมเข้าได้ใช้ได้กับทุกบริบท ซึ่งหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานในการบริหารงานคือ อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมก่อให้เกิดความสำเร็จ ดังนี้

- (๑) ฉันทะ มีความพึงพอใจในงานที่ทำ
- (๒) วิริยะ มีความขยันหมั่นเพียรตั้งใจทำงาน
- (๓) จิตตะ มีความห่วง มีใจฝักใฝ่จดจ่อ เอาใจใส่ในการทำงานอย่างต่อเนื่อง
- (๔) วิมังสา มีความคิดรอบครอบ ไตร่ตรอง หาเหตุผล แก้ไขปรับปรุงงานให้สำเร็จ

ตามเป้าหมายสติสัมปชัญญะ

๕) M ตัวที่ ๕ : (Moral) หลักคุณธรรม เป็นหลักคุณธรรมที่สอดคล้อง สนับสนุนเป็นพื้นฐานให้กับผู้บริหารจัดการวัดและคณะสงฆ์ในการจะลงมือทำการสิ่งใดให้อยู่แต่ในความถูกต้องชอบธรรมคือ

(๑) สติ คือ ความระลึกได้ คิดได้ว่าอะไรดีอะไรไม่ดีก่อนทำ และขณะทำโดยไม่ประมาท เลินเล่อ เผลอตุน

(๒) สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัวในเวลากำลังทำงาน กำลังพูด กำลังคิด มิให้ตกอยู่ใน “อภุศลมูล ๓” คือ

- โลภะ คือ ความโลภ ออยากได้ อันจะนำไปสู่ความทุจริต คอรัปชั่น
- โทสะ คือ ความคิดประทุษร้ายผู้ร้ายผู้อื่น ความมีอคตินำไปสู่ทางทำลายผู้อื่น
- โมหะ คือ ความหลง เชื่อในสิ่งที่ผิด ไม่รู้จริง ไม่มีภูมิคุ้มกัน

จากรูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ พบว่า การมีส่วนร่วมระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ปฏิบัติการควรมีแนวทางทำงานร่วมกันในการบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบอย่างชัดเจน วางกรอบนโยบายการประเมินผลที่ชัดเจนในบริบทของการบริหารจัดการวัดในสภาวะการณ์ปัจจุบัน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดหาหรือระดมทรัพยากรในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา (5 M) เพื่อนำมาสนับสนุนการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ทั้ง ๖ ด้าน ให้ได้ผลลัพธ์ที่คุณภาพ ดังนี้

๑) ด้านการปกครองวัดคณะสงฆ์ภาค ๑๕

หลักการปกครอง เป็น การกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะปกครอง ดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช การกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับนับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาคเจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่พระภิกษุทำ

หน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร แนวทางการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ในด้านการปกครองควรดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

๑. ในด้านการปกครองของวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ นั้น ในการปกครองคณะสงฆ์ในวัดผู้บริหารวัดใช้พระธรรมวินัยแกนหลัก และให้หลักธรรมาธิปไตย (ร่วมกันปกครอง) คือใช้หลักธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง และใช้หลักอุเบกขาพรหมวิหาร (ความยุติธรรม) กับทุกๆ ฝ่าย เป็นการปกครองคณะสงฆ์วัด และใช้ทั้งสองหลักธรรมนี้ปกครองคณะทำงานที่เป็นฆราวาสหรือคณะกรรมการวัดอีกด้วย เพื่อจะได้มีเป้าหมายทิศทางแนวทางและความคิดเห็นเป็นทางเดียวกันในการปกครองของวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยคณะกรรมการวัดส่วนใหญ่ก็จะเป็นแกนนำหรือผู้นำชุมชนเกือบทั้งนั้น โดยส่วนที่สำคัญก็คือการมีส่วนร่วมในการปกครองอันเป็นการปลูกฝังความสามัคคีทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพื่อจะนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานด้านต่างๆ ของวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ต่อไป^๒

ในการปกครองประชาชนที่อยู่โดยรอบชุมชนบริเวณวัด หรือในส่วนที่มาร่วมทำกิจกรรมต่างๆ กับวัด ให้ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการวัดดูแลปกครองกันเอง โดยมีคณะสงฆ์คอยแนะนำให้คำปรึกษา เพราะในบางเรื่องจะให้พระไปปกครองชาวบ้านนั้นไม่เหมาะสมไม่ควร โดยเฉพาะในด้านการผลประโยชน์ต่างๆ และที่สำคัญผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการวัดนั้นก็เป็นคนของวัดอยู่แล้ว^๓

๒. รับสนองงานด้านการปกครองคณะสงฆ์ ของสมเด็จพระสังฆราช มหาเถรสมาคม และเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งประสานเจ้าคณะพระสังฆาธิการและสนองงานเพื่อให้มีการตรวจเยี่ยม ถวายความรู้ ในการบริหารกิจการของวัดและการปกครองภายในวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม^๔

๒. ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงาน เพื่อพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีวุฒิการศึกษาและทักษะในการบริหารจัดการวัดให้มากยิ่งขึ้น โดยประสานมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เหมาะสม^๕

๓. ส่งเสริมให้วัดต่าง ๆ ร่วมกับชุมชนในการเสริมสร้างความมั่นคงของวัด ชุมชน และพระพุทธศาสนา โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ขัดกับหลักของพระพุทธศาสนาและสมณวิสัยเป็นสื่อ เช่น การออกเยี่ยมประชาชนโดยรอบวัด การเป็นแกนนำในการสร้างสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ^๖

^๒ สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๓ สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^๔ สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^๕ สัมภาษณ์ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตฺโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^๖ สัมภาษณ์ พระราชวัชรภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร), รองเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

๔. การจัดทำระเบียบปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัดมีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณร แต่ละวัดควรมีกฎระเบียบที่ชัดเจนและเป็นรูปแบบเดียวกันเมื่อมีการกระทำ ผิดต้องมีการลงโทษอย่างจริงจัง โดยไม่เห็นแก่พวกพ้อง^๗ และมีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัด ตลอดจนมีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาร่วมหรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด อาทิเช่น กฎระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ของวัดในปัจจุบัน มีดังนี้

(๑) ภิกษุสามเณรต้องเข้ารับการศึกษเล่าเรียนภาคปริยัติธรรมทุกรูปที่เป็นนวกะ (พระใหม่ - เณรใหม่)

(๒) ภิกษุสามเณรจะรับเพื่อนสหธรรมิกใด ๆ เข้ามาอยู่ในวัดต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเสียก่อน^๘

(๓) ภิกษุสามเณรต้องให้ความเคารพกันตามลำดับอาวุโส

(๔) ภิกษุสามเณรต้องให้การดูแลอบรมแก่ศิษย์ของตนพร้อมทั้งการว่ากล่าวตักเตือน และเมื่อทำผิดต้องลงโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้น^๙

(๕) ภิกษุต้องแสดงเทศนาปฏิบัติโดยสม่ำเสมอ

(๖) ภิกษุต้องศึกษาเรียนรู้การพินทุผ้า อธิษฐานผ้า เสียดสผ้า และรักษาผ้าครอง

(๗) ภิกษุสามเณรต้องศึกษาและปฏิบัติกาย วาจา ตามเสขียวัตถ์โดยเคร่งครัด^{๑๐}

(๘) ภิกษุสามเณรต้องให้ความสะดวกแก่ผู้มาบำเพ็ญการกุศลภายในวัดโดยทั่ว

(๙) ภิกษุสามเณรต้องต้อนรับปราศัยแก่ผู้มาติดต่อกิจการใดๆ ในวัดด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดีตามสมควรแก่สมณสาธูป^{๑๑}

(๑๐) ภิกษุสามเณรต้องรักษาความสงบ ไม่พึงก่อความรำคาญใดๆ แก่เพื่อนสหธรรมิกด้วยกันโดยเด็ดขาด^{๑๒}

^๗ สันทนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวัชราภรณ์ (หวย จุกวโร), เจ้าคณะอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เทชปัญโญ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^๙ สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนโต), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูปิยวัชรคุณ (เผื่อน ปิยธมโม), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

กติกากการอยู่ร่วมกันของคณะสงฆ์ในวัด มีดังนี้

(๑) ภิกษุสามเณรก่อนลาสิกขาต้องท่องคิหิปฏิบัติ คำอาราธนาศีล ๕ ศีล ๘ อุโบสถศีลและคำอาราธนาธรรม พระปริตร คำถวายผ้าป่า คำถวายสังฆทานคำแสดงตนเป็นพุทธมามกะให้ได้^{๑๓}

(๒) ภิกษุสามเณรต้องออกบิณฑบาตรทุกเช้า เว้นแต่อาพาธ

(๓) ภิกษุสามเณรต้องทำวัตร สวดมนต์ทุกวัน เว้นแต่มีกิจที่จำเป็น หรืออาพาธ^{๑๔}

(๔) วันพระขึ้น – แรม ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรออกนอกวัดในเวลาเช้าโดยไม่มีกิจที่จำเป็น เพราะต้องอยู่ฉลองศรัทธาผู้มาบำเพ็ญกุศลที่วัด^{๑๕}

(๕) ภิกษุสามเณรที่มีกิจจะออกไปนอกวัดต้องบอกเจ้าอาวาส ถ้าเจ้าอาวาสไม่อยู่ต้องบอกภารองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสเสียก่อน จึงไปได้

(๖) ภิกษุสามเณรห้ามเล่นในสิ่งที่เป็นอนาจารต่างๆ อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความเสื่อมศรัทธาของประชาชนทั่วไป^{๑๖}

(๗) เมื่อวัดมีกิจที่ต้องการความร่วมมือช่วยเหลือจากภิกษุสามเณร เพื่อประโยชน์ส่วนรวมแล้ว ขอให้ร่วมมือร่วมแรงร่วมใจ เพื่อกิจนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และเป็นการแสดงออกความสามัคคีของหมู่คณะภายในวัด^{๑๗}

(๘) ภิกษุสามเณรต้องช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดภายในกุฏิและบริเวณรอบวัด โดยสม่ำเสมอ

(๑๐) ภิกษุสามเณรต้องช่วยกันดูแลวัสดุเครื่องใช้ของสงฆ์และของวัดอย่าให้เสียหายหรือชำรุด^{๑๘}

๕. เจ้าอาวาสเป็นผู้ทรงศีล ทรงธรรม มีกุศโลบายในการบริหารจัดการงานหรือจัดการวัด และการปกครองภิกษุสามเณร ลูกวัดให้อยู่ในพระธรรมวินัยได้ดีมีความเสียสละดูแล พระภิกษุสามเณรอย่างใกล้ชิด^{๑๙}

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูปิยะวัชรคุณ (เพื่อน ปิยะมโ) , เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโ) , เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ) , เจ้าคณะอำเภอมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนโต) , เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปณณาสิริ) , เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร) , เจ้าคณะอำเภोजอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงษ์ (สุวิทย์ ปวิขณญ) , เลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๖. การบริหารงานของเจ้าอาวาสควรมีการกระจายอำนาจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา คือ ผู้บริหารวัดมีการมอบอำนาจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติหน้าที่ ตามภาระงาน เป็นการกระจายอำนาจตามลำดับความรับผิดชอบไปสู่บุคลากรเป้าหมาย โดยอาศัยหลักธรรมาภิบาล (Good governance) ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อหลักความคุ้มค่า และหลักการของการใช้วัดเป็นฐาน (Temples Base Management : TBM) ซึ่งผลผลิตที่ได้รับคือ ได้ทีมงาน (Team) ที่มีหลักในการรักษาความคงทนของทีม คือ T : Trust คือ ความไว้วางใจซึ่งกันและกันในการปฏิบัติงาน E : Empathy คือ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน A : Agreement คือ มีข้อตกลงร่วมกัน M : Mutual Benefit คือ ผลประโยชน์ร่วมกันหรือมีความรับผิดชอบร่วมกัน

๗. ส่งเสริมให้ฝ่ายสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการปกครอง ทั้งฝ่ายวัดและบ้านเมือง^{๒๐}

๘. การวางแผนการบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบ เจ้าอาวาสได้มีการมอบหมายหน้าที่บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถ^{๒๑} จัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดจัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐานจัดทำสมุดเยี่ยม

๙. การพัฒนาและสวัสดิการ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด^{๒๒} มีการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด มีการประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอ มีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง และแต่ละวัดมีคัดสรรบุคคลที่จะมาบวชอย่างเคร่งครัด^{๒๓}

๑๐. นำหลักธรรมาภิบาลมาใช้เป็นวัฒนธรรมในการปกครองและการปฏิบัติงานของบุคลากรของคณะสงฆ์ เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาหน่วยงานสู่ระบบองค์กรเรียนรู้ เน้นศักยภาพของบุคลากรและประสิทธิภาพของงาน ให้บุคลากรของหน่วยงานปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในชีวิต^{๒๔}

๑๑. ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงาน เพื่อพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ให้การให้มีความรู้ การศึกษาและทักษะในการบริหารจัดการวัดให้มากยิ่งขึ้น ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น

^{๒๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวัชรวิมล (สมพงษ์ วชิรญาณโณ), เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย จังหวัด เพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสารโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัด ราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

การศึกษาทางไปรษณีย์ (บทเรียนสำเร็จรูป) โดยประสานมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เหมาะสม และโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมที่ไม่ขัดแย้งกับพระธรรมวินัยอันดีงาม^{๒๕}

๑๒. ส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยในบริบทการบริหารจัดการงานวัด เพื่อพัฒนากิจการงานของวัดและคณะสงฆ์ตลอดจนพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับคณะสงฆ์ในภาคอื่นๆ ทั้งสังคมพลในประเศไทย^{๒๖}

๒) ด้านการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

การศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะมีผู้ใดสามารถรู้และเข้าใจพระพุทธรวณะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้วพระพุทธศาสนา ก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย^{๒๗} ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำการทำนุบำรุงสนับสนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และทรงยกย่อง พระภิกษุสามเณร ที่เรียนรู้พระพุทธรวณะให้มีฐานันดรพระราชทานราชูปการต่าง ๆ มีนิตยภัต^{๒๘} เป็นต้น แนวทางการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ในด้านการศาสนศึกษา ควรดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

๑. ถวายการอุปถัมภ์ ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี ซึ่งเป็นระบบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ โดยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ^{๒๙}

๒. ส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่สูงกว่าระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ตั้งแต่ ป.ธ. ๔ ขึ้นไป) ให้มีความหมายในระดับชั้นต่าง ๆ จัดให้มีรูปแบบและวิธีการศึกษาที่หลากหลาย โดยให้ผู้จบการศึกษาประโยค ป.ธ. ๔ - ๙ มีวิทยฐานะเป็นปริญญาตรีถึงปริญญาเอก ซึ่งจะต้องศึกษาวิชาสามัญที่จำเป็นควบคู่กันไป เน้นการศึกษาตามอัธยาศัยในการศึกษาประโยคบาลี ส่วนวิชาสามัญจะประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตร

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วิรศักดิ์ ทิวโร), เจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายจำเริญ ศรีคำมูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโณ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวชิรกิจ (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

และวิธีการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม ทั้งนี้ จะต้องไม่กระทบต่อระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแบบเดิมของคณะสงฆ์^{๓๐}

๓. จัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต้นแบบ ให้ครบทุกเขตการศึกษา และขยายผลไปยังจังหวัดทุกจังหวัด กลุ่มโรงเรียน โรงเรียนของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยให้มีแผนดำเนินการที่ชัดเจน จัดระบบเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ เช่น ปัญหาการขาดแคลนครูสอนและบุคลากร ปัญหาการขาดอุปกรณ์การสอน ปัญหาเรื่องสวัสดิการของครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้เรียน เป็นต้น^{๓๑}

๔. จัดทำมาตรการในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกแผนกในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประสานกับสถานศึกษา เพื่อให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถเข้าไปแนะแนวการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกแผนก โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ และมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เพื่อให้เข้ามาสู่ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มากยิ่งขึ้น^{๓๒}

๕. ส่งเสริมให้วัดและสถานศึกษาในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษา ด้วยวิธีการที่หลากหลาย สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในเข้าสอบธรรมศึกษา รวมทั้งให้มีระบบการยกย่องเชิดชูเกียรติที่เหมาะสมทั้งแก่ผู้เข้าสอบ สถานศึกษา และหน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษานั้น ๆ^{๓๓}

๖. สนับสนุนให้มีการศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนา ด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชนทุกระดับวัย เน้นการศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ให้ระบบการศึกษาเป็นระบบที่มีความหมายต่อการดำเนินชีวิต จัดให้มีระบบส่งเสริมยกย่องเชิดชูที่เหมาะสม^{๓๔}

๗. จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด

๘. จัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด^{๓๕}

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมวิภาช (บุญเลิศ ปญฺญาวุฑฺฒโณ), เจ้าคณะอำเภอหัวหิน, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิขณฺณ), เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูอนุกูลวชิรกิจ (อำนวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ (บุญเลิศ เตชบุณฺณโณ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูปิยวัชรคุณ (เผื่อน ปิยธมฺโม), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๙. การส่งเสริมการศาสนศึกษา ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา และส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้ระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่อง^{๓๖}

๑๐. ควรมีการศึกษาดูงาน เช่น วัดที่มีพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อเป็นแรงจูงใจ ควรจัดหาทุนการศึกษาไว้อย่างเพียงพอกับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่กำลังศึกษาเล่าเรียน^{๓๗}

๑๑. รัฐบาลควรมีนงบประมาณให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนหนังสือตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาตรี ตลอดจนควรจัดตั้งกองทุนเรียนดีแต่ยากจน^{๓๘}

๓) ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

หลักการเผยแผ่ เป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธี ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัด และนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด^{๓๙} โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัด ปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น)^{๔๐} การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการ บวชนกขัมมจาริณี (ชีพรามณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ^{๔๑} การจัดให้มีการแสดงธรรมในวันอัมมสวณะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดให้ดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแผ่ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วย

^{๓๖} สทนากลุ่ม พระครูมานวัชรวิมล (สมพงษ์ วชิรญาณโณ), เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปญโญ), เจ้าคณะอำเภอยาย่าง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๓๘} สทนากลุ่ม นายบวร จันทรวงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัด โครงการสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬาโครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น^{๔๒} แนวทางการบริหารจัดการวัด เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

๑. วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรส่งเสริมและสนับสนุนพระธรรมทูตที่ปฏิบัติศาสนกิจ ในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้วยวิธีการและรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการฝึกอบรมก่อนและระหว่างปฏิบัติงาน รวมทั้งให้มีการประเมินผลเพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการฝึกอบรมก่อนปฏิบัติงานและระหว่างปฏิบัติงาน รวมทั้งให้มีการประเมินผลเป็นระยะ เพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๔๓}

๒. วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ โดยเน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัย^{๔๔}

๓. ส่งเสริมให้วัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่มีความพร้อมและสามารถจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมให้มากยิ่งขึ้น อย่างน้อย ๑ ตำบลต่อ ๑ สำนัก โดยสนับสนุนให้มีการจัดอบรมพระวิปัสสนาจารย์ ให้สามารถนำหลักธรรมไปอบรมประชาชน เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ทั้งโดยผู้สอนและผู้ศึกษา^{๔๕}

๔. วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ต้องส่งเสริมให้บุคลากรคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ และพุทธศาสนิกชนจาริกแสวงบุญ ณ สังฆมณฑลสถาน แสวงหาสถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา โดยจัดให้มีกฎหมายคุ้มครองและอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมเพื่อซึมซับความรู้ความเข้าใจในดินแดนมาตุภูมิของพระพุทธศาสนา^{๔๖}

๕. วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรสนับสนุนด้านเอกสาร ตำรา สิ่งพิมพ์อื่น ๆ โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีมาประกอบการดำเนินงานให้เหมาะสม เช่น วีซีดี โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อนำมาประกอบการศึกษาพระพุทธศาสนา เกมธรรมะ เป็นต้น^{๔๗}

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตฺ, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภопоธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒิน (บุญเลิศ เทชบุณโย), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระราชวัชรภรณ์ (สินวล ปลูกาวชิโร), รองเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

๖. วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรต้องจัดและหรือสนับสนุนให้มีเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักธรรม เป็นต้น ทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ^{๔๘}

๗. วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรต้องจัดให้มีระบบถวายเป็นศรัทธา สร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติศาสนกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่เหมาะสม เช่น การเสนอผลงานเพื่อประกาศเกียรติคุณ การตรวจเยี่ยมของคณะสงฆ์ระดับสูง ฯลฯ^{๔๙}

๘. สนับสนุนให้พุทธศาสนิกชนนำหลักหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตน ชุมชน และสังคม มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความสมานฉันท์ เพื่อความสงบสุขของประเทศไทย^{๕๐}

๙. วัดควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนทุกเพศทุกวัยในระดับชาติและระดับนานาชาติ และดำเนินการเพื่อให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก^{๕๑}

๑๐. พระสงฆ์ของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรพัฒนาตนให้มีความรู้รอบด้านทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อที่ได้มีความรอบรู้ มีความเข้าใจในการหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องตามต่อตนเองและบวรพระพุทธศาสนา^{๕๒}

๑๑. วัดและคณะสงฆ์ ตลอดจนสำนักงานพระพุทธศาสนาควรมีนโยบายให้พุทธศาสนิกชนไปวัดในวันหยุด เพื่อเป็นการปฏิบัติธรรมของครอบครัวเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภาพอันดีงามของครอบครัวและสังคมชาวพุทธ^{๕๓}

๑๒. พระสงฆ์ควรอยู่ในพระธรรมวินัยเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชน พระสงฆ์ต้องจัดการอบรมคุณธรรมจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ และมีหน่วยงานต้องมีการบริการพระสงฆ์เวลาออกไปเผยแผ่ศาสนา^{๕๔}

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูปิยะวัชรคุณ (เผื่อน ปิยะมโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนต์), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาล), เจ้าคณะอำเภอบางแพ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๓} สทนากลุ่มเฉพาะ นางนพพร สิงห์กุล, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสธมโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๑๓. การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น^{๕๕}

- การทำบุญตักบาตร
- การแสดงธรรมเทศนา
- การจัดปฏิบัติธรรม
- การเวียนเทียน
- การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑๔. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์^{๕๖}

- การทำบุญตักบาตร
- การแสดงธรรมเทศนา
- การจัดปฏิบัติธรรม
- การเวียนเทียน
- การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ

๑๕. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี/ท้องถิ่น^{๕๗}

- ทำบุญตักบาตร
- การแสดงธรรมเทศนา
- ปฏิบัติธรรม
- กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม/ประเพณี

๑๖. การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี/ท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรมของชาวพุทธให้คงอยู่สืบต่อไป^{๕๘}

๑๗. วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ต้องมีการทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียน หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน หรือประชาชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ^{๕๙}

^{๕๕} สทนากลุ่มเฉพาะ นายสิทธิวัฒน์ จักรแก้ว, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เตชบุณโย), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรศักดิ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๕๘} สทนากลุ่มเฉพาะ นางกรรณิการ์ เอี้ยวสกุลรัตน์, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนโต), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๑๘. บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูต พระวิปัสสนาจารย์พระจริยานิเทศน์ เป็นต้น^{๖๐}

๑๙. วัดและคณะสงฆ์ควรมีการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยุชุมชน การแจกหนังสือธรรมะ ซีดีธรรมะ หอกระจายข่าว เป็นต้น

๒๐. ภายในวัดมีมุมการเรียนรู้หลักพระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ ห้องสมุด และป้ายพุทธศาสนสุภาษิต เป็นต้น^{๖๑}

๒๑. มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม แก่เยาวชน ประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชนกขัมมจาริณี ค่ายคุณธรรมฯ^{๖๒}

๒๒. ปรับปรุงฐานข้อมูลพื้นฐานและสารสนเทศทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของในแต่ละวัดให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ เพื่อเผยแพร่และให้บริการแก่ผู้ศึกษาค้นคว้าทางพระพุทธศาสนาทางระบบอินเทอร์เน็ต รวมทั้งสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ทุกประเภทสามารถใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการณ์ทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น^{๖๓}

๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการให้การสงเคราะห์ด้านการฝึกฝน อบรมแก่ประชาชน

ความสำคัญ การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาที่วัด คณะสงฆ์ดำเนินการขึ้นเพื่อสนองต่อนโยบายของภาครัฐ ในอันที่จะส่งเสริมให้ประชาชน เยาวชน ได้รับการศึกษา

หลักการการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ เป็นต้น^{๖๔} แนวทางการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

๑. การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้ พระภิกษุ สามเณร นักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัด ศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เดิม หรือวันหยุดอื่นๆ) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยสงฆ์^{๖๕}

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปญญาสิริ), เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระราชวัลลาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วิรศักดิ์ ทิวโร), เจ้าคณะอำเภอมัญจาคีรี, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ณฑาปาล), เจ้าคณะอำเภอบางบาล, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๒. การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กวัด^{๖๖}

๓. การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่างๆ^{๖๗}

๔. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคลากรทางการศึกษา เช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ การกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสได้ บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน หรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษา หรือการดำเนินการใด ๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไป เพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นการกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น^{๖๘}

๕. สนับสนุนให้วัดที่มีความพร้อมหรือสามารถให้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น

๖. จัดให้มีการยกย่องส่งเสริมวัดที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เช่น บริจาคเงินช่วยเหลือสร้างอาคาร อุปกรณ์การเรียนการสอน ทุนการศึกษาแก่นักเรียน โดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติตามความเหมาะสม^{๖๙}

๗. ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกประเภท รวมทั้งสนับสนุนโดยประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อการศึกษาของคณะสงฆ์มีความหลากหลายในรูปแบบและวิธีการศึกษา โดยไม่กระทบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์^{๗๐}

๘. ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระพุทธศาสนาระบบธรรมศึกษาให้แพร่หลายยิ่งขึ้น ประสานคณะสงฆ์ให้มีระบบและรูปแบบการศึกษาระบบธรรมศึกษาให้มีความหลากหลาย สามารถตอบสนองความต้องการศึกษาธรรมศึกษาของประชาชนทั้งในและต่างประเทศ^{๗๑}

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาล), เจ้าคณะอำเภอปราณบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิขณญ), เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระราชธีรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

๙. การจัดตั้งโรงเรียน ศูนย์อบรม ชมรมต่าง ๆ ในวัด จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรม จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ และจัดตั้งชมรมต่าง ๆ เพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน^{๗๒}

๑๐. การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริม/สนับสนุน ด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่าง ๆ ส่งเสริม/สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ส่งเสริม/สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่าง ๆ ให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส^{๗๓}

๑๑. รัฐบาลควรสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้อบรมคุณธรรมแก่เด็กและเยาวชนรัฐบาลควรสนับสนุนการปรับปรุงวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และควรทำให้วัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

๑๒. ผู้บริหารโรงเรียนควรนิมนต์พระสงฆ์ไปสอนคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามให้แก่เด็กนักเรียนและเยาวชน^{๗๔}

๑๓. รัฐบาลควรส่งเสริมงบประมาณในการส่งเสริมโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๕) ด้านการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

การสาธารณูปการ เป็นการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด

ความสำคัญ การสาธารณูปการโดยรวม เป็นการพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่างไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สะดวก สบาย การทำถนน ทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น^{๗๕} นอกจากนี้ การสาธารณูปการ เป็นงานประจำของเจ้าอาวาสอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ทั้งนี้ เพื่อสร้างสิ่งที่จำเป็น รักษา สิ่งที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ ภายในวัด ในการนี้ ให้รวมถึงการดูแลรักษาศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนาที่เป็นสมบัติส่วนรวมของสงฆ์มิใช่สมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ช่วยกันดูแลรักษา เช่น ให้ตั้งพระภิกษุทำหน้าที่ดูแลรักษาวัสดุสิ่งของของสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า ภัณฑาคาริก โดยเฉพาะ^{๗๖}

ศาสนสมบัติ แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

- ศาสนสมบัติวัด คือ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง เป็นหน้าที่ของสงฆ์ในวัดนั้นซึ่งมีเจ้าอาวาส เป็นต้น ช่วยกันดูแล รักษา ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

- ศาสนสมบัติกลาง คือ ทรัพย์สินอันมิใช่เป็นศาสนสมบัติวัด แต่เป็นของสงฆ์ส่วนกลาง

^{๗๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาบโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๗๓} สทนากลุ่มเฉพาะ นายภมร พรหมณ์แก้ว, อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและส่งเสริมศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสธมโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระราชวัลลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

เช่น ที่ดิน และผลประโยชน์วัดร้าง ทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้สงฆ์ส่วนกลาง ศาสนสมบัติกลาง เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูงสุดแล รักษา ทั้งนี้ การจัดการศาสนสมบัติภายในวัด จะต้องยึดหลักให้ถูกต้องตามกฎหมาย พระธรรมวินัย มติมหาเถรสมาคมและจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนโดยทั่วไปหากไม่จำเป็น

หลักการดำเนินการสาธารณูปการ เป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือศาสนสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เเมรุฯ การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะและศาสนสมบัติของวัด^{๗๗} เป็นต้น แนวทางการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ในด้านสาธารณูปการ ควรดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

๑. ส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่าง ๆ เช่น เขตอภัยทาน ภายในวัด ให้ชัดเจนเป็นสัดส่วน ตามความเหมาะสมของวัดนั้น ๆ^{๗๘}

๒. ส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และร่มเย็น เหมาะสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสงบสุขของจิต^{๗๙}

๓. สนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่วัดและชุมชนโดยรอบ เช่น เป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาและวิชาการต่าง ๆ ศูนย์การปฏิบัติศาสนกิจและการปฏิบัติธรรม เป็นธนาคารข้าว ศูนย์ฝึกวิชาชีพ ศูนย์กระจายข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน เป็นต้น^{๘๐}

๔. ส่งเสริมและถวายเป็นบุญกุศลให้วัดมีเสนาสนะที่มั่นคงแข็งแรง สวยงาม ประหยัด และปรับภูมิทัศน์ให้เหมาะสม ปราศจากมลพิษ^{๘๑}

๕. เร่งรัดและดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินของวัดและหรือที่ธรณีสงฆ์ ที่ศาสนสมบัติกลาง ให้มีขอบเขตที่ชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ของพระพุทธศาสนาซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างวัดและชาวบ้านต่อไป^{๘๒}

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตฺโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๘๒} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม

๖. ส่งเสริมทุกจังหวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่มีความพร้อมให้จัดตั้งอนุพุทธมณฑล จังหวัด อย่างน้อยจังหวัดละ ๑ วัดเพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนตามแนวทางพระพุทธศาสนา^{๘๓}

๗. พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปรับปรุงวัดให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สงบ^{๘๔} การก่อสร้างไม่ควรสร้างเกินความจำเป็นของวัด การก่อสร้างใดๆ ควรเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน ควรก่อสร้างกำแพงวัดเพื่อแบ่งเขตวัดอย่างชัดเจน ตลอดจนวัดควรเป็นตัวอย่างที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม^{๘๕}

๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือเพื่อประชาชนทั่วไป

ความสำคัญ การสาธารณสงเคราะห์ นอกจากเป็นการให้ความช่วยเหลือประชาชน ผู้ยากไร้และประสบภัยแล้ว ยังหมายรวมถึงการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารทางราชการ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การฝึกอบรมแก่ประชาชน การให้ใช้สถานที่วัดสำหรับดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

หลักการสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจที่วัด หรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งนี้ โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ประชาชนเป็นสำคัญได้แก่ การสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบการกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน ตลอดจนการให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายหรือผู้ป่วยยากไร้การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์ส่วนตัว หรือชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์จัดสร้างโรงพยาบาล การให้ความรู้ข่าวสารแก่ชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุขมูลฐาน การปกครอง การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ เป็นต้น^{๘๖} แนวทางการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ในด้านสาธารณูปการ ควรดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

๑. จัดให้มีเครือข่ายระหว่างองค์กรสาธารณกุศลทางพระพุทธศาสนา กลุ่มอาสาสมัครในทุกจังหวัด ให้มีความเข้มแข็งและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีศูนย์รวมที่วัดของ เจ้าคณะจังหวัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่วัด ชุมชน หรือประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ โดยให้มีคลังสิ่งของที่จำเป็นในการยังชีพเบื้องต้น พร้อมปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือ และให้มีการปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็ว ทันเหตุการณ์

^{๘๓} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอโพธาราม, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนโต), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

ในจังหวัดนั้น ๆ รวมทั้งในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง และขยายผลไปสู่อำเภอต่าง ๆ ที่มีความพร้อม^{๘๗}

๒. ประสานคณะสงฆ์ในการสร้างเครือข่ายให้ความช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วประเทศ รวมทั้งประสานงานกับคณะสงฆ์ในการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือวัด ชุมชน และประชาชน โดยหลักการให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้นแบบและเป็นพี่ของวัดและชุมชนอื่น^{๘๘}

๓. ส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่าง ๆ เช่น เขตอภัยทาน ภายในวัด ให้ชัดเจนเป็นสัดส่วน ตามความเหมาะสมของวัดนั้น ๆ ให้มีเสนาสนะที่มั่นคงแข็งแรง สวยงาม ประหยัด และปรับภูมิทัศน์ให้เหมาะสม ปราศจากมลพิษ เป็นสถานที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และร่มเย็น เหมาะสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และชาวพุทธทุกเพศ ทุกวัยเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสงบสุขของจิต^{๘๙}

๔. สนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่วัดและชุมชนโดยรอบซึ่งรวมทั้งศาสนิกชนของศาสนาต่าง ๆ เพื่อความสมานฉันท์และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เช่น

- เป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาและวิชาการต่าง ๆ
- ศูนย์การปฏิบัติศาสนกิจและการปฏิบัติธรรม
- ธนาคารข้าว
- ศูนย์ฝึกวิชาชีพ
- ศูนย์กระจายเสียงเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน
- วิทยุชุมชน เป็นต้น^{๙๐}

๕. จัดให้มีเครือข่ายระหว่างองค์กรสาธารณกุศลทางพระพุทธศาสนา กลุ่มอาสาสมัครในทุกจังหวัด ให้มีความเข้มแข็งและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีศูนย์รวมที่วัดของเจ้าคณะจังหวัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่วัด ชุมชน หรือประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ โดยให้มีคลังสิ่งของที่จำเป็นในการยังชีพเบื้องต้น พร้อมปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือ และให้มีการปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็ว ทันเหตุการณ์ ในจังหวัดนั้น ๆ รวมทั้งในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง และขยายผลไปสู่อำเภอต่าง ๆ ที่มีความพร้อม^{๙๑}

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เทชบุณโย), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมวิภาช (บุญเลิศ ปญญาวุฑโฒ), เจ้าคณะอำเภอหัวหิน, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายจำเริญ ศรีคำมูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วีรศักดิ์ ทิวโร), เจ้าคณะอำเภอมะนัง, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

๘. ประธานคณะสงฆ์ในภาคต่าง ๆ ในการสร้างเครือข่ายให้ความช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วประเทศ รวมทั้งประสานงานกับคณะสงฆ์ในการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือวัด ชุมชน และประชาชน โดยหลักการให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้นแบบและเป็นที่พักของวัดและชุมชนอื่น^{๙๒}

๙. สนับสนุนให้วัดที่มีความพร้อมหรือสามารถให้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น

๑๐. จัดและสนับสนุนให้มีการยกย่องส่งเสริมวัด พระสงฆ์ หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เช่น บริจาคเงินหรือช่วยเหลือสร้างอาคาร จัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน ทุนการศึกษาแก่นักเรียน โดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติตามความเหมาะสม^{๙๓}

๑๑. สนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชน โดยให้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความสมานฉันท์แก่พุทธศาสนิกชน เช่น กิจกรรมสาธารณประโยชน์ กิจกรรมอาสาสมัครต่าง ๆ กิจกรรมสาธารณประโยชน์ อาทิเช่น ซ่อมแซม/สร้างถนน ขุดลอกแม่น้ำลำคลอง

- จัดหาระบบสาธารณูปโภค (ไฟฟ้า ประปา)
- ศูนย์ฝึกวิชาชีพอาชีพ
- กิจกรรมอาสาสมัครต่าง ๆ
- อาสาบรรเทาสาธารณภัย
- อาสาสมัครป้องกันภัยประจำหมู่บ้าน
- อาสาสมัครกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ฯลฯ^{๙๔}

๑๒. ปรับระบบการทำงานตามโครงสร้างใหม่ให้มีความคล่องตัว รวดเร็ว ลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็น โดยจัดหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้สามารถใช้เครื่องมือเครื่องใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เน้นกระบวนการทำงานเชิงรุก การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร และประสานให้เกิดการมีส่วนร่วมในความร่วมมือในการสนองงานด้านพระพุทธศาสนากับหน่วยงานทางพระพุทธศาสนาและองค์กรทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เพื่อให้การสนองงานพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๙๕}

^{๙๒} สัมภาษณ์ นายจำเริญ ศรีคำมูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอปราณบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระครูอนุกูลวชิรกิจ (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโณ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

๖. จัดให้มีสวัสดิการของเจ้าหน้าที่ทุกประเภท เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานรวมทั้งจัดระบบอื่น ๆ ที่จะให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าหน้าที่ในสังกัดให้มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุขตามสภาพที่เหมาะสม^{๙๖}

๗. จัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานให้พอเพียงในการปฏิบัติงานเชิงรุก และการให้บริการแก่พระภิกษุสามเณรและผู้มาติดต่อขอรับบริการ

๘. วัดควรเป็นศูนย์กลางที่สามารถชี้ นวัตกรรมที่ถูกที่ควรในการพัฒนาชุมชน^{๙๗} เจ้าอาวาสควรให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้าน เด็กและเยาวชน รัฐหรือวัดควรจัดสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลแก่ภิกษุสามเณร^{๙๘}

๙. วัดควรเป็นศูนย์กลางรวมในการสร้างสามัคคีธรรมในชุมชนไม่ควรสะสมวัตถุมากไป ต้องรู้จักเอื้อเฟื้อชุมชนอย่าเห็นแก่ตัวการให้ความช่วยเหลือ/สงเคราะห์ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน อาทิเช่น

- การสงเคราะห์ผู้ยากไร้
- การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ
- การระงับข้อพิพาท/ข้อขัดแย้งของชาวบ้าน
- การดำเนินการด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์อื่น ๆ^{๙๙}

๑๐. การมีส่วนร่วม/สนับสนุน ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่าง ๆ การจัดตั้งมูลนิธิ/กองทุนเพื่อการกุศล การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชน และการให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ^{๑๐๐}

๑๑. การสร้างเครือข่าย/แนวร่วม/อาสาสมัคร/จิตอาสา เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ วัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธิตกับองค์กรต่าง ๆ วัดส่งเสริม/สนับสนุน ให้มีจิตอาสา เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา ตลอดจนวัดจัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสวดส้อง ดูแล และพิทักษ์พระพุทธศาสนา^{๑๐๑}

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิษณู), เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๗} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาบโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระวัชรธรรมคณี (ผ่อง สุวิโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิษณู), เลขานุการคณะภาค ๑๕, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๑} สันทนา กลุ่มเฉพาะ นายภมร พราหมณ์แก้ว, อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและส่งเสริมศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

๑๒. การมีส่วนร่วมของประชาชน/ส่วนราชการ โดยวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และส่วนราชการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ^{๑๐๒}

๑๓. พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึก ห่วงแหนและช่วยกันดูแลรักษา

๑๔. สร้างสภาพวัดให้เป็นสถานที่สำคัญและมีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา

- เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร
- เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม
- เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน
- เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ
- เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน ^{๑๐๓}

๑๕. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดต้องสะอาดร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักพระพุทธศาสนา ^{๑๐๔}

๑๖. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น ในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรให้วัดเป็นศูนย์กลาง ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ^{๑๐๕}

สรุปได้ว่า ในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทั้ง ๖ ด้านนั้น ในปัจจุบัน ผู้บริหารจัดการวัดหรือเจ้าอาวาสมีบทบาทหน้าที่สำคัญมาก โดยการบริหารวัดยึดหลักพระธรรมวินัย ผสมกับการบริหารจัดการสมัยสมัยอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่อาศัยและปกป้องรักษาวัดก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชน โดยอัตโนมัติบทบาทตามประเพณีของพระสงฆ์ประกอบ ด้วยการเป็นพิธีกรในการประกอบพิธีกรรม ช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน ปลอดภัยประชาชน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเป็นทุกข์และช่วยตัดสินปัญหาข้อพิพาทระหว่างสมาชิกของหมู่บ้าน รวมถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สอนธรรมะ

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาโล), เจ้าคณะอำเภอปราณบุรี, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวชิรกิจ (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

หลักศีลธรรมจริยธรรม ให้ประชาชนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งสำหรับผู้บริหารวัด

๔.๑.๒ การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ตามหลักการบริหารจัดการ แบบ 5M

การบริหารจัดการกิจการงานของวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ผู้บริหารวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ พึงมีการพัฒนาบุคลากร เพื่อพัฒนาเพิ่มศักยภาพในงานของวัดและคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ แบบ 5M สรุปได้ดังนี้คือ

๑) M ตัวที่ 1 : (man) คือ คน/บุคลากรคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ในการปฏิบัติงานการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ถือว่า “คน/พุทธบริษัท” เป็นทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุดที่จะขับเคลื่อนให้งานของวัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ไปสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารวัดพึงมีการพัฒนาบุคลากร เพื่อพัฒนาเพิ่มศักยภาพในงานของวัดและคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้ให้แก่คณะกรรมการแต่ละชุดด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การสัมมนา การศึกษาดูงานในสถานที่ ต่าง ๆ โดยอาศัยหลักการและกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM.) ๗ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การบ่งชี้ความรู้ คือ วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีการวิเคราะห์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคลากรขององค์กรวัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ว่า ต้องการรู้อะไร ไม่รู้อะไร รู้อะไรบ้างแล้ว แล้วนำมาจำแนกออกเป็นกลุ่มส่งเสริม เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรของวัดให้มีคุณภาพประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น^{๑๐๖}

๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ คือ วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีการที่แสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ทั้งที่เป็นทรัพยากรบุคคล และเอกสารความรู้ที่บุคลากรขององค์กรของวัดต้องการรู้

^{๑๐๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวัชรภรณ์ (หวย จกกวโร), เจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบุรี,

อยากเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรของวัดให้มีคุณภาพประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น^{๑๐๗}

๓. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ คือ วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีการนำความรู้ที่แสวงหามาขึ้นกลั่นกรองเลือกสรรความรู้ที่ทันสมัยไม่เก่าเกินไป และสามารถนำมาเรียนรู้ได้จริงมีแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้ เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรของวัดให้มีคุณภาพประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น

๔. การจัดหมวดหมู่ความรู้ คือ วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีการนำความรู้ที่ประมวลกลั่นกรองแล้วมาจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าของบุคลากร เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรของวัดให้มีคุณภาพประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น^{๑๐๘}

๕. การเข้าถึงความรู้ คือ วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีการประชาสัมพันธ์วัด และการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้สำคัญของวัดที่จัดเก็บเข้าหมวดหมู่แล้ว หรือบอกแหล่งที่จะศึกษาค้นคว้าให้สามารถเข้าศึกษาข้อมูลวัดได้ง่ายและรวดเร็ว เช่น การใช้อินเทอร์เน็ต ระบบ ICT หรือศูนย์วิทยากรทางพระพุทธศาสนา และห้องสมุดวัด เป็นต้น เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรของวัดให้มีคุณภาพประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น^{๑๐๙}

๖. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือ วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีการจัดเวทีให้บุคลากรของวัดและคณะสงฆ์ได้มีโอกาสพูดคุยถึงเรื่องที่ได้เรียนรู้ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และเรียนรู้ไปด้วยกัน เพื่อเป็นข้อมูลในการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรของวัดให้มีคุณภาพประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น^{๑๑๐}

๗. การเรียนรู้ คือ วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีการลงมือปฏิบัติตามโครงการหรือกิจกรรมสำคัญที่เป็นประโยชน์แก่วัดและสังคม ที่ตนเองและคณะรับผิดชอบบนพื้นฐานของความรู้ที่ได้รับการพัฒนาบุคลากรนี้ให้เป็นไปตามความต้องการของบุคลากร^{๑๑๑}

^{๑๐๗} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวัชรวิมล (สมพงษ์ วชิรญาณโณ), เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูอาทรธรรม (อาทร อุปสนโต), เจ้าคณะอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสาโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาทโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูอาทรธรรม (อาทร อุปสนโต), เจ้าคณะอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

และที่สำคัญต้องมีการพัฒนาสื่อเทคโนโลยีด้าน ICT ให้มีสมรรถนะที่สามารถเป็นเครื่องมือสำหรับบุคลากรในการสืบค้นข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาระงานที่ปฏิบัติ ซึ่งฝ่ายบริหารจัดการวัดต้องจัดให้มีและนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาบุคลากรในการปฏิบัติกิจการงานวัดจนมีความรู้ความสามารถในการที่จะนำไปพัฒนาภาระงานของตนตลอดจนทีมงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลผลิตที่ได้ คือ ทีมงานที่มีคุณภาพสูง (High Quality Team)

๒) M ตัวที่ 2 : (money) คือ “เงิน/งบประมาณ” ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ภาค

๑๕

การบริหารจัดการวัดเรียกว่า งบประมาณในการบริหารจัดการวัด ในงานของวัดและคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการกิจการงานของวัดที่เกี่ยวข้อง ต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามระเบียบกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด มีความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ตรวจสอบได้ ซึ่งผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์จะต้องตระหนักในเรื่องนี้ให้มาก เพราะถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องคือ พระพุทธโอวาท ๓ เป็นธรรมที่ผู้บริหารจะทำงานให้ประสบผลสำเร็จได้ดี ซึ่งพระพุทธองค์ได้วางแนวทางไว้ ๓ ประการ คือ

(๑) เว้นจากทุจริต การประพฤติชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ

(๒) ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบทั้งกาย วาจา และใจ

(๓) ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ คือ ไมโลภ ไมโกรธ ไม่หลง

เมื่อผู้บริหารได้นำหลักพระพุทธโอวาท ๓ มาถือปฏิบัติตั้งแต่เริ่มแรกของกระบวนการที่จะนำเข้าสู่การบริหารงานจัดการวัด แล้วย่อมนำความเจริญงอกงาม ความสุขสบายใจมาสู่ตนและกิจการงานของวัด สมดังคำพุทธสุภาษิตคำว่า “อัมโม หเว รักขติ อัมมจาริง” แปลว่า “ธรรมะย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม” การบริหารงบประมาณของวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีดังนี้

๑. ด้านการวางแผนงบประมาณ วัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรมีการวางแผนกรอบการบริหารจัดการประมาณ การรับ – การจ่ายล่วงหน้า เพื่อนำลงสู่กระบวนการบริหารจัดการวัดในทั้งระบบ ประกอบกับวัดและคณะสงฆ์ควรจัดการฝึกอบรมสัมมนา หรือประชุมเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้บริหารบริหารวัด และบุคลากรผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้มีความรู้ ความเข้าใจเป็นแนวทางเดียวกันให้สามารถวางแผนกรอบประมาณการรับ - การจ่ายล่วงหน้าได้อย่างรอบคอบ^{๑๑๒}

^{๑๑๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวชิรวิมล (สมพงษ์ วชิรญาณ), เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

๒. การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรมีโครงสร้างในการบริหารการเงินของวัดไว้อย่างเป็นระบบชัดเจนเป็นรูปธรรม

๓. การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ การจัดทำรายงานทางการเงินตามมาตรฐานบัญชีของวัดควรหลักฐานเด่นชัดว่า วัดมีการดำเนินการได้อย่างถูกต้อง โดยแม้ว่าวัดจะมีการบันทึกรายรับ-รายจ่าย และจัดทำบัญชีเป็นประจำ แต่อาจเป็นบัญชีที่จัดทำขึ้นอย่างง่ายหรือตามความเข้าใจของผู้จัดทำเท่านั้น โดยให้สอดคล้องกับหลักมาตรฐานบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป รวมถึงสามารถมีการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาตด้วย^{๑๑๓}

๔. การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ พึงมีการเผยแพร่ให้สาธารณะรับทราบข้อมูลทางการเงินของวัด และมีการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบโดยหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัดอย่างเป็นระบบ

๕. การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรมีกระบวนการตัดสินใจการลงทุนเพื่อใช้ประโยชน์จากศาสนสมบัติของวัดที่มีการจัดทำเขตจัดประโยชน์อย่างเป็นระบบ

๖. การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทางด้านการเงินของวัดควรยึดหลักสุจริต และหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการที่ดี ในการบริหารจัดการ^{๑๑๔}

๗. การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในการกำหนดกรอบในการกำกับดูแลให้การบริหารจัดการทางการเงินของวัดสอดคล้องกับหลักสุจริต และหลักธรรมาภิบาลอันเหมาะสมดีงาม

๘. การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรเน้นองค์ประกอบสำคัญของหลักสุจริต และหลักธรรมาภิบาลที่สอดคล้องกับการดำเนินกิจการของวัด ได้แก่ ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม ความโปร่งใส หลักนิติธรรม และหลักคุณธรรม หลักความเสมอภาค หลักสนองตอบรับ และหลักความคุ้มค่า ในการบริหารจัดการของวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕^{๑๑๕}

๙. การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรมีการศึกษาความสอดคล้องของกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่มีอยู่และมีการบริหารจัดการให้สอดคล้องเป็นประโยชน์ต่อวัดให้ได้มากที่สุดเน้น ประโยชน์สูง ประหยัดสุด

^{๑๑๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสาโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๔} สทนากลุ่มเฉพาะ นายภมร พรหมณ์แก้ว, อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและส่งเสริมศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๕} สทนากลุ่มเฉพาะ นายบวร จันทรวงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

๑๐. การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเร่งช่วยกันพัฒนาบุคลากรที่จะมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทางการเงินให้แก่วัดให้มีระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดอบรมไวยาวัจกร และกรรมการวัดอย่างสม่ำเสมอ และเพิ่มแรงจูงใจและมาตรการเพื่อกระตุ้นให้บุคลากรเหล่านั้นได้เข้ารับการอบรม เช่น การให้โล่ เกียรติบัตร หรือกำหนดมาตรการคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวให้สามารถที่จะสนองตอบความต้องการในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพ^{๑๑๖}

๑๑. การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรให้ประชาชน และชุมชนในฐานะพุทธศาสนิกชนควรต้องมีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการวัดมากขึ้น การกระตุ้นให้มีจิตอาสาทำงานเพื่อชุมชนและสังคมต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น^{๑๑๗}

๓) M ตัวที่ ๓ : (materials) วัสดุ อุปกรณ์เครื่องมือในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ภาค ๑๕

เป็นการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่วัดและคณะสงฆ์ใช้ในการบริหารจัดการวัดทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อย่างประหยัดคุ้มค่า เพราะวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องนั้น ล้วนแต่ใช้งบประมาณในการจัดหาประกอบ สนับสนุน และหากใช้อย่างไม่รู้คุณค่าจะทำให้สิ้นเปลืองวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนงบประมาณที่ได้จะไม่เหมาะสม สอดคล้อง และการใช้งบประมาณจะต้องตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์ สุจริต ผู้บริหาร/ผู้ปกครองวัดมีการทำงานที่เป็นระบบทีมงานในแต่ละทีมของวัดได้ลงมือปฏิบัติตามโครงการหรือกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย โดยจะต้องอาศัยหลักการปฏิบัติเชิงคุณภาพ ซึ่งกำหนดไว้ ๗ ขั้นตอน คือ

๓.๑ ข้อมูลมากมาย การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ต้องมีการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานหรือกิจกรรมของวัดตามโครงการหรือกิจกรรม เช่น ข้อมูลด้านสื่อวัสดุ อุปกรณ์ ข้อมูลด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลวันเวลาที่เคยปฏิบัติ ข้อมูลด้านงบประมาณ ข้อมูลด้านทรัพยากรบุคคล ข้อมูลด้านโอกาสและอุปสรรคในการดำเนินงาน เป็นต้น^{๑๑๘}

^{๑๑๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๗} สทนากลุ่มเฉพาะ นางนพพร สิงห์กุล, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวัชรภรณ์ (หวย จกกวโร), เจ้าคณะอำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

๓.๒ ทำนายอนาคต การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการที่ ๓.๑ วิเคราะห์และคาดการณ์ถึงความสำเร็จที่จะเกิดขึ้นควรอยู่ในระดับใด มีโอกาสมากระดับใด หรือมีความเสี่ยงระดับใด ทำนองเดียวกับการกำหนดวิสัยทัศน์การปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาวัดต่อไป

๓.๓ กำหนดเป็นเป้าหมาย การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ การกำหนดเป็นเป้าหมายของการดำเนินงานตามโครงการหรือกิจกรรมที่วัดทำ โดยอาศัยข้อมูลหลักที่ได้จากกระบวนการที่ ๓.๒ ซึ่งต้องพิจารณาพร้อมกับวัตถุประสงค์ของโครงการหรือกิจกรรม โดยที่เป้าหมายนั้นต้องไม่สูงหรือใหญ่เกินไป ควรเป็นเป้าหมายที่มีโอกาสประสบความสำเร็จได้สูง และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกิจกรรม^{๑๑๙}

๓.๔ ขยายเป็นวิธีการ การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ นำเป้าหมายของการดำเนินการจากกระบวนการที่ ๓.๓ มากำหนดเป็นวิธีการในการดำเนินการเพื่อให้ครอบคลุมและบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๕ นำงบประมาณมาพิจารณา การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการนำวิธีการต่างๆ ที่ได้จากกระบวนการที่ ๓.๔ ซึ่งจะต้องมีการใช้วัสดุอุปกรณ์ หรือทรัพยากร และอื่นๆ ที่จะนำมาซึ่งค่าใช้จ่าย เพื่อกำหนดงบประมาณที่จะใช้และต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าและประโยชน์สูงสุด^{๑๒๐}

๓.๖ กำหนดเวลาในการปฏิบัติ การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการกำหนดช่วงระยะเวลาในการดำเนินงานที่คาดว่าจะมีอุปสรรคน้อยที่สุด และจะเกิดผลสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลในระดับสูงกับวัด

๓.๗ จัดทำเป็นเอกสาร การบริหารจัดการวัดในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการนำสิ่งต่างๆ ที่ได้จากกระบวนการที่ ๓.๑ ถึง ๓.๖ มาจัดทำเป็นเอกสารที่เรียกว่า แผนการดำเนินงาน แผนปฏิบัติการตามโครงการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่วัด ซึ่งทีมงานทุกคน ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องรับทราบและยึดถือเป็นตำราในการปฏิบัติตามโครงการหรือกิจกรรมของวัด^{๑๒๑}

^{๑๑๙} สทนากลุ่มเฉพาะ นายภมร พรหมณ์แก้ว, อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและส่งเสริมศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวัชรภรณ์ (หวย จกกวโร), เจ้าคณะอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๑} สทนากลุ่มเฉพาะ นายบวร จันทรวงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

๓.๘ ปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยการนำเอกสารที่จัดทำในกระบวนการที่ ๓.๗ มาศึกษาอีกครั้ง แล้วลงมือปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งผู้ปกครอง/ผู้บริหาร ผู้สอนงานตลอดจนผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

๔) M ตัวที่ 4 : (Management) การบริหารจัดการวัด

ผู้บริหารจัดการงานคณะสงฆ์และวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ผู้บริหารวัดในทุกๆระดับ ย่อมต้องมีวิสัยทัศน์รู้แจ้งเห็นจริง มองงานอย่างเข้าใจ เชี่ยวชาญ สามารถกำหนดขั้นตอนอธิบาย กำกับ ควบคุม ทั้งคนและงานได้อย่างสอดคล้อง และมีการพัฒนาตนเอง พัฒนางานอย่างสม่ำเสมอ มีหลักกระบวนการบริหารงานแบบ POSDCORB โดยผู้บริหารวัดต้องใช้ดุลยพินิจพิจารณาหยิบยกเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสภาพ บริบท สิ่งแวดล้อม ขององค์กร หน่วยงานที่มีความแตกต่างกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นการบริหารจัดการวัดคณะสงฆ์ภาค ๑๕ นั้น ต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายสายการปฏิบัติงานล้วนต้องอาศัยพึ่งพากันในทุกๆระบบ เริ่มตั้งแต่ใช้พระธรรมวินัยเป็นหัวใจเป็นหัวใจจักรใหญ่ เป็นแกนหลัก และแกนกลางสำคัญ ในการปกครองควบคุมกิจการงานพระพุทธศาสนาอย่างครอบคลุมทั้งหมด และการปกครองยังต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคมของไทย ช่วยสนับสนุนประคับประคองให้เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรมประเพณีของประเทศไทย โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรคอยกำกับดูแลเพื่อความเป็นระเบียบสงบเรียบร้อยดีงาม ประกอบกับมีเจ้าคณะผู้ปกครองและผู้บริหารคณะสงฆ์ในระดับต่าง ๆ เป็นผู้บังคับบัญชาสั่งการในการบริการกิจการคณะสงฆ์อันประกอบไปด้วยงานองค์กร ๖ อันได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ดังนี้

๑. วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ กำหนดนโยบายวางแผนงานและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายของการปกครองและบริหารกิจการงานวัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่วางไว้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงและมีประสิทธิภาพ^{๑๒๒}

๒. วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ จัดองค์กรคณะสงฆ์ โดยการกำหนดตำแหน่งหน้าที่สายการบังคับบัญชาในองค์กรคณะสงฆ์ ว่ามีตำแหน่งอะไรบ้าง แต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่เช่นไร

^{๑๒๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสารโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ใครสั่งการใคร ควรจัดอย่างเหมาะสมกับคุณสมบัติคือ มีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ มีความเสียสละ เป็นต้น

๓. วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ การแต่งตั้งบุคลากร โดยการสรรหาบุคลากรมาดำรงตำแหน่ง หรือบรรจุแต่งตั้งตำแหน่งที่กำหนดไว้ ตามหลักแห่งการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน^{๑๒๓}

๔. วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีการอำนวยการ โดยการกำกับสั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

๕. วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีการควบคุม โดยการติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด และสำคัญคือการป้องกันไม่ให้อย่อนยานต่อหน้าที่ ละทิ้งหน้าที่ หรือทุจริตต่อหน้าที่^{๑๒๔}

๖. วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ มีการติดตามผล/ประเมินผล โดยเป็นการตรวจสอบศักยภาพของผู้ทำงานว่าปฏิบัติงาน ในแต่ละหน้าที่ที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับอำนาจหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ เมื่อปฏิบัติหน้าที่สมบูรณ์ควรยกย่องเชิดชู ถ้าปฏิบัติหน้าที่บกพร่องให้พิจารณาตามความเหมาะสมกับเนื้องาน โดยผู้ปกครอง/ผู้บริหารวัด มีการประเมินเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาให้ภาระงานของวัดที่ทีมงานดำเนินการอยู่มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลสูงสุดโดยอาศัยหลักการและกระบวนการของ ระบบวงจรคุณภาพ P-D-C-A (Deming Circle) กระบวนการนิเทศ (Supervision) โดยใช้หลักการการนิเทศแบบกัลยาณมิตร^{๑๒๕} คือการใช้หลักธรรมกัลยาณมิตรธรรม ๗ ได้แก่ นำคบหา นำยกย่อง รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ อดทนต่อถ้อยคำ แกล้งเรื่องราวรำลึกได้ ไม่ชักจูงใจไปในทางเสื่อมเสีย และนำไปสู่การนิเทศโดยใช้หลักอริยสัจ^{๑๒๖} ได้แก่

ขั้นทุกข์ คือ การกำหนดและจัดประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ขั้นสมุทัย คือ การร่วมคิดวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

^{๑๒๓} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสาโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๔} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูอาทรวรธรรม (อาทร อุปสนโต), เจ้าคณะอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๕} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสาโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๖} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาทโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ชั้นนิโรธ คือ การกำหนดจุดหมายหรือสภาวะพ้นปัญหา การร่วมคิด วิเคราะห์ ความเป็นไปได้ของการแก้ปัญหา และการจัดลำดับจุดหมายของสภาวะพ้นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ขั้นมรรค คือ การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาตามแนวทางที่ถูกต้องในการกำกับติดตาม ผู้บริหารจะได้ข้อมูลย้อนกลับส่วนหนึ่งที่ทีมงานจะต้องนำมาพิจารณาหาแนวทางแก้ไขเพื่อพัฒนาระบบการทำงาน ผลผลิตที่ได้ คือ งานที่ดีเลิศ (Excellent Job) ที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลในระดับสูง และในขั้นตอนสุดท้ายคือการรายงานสู่สาธารณะชน ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การรายงานผลการพัฒนาการบริหารจัดการวัด (SAR) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางเว็บไซต์ของวัดอันจะเป็นการนำไปสู่การพัฒนาองค์กรวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่ยั่งยืนสืบไป

๗. วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ติดต่อประสานงาน โดยติดต่อประสานงานและประชาสัมพันธ์กิจกรรมงานของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่มีความจำเป็นหรือเกี่ยวข้องกับหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดหรือสำนักงานวัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการปฏิบัติงานกิจการสงฆ์ในด้านต่าง ๆ

๕. M ตัวที่ ๕ Moral : หลักคุณธรรม

การบริหารวัดของคณะสงฆ์ภาค๑๕ ในงานกิจการงานทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในปัจจุบันนี้ ยังคงใช้หลักการบริหาร/ปกครองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นแกนหลักถือว่าเป็นหัวใจที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบปกครองดีวัดและพระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การปกครองหรือการบริหารจัดการวัดที่ดีนั้น จะต้องมียุทธวิธีและวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับการแบ่งงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เพราะการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบันนี้ มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การปกครองการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ คือด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎระเบียบ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ มติ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชหรือคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการบริหารจัดการหลายประการนับว่าเป็นหลักสำคัญที่เจ้าคณะผู้ปกครองผู้นำผู้บริหารวัดจะเป็นต้องให้ความสำคัญและ

นำมาใช้กับการปกครองบริหารจัดการวัดจึงจะเหมาะสมกับภาวะการณ์ปกครองคณะสงฆ์ไทยในยุคปัจจุบันนี้ได้

นอกจากนี้งานปกครองและการบริหารจัดการวัดของสงฆ์ ที่ต้องอาศัยหลักพระธรรมวินัย แล้ว คณะสงฆ์ยังต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและหมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๑๒๗} คณะสงฆ์ต้องนำหลักพรหมวิหารธรรม คือ เมตตาธรรม กรุณาธรรม มุทิตาธรรม และอุเบกขาธรรม (ยุดิธรรม) มาปรับประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ในสังคมปัจจุบันนี้

ดังนั้นการปกครองนักบริหารที่จะปกครองคนได้จะต้องมีคุณธรรมที่เรียกว่าธรรมของผู้ใหญ่ คือมีทั้งความรักความสงสารเอื้ออาทรและทำให้เป็นกลาง นั่นคือการใช้อำนาจหน้าที่หรือใช้พระเดช มีพระคุณควบคุมการปกครองและการบริหาร เรียกว่า พรหมวิหารธรรม ๔ ประการ^{๑๒๘} คือ

๑ เมตตา ได้แก่ความรักความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขนักบริหารต้องมีความรักและความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองแง่ดีหรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน ถ้าพบส่วนเสียในตัวเขา นักบริหารต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัย เมื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา

๒ กรุณา ได้แก่ ความสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์กรรม นักปกครองต้องมีความสงสารหวั่นใจและคิดหาทางช่วยเหลือแก้ไข ความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อยอมรับความเห็นของคนอื่น

๓ มุทิตา ได้แก่ ความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี มีสุขนักปกครองต้องส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นโดยไม่กลัวว่าลูกน้องจะขึ้นมาทาบรัศมีเขาไม่กีดกันใครแต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถอย่างเต็มที่ และพลอยยินดีชื่นชมในทีมงานด้วย

๔ อุเบกขา ได้แก่ ความรู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่งนั่นคือ มีความยุติธรรมในการให้รางวัลและลงโทษ ข้อสำคัญก็คือนักปกครองต้องรู้เท่าทัน คนร่วมงานทุกคน นักบริหารที่ไม่รู้เท่าทันสถานการณ์อาจจะวางเฉยได้เหมือนกัน

^{๑๒๗} สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, สารสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๗.

^{๑๒๘} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๔๐-๔๑.

นักปกครองหรือผู้นำผู้บริหารวัดต้องวางเฉยด้วยปัญญาและมีความยุติธรรมคือมีอุเบกขาอย่างรู้เท่าทันคน เมื่อทุกคนทำงานในหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง นักปกครองก็มองดูพวกเขาเฉย ๆ ถึงคราวให้บำเพ็ญจางวัลก็เฉลี่ยให้แก่ทุกคนอย่างถ้วนหน้า พระพุทธศาสนาถือว่าสูงสุด ซึ่งอยู่ในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์และนโยบายคณะสงฆ์ภายใต้รัฐธรรมนูญว่า “ให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาและปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย กฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง เพื่อการดำรงสมณธรรม ปฏิบัติสมณกิจให้เกิดการพัฒนาการมั่นคงถาวรและเรียบร้อยดีงามแห่งพระพุทธศาสนา ทั้งเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคมสืบต่อไป จนไม่มีเวลาว่างเหลือไว้ให้ทำความเสื่อมเสีย ตลอดจนถึงสถาบันสงฆ์และประเทศชาติโดยให้พระอุปัชฌาย์และเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครอง คณะสงฆ์ทุกระดับชั้นต้องยึดหลักเมตตาธรรม และยุติธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบควบคุมสอดส่องดูแล และส่งเสริม โดยถือหลักเป้าหมาย ๕ ข้อ คือ

- (๑) เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพ
- (๒) เพื่อรับทราบปัญหาข้อขัดแย้ง
- (๓) เพื่อขอร้องให้ช่วยกันทำงานตามอำนาจหน้าที่
- (๔) เพื่อติดตามมาชี้แจงเพิ่มเติมและดูงานตามที่สั่ง
- (๕) เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น

โดยยึดหลักว่า พระภิกษุเป็นฐานรองรับวัด วัดเป็นฐานรองรับคณะสงฆ์ พระสงฆ์เป็นฐานรองรับพระพุทธศาสนา ดังนั้นหลักการบริหารจัดการวัดที่ดีจึงสนับสนุนส่งเสริมและส่งผลให้การปกครอง การดูแลรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย การคุ้มครองปกป้องรักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้ที่มีอยู่ พำนักอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุก ให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัย ปัจจัยตามสมควร หรือการจัดระบบความเป็นอยู่ในสังคมคณะสงฆ์ เน้นการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ภายใต้วิธีการ ๓ วิธี คือ

- (๑) นิคคหิวิธี ช่มคนที่ควรช่ม หรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ
- (๒) ปัคคหิวิธี ยกย่องคนที่ควรยกย่อง

(๓) ปวารณาวิธี เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนตนได้คือ ให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ โดยอาศัยเครื่องมือ ๓ ประการ

(๓.๑) พระธรรมวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้แล้วและบัญญัติไว้แล้ว

(๓.๒) กฎหมายบ้านเมือง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดใช้อำนาจทางรัฐสภาให้ตราขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติ เพื่อจัดระเบียบและบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

(๓.๓) ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับ และนำปฏิบัติสืบ ๆ กันมา

อย่างไรก็ดี การบริหาร/การปกครองวัดและคณะสงฆ์นั้น มีลักษณะเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูกครูอาจารย์ปกครองศิษย์ซึ่งได้แก่หลักพรหมวิหารธรรม คือ ยึดเมตตาธรรม กรุณาธรรม มุทิตาธรรม อุเบกขาธรรม (ยุดิธรรม) อันสืบเนื่องเป็นประเพณีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงมีเมตตาธรรมสูงส่งปกครองคณะสงฆ์ทรงจัดตั้งวางระเบียบต่าง ๆ ก็เพื่อให้บริษัท คือ พระสงฆ์ ประชาชนได้ประโยชน์จาก พระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงสั่งสอน^{๑๒๙} ให้มีความสามัคคีปรองดอง ความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และทำทุกอย่างด้วยความพร้อมเพรียงในหมู่คณะ พระองค์ทรงเป็นตัวอย่างอันสูงสุดของผู้มีพรหมวิหารธรรม มีความสันโดษ ก็ยังต้องทรงดำรงพระชนม์อยู่ในสังฆสมาคม ประทับอยู่ในหมู่พระสาวก ทรงอาศัยแรงพระสาวกช่วยเผยแผ่พระศาสนา^{๑๓๐} พระองค์ ได้แสดงบทบาทของความเป็นบรมครูในการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อให้มีความเป็นระเบียบแบบแผนเป็นที่เคารพรักศรัทธา เป็นแม่แบบของความดีงาม หรือประโยชน์ที่พึงประสงค์ โดยแสดงท่ามกลางประชุมสงฆ์เพื่อบัญญัติสิกขาบทหรือระเบียบการปกครองให้เหมาะสมโดยอาศัยมูลเหตุ ๑๐ ประการ^{๑๓๑} คือ

๑. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
๓. เพื่อข่มบุคคลที่หน้าด้านขาดความละอาย
๔. เพื่อความผาสุก แห่งภิกษุผู้มีศีลดีงาม
๕. เพื่อปิดกั้นอาสวาททั้งหลายอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน
๖. เพื่อบำบัดอาสวาททั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
๗. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๑๐. เพื่ออนุเคราะห์วินัย หรือรักษาพระวินัย

ลักษณะการบริหาร/ปกครองของพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ใช้ธรรมที่ชอบด้วยเหตุด้วยผล และความเหมาะสมดีงามเป็นใหญ่โดยเฉพาะหลักเมตตาธรรม กรุณาธรรม และหลักยุดิธรรม ไม่ใช่อำนาจหรืออาชญา การบริหารที่มีธรรมเป็นใหญ่ มีจุดหมายเพื่อให้ผู้บริหาร/ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองเข้า ถึงธรรม มิได้มีจุดประสงค์อย่างอื่น เช่นใช้อำนาจเพื่อลาภผลหรือชื่อเสียงเกียรติยศ หัวใจ

^{๑๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘.

^{๑๓๐} พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, กุศโลบาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๑๓๑} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๐/๓๗.

สำคัญของการบริหาร/การปกครองของพระพุทธเจ้าอยู่ที่พระธรรมวินัย^{๑๓๒} ซึ่งการนำหลักพรหมวิหารมาประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์นั้น มีความสอดคล้องกับแนวคิดของพระเดชพระคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่กล่าวไว้ว่าการปกครองคณะสงฆ์ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาคือ การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อเพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่บริหาร/ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องบริหาร/ปกครองด้วยอำนาจเมื่อบริหาร/ปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน^{๑๓๓}

ที่สำคัญคณะสงฆ์ต้องบริหาร/ปกครองโดยธรรม หลักธรรมที่เหมาะสมที่ขาดไม่ได้คือหลักพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ โดยเฉพาะนักบริหาร/นักปกครอง ควรมีหลัก ๔ ประการ^{๑๓๔} ได้แก่

๑ เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒ กรุณา ความสงสารคิดช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ไม่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓ มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔ อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามทีพิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง^{๑๓๕} พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและ

^{๑๓๒} พระมหาจรรยา สุทธิธนาโณ, **ปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์เพื่อธำรงพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประชากรธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑.

^{๑๓๓} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

^{๑๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๔.

^{๑๓๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวชิรวิมล (สมพงษ์ วชิรญาณโณ), **เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี**, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

อีกทั้งยังสอดคล้องกับพระเถระและผู้ทรงคุณวุฒิอีกหลายท่านได้กล่าวว่าการบริหาร/ปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะผู้ปกครองวัดหรือเจ้าคณะพระสังฆาธิการในทุกระดับนั้น ต้องยึดมั่นหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักชัยในการบริหาร/ปกครอง และควรให้หลักพรหมวิหารธรรมเป็นหลักเสริม โดยเฉพาะหลักเมตตาธรรม กรุณาธรรม และอุเบกขาธรรม (ยติธรรม) ให้มาก แต่ที่สำคัญและได้ผลดียิ่งที่สุดเจ้าคณะผู้ปกครองในทุกระดับต้องยึดหลักและศึกษา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๓๗-๓๘ ให้แน่น ท่องจำให้ได้ เมื่อผู้ปกครองหรือผู้นำมีหลักก็จะปกครองง่ายและควรยึดหลักมาตรา ๓๗-๓๘ กฎ ๒๓-๒๔ ไว้ อ่านบ่อย ๆ อ่านทุกวัน การปกครองคณะสงฆ์ไทยทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ก็จะเป็นไปด้วยความเรียบร้อย^{๓๓๖} และนักปกครองหรือผู้นำต้องหมั่นศึกษาและนำพรหมวิหารธรรม ๔ ประการนี้ เป็นคุณธรรมเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เป็นหัวหน้า ผู้นำคน ให้เป็นคนเที่ยงธรรม รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ รู้จักเห็นใจ รู้จักเข้าใจผู้อื่นผู้น้อยหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้ “รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา” ก็จะยังความน่าเคารพนับถือ เลื่อมใส ศรัทธา ให้เกิดแก่หมู่ชนทุกฝ่ายได้ และสิ่งที่สำคัญเจ้าคณะผู้ปกครองของคณะสงฆ์ในทุกระดับควรมีคือ เจ้าคณะผู้บริหาร/ปกครองวัดต้องรู้จักปกครองดูแลผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยหลัก “อ่อนนอก แข็งใน” คือหลัก ๙ ป. ดังนี้คือ

ป.ที่ ๑ ปลุก คือ ผู้บริหารวัดต้องรู้จักปลุกใจ ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้มีใจเบิกบาน แจ่มใส กระปรี้กระเปร่า ยินดีในการทำกิจการงาน ด้วยความเข้มแข็งจริงจัง และอดทน

ป.ที่ ๒ ปลอบ คือ ผู้บริหารวัดต้องรู้จักปลอบขวัญ ปลอบใจ ให้กำลังใจ เวลาที่ลูกน้องหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ต้องประสบกับความผิดหวัง เศร้าโศก หรือมีใจหดหู่ ท้อถอย ให้กลับมีใจเข้มแข็ง ในการทำงานและดำเนินชีวิตไปด้วยดี มีความสันติสุข

ป.ที่ ๓ ปั้น คือ ผู้บริหารวัดต้องมีคุณภาพ คุณวุฒิ และคุณธรรม ที่ดีที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไปและประการสำคัญ คือ มอบหมายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ ให้ตามความเหมาะสม แก่สมรรถภาพ คุณภาพ คุณวุฒิ และคุณธรรม

ป.ที่ ๔ ปก คือ ผู้บริหารวัดต้องรู้จักปกป้องลูกน้อง หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา โดยวิธีการที่เป็นธรรม มิให้ถูกระทบกระเทือน เสียหาย โดยไม่เป็นธรรม

ป.ที่ ๕ ป้อง คือ ผู้บริหารวัดต้องรู้จักปกป้องลูกน้อง หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา มิให้ประพฤติดิฉินกฎหมาย หรือประพฤติดิฉินทำนองครองธรรม

^{๓๓๖} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

ป.ที่ ๖ ปรับ คือ ผู้บริหารวัดต้องช่วยให้เขาพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น รวมทั้งการปรับหน้าที่ความรับผิดชอบ ให้เหมาะสมกับความรู้ ความชำนาญ สติปัญญา ความสามารถและวิสัยทัศน์ของเขาด้วย

ป.ที่ ๗ คือ ปรับ คือ ผู้บริหารวัดต้องแนะนำสั่งสอน และหรือสนับสนุนให้ลูกน้อง ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้ศึกษาหาความรู้ ความชำนาญด้วยการให้ศึกษาอบรมวิชาชีพ ทั้งก่อนที่จะมอบตำแหน่งหน้าที่กิจการงานให้ทำ (Pre-service Training) และภายหลังที่ได้ปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบแล้ว (In-service Training) และให้เจริญคุณธรรม โดยสนับสนุนส่งเสริมให้การศึกษา อบรมธรรมปฏิบัติ โดยการปฏิบัติศีล-สมาธิ-ปัญญา อันมีรายละเอียด อยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น ให้เขาเจริญ ด้วยความรู้คู่คุณธรรม

ป.ที่ ๘ ปราบ คือ ผู้บริหารวัดต้องมีมาตรการเด็ดขาด ถ้าทำงานบกพร่อง หรือผิดพลาด หรือประพฤติดีกฎหมายผิดระเบียบ ข้อบังคับ ขององค์กร และ/หรือประพฤติดีกฎ ฆราวาส ก้าวร้าว ตักเตือน ห้ามปราม แนะนำ สั่งสอน ให้ปรับปรุงตัว ให้รู้จักกลับตัวกลับใจ มาประพฤติปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ

ป.ที่ ๙ ปราบ คือ ผู้บริหารวัดต้องมีมาตรการเด็ดขาด ถ้าห้ามปราม และว่ากล่าวตักเตือนหลายครั้งแล้ว ยังไม่ดีขึ้นก็ต้องปราบ คือ พิจารณาลงโทษทัณฑ์ตามกฎหมายขององค์กร ตามกฎหมายบ้านเมือง และ/หรือตามหลักศีลธรรม คือพระธรรมวินัย

เจ้าคณะผู้ปกครอง/ผู้บริหารจัดการวัดมีหลักคุณธรรมก็นำพามาซึ่งความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรธรรม คือ ผู้มีคุณธรรมของมิตรที่ดี ๗ ประการ^{๑๓๗}

๑. เป็นผู้นำรัก (ปิโย) คือ เป็นผู้มีจิตใจก่อปรด้วยเมตตากรุณาพรหมวิหาร ไม่ผูกพยาบาท ไม่ผูกใจเจ็บ หรือเจ้าเคียด เจ้าแค้น ไม่เกรี้ยวกราด รู้จักให้อภัย เป็นที่สบายใจ แก่ผู้เข้าไปพบหา หรือผู้อยู่ในปกครอง

๒. เป็นผู้นำเคารพบูชา (ครุ) คือ เป็นผู้ที่สามารถเอาเป็นที่พึ่งอาศัย เป็นที่พึ่งทางใจอบอุ่นใจ แก่ผู้อยู่ในปกครอง และ/หรือ ศิษยานุศิษย์ จึงเป็นผู้นำเทิดทูน และนำเคารพบูชา

๓. เป็นผู้นำนบถือนำเจริญใจ (ภาวนีโย) ด้วยว่า เป็นผู้ได้ฝึกฝนอบรมตนมาดีแล้ว ควรแก่การยอมรับและยกย่องนบถือนำ เอาเป็นเยี่ยงอย่างได้ เป็นผู้อันใครๆ เอยอ้างถึงได้อย่างสนิทใจ และภาคภูมิใจ ว่า ท่านผู้นี้ เป็นผู้บังคับบัญชา หรือเป็นครูอาจารย์ของเรา

๔. เป็นผู้รู้จักพูดจาโดยมีเหตุผลและหลักการ (วตตะ) รู้จัก ชี้แจงแนะนำให้ผู้อื่นเข้าใจดีแจ่มแจ้ง เป็นที่ปรึกษาที่ดี เป็นครู ผู้สอนที่ดี แก่ศิษยานุศิษย์ แก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรือผู้ได้มาคบค้าสมาคมด้วยตามฐานะ

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๕. เป็นผู้อดทน ต่อถ้อยคำที่ล่วงเกิน วิพากษ์วิจารณ์ ชักถาม หรือขอปรึกษาหารือ ขอให้คำแนะนำต่างๆ ได้ (วณิกขโม)

๖. สามารถแถลงชี้แจง เรื่องที่ลึกลับ หรือเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจอย่างถูกต้อง และตรงประเด็นได้ สามารถแนะนำสั่งสอนพระธรรมวินัย ทั้งที่ตื่นและที่ลึกลับ ให้เข้าใจและให้สามารถนำไปปฏิบัติให้เห็นผลดีจริงได้ (คัมภีร์ญจะ กถา กัตตา)

๗. ไม่ชักนำไปในฐานะ (โน จัญฐาเน นิโยชเย) คือไม่ชักจูงไปในทางเสื่อม หรือไปในทางที่เหลวไหล ไร้สาระ หรือที่เป็นโทษ เป็นความทุกข์ เดือดร้อน

คุณธรรม คือ ความเป็นผู้มีศีล มีธรรม ดังกล่าวนี้อะไรๆ ที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของผู้ปกครองคณะสงฆ์หรือผู้นำสงฆ์ที่ดี ทำให้เป็นผู้มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี รวมทั้งสติปัญญา ความสามารถ และวิสัยทัศน์ที่ดี ที่กว้างไกล ให้สามารถปกครองและบริหารจัดการองค์การคณะสงฆ์ที่รับผิดชอบให้ถึงความสำเร็จ ให้สามารถได้บรรลุผลดี มีประสิทธิภาพสูง

หลักการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่า มากกว่าสองพันห้าร้อยกว่าปี ในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทุนนิยมในปัจจุบัน การบริหารจัดการวัดที่ดีและร่วมสมัย ต่างก็กลับมาทบทวนบทบาททางวิชาการในการบริหารจัดการวัดร่วมสมัยว่า ยังคงเป็นแนวทางเดียวหรือไม่ ที่การบริหารจัดการวัดที่มีประสิทธิภาพ จะต้องสนองตอบต่อระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขัน และสร้างผลกำไร หรือการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรเพียงอย่างเดียว การบริหารจัดการวัดร่วมสมัย ยังขาดอะไรบ้างที่เป็นนามธรรมที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่จะต้องอยู่ร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อสังคมและองค์กร หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการบริหารจัดการมีอยู่มากมาย เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต แต่ในที่นี่ จะได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบางประการ ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ไว้ในสัปปุริสสูตร อันเป็นแนวทางในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพียงหลักธรรมหนึ่ง เพื่อประกอบการพิจารณาว่า หลักการบริหารจัดการวัดมิได้มุ่งหวังกำไร หรือการแข่งขัน เพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรลุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลก โดยมีได้ปฏิเสศกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก หลักสัปปุริสธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา มี ๗ ประการ คือ^{๑๓๘}

^{๑๓๘} อ.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๓/๖๘/๒๓๕.

๑. ฉันทัญญตา (Knowing the Law, Knowing the Cause) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล รวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันว่า “ สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไปเป็นธรรมดา “ โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

๒. อัตถัญญตา (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และรู้ถึงประโยชน์ของ องค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคง และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร ในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่ดีวิเคราะห์ผลกระทบด้านต่าง ๆ

๓. อัตตัญญตา (Knowing Oneself) ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะ ภาวะเพศ ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหาร ความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพ และมั่นคงถาวร

๔. มัตตัญญตา (Moderation, Knowing how to be temperate) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงิน หรือการขยายกิจการ ต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กร ขีดความสามารถขององค์กร ขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร รวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

๕. กาลัญญตา (Knowing the Propertime) ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึง การบริหารจัดการ จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้นๆ ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

๖. ปริสัณญตา (Knowing the Assembly, Knowing the Society) ความเป็นผู้รู้จักชุมชน คือ รู้ரியที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตรและคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการบริหาร

จัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชน จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

๗. บุคคลัญญตา (Knowing the individual, Knowing the different individuals) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้จักบุคคลเปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และภักดีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่ บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่างๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

จากสาระของสัปปริสธรรมข้างต้น จะเห็นว่า พระพุทธศาสนา อธิบายความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า พบได้ในสังคัมมนุษย์ หรือปัจจัยแห่งสังคัมในกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน การพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล รู้จักโลก รู้จักธรรมชาติ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่บริหารจัดการองค์การที่ดีได้ สำหรับในส่วนของ หลักการบริหารสมัยใหม่จะเน้นเทคนิคและวิธีการ โดยแสวงหากำไร และการแข่งขันให้องค์กรบรรลุ สู่เป้าหมาย ตามแบบของทุนนิยม แต่หากผู้บริหารจะนำหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์เข้ามาประกอบ หรือบูรณาการให้เข้ากับการบริหารงานในปัจจุบัน ก็ถือว่าเป็นแนวทางใหม่ หรือเข้าสู่มิติของการบริหารงาน ที่ยั่งยืน มีความมั่นคง และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคล หรือสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด รวมทั้งสร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ต่อการบริหารงานอย่างยั่งยืนและมั่นคง

สรุปได้ว่า เจ้าคณะผู้ปกครองผู้บริหารวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ หรือผู้นำวัดที่ดี ต้องปฏิบัติต่อลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ด้วยจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยเมตตา กรุณาปราณี มีมุทิตา และอุเบกขา มีความเห็นอกเห็นใจและมีแต่ความปรารถนาดีต่อลูกน้อง หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ต่อหน่วยงานที่ตนรับผิดชอบปกครองบริหารจัดการอยู่ และต่อคณะสงฆ์ประชาชน ประเทศชาติส่วนรวมด้วย และหลักพรหมวิหารธรรมที่เจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ไทยควรพิจารณานำมาใช้ในภาวะสถานการณ์ปัจจุบันนี้ เจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ต้องหมั่นดูแลว่าคนรอบข้างเขามีความเป็นอยู่อย่างไร ? มีความประพฤติอย่างไร ? มีอัธยาศัยน้ำใจไมตรีเป็นอย่างไร ? จะต้องหมั่นดูแล ต้องช่วยเหลือเกื้อกูล จะต้องแก้ไขข้อบกพร่องของคนรอบข้าง ด้วยความเมตตา กรุณา และเป็นธรรม เพื่อให้บริวารเป็นบริวารยศ เพราะบริวารมีความสำคัญต่องานการปกครองคณะสงฆ์เป็นอันมาก ถ้าบริวารไม่ดีไม่เรียบร้อยการปกครองก็ล้มเหลว ฉะนั้นเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ไทยจึงควรใช้หลักยกย่องคนที่ควรยกย่อง ควรชมคนที่ควรชม พุดให้ฟังง่าย ๆ ก็คือควรสนับสนุนพระดี ไม่สนับสนุนพระไม่ดี นอกจากการปกครองคณะสงฆ์ไทยต้องยึดหลักพระธรรมวินัยแล้ว คณะสงฆ์ต้องเน้นปกป้ององค์กร

สงฆ์ โดยประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมมาใช้ให้เหมาะสมสามารถอยู่และเดินร่วมไปกับสังคมได้ และควรเดินนำหน้าสังคมอยู่ตลอดเวลาโดยไม่ต้องไม่ทิ้งหลักธรรมสำคัญอันเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ทุกรูปต้องทำหน้าที่หลักในการชี้นำสังคมในทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นแบบเป็นอย่างที่ดีกับสังคมต่อไป

๔.๑.๓ แนวทางการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึก (In-depth Interview) ทำให้ได้แนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการบริหารจัดการการวัดของคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์และแยกประเด็นสภาพปัญหาออกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๑) แนวทางการปัญหาด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด

- เจ้าอาวาสและผู้บริหารวัด ควรมีวิสัยทัศน์ มีเป้าหมายวัตถุประสงค์ และแผนงานในการบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมสามารถปฏิบัติงานได้จริง การบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสควรให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประชุม ปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม และควรมีการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชนเพื่อสร้างสายสัมพันธ์และสร้างความเข้มแข็งให้วัดและชุมชน^{๑๓๙}

- ในการบริหารกิจการวัดพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสควรมีการกระจายงานเพื่อสร้างพลังพื่อในการสร้างงานได้ทุกด้านทำให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานได้ง่ายยิ่งขึ้น สร้างปลูกฝังให้สมาชิกในวัดมีแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม และประชาชนมีจิตสำนึกถึงความเป็นเจ้าของพระศาสนาและวัด การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนจึงเต็มที่ยิ่งขึ้น^{๑๔๐}

- เจ้าอาวาสผู้บริหารจัดการวัดควรศึกษาใช้คนหรือบุคลากรถูกและเหมาะสมกับงาน จึงทำให้งานบริหารจัดการวัดเพิ่มประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น^{๑๔๑}

- เจ้าอาวาสหรือผู้บริหารจัดการวัดควรมีความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนที่เอื้อเพื่อสมบูรณ์ตามหลักการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และพระสงฆ์ควรศึกษาหลักธรรม และเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนนำไปใช้ให้ถูกทาง สามารถพัฒนาสังคมและพระพุทธศาสนาให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น^{๑๔๒}

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสธสมโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ พระมหาปราโมทย์ บิโมทิโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระครูอนุกูลวชิรกิจ (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ (บุญเลิศ เตชบุญโณ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

- ผู้ปกครองวัดหรือผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ของพระสงฆ์ควรความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงและปรับปรุงยุคการปกครองให้สอดคล้องกับ โครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม การเมืองของประเทศ เจ้าอาวาสโดยการใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ถูกที่ ควร และควรนำพระธรรมวินัยมายึดเป็นหลักในการตัดสินใจปัญหา ควรมีการกระจายอำนาจให้ พระสงฆ์ภูมิภาคในทุกขั้นตอนของการบริหารการแต่งตั้ง และถอดถอน รัฐควรเข้ามาบีบบทบาท ช่วยเหลือสถาบันศาสนามากขึ้นและนอกจากนี้ประชาชนควรเข้ามามีอำนาจในระดับที่เหมาะสม^{๑๔๓}

- ผู้บริหารวัดหรือผู้บริหารจัดการวัด ต้องมีการคัดสรรคุณสมบัติผู้เข้ามาบวช ในปัจจุบัน ให้ถูกต้อง และควรมีการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง เพื่อการ นำไปใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตและพัฒนาชุมชน สังคมอย่างถูกต้องดังต่อไปนี้^{๑๔๔}

- ผู้บริหารจัดการวัดควรสนับสนุนส่งเสริมให้จัดกิจกรรมที่ให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึง หลักธรรมคำสั่งสอน เน้นการสร้างวัดมากกว่าการสร้างคน และประชาชนไม่มีเวลาในการจัด กิจกรรมระหว่างวัดและชุมชน^{๑๔๕}

- เจ้าอาวาสควรให้การสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลีและ ทางโลก แก่พระภิกษุและสามเณร อย่างเต็มความสามารถ^{๑๔๖}

- วัดหรือผู้บริหารจัดการวัดต้องศึกษาและหาทางป้องกันผลกระทบจากกระแส โลกาภิวัตน์ ที่ทำให้สังคมไทยในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทางด้านเศรษฐกิจและ สังคม การพัฒนา ประเทศมุ่งเน้นการพัฒนาความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนเป็น สังคมเมืองความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนในสังคม เปลี่ยนไปเป็นต่างคนต่างอยู่เป็น สังคมบริโภคนิยม ความเสื่อมถอยทางศีลธรรม จริยธรรมมีมากขึ้น โดยสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของคนไทยเข้าใกล้วัดมากขึ้นเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว^{๑๔๗}

- วัดควรมีการปรับปรุงแนวคิดค่านิยมที่ดั่งมาเหมาะสมเพื่อรองรับกับคนทุกเพศทุกวัยที่ เข้ามาใช้บริการในวัด โดยยึดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตนให้ก่อให้เกิดศรัทธาต่อ ประชาชน ทั้งทางวัตถุและจิตใจควรคู่กันไปอย่างเหมาะสม^{๑๔๘}

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโร), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ พระครูปิยะวัชรคุณ (เพื่อน ปิยะมโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ พระครูวัชรพลธรรม (ปัญญา เขมปญโญ), เจ้าคณะอำเภอยาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

- วัดหรือผู้บริหารต้องหมั่นตรวจดูแลปรับปรุง ที่อยู่อาศัยที่พำนักของพระภิกษุสามเณร ให้เหมาะสมและสัปปายะอย่างเหมาะสม และป้องกันของคฤหัสถ์ที่มาอาศัยหาผลประโยชน์กับวัด อย่างเหมาะสมทั้งกฎหมายและกฎวัดที่ดีงาม^{๑๔๙}
- วัดต้องปรับปรุงยุคและส่งเสริมการบวชเรียนของลูกหลานในท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างศาสนทายาทภายในวัด โดยใช้กุลบุตรในท้องถิ่นช่วยบวชเรียนช่วยรักษาวัดและสืบทอด พระพุทธศาสนาอันจะเป็นการส่งเสริมต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา^{๑๕๐}
- วัดหรือผู้บริหารต้องจัดการบริหารวัดให้เป็นที่พักพิงโดยเฉพาะการใช้สถานที่บำเพ็ญ กุศลของชาวบ้านหลักพระพุทธศาสนาอย่างเอื้อเฟื้อเป็นที่พักพิงและควรให้การสงเคราะห์แก่ประชาชน ตามหลักสังคหัตถุธรรม^{๑๕๑}
- วัดต้องรักษาความเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา พระสงฆ์ต้อง เป็นหลักสำคัญให้แก่พุทธบริษัทสร้างความรู้ความเข้าใจว่า การพัฒนาที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาคน ก็จะได้ช่วยกันชี้แจงให้ประชาชนและผู้นำประเทศเข้าใจ เพราะพระสงฆ์มีโอกาสพบปะสนทนากับคน ทุกระดับ และวัดเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่งของสังคม ทั้งที่ดินสิ่งก่อสร้างศาสนสถาน บุคลากรเงิน ทรัพย์สิน จะมีการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตาม อุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา^{๑๕๒}

๒) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด

- ผู้นำผู้บริหารจัดการกิจการในระดับวัดส่วนควรเพิ่มศักยภาพและมีวิสัยทัศน์ และผู้นำ แบบแผนตลอดองค์ความรู้ทั้งคุณลักษณะความเป็นผู้นำ บทบาทความเป็นผู้นำ และหน้าที่ของผู้นำใน การบริหารจัดการวัดให้มีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพดีพอกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของ โลกยุคปัจจุบัน ตลอดจนนำพาปรับบทบาทของวัดให้เหมาะสมกับสังคมและกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วมากเพื่อป้องกันปัญหาและความเสื่อมเสียแก่วัดและพระพุทธศาสนาต่อไป^{๑๕๓}
- ผู้นำในระดับวัดต้องคุณธรรมและมีภาวะผู้นำเป็นที่ยอมรับ ควรบริหารจัดการวัดโดย ยึดหลักการตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบที่เหมาะสมดีงามกับวัดและชุมชน ต้องดูแลรวบรวบให้

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปญฺญาสิริ), เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เตชบุญโณ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภักพงค์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

มีบทบาทมาควบคุมการบริหารจัดการกิจการของวัดทั้งหมดพระสงฆ์ สร้างภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น^{๑๕๔}

๓) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด

- วัดควรสร้างทรัพยากรอันมีคุณค่าและคุณภาพและสนับสนุนบุคลากรที่จะมาช่วยในการดูแลบริหารจัดการวัดและขับเคลื่อนกิจการในวัดที่มีความรู้ความเข้าใจมีศักยภาพ เสียสละให้แก่วัดและงานคณะสงฆ์ตลอดจนงานพระพุทธศาสนาทั้งพระภิกษุและสามเณรตลอดจนคฤหัสถ์เพิ่มมากยิ่งขึ้น^{๑๕๕}

- วัดต้องให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหพระเณรอันเป็นบุคลากรติดยาเสพติด และอบายมุขต่างๆ สร้างความมั่นใจว่าวัดเป็นสถานที่ปลอดยาเสพติดและเป็นที่ส่งเสริมคุณธรรมและสิ่งดีงาม^{๑๕๖}

๔) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด

- วัดควรมีการวางแผนดูแลระบบการใช้จ่ายงบประมาณรายได้ในการบริหารจัดการวัดอย่างเหมาะสมพอเพียงแบบประโยชน์สูง ประหยัดสุด และการใช้จ่ายงบประมาณวัดควรมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์ต่อวัดและพระพุทธศาสนาเสมอ^{๑๕๗}

- ผู้บริหารวัดใช้งบประมาณของวัดไปในทางโปร่งใสตรวจสอบได้และถูกต้องเหมาะสมกับวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาวัด ทำนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไป^{๑๕๘}

- วัดควรวางระบบสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดประโยชน์ในทรัพย์สินของวัดกับไวยาวัจกรในเรื่องการเก็บผลประโยชน์ด้านต่างๆ ของวัดอย่างถูกต้องเพื่อรักษาประโยชน์กับวัดมากที่สุด^{๑๕๙}

- วัดควรมีการเขียนโครงการเพื่อการขอการจัดสรรอุดหนุนงบประมาณจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดและคณะสงฆ์ให้ถูกต้อง และหมั่นติดตามอยู่เสมอว่าสมอทันเหตุการณ์^{๑๖๐}

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ, เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปณฺณาสิริ), เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสมโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปญฺโญ), เจ้าคณะอำเภอท่ายาง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภักพงค์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

๕) แนวทางการแก้ปัญหาด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด

- วัดควรนำเทคโนโลยีและอุปกรณ์เครื่องมือที่จะช่วยจัดการในด้านการบริหารจัดการให้มีความทันสมัยทันเหตุการณ์และรวดเร็วประหยัดทรัพยากรต่างๆ ประหยัดเวลาในการทำงานให้รวดเร็วได้ให้มากและเหมาะสมรัดกุมยิ่งขึ้น^{๑๖๑}
- ผู้บริหารวัดต้องให้ความสำคัญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการบริหารจัดการวัดที่ได้ เทคโนโลยีไม่สามารถช่วยการบริหารงานจัดการวัดได้ โดยเฉพาะการเผยแพร่และการจัดการทรัพยากรด้านต่างๆ อย่างเต็มประสิทธิภาพ^{๑๖๒}

๖) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ

- วัดต้องมีการวางระเบียบแบบแผนในการก่อสร้างเสนาสนะสำคัญๆ ของวัดทำให้สิ่งก่อสร้างสำคัญของวัดอย่างเป็นระเบียบ สวยงาม เหมาะสมกับสถานที่ ทำให้ไม่เป็นระเบียบแบบแผนและรักษาเอกลักษณ์ความเป็นวัดและอัตลักษณ์ความเป็นไทยเอาไว้เสมอ^{๑๖๓}
- วัดต้องให้ความสำคัญ ในการดูแลอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในวัด ตลอดจนให้การศึกษาเรียนรู้ในการอนุรักษ์อย่างเข้าใจ เข้าถึง เพื่อให้เป็นศาสนสมบัติอันมีค่าคงอยู่คู่วัดคู่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป^{๑๖๔}
- วัดควรมีมาตรการในการป้องกันการบุกรุกที่ดินวัดของหน่วยงานรัฐ และประชาชนทั้งทางกฎหมายและทางพฤตินัย เพื่อรักษาที่ดินอันทรัพย์สินของวัดและพระพุทธศาสนาเอาไว้^{๑๖๕}
- วัดต้องหมั่นคอยดูแลรักษาความเป็นระเบียบแบบแผนความไม่สะอาดภายในวัด หรือความสกปรกไม่เป็นระเบียบ ทำวัดให้สะอาด สงบ ร่มรื่นไม่วุ่นวายสับสน เป็นที่เจริญตา เจริญใจแก่ประชาชนผู้มาเยือนอันส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในการเข้ามาวัด^{๑๖๖}

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ นายจำเริญ ศรีคำมูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมวิภา (บุญเลิศ ปญฺญาวุฑฺฒโณ), เจ้าคณะอำเภอหัวหิน, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ พระราชวชิราภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร), รองเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุหนฺโต), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ พระราชรัตนศิริก (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฺฒโน), เจ้าคณะอำเภอมืองสมุทรสงคราม, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ นายจำเริญ ศรีคำมูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๓) แนวทางการแก้ไขปัญหความสัมพันธ์กับชุมชน และหน่วยงานของรัฐ

- ผู้บริหารวัดควรสร้างแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตสำหรับวัด จำต้องใช้หลักธรรมาภิบาลขึ้นมาให้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการทั้ง ๖ องค์ประกอบ อันได้แก่ (๑) หลักนิติธรรม (๒) หลักคุณธรรม (๓) หลักความโปร่งใส (๔) หลักการมีส่วนร่วม (๕) หลักความรับผิดชอบต่อ (๖) หลักความคุ้มค่า ซึ่งมันจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่วัด และในอนาคตข้างหน้าวัดจะมีการพัฒนาสิ่งต่างๆ ให้เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น อาทิ อาคารสถานที่ บุคลากรของวัดที่เพิ่มขึ้น ถ้าทางวัดไม่ปรับแผนการบริหารองค์กรและบุคลากรให้สอดคล้องกับยุคสมัย วัด จะเกิดปัญหาต่อความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนได้ในอนาคต^{๑๖๗}

- ผู้บริหารวัดควรเน้นพัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่า วัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รัก และช่วยกันดูแลรักษา สร้างสภาพวัดให้เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหา ความสงบทางกายและทางใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน^{๑๖๘}

- ผู้บริหารวัดควรสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดจะต้อง สะอาดร่มรื่นมีกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความ ต้องการจะเข้าวัด เพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัยและหลักพระพุทธศาสนา ประชาชนจะได้เห็น คุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น^{๑๖๙}

- ผู้บริหารวัดควรสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนใน ท้องถิ่น วัดควรเป็นแกนนำประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อ การสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง^{๑๗๐}

- ผู้บริหารวัดสร้างให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนและภาครัฐนั้น ๆ เป็น หน่วยเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันความต้องการของประชาชน ประชาชน ต้องการประเทศที่มั่นคงปลอดภัย และเจริญก้าวหน้าโดยเฉพาะคือ ๑)มีปัจจัยเพียงพอสำหรับ ดำรงชีวิต สำหรับตนเองและครอบครัว ๒) มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ๓)ประชาชน ต้องการบ้านเมืองที่สงบ สันติ และสังคมที่เป็นธรรม ๔) ประชาชนต้องการมีความสุขทางใจ^{๑๗๑}

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต, รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ พระครูวัชรพลธรรม (ปัญญา เขมปญโญ), เจ้าคณะอำเภอกำแพง, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒินัน (บุญเลิศ เตชปัญโญ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร), เจ้าคณะอำเภोजอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

- วัดและชุมชนที่พัฒนาตามเป้าหมายจะเป็นศูนย์กลางแห่งความรักความสามัคคีธรรม เป็นแกนกลางของสังคม ประชาชนในท้องถิ่นจะได้พึ่งพิงอาศัย เป็นแรงจูงใจให้คนประพฤติดีสมควร^{๑๗๒}

สรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ พบว่า มีประเด็นสำคัญ ๗ ประการ วัดและคณะสงฆ์ต้องให้ความสำคัญและตระหนักว่าวัดและพระพุทธศาสนาจะมั่นคงยืนยงอยู่ได้นั้น วัดเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการคงอยู่ของพระพุทธศาสนา และวัดและผู้บริหารวัดต้องมีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละเห็นแก่วัดและพระพุทธศาสนาอย่างสูง ปัญหาต่างๆ ย่อมได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นได้อย่างแน่นอน วัดและคณะสงฆ์ต้องให้ความสำคัญและตระหนักว่าวัดและพระพุทธศาสนาจะมั่นคงยืนยงอยู่ได้นั้น วัดเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการคงอยู่ของพระพุทธศาสนา คณะผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์ทุกระดับมีความรับผิดชอบ (accountability) ต่อวัดและพระสงฆ์โดยรวมมากขึ้น ทำให้การบริหารจัดการวัดมีความโปร่งใสมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เอื้อให้พระสงฆ์ไม่ว่าระดับใด หรือที่ใดก็ตามสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นไปในคณะสงฆ์ได้ วิธีนี้นอกจากสอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการในสังคมร่วมสมัย ซึ่งมีความซับซ้อนและหลากหลาย เกินกว่าที่คนเพียงคนเดียวหรือไม่กี่คนจะดูแลให้ทั่วถึงได้แล้ว ยังสอดคล้องกับหลักการในพระธรรมวินัยที่เน้นความเป็นสังฆะ คือการรับผิดชอบร่วมกันโดยสงฆ์ทั้งหมด

๔.๑.๔ การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลในการบริหารจัดการวัดแบบ 5M ในงานการบริหารวัดทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ อันเป็นแนวทางไปสู่การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ใน ๗ ด้าน ประกอบด้วย ดังนี้

๑) ด้านระบบและรูปการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยยึดหลักพระธรรมวินัย หลักกัลยาณมิตรหลักทฤษฎีและบริหารจัดการสมัยใหม่ และหลักหลักบูรณาการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมกับสถานะสถานการณ์ โดยกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ แนวนโยบายการบริหารจัดการวัด โครงสร้างการบริหารงานของวัดตามอำนาจหน้าที่ หรือภาระงานการกระจายอำนาจ การแบ่งงานและกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน บริหารงานในรูปคณะกรรมการ ทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ ในวงกว้าง การติดตามประเมินผลการบริหารจัดการ และ

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ พระครูอนุกูลวชิรกิจ (อานวย อินทวนโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

การดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เน้นการบูรณาการ เชื่อมโยงการศึกษากับการศาสนาและศาสตร์อื่นๆ ยึดเอกลักษณ์ วิถีชีวิตไทยและพุทธปฏิบัติ ปรับบทบาทของวัดและสงฆ์ให้ทันโลก เน้นบทบาท“๓ ร”^{๑๗๓} คือ รับ-รุก-ร่วมมือ ในการบริหารจัดการวัดและการดำเนินกิจกรรมของวัด

๒) **ด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕** ภาวะผู้นำของผู้บริหารวัด ต้องมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์คุณสมบัติส่วนตัวและจริยวัตรความรู้ความสามารถ เกียรติคุณผลงานความรู้ความสามารถและประสบการณ์ คือ เจ้าอาวาสหรือผู้บริหารวัดมีภาวะผู้นำสูง อันนำมาซึ่งความศรัทธาของประชาชนด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล มีจริยวัตรอันงดงาม ความเสียสละ ขยันหมั่นเพียร อุทิศตน เรียบง่าย ปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มีคุณธรรม เมตตาธรรม เอาใจใส่ทำงานหนัก รับผิดชอบสูง มีคุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ทั้งทางธรรม และทางโลก เช่น เป็นราชบัณฑิตได้รับเปรียญธรรม ๙ ประโยค^{๑๗๔} ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ด้านผลงาน มีผลงานแสดงถึงความเชี่ยวชาญในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเป็นกรรมการ วิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ การได้รับการยกย่องและประกาศเกียรติคุณ เกียรติบัตรและโล่รางวัล^{๑๗๕}

๓) **ด้านบุคลากรในการบริหารจัดการวัด** ที่มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาบุคลากรและสวัสดิการ มีมนุษยสัมพันธ์การทำงานร่วมกับผู้อื่น ประพฤติธรรม ใฝ่รู้ เสียสละอุทิศตน คือ^{๑๗๖} บุคลากรของวัดมีทั้งกลุ่มภิกษุ สามเณร ไวยาวัจกรและฆราวาสที่ ทำงานจัดการศึกษาตาม อัยยาศัยและการเผยแผ่ศาสนาของวัดทั้งที่ทำงานประจำและอาสาสมัคร เป็นผู้ประพฤติธรรม ใฝ่เรียนรู้ สามัคคี มีน้ำใจ มีความรับผิดชอบและความขยันหมั่นเพียร เสียสละ เคารพซึ่งกันและกัน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้^{๑๗๗} มีมนุษยสัมพันธ์ มีคุณสมบัติของพระนักเผยแผ่ นักพัฒนาชุมชน และนักสังคมสงเคราะห์ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนและชุมชน

^{๑๗๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาบโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวัชร์วิมล (สมพงษ์ วชิรญาณโน), เจ้าคณะอำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายบวร จันทรวงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายภมร พรหมณ์แก้ว, อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและส่งเสริมศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูมานวัชร์วิมล (สมพงษ์ วชิรญาณโน), เจ้าคณะอำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

๔) **ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด** การบริหารเงินโดยคณะกรรมการ การระดมทรัพยากร แหล่งรายได้ประจำ จัดตั้งกองทุน มูลนิธิ คือ^{๑๗๘} การบริหารการเงินของวัดมีคณะกรรมการทั้งพระสงฆ์และฆราวาส มีการจัดตั้งมูลนิธิ กองทุน นำดอกผลมาใช้ในการส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๕) **ด้านเทคโนโลยี เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์** เทคโนโลยี เครื่องมือ และวัสดุอุปกรณ์วัดเป็นสิ่งจำเป็นในภาวะการณ์โลกปัจจุบันโดยเฉพาะวัดที่เผยแผ่ธรรมไปยังต่างประเทศประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมและจัดทำเว็บไซต์ของวัด^{๑๗๙} ทำให้วัดสามารถขยายการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยได้กว้างขวาง ครอบคลุม และสร้างความน่าสนใจและเตรียมความพร้อมด้าน เครื่องมือ อุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก อันช่วยเอื้ออำนวยและส่งเสริมบริหารจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๘๐}

๖) **ด้านสภาพแวดล้อม** อาคารสถานที่ โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ ภูมิทัศน์/ธรรมชาติ สภาพแวดล้อมของวัด จำแนกได้เป็นสองลักษณะ คือสภาพที่เป็นธรรมชาติ ภูมิทัศน์อันสวยงาม สงบ ร่มรื่นร่มเย็น เป็นระเบียบเรียบร้อย เหมาะกับการศึกษาเรียนรู้ธรรมอบรมขัดเกลาจิตใจ และสภาพทางวัตถุ^{๑๘๑} คือมีโบราณสถานโบราณวัตถุ พุทธศิลป์อันสวยงาม มีคุณค่า วัดใช้จุดเด่นในด้านสภาพแวดล้อมทั้งสองลักษณะ กอปรกับ การจัดพิธีกรรม

๗) **ด้านความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ** สร้างเครือข่ายวัด ความร่วมมือจากชุมชน/ภาครัฐ กิจกรรมส่งเสริม/ความสามัคคี เป็นความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของการบริหารจัดการวัด^{๑๘๒} และนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายหรือวัดสาขา และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการวัดแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก^{๑๘๓} การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้

^{๑๗๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ นางกรรณิการ์ เอี้ยวสกุลรัตน์, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายสิทธิวัฒน์ จักรแก้ว, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาทโป), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ นางนพพร สิงห์กุล, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสารโร), รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

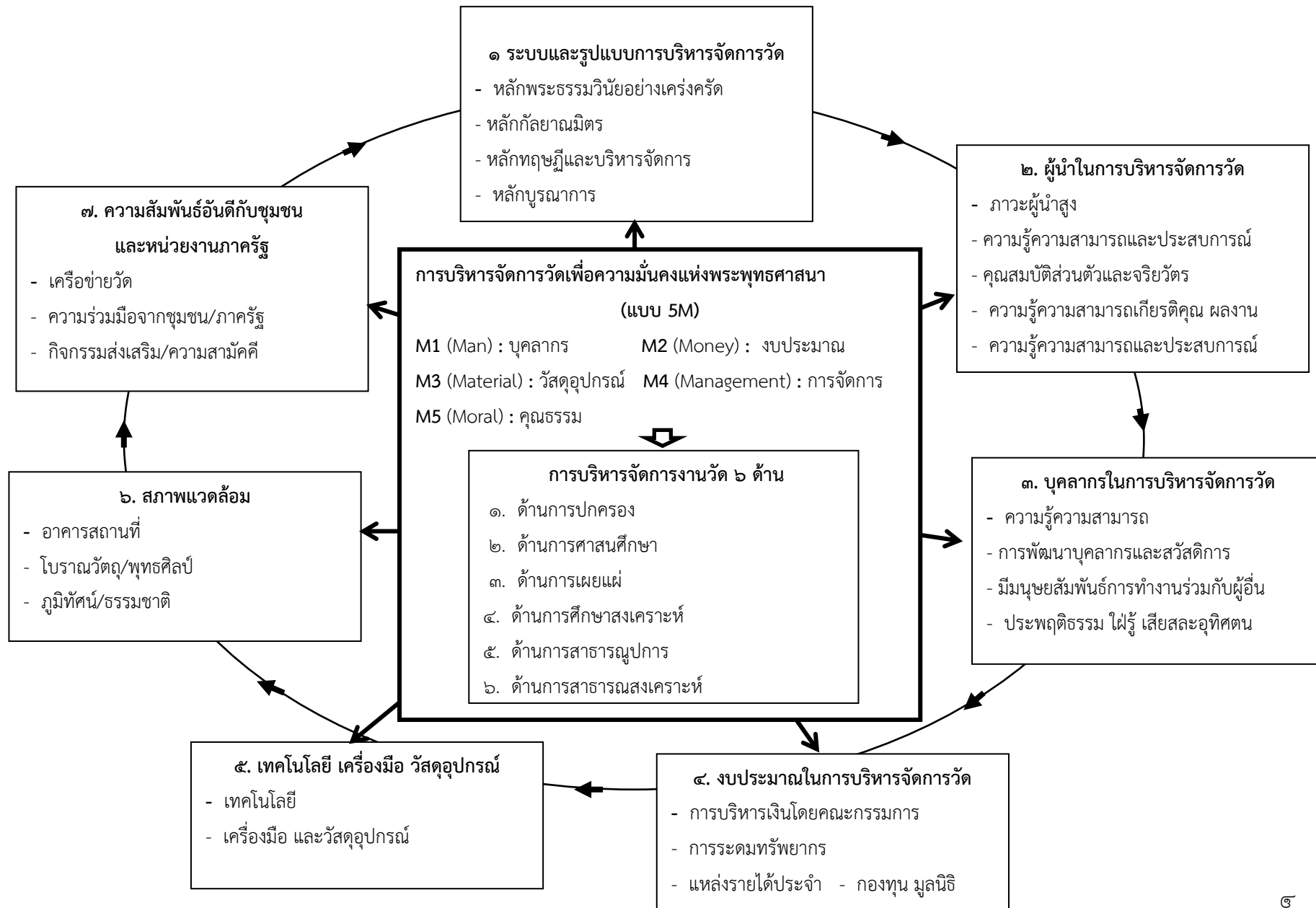
^{๑๘๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายบวร จันทรวงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้ วัดที่เป็นกรณีศึกษามีความร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลายและกว้างขวาง กับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ^{๑๘๔} ในการดำเนินกิจกรรมการขยาย และการเผยแพร่ธรรม ไปยังต่างประเทศ

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาการบริหารจัดการวัด แบบ 5M คือ ๑) บุคคล (man) ๒) เงิน/งบประมาณ (money) ๓) วัสดุอุปกรณ์ (materials) ๔) การจัดการ (management) และ ๕) คุณธรรม (Moral) เป็นการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่เหมาะสมดังามมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่าง ๆ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้นำเบื้องต้นนับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้ เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจ กำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของบุคลากรจำเป็นต้องมีความสามัคคีและทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม เจ้าอาวาสนั้นมีภารกิจการบริหารจัดการวัดตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้านคือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เจ้าอาวาสที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมีภาวะผู้นำ มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย เจ้าอาวาสจึงต้องมีการกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดในทุก ๆ ด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ ให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกรมการศาสนา กล่าวว่า การบริหารวัด คือการปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำสั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด เจ้าอาวาสจึงต้องมีการกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดทุกด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด การบริหารจัดการวัดที่ดีมีคุณภาพจึงเป็นหลักทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป

^{๑๘๔} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตบโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

๔.๒ องค์ความรู้ที่รับการวิจัย (Body of Knowledge)

แผ่นภูมิที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่รับการวิจัย (Body of Knowledge) การบริการจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

จากองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge) การบริการจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในแผนภูมิที่ ๔.๑ ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้ คือ

การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ตามหลักการบริการจัดการ แบบ 5M การบริการจัดการกิจการงานของวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ผู้บริหารวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ พึ่งมีการพัฒนาบุคลากร เพื่อพัฒนาเพิ่มศักยภาพในงานของวัดและคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ แบบ 5M สรุปได้ดังนี้คือ

๑. M ตัวที่ 1 : (man) คือ คน/บุคลากรคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ในการปฏิบัติงานการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ถือว่า “คน/พุทธบริษัท” เป็นทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุดที่จะขับเคลื่อนให้งานของวัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ไปสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารวัดพึ่งมีการพัฒนาบุคลากร เพื่อพัฒนาเพิ่มศักยภาพในงานของวัดและคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้ให้แก่คณะกรรมการแต่ละชุดด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การสัมมนา การศึกษาดูงานในสถานที่ ต่าง ๆ โดยอาศัยหลักการและกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM.)

๒. M ตัวที่ 2 : (money) คือ “เงิน/งบประมาณ” ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ภาค ๑๕

การบริหารจัดการวัดเรียกว่า งบประมาณในการบริหารจัดการวัด ในงานของวัดและคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นค่าใช้จ่ายในการบริการจัดการกิจการงานของวัดที่เกี่ยวข้อง ต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามระเบียบกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด มีความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ตรวจสอบได้ ซึ่งผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์จะต้องตระหนักในเรื่องนี้ให้มาก เพราะถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องคือ พระพุทธโอวาท ๓ เป็นธรรมที่ผู้บริหารจะทำงานให้ประสบผลสำเร็จได้ดี

๓. M ตัวที่ 3 : (materials) วัสดุ อุปกรณ์เครื่องมือในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ภาค ๑๕

เป็นการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่วัดและคณะสงฆ์ใช้ในการบริหารจัดการวัดทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อย่างประหยัดคุ้มค่า เพราะวัสดุอุปกรณ์

ที่เกี่ยวข้องนั้น ล้วนแต่ใช้งบประมาณในการจัดหาประกอบ สนับสนุน และหากใช้อย่างไม่รู้คุณค่า จะทำให้สิ้นเปลืองวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนงบประมาณที่ได้จะไม่เหมาะสม สอดคล้อง และการใช้ งบประมาณจะต้องตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์ สุจริต ผู้บริหาร/ผู้ปกครองวัดมีการทำงานที่เป็นระบบ ทีมงานในแต่ละทีมของวัดได้ลงมือปฏิบัติตามโครงการหรือกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย โดยจะต้อง อาศัยหลักการปฏิบัติเชิงคุณภาพ

๔. M ตัวที่ 4 : (Management) การบริหารจัดการวัด

ผู้บริหารจัดการงานคณะสงฆ์และวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะ สงฆ์ภาค ๑๕ ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้าน การศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ผู้บริหารวัดใน ทุกระดับ ย่อมต้องมีวิสัยทัศน์รู้แจ้งเห็นจริง มองงานอย่างเข้าใจ เชี่ยวชาญ สามารถกำหนดขั้นตอน อธิบาย กำกับ ควบคุม ทั้งคนและงานได้อย่างสอดคล้อง และมีการพัฒนาตนเอง พัฒนางานอย่าง สม่ำเสมอ มีหลักกระบวนการบริหารงานแบบ POSDCORB โดยผู้บริหารวัดต้องใช้ดุลยพินิจพิจารณา หยิบยกเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสภาพ บริบท สิ่งแวดล้อม ขององค์กร หน่วยงานที่มีความแตกต่างกัน อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. M ตัวที่ ๕ Moral : หลักคุณธรรม

การบริหารวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในงานกิจการงานทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการ ปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการ สาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในปัจจุบันนี้ ยังคงใช้หลักการบริหาร/ปกครอง โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นแกนหลักถือว่าเป็นหัวใจที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบปกครองดีวัดและ พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การปกครองหรือการบริหารจัดการวัดที่ดีนั้น จะต้องมีการแบบ และวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหาร ระดับต่าง ๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เพราะการ ปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบันนี้ มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้อง อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การปกครองการบริหาร จัดการวัดของคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ คือด้านการ ปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ให้ ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎระเบียบ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ มติ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชหรือคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการบริหารจัดการ หลายประการนับว่าเป็นหลักสำคัญที่เจ้าคณะผู้ปกครองผู้นำผู้บริหารวัดจะเป็นต้องให้ความสำคัญและ นำมาใช้ในการปกครองบริหารจัดการวัดจึงจะเหมาะสมกับภาวะการณ์ปกครองคณะสงฆ์ไทยในยุค ปัจจุบันนี้ได้ดี

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลในการบริหารจัดการวัดแบบ 5M ในงานการบริหารวัดทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ อันเป็นแนวทางไปสู่การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ใน ๗ ด้าน ประกอบด้วย ดังนี้

๑. ด้านระบบและรูปการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยยึดหลักพระธรรมวินัย หลักกัลยาณมิตรหลักทฤษฎีและบริหารจัดการสมัยใหม่ และหลักหลักบูรณาการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมกับสถานะสถานการณ์ โดยกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ แนวนโยบายการบริหารจัดการวัด โครงสร้างการบริหารงานของวัดตามอำนาจหน้าที่ หรือภาระงานการกระจายอำนาจ การแบ่งงานและกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน บริหารงานในรูปคณะกรรมการ ทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ ในวงกว้าง การติดตามประเมินผลการบริหารจัดการ และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เน้นการบูรณาการ เชื่อมโยงการศึกษากับการศาสนาและศาสตร์อื่นๆ ยึดเอกลักษณ์ วิถีชีวิตไทยและพุทธปฏิบัติ ปรับบทบาทของวัดและสงฆ์ให้ทันโลก เน้นบทบาท“๓ ร” คือ รับ-รุก-ร่วมมือ และเจ้าอาวาสผู้บริหารจัดการวัดควรศึกษาใช้คนหรือบุคลากรถูกและเหมาะสมกับงาน จึงทำให้งานบริหารจัดการวัดเพิ่มประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น

๒. ด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภาวะผู้นำของผู้บริหารวัดต้องมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์คุณสมบัติส่วนตัวและจริยวัตรความรู้ความสามารถ เกียรติคุณผลงานความรู้ความสามารถและประสบการณ์ คือ เจ้าอาวาสหรือผู้บริหารวัดมีภาวะผู้นำสูง อันนำมาซึ่งความศรัทธาของประชาชนด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล มีจริยวัตรอันงดงาม ความเสียสละ ขยันหมั่นเพียร อุทิศตน เรียบง่าย ปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มีคุณธรรม เมตตาธรรม เอาใจใส่ทำงานหนัก รับผิดชอบสูง มีคุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ทั้งทางธรรมและทางโลก เช่น เป็นราชบัณฑิตได้รับเปรียญธรรม ๙ ประโยค ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตด้านผลงาน มีผลงานแสดงถึงความเชี่ยวชาญในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเป็นกรรมการ วิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ การได้รับการยกย่องและประกาศเกียรติคุณ เกียรติบัตรและโล่รางวัล และผู้นำผู้บริหารจัดการกิจการในระดับวัดมีการเพิ่มศักยภาพและมีวิสัยทัศน์ และผู้นำแบบแผนตลอดองค์ความรู้ทั้งคุณลักษณะความเป็นผู้นำ บทบาทความเป็นผู้นำ และหน้าที่ของผู้นำในการบริหารจัดการวัดให้มีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพดีพอกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคปัจจุบัน ตลอดจนนำพาปรับบทบาทของวัดให้เหมาะสมกับสังคมและกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากเพื่อป้องกันปัญหาและความเสื่อมเสียแก่วัดและพระพุทธศาสนา ตลอดจนผู้นำในระดับวัดต้องคุณธรรมและมีภาวะผู้นำเป็นที่ต้องเสมอ ควรบริหารจัดการวัดโดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัยและ

กฎระเบียบที่เหมาะสมตีสงมกับวัดและชุมชน ต้องดูแลรกรวสมีให้มีบทพททมควบคุมการบริหารจัดการกิจการของวัดทั้งหมตพระสงฆ์ สร้างภพลักษณะของวัดและพระสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น

๓. ด้านบุคลากรในการบริหารจัดการวัด ที่มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาบุคลากรและสวัสดิการ มีมนุษยสัมพันธ์การทำงานร่วมกับผู้อื่น ประพฤติธรรม ใฝ่รู้ เสียสละอุทิศตน คือ บุคลากรของวัดมีทั้งกลุ่มภิกษุ สามเณร ไวยาวัจกรและฆรวาสที่ ทำงานจัดการศึกษาตามอัยาศัยและการเผยแผ่ศาสนาของวัดทั้งที่ทำงานประจำและอาสาสมัคร เป็นผู้ประพฤติธรรม ใฝ่เรียนรู้ สามัคคี มีน้ำใจ มีความรับผิดชอบและความขยันหมั่นเพียร เสียสละ เคารพซึ่งกันและกัน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีมนุษยสัมพันธ์มีคุณสมบัติของพระนักเผยแผ่ นักพัฒนาชุมชน และนักสังคมสงเคราะห์ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนและชุมชน วัดสร้างบุคลากรทรัพยากรอันมีคุณค่าและคุณภาพและสนับสนุนบุคลากรที่จะมาช่วยในการดูแลบริหารจัดการวัดและขับเคลื่อนกิจการในวัดที่มีความรู้ความเข้าใจมีศักยภาพ เสียสละให้แก่วัดและงานคณะสงฆ์ตลอดจนงานพระพุทศาสนาทั้งพระภิกษุและสามเณรตลอดจนคฤหัสถ์เพิ่มมกยั้งขึ้นวัดต้องให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหพระเณรอันเป็นบุคลากรติดยาเสพติด และอบายมุขต่างๆ สร้างความมั่นใจว่าวัดเป็นสถานที่ปลอดยาเสพติดและเป็นที่ย่งเสริมคุณธรรมและสิ่งดีงาม

๔. ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด การบริหารเงินโดยคณะกรรมการ การระดมทรัพยากร แหล่งรายได้ประจำ จัดตั้งกองทุน มูลนิธิ คือ การบริหารการเงินของวัดมีคณะกรรมการทั้งพระสงฆ์และฆรวาส มีการจัดตั้งมูลนิธิ กองทุน นำดอกผลมาใช้ในการส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทศาสนา โดยวัดมีการวางแผนดูแลระบบการใช้จ่ายงบประมาณรายได้ในการบริหารจัดการวัดอย่างเหมาะสมพอเพียงแบบประโยชน์สูง ประหยัดสุด และการใช้จ่ายงบประมาณวัดควรมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์ต่อวัดและพระพุทศาสนาเสมอ และผู้บริหารวัดใช้งบประมาณของวัดไปในทางโปร่งใสตรวจสอบได้และถูกต้องเหมาะสมกับวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาวัดทำนุบำรุงรักษาพระพุทศาสนา มีการวางระบบสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดประโยชน์ในทรัพย์สินของวัดกับไวยาวัจกรในเรื่องการเก็บผลประโยชน์ด้านต่างๆ ของวัดอย่างถูกต้องเพื่อรักษาประโยชน์กับวัดมากที่สุด ตลอดจนผู้บริหารจัดการวัดมีการเขียนโครงการเพื่อการขอการจัดสรรอุดหนุนงบประมาณจากภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดและคณะสงฆ์ให้ถูกต้อง และหมั่นติดตามอยู่สม่ำเสมอทันเหตุการณ์

๕. ด้านเทคโนโลยี เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี เครื่องมือ และวัสดุอุปกรณ์วัดเป็นสิ่งจำเป็นในภพการณโลกปัจจุบันโดยเฉพาะวัดที่เผยแผ่ธรรมไปยังต่างประเทศประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมและจัดทำเว็บไซต์ของวัด ทำให่วัดสามารถขยายการจัดการศึกษาตามอัยาศัยได้กว้างขวาง ครอบคลุม และสร้างความน่าสนใจและเตรียมความพร้อมด้าน เครื่องมือ อุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก อันช่วยเอื้ออำนวยและส่งเสริมบริหารจัดการวัด

ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยวัดควรนำเทคโนโลยีและอุปกรณ์เครื่องมือที่จะช่วยจัดการในด้านการบริหารจัดการให้มีความทันสมัยทันเหตุการณ์และรวดเร็วประหยัดทรัพยากรต่างๆ ประหยัดเวลาในการทำงานให้รวดเร็วได้ให้มากและเหมาะสมรัดกุมยิ่งขึ้น ผู้บริหารวัดให้ความสำคัญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการบริหารจัดการวัดที่ได้ เทคโนโลยีไม่สามารถช่วยการบริหารงานจัดการวัดได้ โดยเฉพาะการเผยแผ่และการจัดการทรัพยากรด้านต่างๆ อย่างเต็มประสิทธิภาพได้ดียิ่งขึ้น

๖. ด้านสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ ภูมิทัศน์/ธรรมชาติ สภาพแวดล้อมของวัด จำแนกได้เป็นสองลักษณะ คือสภาพที่เป็นธรรมชาติ ภูมิทัศน์อันสวยงาม สงบ ร่มรื่นร่มเย็น เป็นระเบียบเรียบร้อย เหมาะกับการศึกษาเรียนรู้ธรรมอบรมขัดเกลาจิตใจ และสภาพทางวัตถุ คือมีโบราณสถานโบราณวัตถุ พุทธศิลป์อันสวยงาม มีคุณค่า วัดใช้จุดเด่นในด้านสภาพแวดล้อมทั้งสองลักษณะ กอปรกับ การจัดพิธีกรรม วัดต้องมีการวางระเบียบแบบแผนในการก่อสร้างเสนาสนะสำคัญๆ ของวัดทำให้สิ่งก่อสร้างสำคัญของวัดอย่างเป็นระเบียบ สวยงาม เหมาะสมกับสถานที่ ทำให้ไม่เป็นระเบียบแบบแผนและรักษาเอกลักษณ์ความเป็นวัดและอัตลักษณ์ความเป็นไทยเอาไว้เสมอ โดยวัดให้ความสำคัญในการดูแลอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในวัด ตลอดจนให้การศึกษารับรู้ในการอนุรักษ์อย่างเข้าใจ เข้าถึง เพื่อให้เป็นศาสนสมบัติอันมีค่าคงอยู่คู่วัดคู่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป พร้อมทั้งวัดมีมาตรการในการป้องกันการบุกรุกที่ดินวัดของหน่วยงานรัฐและประชาชน ทั้งทางกฎหมายและทางพฤตินัย เพื่อรักษาที่ดินอันทรัพย์สินของวัดและพระพุทธศาสนาเอาไว้ และวัดต้องหมั่นคอยดูแลรักษาความเป็นระเบียบแบบแผนความไม่สะอาดภายในวัด หรือความสกปรกไม่เป็นระเบียบ ทำวัดให้สะอาด สงบ ร่มรื่นไม่วุ่นวายสับสน เป็นที่เจริญตา เจริญใจแก่ประชาชนผู้มาเยือนอันส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในการเข้ามาวัด

๗. ด้านความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ สร้างเครือข่ายวัด ความร่วมมือจากชุมชน/ภาครัฐ กิจกรรมส่งเสริม/ความสามัคคี เป็นความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของการบริหารจัดการวัด และนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายหรือวัดสาขา และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการวัดแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้ วัดที่เป็นกรณีศึกษามีความร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลายและกว้างขวาง กับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยในการดำเนินกิจกรรมการขยาย และการเผยแผ่ธรรม ไปยังต่างประเทศผู้บริหารวัดควรสร้างแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สำหรับวัดจำต้องใช้หลักธรรมาภิบาลขึ้นมาให้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการทั้ง ๖ องค์ประกอบ อันได้แก่ (๑) หลักนิติธรรม (๒) หลักคุณธรรม (๓) หลักความโปร่งใส (๔) หลักการมีส่วนร่วม (๕) หลัก

ความรับผิดชอบ (๖) หลักความคุ้มค่า ซึ่งมันจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ วัด และในอนาคตข้างหน้าวัดจะมีการพัฒนาสิ่งต่างๆ ให้เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น อาทิ อาคารสถานที่ บุคลากรของวัดที่เพิ่มขึ้น ถ้าทางวัดไม่ปรับแผนการบริหารองค์กรและบุคลากรให้สอดคล้องกับยุคสมัย วัด จะเกิดปัญหาต่อความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนได้ในอนาคตสืบต่อไป

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” โดยมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักพุทธธรรมและหลักวิธีการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทย (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (๓) เพื่อนำเสนอการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ดำเนินการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับในลักษณะยุทธศาสตร์การบริหารจัดการวัด และวิเคราะห์สภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ (In-depth Interview) จำนวน ๒๕ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูป/คน เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview) ลักษณะของแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหาเชิงพรรณนาความ ผลจากการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

๑ วิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง หลักพุทธธรรมการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า

(๑) การบริหารจัดการ

พบว่า การบริหารจัดการเป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหาร มาประกอบเป็นกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยปัจจัยหลัก คือ เงิน บุคคล วัสดุสิ่งของ วิธีการปฏิบัติงานและคุณธรรมในการบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้างความเจริญมั่นคงกับองค์กรในทุก ๆ ด้าน และการบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้า การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์กร มีลักษณะการวินิจฉัยสั่งการ นักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพราะการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหารและการเจริญเติบโตของการบริหาร การบริหารจัดการนั้น จะครอบคลุมถึงหน้าที่ในการบริหาร อันประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการหรือการมอบหมายงาน การประสานงาน การรายงาน และการงบประมาณ นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหาร จะประกอบด้วย วัตถุประสงค์ที่

แน่นอน ทรัพยากรในการบริหาร มีความประสานระหว่างกัน และ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในการบริหารงาน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้จะครอบคลุมไปถึง การบริหารแบบมีส่วนร่วม และการบริหารเชิงกลยุทธ์

(๒) หลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการวัด

พบว่า หลักพุทธธรรมของผู้บริหารจัดการวัดที่จะทำให้การบริหารองค์การของวัดให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลที่ดี ควรมีอยู่ด้วยกันให้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ หลักธรรมในการดำรงตน เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้บริหารจัดการวัด เช่น หลักธรรมอริยสัจ ๓ พรหมวิหาร ๔ สัมปยุตธรรม ๗ นาถกรรมธรรม ๑๐ เป็นต้น หลักธรรมต่อเพื่อนร่วมงานหรือบุคลากรของวัด เป็นคุณธรรมเพื่อความดีงามแห่งสังคม และช่วยส่งเสริมชีวิตที่ดีร่วมกันระหว่างผู้บริหารจัดการวัดกับเพื่อนร่วมงาน เช่น ธรรมคัมภีร์โลก ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ขรവാสนธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ มิตรแท้ ๔ ทิศ ๖ เป็นต้น และ หลักธรรมในการปฏิบัติงานบริหารจัดการวัด จะเป็นคุณธรรมที่มีประโยชน์ต่อการทำงาน การบริหาร/ปกครองโดยช่วยจัดและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน เช่น อริยสัจ ๓ สังคหวัตถุ ๔ อคติ ๔ พรหมวิหาร ๔ พละ ๔ อปริหยาธรรม ๗ ราชธรรม ๑๐ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังต้องมีความอดทนทั้งสภาวะการณ์ต่าง ๆ คือ อดทนต่อความลำบาก อดทนต่อความตรากตรำ และอดทนต่อความเจ็บใจ หากผู้บริหารจัดการวัดท่านใดสามารถปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมดังกล่าวได้ ถือว่าเป็นผู้บริหารจัดการวัดที่มีคุณธรรม จริยธรรม และการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพย่อม นำพาความเจริญความมั่นคงมาสู่วัดของตนและย่อมเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งอันส่งผลโดยตรงต่อสถาบันพระพุทธศาสนาที่จะมีความมั่นคงต่อไป

(๓) การบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนา

พบว่า วัดสถานที่สำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนาและเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงามของผู้ที่มี จริยวัตรอันงดงาม อันได้แก่พระภิกษุและสามเณรผู้ใฝ่ในธรรม นอกจากนี้วัดยังเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ และวัดยังเป็นศูนย์รวมแห่งความเจริญดีงาม และเป็นสถานที่สำคัญในการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่ผู้คนใช้เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิต และเป็นเอกลักษณ์ของชาติเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นปูชนียสถาน เป็นที่พำนักที่อยู่อาศัยของพุทธบริษัท และให้บริการแก่ชุมชน สังคมนั้น ๆ ตามความเหมาะสม ทั้งด้านการปกครอง การเผยแผ่ธรรม ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

ดังนั้นความสำคัญของการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทยอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. ทำให้เกิดความมีระเบียบของภิกษุสงฆ์และสามเณรภายในวัด
๒. ช่วยให้การดำเนินงานต่างๆที่จะพัฒนาวัดเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบ
๓. ทำให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในวัดและนอกวัด เช่น บุคลากร เงิน วัสดุ และอื่นๆอย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนเกิดประโยชน์สุขกับทุก ๆ ฝ่าย

๔. ทำให้วัดอุประสงค์ต่าง ๆ ที่วัดตั้งเป้าหมายประสบผลสำเร็จทุกคนพอใจ

๕. ทำให้วัดและองค์กรคณะสงฆ์ทุกระดับมีความเข้มแข็งมั่นคง

๖. การบริหารวัดที่ดีนั้นสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนได้และสามารถสร้างชุมชน และสังคมประเทศชาติบังเกิดการพัฒนาเจริญรุ่งเรืองได้

ทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก ประเทศไทยเป็นประเทศที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลานาน เคียงคู่กับการสร้างชาติบ้านเมือง วิถีชีวิตของชาวไทยเกี่ยวข้องกับวัดตั้งแต่เกิดจนตายวัดจึงมีความสำคัญต่อคนไทยอย่างยิ่ง หากถอยหลังกลับไปในอดีตมากเท่าไร วัดก็มีความสำคัญต่อคนไทยมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะ วัดเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม ผู้ที่ออกบวชเป็นภิกษุและสามเณร ตลอดทั้งแม่ชีและอุบาสิกา ได้อาศัยวัดเป็นที่รักษาศีลและปฏิบัติธรรม เพราะวัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล เมื่อวัดเป็นสถานที่อยู่ของนักบวช และผู้รักษาศีลปฏิบัติธรรม วัดจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คนไทยจึงนิยมไปทำบุญที่วัด เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า การทำบุญกับผู้ทรงศีลทรงธรรม ย่อมได้บุญมากกว่า ทำบุญกับคนทั่วไป

(๔) การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

การบริหาร (Administration) เป็นศิลปะของการทำงานให้สำเร็จได้ โดยใช้บุคคลอื่นให้เป็นผู้กระทำ ส่วนอีกความหมายหนึ่งคือ กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกในองค์กร และใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จของเป้าหมายขององค์กรที่ได้กำหนดไว้ นั่นคือ ในการบริหารนั้น จะต้องมีการวางแผน การจัดองค์การ การนำและการควบคุม เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ แล้วงานจึงจะดำเนินไปได้อย่างราบรื่นเรียบร้อย และกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเสมอส่วนคำว่า “การจัดการ” (Management) นั้น หมายถึง กระบวนการของการเข้าถึงเป้าประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ด้วยการวางแผนการนำการจัดองค์การ และควบคุมทรัพยากรมนุษย์ เงินทอง และทรัพยากรด้านข่าวสารข้อมูล

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังมีแนวความคิดเห็นไปทางเดียวกันและมีความคล้ายคลึงกันว่า การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ต้องใช้หลักการบริหารจัดการและการปกครองมีสายการบังคับบัญชา การดูแลรักษาหมู่คณะ การดำเนินกิจกรรม และการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรระดับต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์และนโยบายของหมู่คณะ หรือขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลอันสูงสุด นอกจากการบริหารวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา นอกจากการปกครองบังคับบัญชา ดูแลรักษาหมู่คณะคือ พระภิกษุสงฆ์ สามเณรและฆราวาส ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด, การดำเนินกิจกรรม และการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ของวัด ทำนองเดียวกันกับการบริหารทั่วไปแล้วยังกินความรวมถึง “การบริหารตน” คือการดูแลรักษาตน ได้แก่ “กายบริหาร” และการอบรมตนตามพระธรรมวินัย อันเป็นธรรมเนียมการปกครองพระภิกษุสงฆ์ ด้วย

การศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติสัทธรรม และปฏิบัติพระสัทธรรม คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา ให้แก่กล้าเป็นอริศีล อริจิต อริปัญญา ให้ถึงปฏิเวธสัทธรรม หรืออย่างน้อย ให้มีประสบการณ์ตามตามสมควร เพื่อ “สร้างพระในใจตน (อื่น)” อีกด้วย อันนี้เป็นกิจกรรมหลัก ที่มีความจำเป็น มีความสำคัญเร่งด่วนเป็นอันดับแรก อันนับเป็นหัวใจหรือแก่นของการบริหารวัดทีเดียว

ผู้บริหารจัดการวัดที่สำคัญคือ พระภิกษุเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์ผู้ให้การบรรพชา อุปสมบทและ/หรืออาจารย์ ผู้ให้ศีล ในสมัยพุทธกาลนับแต่กาลที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้รับให้ฟังฟัง เป็นผู้สอนพระธรรมวินัย และเป็นผู้ปกครองดูแลพระภิกษุสามเณร นั้นนั่นแหละทำหน้าที่เจ้าอาวาสผู้บริหารวัดการบริหารวัดจึงมีคุณลักษณะพิเศษกว่าการบริหารทั่วไป คือ พระภิกษุเจ้าอาวาส ผู้บริหารวัดจะต้องเป็นผู้ทรงคุณธรรมพิเศษ โดยความเป็นผู้ได้บริหารตน อบรมตน ตามพระธรรมวินัยอันเป็นธรรมเนียมการปกครองพระภิกษุสงฆ์ โดยการใช้ไตรสิกขาเอง ตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อนแล้ว จึงจะสามารถทำหน้าที่บริหาร ปกครอง ดูแลรักษาหมู่คณะคือพระภิกษุสงฆ์สามเณร ให้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัยให้ได้ผลดี เหมาะสมกับที่จะเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นผู้รับให้ฟังฟัง เป็นผู้ให้การอบรม แนะนำ สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุสามเณร ภายในอาวาส ถ้าพระภิกษุเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ไม่ใส่ใจไม่สนใจในการศึกษาอบรมตนด้วย ทั้งปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม คือปฏิบัติไตรสิกขาเอง ให้ถึงปฏิเวธสัทธรรม อย่างน้อยก็ให้ได้มีประสบการณ์ ตามสมควรแก่ธรรมด้วยตนเอง และทั้งยังไม่ใส่ใจ ไม่สนใจในการให้การศึกษาอบรมหมู่คณะ คือ พระภิกษุ สามเณร ในปกครองของตนอย่างเข้มงวด กวดขัน จริงจัง และต่อเนื่อง การปฏิบัติและรักษาพระธรรมวินัยก็ย่อหย่อนหมดทั้งวัด เหมือนต้นไม้ไม่มีแก่น ไร้ประโยชน์และคุณค่าทั้งแก่ตนเอง และหมู่คณะ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประมาท เป็นโมฆบุรุษ คือเป็นบุรุษเปล่ากล่าวคือ ผู้พลัดจากประโยชน์อันเป็นแก่นสารที่พึงมีพึงได้ และจะส่งผลให้การบริหารจัดการวัดและคณะสงฆ์ไทยมีความมั่นคง เพราะมีรากฐานสำคัญคือสถาบันวัดเป็นรากแก้วสำคัญในการจรรโลงรักษาพัฒนาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรสืบต่อไปในภายภาคหน้าสืบต่อไป

๒) การวิเคราะห์สภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ได้พบสภาพปัญหาดังต่อไปนี้

(๑) ปัญหาด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด

พบว่า วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยเฉพาะเจ้าอาวาส บางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมายในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสบางส่วนไม่มีการประชุมปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน และในการบริหารกิจการวัดของเป็นเรื่องของพระสังฆาธิการคือของเจ้าอาวาสเท่านั้น โดยเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกต้องกับงาน จึงทำให้งานบริหารจัดการวัดขาดประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลไป เพราะไม่มีการกระจายงานทำให้ไม่มี

พลังพอที่จะทำงานได้ทุกด้านทำให้เกิดความบกพร่องในการดำเนินงานได้ง่าย สมาชิกในวัดและประชาชนขาดความเป็นเจ้าของพระศาสนาและวัด การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนจึงไม่เต็มที่ตลอดจนปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างวัดคือพระสงฆ์กับประชาชนก็ไม่สมบูรณ์ตามหลักการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยบวชแล้วมิได้ศึกษา มิได้เผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ประชาชนก็ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ไม่ถูกต้อง สังคมและพระพุทธศาสนาจึงเกิดปัญหา เกิดความไม่จริงจังในการนับถือศาสนาทั้งหมดนี้เป็นปัญหาโดยรวมที่เกิดจากการบริหารงานของวัดและคณะสงฆ์

แนวทางการแก้ไขปัญหาระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด

พบว่า เจ้าอาวาสและผู้บริหารวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรต้องมีวิสัยทัศน์ มีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผนงานในการบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมสามารถปฏิบัติงานได้จริง การบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสควรให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประชุม ปรีกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม และควรมีการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชนเพื่อสร้างสายสัมพันธ์และสร้างความเข้มแข็งให้วัดและชุมชน

ในการบริหารกิจการวัดพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสควรมีการกระจายงานเพื่อสร้างพลังพอในการสร้างงานได้ทุกด้านทำให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานได้ง่ายยิ่งขึ้น และเจ้าอาวาสผู้บริหารจัดการวัดควรศึกษาใช้คนหรือบุคลากรถูกและเหมาะสมกับงาน จึงทำให้งานบริหารจัดการวัดเพิ่มประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น โดยสร้างปลูกฝังให้สมาชิกในวัดมีแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม และประชาชนมีจิตสำนึกถึงความเป็นเจ้าของพระศาสนาและวัด การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนจึงเต็มที่ยิ่งขึ้น

เจ้าอาวาสหรือผู้บริหารจัดการวัดควรมีความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนที่เอื้อเพื่อสมบูรณ์ตามหลักการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และพระสงฆ์ควรศึกษาหลักธรรม และเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนนำไปใช้ให้ถูกต้อง สามารถพัฒนาสังคมและพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

(๒) ปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด

พบว่า วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีความเป็นผู้นำในระดับวัดส่วนมากยังขาดวิสัยทัศน์ และแบบแผนตลอดจนความรู้ทั้งคุณลักษณะความเป็นผู้นำ บทบาทความเป็นผู้นำ และหน้าที่ของผู้นำในการบริหารจัดการวัดให้มีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพดีพอกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคปัจจุบัน ตลอดจนการไม่สามารถนำพาปรับบทบาทของวัดให้เหมาะสมกับสังคมและกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากจึงเกิดปัญหาด้านต่างๆ ตามมาวัดจึงเกิดความไม่มั่นคงและเสื่อมถอยลงทุกขณะมีแต่ทรงกับทรุด และปัญหาผู้นำในระดับวัดขาดคุณธรรมและมีภาวะผู้นำน้อยมาก ไม่บริหารจัดการโดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบที่เหมาะสมตีมกับวัดและชุมชน ปล่อยให้

ฆราวาสเข้ามามีบทบาทควบคุมการบริหารจัดการกิจการของวัดทั้งหมดพระสงฆ์และวัดกลายเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์จากฆราวาสไป ทำให้ภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์เสียหายมาก

แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด

พบว่า ผู้นำผู้บริหารจัดการกิจการวัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในระดับวัดส่วนควรเพิ่มศักยภาพและมีวิสัยทัศน์ และผู้นำแบบแผนตลอดองค์ความรู้ทั้งคุณลักษณะความเป็นผู้นำ บทบาทความเป็นผู้นำ และหน้าที่ของผู้นำในการบริหารจัดการวัดให้มีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพดีพอกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคปัจจุบัน ตลอดจนนำพาปรับบทบาทของวัดให้เหมาะสมกับสังคมและกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากเพื่อป้องกันปัญหาและความเสื่อมเสียแก่วัดและพระพุทธศาสนา และผู้นำในระดับวัดต้องคุณธรรมและมีภาวะผู้นำเป็นที่ยอมรับ ต้องบริหารจัดการวัดโดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบที่เหมาะสมดั่งงามกับวัดและชุมชน ต้องดูแลฆราวาสมิให้มีบทบาทมาควบคุมการบริหารจัดการกิจการของวัดทั้งหมดพระสงฆ์ สร้างภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น

(๓) ปัญหาด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด

พบว่า พระสังฆาธิการผู้ปกครอง/ผู้บริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีปัญหาคือในปัจจุบันนี้วัดส่วนมากขาดบุคลากรที่จะมาช่วยในการดูแลบริหารจัดการวัดและขับเคลื่อนกิจการในวัดที่มีความรู้ความเข้าใจมีศักยภาพ เสียสละให้แก่วัดและงานคณะสงฆ์ตลอดจนงานพระพุทธศาสนาทั้งพระภิกษุและสามเณรตลอดจนคฤหัสถ์น้อยมาก และปัญหาพระเณรอันเป็นบุคลากรติดยาเสพติด และอบายมุขต่างๆ ที่เป็นเหตุไม่สามารถแก้ไขได้ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเกือบทุกวัด และในทุกสังคมแม้แต่ในคณะสงฆ์นี้เอง และก็เป็นปัญหาที่ทำให้เสื่อมเสียเป็นอย่างมาก

แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด

พบว่า วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ควรสร้างทรัพยากรอันมีคุณค่าและคุณภาพและสนับสนุนบุคลากรที่จะมาช่วยในการดูแลบริหารจัดการวัดและขับเคลื่อนกิจการในวัดที่มีความรู้ความเข้าใจมีศักยภาพ เสียสละให้แก่วัดและงานคณะสงฆ์ตลอดจนงานพระพุทธศาสนาทั้งพระภิกษุและสามเณรตลอดจนคฤหัสถ์เพิ่มมากยิ่งขึ้น และวัดต้องให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหพระเณรอันเป็นบุคลากรติดยาเสพติด และอบายมุขต่างๆ สร้างความมั่นใจว่าวัดเป็นสถานที่ปลอดยาเสพติดและเป็นส่งเสริมคุณธรรมและสิ่งดีงาม

(๔) ปัญหาด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด

พบว่า ปัญหาด้านงบประมาณรายได้ในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ไม่นั่นนอน ซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากการรับบริจาคของพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถบริหารจัดการงานวัดได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ทุกอย่างจึงทำให้บางวัดเกิดปัญหาในการดูแลรักษาวัด และปัญหาผู้บริหารวัดใช้งบประมาณของวัดไปในทางไม่ถูกต้องกับวัตถุประสงค์ คือบำรุง

พระพุทธศาสนา กลับนำไปใช้จ่ายในทางที่ไม่ถูกต้องนัก มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง โดยวัดบางวัด คณะกรรมวัดซึ่งเป็นฆราวาสเป็นผู้เก็บและดูแลการเงินของวัด ผู้บริหารวัดไม่สามารถนำทรัพยากรของวัดมาใช้ในการบริหารวัดได้อย่างสะดวกถูกต้อง ตลอดจนปัญหาด้านการจัดสรรอุดหนุนงบประมาณจากภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดและคณะสงฆ์โดยภาพรวมแล้วน้อยมากไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึงโดยเฉพาะกับวัดที่อยู่ในชนบท ประกอบกับขาดการใส่ใจของคณะสงฆ์เองและภาคส่วนต่างๆ วัดต้องดิ้นรนบริหารจัดการกันเองตามอัตภาพและศักยภาพที่จะทำให้วัดตั้งอยู่ได้เท่านั้น

แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด

พบว่า วัดควรมีการวางแผนดูแลระบบการใช้จ่ายงบประมาณรายได้ในการบริหารจัดการวัดอย่างเหมาะสมพอเพียงแบบประโชชน์สูง ประหยัดสุด และการใช้จ่ายงบประมาณวัดควรมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์ต่อวัดและพระพุทธศาสนาเสมอ และผู้บริหารวัดใช้งบประมาณของวัดไปทางโปรงใส ตรวจสอบได้และถูกต้องเหมาะสมกับวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาวัด ทำนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคง วัดควรวางระบบสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดประโชชน์ในทรัพย์สินของวัดกับไวยาวัจกรในเรื่องการเก็บผลประโยชน์ด้านต่างๆ ของวัดอย่างถูกต้องเพื่อรักษาประโยชน์กับวัดมากที่สุด ตลอดจนวัดควรมีการเขียนโครงการเพื่อการขอการจัดสรรอุดหนุนงบประมาณจากภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดและคณะสงฆ์ให้ถูกต้อง และหมั่นติดตามอยู่เสมอสม่ำเสมอทันเหตุการณ์

(ข) ปัญหาด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด

พบว่า พระสังฆาธิการผู้ปกครอง/ผู้บริหารงานคณะสงฆ์และผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ วัดบางวัดยังขาดแคลนด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์เครื่องมือที่จะช่วยจัดการในด้านการบริหารจัดการให้มีความทันสมัยทันเหตุการณ์และรวดเร็วประหยัดทรัพยากรต่างๆ ประหยัดเวลาในการทำงานให้รวดเร็วได้ และปัญหาผู้บริหารวัดยังไม่เห็นความสำคัญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการบริหารจัดการวัดที่ได้ เทคโนโลยีไม่สามารถช่วยการบริหารงานจัดการวัดได้ เป็นเพียงแต่ถูกใช้ควบคุมงานประจำวันเท่านั้น

แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด

พบว่า วัดควรนำเทคโนโลยีและอุปกรณ์เครื่องมือที่จะช่วยจัดการในด้านการบริหารจัดการให้มีความทันสมัยทันเหตุการณ์และรวดเร็วประหยัดทรัพยากรต่างๆ ประหยัดเวลาในการทำงานให้รวดเร็วได้ให้มากและเหมาะสมรัดกุมยิ่งขึ้น และผู้บริหารวัดต้องให้ความสำคัญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการบริหารจัดการวัดที่ได้ เทคโนโลยีไม่สามารถช่วยการบริหารงานจัดการวัดได้ โดยเฉพาะการเผยแผ่และการจัดการทรัพยากรด้านต่างๆ อย่างเต็มประสิทธิภาพ

(๖) ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ

พบว่า ข้อมูลเชิงลึกจากพระสังฆาธิการผู้ปกครอง/ผู้บริหารงานคณะสงฆ์และผู้สนองงานคณะสงฆ์ พบว่า ปัญหาการวางระเบียบแบบแผนในการก่อสร้างเสนาสนะสำคัญๆ ของวัดทำให้สิ่งก่อสร้างสำคัญของวัดไม่มีระเบียบ ไม่สวยงาม บางอย่างไม่เหมาะสมกับสถานที่ ทำให้ไม่เป็นระเบียบแบบแผน และการทำลาย และขาดการดูแลอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในวัด ตลอดจนขาดการศึกษาเรียนรู้ในการอนุรักษ์อย่างเข้าใจ ปัญหาการบุกรุกที่ดินวัดของหน่วยงานรัฐ และประชาชนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ทั้งทางกฎหมายและทางพฤตินัย จนเป็นปัญหาให้กับวัดเป็นจำนวนมาก ตลอดจนความไม่เป็นระเบียบแบบแผนความไม่สะอาดภายในวัด หรือความสกปรกไม่เป็นระเบียบ เพราะเจ้าอาวาสขาดความรู้และความสามารถในการบริหารสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพ ปลอมใจให้วัดสกปรกรกรู้งรัง ซึ่งวัดบางวัด ก็ตั้งมานานแล้ว วัดบางวัดก็เพิ่งสร้างเสร็จใหม่ๆ วัดบางวัด ดุ๊ยใหญ่อยู่หลังการวัดบางวัดก็ดูซ่อมซ่อมขาดการดูแลเอาใจใส่ วัดบางวัดเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่างๆ วัดบางวัด คนไม่ยอมเข้าไป เพราะวุ่นวายสับสนไม่เป็นอาวาสสัปปายะสกปรกรกรู้งรังวัดไม่สะอาด และไม่เป็นระเบียบ หย่อนหรือขาดประสิทธิภาพ

แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ

พบว่า วัดต้องมีการวางระเบียบแบบแผนในการก่อสร้างเสนาสนะสำคัญๆ ของวัดทำให้สิ่งก่อสร้างสำคัญของวัดอย่างเป็นระเบียบ สวยงาม เหมาะสมกับสถานที่ ทำให้ไม่เป็นระเบียบแบบแผน และรักษาเอกลักษณ์ความเป็นวัดและอัตลักษณ์ความเป็นไทยเอาไว้เสมอ วัดต้องให้ความสำคัญ ในการดูแลอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในวัด ตลอดจนให้การศึกษาเรียนรู้ในการอนุรักษ์อย่างเข้าใจ เข้าถึง เพื่อให้เป็นศาสนสมบัติอันมีค่าคงอยู่คู่วัดคู่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป ตลอดจนวัดต้องหมั่นคอยดูแลรักษาความเป็นระเบียบแบบแผนความไม่สะอาดภายในวัด หรือความสกปรกไม่เป็นระเบียบ ทำวัดให้สะอาด สงบ ร่มรื่นไม่วุ่นวายสับสน เป็นที่เจริญตา เจริญใจแก่ประชาชนผู้มาเยือนอันส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในการเข้ามาวัด

(๗) ปัญหาด้านความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ

พบว่า ปัญหาผลพวงของการพัฒนาชุมชน คาดว่าอนาคตทั้งชุมชนและวัดจะมีการพัฒนาที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น อาจทำให้บริบทและวิถีชีวิตของชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไป เหมือนดังที่เคยเกิดขึ้นมาในอดีต ซึ่งอาจจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนจำต้องห่างเหินกันมากยิ่งขึ้นจนทำให้บทบาทของพระสงฆ์ ถ้าชุมชนและวัดไม่เตรียมแผนการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนอาจประสบกับปัญหาขึ้นซ้ำรอยเดิมดังในอดีต และปัญหาพิพาทในเรื่องการบุกรุกที่ดินและทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการแสวงหาผลประโยชน์ในด้านต่าง

จากวัด จนเกิดเป็นคติความฟุ้งร้องกันเป็นจำนวนมาก ปัญหาด้านการสื่อสารและการประสานงาน ความเข้าใจในระบอบการทำงานร่วมกัน ระหว่างวัดกับหน่วยงานภาครัฐมีความล่าช้า เพราะติดด้วยระบบทางราชการ และวัดกับผู้บริหารวัดก็ไม่ได้ใส่ใจกับงานที่ทางหน่วยงานของรัฐเพราะติดขัดในขั้นตอนและความล่าช้า ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนจึงไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากทั้งวัดและภาครัฐเท่าที่ควรการบริหารงานวัดกับภาครัฐจึงมีปัญหา

แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ

พบว่า การสร้างเครือข่ายวัด ความร่วมมือจากชุมชน/ภาครัฐ กิจกรรมส่งเสริม/ความสามัคคี เป็นความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของการบริหารจัดการวัด และนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายหรือวัดสาขา และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการวัดแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้ วัดที่เป็นกรณีศึกษามีความร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลายและกว้างขวาง กับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการดำเนินกิจกรรมการขยาย และการเผยแพร่ธรรม ไปยังต่างประเทศ

๓) การบริการจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ แบบ 5M

(๑) M 1 : man คือ คน/บุคลากรในการบริหารจัดการวัด

พบว่า ในการปฏิบัติงานการบริหารจัดการวัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ถือว่า “คน/พุทธบริษัท” เป็นทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุดที่จะขับเคลื่อนให้การบริหารจัดการงานวัดคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การเผยแผ่ ๔) การศึกษาสงเคราะห์ ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ อันไปสู่ความสำเร็จหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการบริหารจัดการวัดด้านการครองคน โดยมีหลักธรรม พรหมวิหาร ๔ เป็นเครื่องสนับสนุนคือ ๑) เมตตา มองความเมตตา รักใคร่ ประารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข อันหมายถึงผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา ๒) กรุณา มีความสงสาร คิดช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเกิดความเดือดร้อนเป็นทุกข์ ๓) มุทิตา มีความยินดี ชื่นชมเมื่อผู้อื่นประสบผลสำเร็จ ได้ดีมีความสุข ๔) อุเบกขา วางตนเป็นกลางให้ความเสมอภาคกับทุกคน ไม่มีอคติ ๔ คือความกล้าเอียงเพราะรัก ๑ เพราะโกรธ ๒ เพราะเขา ๓ เพราะกลัว ๔

ซึ่งหลักของพุทธธรรม พรหมวิหาร ๔ ดังกล่าว นั้น ผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์ควรยึดถือไว้ด้วยความมั่นคง จริใจ เพราะเป็นธรรมในการครองใจคน หรืออาจเปรียบได้ว่า เป็นหลัก เป็นหลักการ บริหารงานโดยใช้หลักของทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์นำไปสู่การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป

๒) M 2 : money คือ เงิน/งบประมาณในการบริหารจัดการวัด

พบว่า งบประมาณในการบริหารจัดการกิจการงานของวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนาศึกษา ๓) การเผยแผ่ ๔) การศึกษาสงเคราะห์ ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ ได้ดำเนินการให้ถูกต้องตามระเบียบกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด มีความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ตรวจสอบได้ ซึ่งผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์จะต้องตระหนักในเรื่องนี้ให้มาก เพราะถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องคือ พระพุทธโอวาท ๓ เป็นธรรมที่ผู้บริหารจะทำงานให้ประสบผลสำเร็จได้ดี ซึ่งพระพุทธองค์ได้วางแนวทางไว้ ๓ ประการ คือ (๑) เว้นจากทุจริต การประพฤติชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ (๒) ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบทั้งกาย วาจา และใจ (๓) ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ คือ ไมโลภ ไม่โกรธ ไม่หลง

เมื่อผู้บริหารได้นำหลักพระพุทธโอวาท ๓ มาถือปฏิบัติตั้งแต่เริ่มแรกของกระบวนการที่จะนำเข้าสู่การบริหารงานจัดการวัด แล้วย่อมนำมาความเจริญงอกงาม ความสุขสบายใจมาสู่ตนและกิจการงานของวัด สมดังคำพุทธสุภาษิตคำว่า “อัมโม หเว รักษติ อัมมจาริง” แปลว่า “ธรรมะย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม”

๓) M ตัวที่ ๓ : (materials) วัสดุ อุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด

พบว่า เป็นการใช่วัสดุอุปกรณ์ที่วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนาศึกษา ๓) การเผยแผ่ ๔) การศึกษาสงเคราะห์ ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ อย่างประหยัดคุ้มค่า เพราะวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องนั้น ล้วนแต่ใช้งบประมาณในการจัดหาประกอบ สนับสนุน และหากใช้อย่างไม่รู้จักคุณค่าจะทำให้สิ้นเปลืองวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนงบประมาณที่ได้จะไม่เหมาะสม สอดคล้อง และการใช้งบประมาณจะต้องตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์ สุจริต สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (๑) เว้นจากทุจริต การประพฤติชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ (๒) ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบทั้งกาย วาจา และใจ (๓) ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ คือ ไมโลภ ไม่โกรธ ไม่หลง

๔) M ตัวที่ 4 : (Management) การบริหารจัดการวัด

พบว่า การบริหารจัดการวัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนาศึกษา ๓) การเผยแผ่ ๔) การศึกษาสงเคราะห์ ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ย่อมต้องมีวิสัยทัศน์รู้แจ้งเห็นจริง มองงานอย่างเข้าใจ เชี่ยวชาญ สามารถกำหนดขั้นตอน อธิบาย กำกับ ควบคุม ทั้งคนและงานได้อย่างสอดคล้อง และมีการพัฒนาตนเอง พัฒนางานอย่างสม่ำเสมอ มีหลักกระบวนการบริหารงานแบบ PDCA, POSDCORB และอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ซึ่งผู้บริหารวัดต้องใช้ดุลยพินิจพิจารณาหยิบยกเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสภาพบริบท สิ่งแวดล้อม ขององค์กร หน่วยงานที่มีความแตกต่างกันอย่างมีประสิทธิภาพ และหากกล่าวถึงหลักพุทธธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้กับกระบวนการบริหารงานจัดการวัดรูปแบบใด ๆ หลักพุทธธรรม

ย่อมเข้าได้ใช้ได้กับทุกบริบท ซึ่งหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานในการบริหารงานคือ อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมก่อให้เกิดความสำเร็จ ดังนี้ (๑) ฉันทะ มีความพึงพอใจในงานที่ทำ (๒) วิริยะ มีความขยันหมั่นเพียรตั้งใจทำงาน (๓) จิตตะ มีความห่วง มีใจฝักใฝ่จดจ่อ เอาใจใส่ในการงานอย่างต่อเนื่อง (๔) วิมังสา มีความคิดรอบครอบ ไตร่ตรอง หาเหตุผล แก้ไขปรับปรุงงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย สติสัมปชัญญะ

๕) M5 : Moral คือ หลักคุณธรรมในการบริหารจัดการวัด

พบว่า การปกครองการบริหารวัดของคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ปัจจุบันนี้ ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนาศึกษา ๓) การเผยแผ่ ๔) การศึกษาสงเคราะห์ ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ ยังคงใช้หลักการบริหารจัดการวัดโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นแกนหลักถือว่าเป็นหัวใจที่สำคัญ สนับสนุนด้วยหลักความถูกต้องชอบธรรมคือ ๑) สติ ความระลึกได้ คิดได้ว่าอะไรดีอะไรไม่ดีก่อนทำ และขณะทำโดยไม่ประมาท เลินเล่อ เผลอตน ๒) สัมปชัญญะ ความรู้ตัวในเวลากำลังทำงาน กำลังพูด กำลังคิด มิให้ตกอยู่ในอกุศลมูล ๓ คือ ๑) โลภะ คือ ความโลภ อยากได้ อันจะนำไปสู่ความทุจริต คอรัปชั่น ๒) โทสะ คือ ความคิดประทุษร้ายผู้ร้ายผู้อื่น ความมีอคตินำไปสู่ทางทำลายผู้อื่น ๓) โมหะ คือ ความหลง เชื่อในสิ่งที่ผิด ไม่รู้จริง ไม่มีภูมิคุ้มกันเพราะถ้ามีระบบการบริหารวัด โดยปรับประยุกต์กับลักษณะการบริหารของพระพุทธเจ้า ที่พระองค์ได้ใช้ธรรมที่ชอบด้วยเหตุด้วยผล และความเหมาะสมดงามเป็นใหญ่โดยเฉพาะหลักเมตตาธรรม กรุณาธรรม และหลักกุตติธรรม ไม่ใช่อำนาจหรืออาชญา การปกครองที่มีธรรมเป็นใหญ่ มีจุดหมายเพื่อให้ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองเข้า ถึงธรรม มิได้มีจุดประสงค์อย่างอื่น เช่นใช้อำนาจเพื่อลาภผลหรือชื่อเสียงเกียรติยศ หัวใจสำคัญของการปกครองและบริหารของพระพุทธเจ้าอยู่ที่พระธรรมวินัย เพื่อให้มีความเป็นระเบียบแบบแผนเป็นที่เคารพรักศรัทธาเป็นแม่แบบของความดีงาม หรือประโยชน์ที่พึงประสงค์ โดยแสดงท่ามกลางประชุมสงฆ์เพื่อบัญญัติสิกขาบทหรือระเบียบการปกครองให้เหมาะสมโดยอาศัยมูลเหตุ ๑๐ ประการ คือ ๑.เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓. เพื่อข่มบุคคลที่หน้าด้านขาดความละอาย ๔. เพื่อความผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ๖. เพื่อบำบัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต ๗. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑๐. เพื่ออนุเคราะห์วินัย หรือรักษาพระวินัย

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา มีข้อค้นพบที่สำคัญ จึงนำอภิปรายผล ดังนี้

ผลการวิจัย พบว่า การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนาศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ แบบ 5M ในการนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาวัดและองค์กรสงฆ์ให้เกิดความมั่นคงแก่วัดและพระพุทธศาสนา เป็นการบริหารจัดการวัดอันประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๗ ประการ ได้ดังนี้

๑) ด้านระบบและรูปการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พบว่า วัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ยึดหลักพระธรรมวินัย หลักกัลยาณมิตรหลักทฤษฎี และบริหารจัดการสมัยใหม่ และหลักหลักบูรณาการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมกับสภาวะสถานการณ์ โดยกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ แนวนโยบายการบริหารจัดการวัด โครงสร้างการบริหารงานของวัดตามอำนาจหน้าที่ หรือภาระงานการกระจายอำนาจ การแบ่งงานและกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน บริหารงานในรูปคณะกรรมการ ทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ ในวงกว้าง การติดตามประเมินผลการบริหารจัดการ และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เน้นการบูรณาการ เชื่อมโยงการศึกษากับการศาสนาและศาสตร์อื่นๆ ยึดเอกลักษณ์ วิถีชีวิตไทยและพุทธปฏิบัติ ปรับบทบาทของวัดและสงฆ์ให้ทัน โลก เน้นบทบาท“๓ ร” คือ รับ-รุก-ร่วมมือ ในการบริหารจัดการวัดและการดำเนินกิจกรรมของวัด ข้อค้นพบมีความสอดคล้องกับ**ทรงวิทย์ แก้วศรี^๑** ที่พบว่า หลักการบริหารสมัยใหม่ตามรูปแบบการบริหารเชิงยุทธวิธีนั้นสอดคล้องกันกับวิธีการของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้มาก่อนแล้วทั้งสิ้น วิธีการของพระองค์เป็นวิธีการปฏิบัติจริง เรียบง่าย กระชับรัดกุม ตรงประเด็น สามารถจัดการแก้ปัญหาการบริหารได้ทุกอย่างได้อย่างได้ผลมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะทุกกระบวนการ ความคิดของพระองค์เป็นระบบและสมเหตุสมผล และสอดคล้องกับ**โชติ บดีรัฐ^๒** ที่ว่าการบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ คือ ๑) สภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ ในการบริหารคน มีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การบริหารงาน มีการออกกฎระเบียบในการปกครองคณะสงฆ์ ๒) ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ ในการบริหารคน มีการดำเนินไปอย่างรวดเร็วสนองต่องานที่มอบหมายให้ทำการบริหารภาระ

^๑ทรงวิทย์ แก้วศรี, “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, ๒๕๕๑.

^๒โชติ บดีรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔).

งาน มุ่งบริหารที่สนองต่อความต้องการของผู้มาติดต่อ และการบริหารองค์กร ได้เน้นในเรื่องสร้าง ศรัทธาเข้าวัดและปฏิบัติธรรมมากขึ้น ๓) ศักยภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ การบริหารคน มีการ นำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน การบริหารภาระงาน มีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วย ในการบริหารงาน และการบริหารองค์กร มีการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่าง ต่อเนื่อง ๔) วิธีการพัฒนาการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค ๔ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ ความสามารถ มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารงาน โดยอบรมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการ พัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อม ศรัทธาในพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับ**นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง**^๓ ที่ว่ารูปแบบและหลักการของการ ปกครองในพระไตรปิฎก คือ ๑) รูปแบบของการปกครองทางการเมืองมี ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปกครอง แบบราชาธิปไตย ซึ่งผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการปกครองรูปแบบนี้คือพระราชา และการ ปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งอำนาจอยู่ในมือของชนชั้นสูงและมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการ ปกครองแบบอภิชนาธิปไตยในปรัชญากรีก ส่วนรูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนานั้นมีพัฒนาการ โดยเริ่มต้นจากพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในฐานะธรรมราชา จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้ทรง มอบให้สังฆเป็นใหญ่ในการปกครอง จึงเป็นรูปแบบการปกครองเฉพาะตน ๒) หลักการของการปกครอง แบบราชาธิปไตย ได้แก่ หลักธรรมต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้จำนวนมากเพื่อเป็นเครื่องเหนี่ยว รัดในการใช้อำนาจของผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว และหลักการของการปกครองแบบสามัคคีธรรมมีหลักการปกครองที่สำคัญ คือ อปริหานิยธรรม ซึ่งเป็น หลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี และหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครอง ส่วนหลักการของการ ปกครองของคณะสงฆ์นั้นมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครองสำคัญ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีภายใต้กรอบแห่งพระธรรมวินัย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ **บัญชายุทธ นาคมุจลินท์**^๔ ที่ว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม กับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กร การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เป็นปัจจัย ในการบริหาร ปัจจุบันมีทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย สามารถนำมาใช้บริหาร องค์กรแล้วประสบผลสำเร็จ เช่น ทฤษฎีองค์กร ทฤษฎีการบริหาร ทฤษฎีภาวะผู้นำ ทฤษฎีมนุษย

^๓นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๔บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

สัมพันธ์ และสอดคล้องกับมนัส ภาคภูมิ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, โดยศึกษาจากเจ้าอาวาสวัดพัฒนาตัวอย่างจากภูมิภาคต่าง ๆ ภาคละ ๓ รูป รวม ๑๒ รูป โดยศึกษาประวัติชีวิต คุณลักษณะส่วนตัว กระบวนการทำงานของเจ้าอาวาส และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์สังคมของวัด และพบว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสทุกรูป มีกระบวนการ “แบบธรรมาธิปไตย” กล่าวคือ เป็นการบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วม รับฟังความคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือกันโดยมุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ (๑) ปัจจัยหลักหรือปัจจัยโดยตรงประกอบด้วยความสามารถพิเศษหรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่น ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัย และกระบวนการบริหารและการทำงานอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การติดตาม การบริหารการเงิน เป็นต้น (๒) ปัจจัยเสริม คือ ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุน ได้แก่ สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้ง บรรยากาศในวัดและการที่วัดลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรม และอื่น ๆ^๕

๒) ผู้นำในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ต้องมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์คุณสมบัติส่วนตัวและจริยวัตรความรู้ความสามารถเกียรติคุณผลงานความรู้ความสามารถและประสบการณ์ คือ เจ้าอาวาสหรือผู้บริหารวัดมีภาวะผู้นำสูง อันนำมาซึ่งความศรัทธาของประชาชนด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล มีจริยวัตรอันงดงาม ความเสียสละ ขยันหมั่นเพียร อุทิศตน เรียบง่าย ปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มีคุณธรรม เมตตาธรรม เอาใจใส่ทำงานหนัก รับผิดชอบสูง มีคุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ทั้งทางธรรมและทางโลก เช่น เป็นราชบัณฑิตได้รับเปรียญธรรม ๙ ประโยค ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตด้านผลงาน มีผลงานแสดงถึงความเชี่ยวชาญในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเป็นกรรมการ วิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ การได้รับการยกย่องและประกาศเกียรติคุณ เกียรติบัตรและโล่รางวัล ข้อค้นพบมีความสอดคล้องกับกรมการศาสนา^๖ ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ ปัจจัยหลักประกอบด้วยความสามารถพิเศษหรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพภาวะผู้นำ เช่น ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัยและกระบวนการบริหารและการทำงานอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดองค์กร การบริหารบุคลากร การติดตามงานการบริหารการเงิน เป็น

^๕ มนัส ภาคภูมิ และคณะ, “รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๔๐).

^๖ กรมการศาสนา, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน”, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, ๒๕๔๐.

ต้น และปัจจัยเสริม คือ ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งบรรยากาศในวัดและการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะเช่นเป็นโบราณสถานมีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรมและอื่นๆ และสอดคล้องกับ**ปรัชญา ชุมนาเสียว**^๗ ที่ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย EQ นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งภายใต้โลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญในองค์กรจะต้องเป็นผู้นำองค์กรเพื่อพาองค์กรให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยภายใต้การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้บริหารที่มีแต่ความฉลาดทางสติปัญญา(intelligent quotient) เพียงอย่างเดียวย่อมไม่สามารถบริหารงานภายใต้การเปลี่ยนแปลงให้ประสบความสำเร็จได้ หากขาดซึ่งความฉลาดทางอารมณ์(emotional quotient) และลักษณะพฤติกรรมของแบบผู้นำในประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้นำแบบใช้พระคุณ(charismatic leader) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (democratic leader) ผู้นำที่มีความสามารถสูงและสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่นสูง และผู้นำตามสถานการณ์ ภาวะผู้นำ ๔ แบบนี้จะมีส่วนช่วยสนับสนุนส่งเสริมการสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (leadership of change) เพื่อนำไปสู่การเป็นผู้บริหารการเปลี่ยนแปลง CCO (Chief Change Officer) ที่ดีต่อไปได้ แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะพฤติกรรมของแบบผู้นำจะต้องรู้จักเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยการเข้าใจและยอมรับธรรมชาติของอารมณ์ตนเอง รับฟังทำความเข้าใจและให้เกียรติผู้อื่น และสามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ดี **อุทัย โล้วมันคง**^๘ ที่ว่า หลักการพัฒนาภาวะผู้นำทางจริยธรรมตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้อำนาจความรู้ แนวความคิด ด้วยวิธีการเพื่อผลของการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม โดยคำนึงถึงปัจจัยที่ส่งเสริมและกีดขวางพฤติกรรมทางคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้น สารของแนวทางนี้จึงมีความหลากหลายในเนื้อหา และรายละเอียดในแต่ละชั้นของกระบวนการ ซึ่งไม่เพียงครอบคลุมเนื้อหาเฉพาะด้านแนวคิดหรือองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม แต่รวมถึงศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่ การบริหารจัดการด้านการเงิน ฯลฯ เพื่อให้มีความเหมาะสมสำหรับสังคมปัจจุบัน หลักการพัฒนาภาวะผู้นำทางจริยธรรมอาศัยการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความคิดเห็น ประสบการณ์ ระหว่างกัน เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันจากการแบ่งปันประสบการณ์ในระหว่างการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมการระดมสมอง กิจกรรมแบ่งปันประสบการณ์ การเรียนรู้จากกรณีศึกษาที่ใช้ได้ผลดีในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่องค์การด้านการพัฒนาผู้นำ ส่วนแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนา ประกอบด้วยแนวทางตามกระบวนการพัฒนา ๔ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ แนวทางการประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนา ขั้นตอนที่ ๒ แนวทางการออกแบบการพัฒนา ขั้นตอนที่ ๓ แนวทางการดำเนินการพัฒนาและขั้นตอนที่ ๔ แนวทางการ

^๗ปรัชญา ชุมนาเสียว, “การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย E.Q.”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์), (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^๘อุทัย โล้วมันคง, “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๓).

ประเมินผลการพัฒนาสอดคล้องกับ**สุปรียา ธีรสิรานนท์**^๙ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีขั้นตอนเบื้องต้น โดยเริ่มจากศรัทธาหรือความเชื่อมั่นที่มีปัญญาประกอบ เช่น ได้ฟังบุคคลใดแสดงสาระที่น่าเชื่อถือจนเห็นหรือมั่นใจว่านำไปสู่ความจริงได้ ก็เริ่มศึกษาเรียนรู้จากแหล่งนั้น ศรัทธากับปัญญาจึงต้องประกอบด้วยกันจนกลายเป็นสัมมาทิฐิที่มีคุณภาพ ปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก โดยการแสวงหามิตรที่ดีเพื่อขอความรู้ คำแนะนำ เพื่อให้ได้ความรู้จากนั้นจึงนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้ยินได้ฟังมาถ้อยแถลง วิเคราะห์ พิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ อันเป็นปัจจัยภายในของผู้ปฏิบัติเอง ในขั้นตอนนี้กล่าวได้ว่า เมื่อบุคคลมีโยนิโสมนสิการแล้ว สัมมาทิฐิก็จะเกิดขึ้นตามมา จากนั้นจึงนำตนเองเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีความสำคัญเท่าๆ กัน หรือกล่าวได้ว่ามนุษย์จะมีความสมบูรณ์เมื่อชีวิตของมนุษย์มีความสัมพันธ์ครบ ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิต และปัญญา

๓) บุคลากรในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พบว่า วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาบุคลากรและสวัสดิการ มีมนุษยสัมพันธ์การทำงานร่วมกับผู้อื่น ประพฤติธรรม ใฝ่รู้ เสียสละ อุทิศตน คือบุคลากรของวัดมีทั้งกลุ่มภิกษุ สามเณร ไวยาวัจกรและฆราวาสที่ ทำงานจัดการศึกษาตาม อรรถาธิบายและการเผยแผ่ศาสนาของวัดทั้งที่ทำงานประจำและอาสาสมัคร เป็นผู้ประพฤติธรรม ใฝ่เรียนรู้ สามัคคี มีน้ำใจ มีความรับผิดชอบและความขยันหมั่นเพียร เสียสละ เคารพซึ่งกันและกัน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีมนุษยสัมพันธ์ มีคุณสมบัติของพระนักเผยแผ่ นักพัฒนาชุมชน และนักสังคมสงเคราะห์ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนและชุมชน ข้อค้นพบมีความสอดคล้องกับ**วันชัย สุขตาม**^{๑๐} ว่าการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม เป็นแนวคิดที่สามารถผลักดันให้ทุนมนุษย์ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หลักพุทธธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ภาวนา ๔ ไตรสิกขา การใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ จริต ๖ รวมทั้งการพิจารณากลุ่มผู้รับเข้าการพัฒนาทุนมนุษย์ด้วยการมองหลักการต่างๆ จากบัว ๔ เหล่า อันเป็นการพิจารณาคุณสมบัติในการเรียนรู้ของบุคคลทางพุทธศาสนา และสอดคล้องกับ

^๙สุปรียา ธีรสิรานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๐}วันชัย สุขตาม, “การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในยุคโลกาภิวัตน์”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๕.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา^{๑๑} ที่ว่า จะเน้นไปที่ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกและการร่วมเป็นเครือข่าย การควบคุมคุณภาพและปรับปรุงการดำเนินงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงาน ประกอบด้วย ๔ ได้แก่ ด้านนโยบายการอุดมศึกษาเพื่อปวงชน ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรที่จำกัดและการมุ่งเน้นคุณภาพและประสิทธิภาพ ด้านความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบต่างๆ และด้านการปกครองตนเองของสถาบัน ส่วนรูปแบบการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษา แนวใหม่ พบว่า สรุปได้ ๔ รูปแบบ คือ ๑) แบบองค์กรที่เน้นกระบวนการ ๒) แบบผู้ประกอบการหรือบริษัท ๓) แบบวิสาหกิจหรือนวัตกรรม และ ๔) แบบเครือข่าย และยังสอดคล้องกับ **ฉันทนา ธรรมวิจารณ์**^{๑๒} ที่ว่า แนวความคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะมีพุทธธรรมเป็นฐานคิดในการพัฒนา มีพุทธเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีจิตวิทยา การเรียนรู้และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนา โดยมีเป้าหมายการพัฒนา ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียธรรมและระดับโลกุตระธรรม ส่วนปรัชญาในการพัฒนานั้นตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้ พุทธธรรมมีเป้าหมายที่การพัฒนาปรับปรุงมนุษย์ใช้ปัญหาของมนุษย์คือ “ทุกข์” เป็นตัวตั้ง ใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ เป็นหลักคิดในการพัฒนาและการคิดเชิงระบบ สำหรับเป้าหมายในการพัฒนานั้นมี ๓ ประการ คือ (๑) ทำให้มนุษย์มีความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมีประสิทธิภาพ (๒) มีจริยธรรมคุณธรรมในการดำเนินชีวิต และ (๓) พัฒนาไปสู่ระดับสูงสุดคือการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงสู่ภาวะนิพพานหรือนิโรธ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธมี ๓ องค์ประกอบการพัฒนา คือ การพัฒนาระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และการพัฒนาในระดับองค์การ ซึ่งสามารถใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธได้ด้วย

๔) งบประมาณในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พบว่า วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการบริหารเงินโดยคณะกรรมการ การระดมทรัพยากรแหล่งรายได้ประจำ จัดตั้งกองทุน มูลนิธิ คือ การบริหารการเงินของวัดมีคณะกรรมการทั้งพระสงฆ์และฆราวาส มีการจัดตั้งมูลนิธิ กองทุน นำดอกผลมาใช้ในการส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ข้อค้นพบมีความสอดคล้องกับ **ณดา จันทรม**^{๑๓} ควรเร่งช่วยกันพัฒนาบุคลากรที่จะมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทางการเงินให้แก่วัดให้มีระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดอบรมไวยาวัจกร และกรรมการวัดอย่างสม่ำเสมอ และเพิ่มแรงจูงใจและ

^{๑๑}สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาแนวใหม่, กรกฎาคม ๒๕๕๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.qa.kmutnb.ac.th/qa/knowledge/edu/full46077.pdf>. [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๗].

^{๑๒}ฉันทนา ธรรมวิจารณ์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐).

^{๑๓}ณดา จันทรม ผศ.ดร., “รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย”, คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ, (สำนักงานวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕).

มาตรการเพื่อกระตุ้นให้บุคลากรเหล่านั้นได้เข้ารับการอบรม เช่น การให้โล่ เกียรติบัตร หรือกำหนด มาตรการคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวให้สามารถที่จะสนองตอบความต้องการในการ พัฒนาการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลได้ และสอดคล้องกับ **พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์)**^{๑๔} ที่ว่า ล้านนามีอัตลักษณ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นของตนเอง มีการวางแผนและงบประมาณไว้ตลอดปีตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมา โดย รับนโยบายจากส่วนกลางแล้วมาปรับใช้ประยุกต์เข้ากับภูมิลำเนาท้องถิ่น ด้านแนวทางการบริหาร จัดการเจ้าอาวาสสั่งการให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยน รูปแบบและวิธีการใหม่ มาใช้เพื่อรองรับความทันสมัย ส่วนมากด้านของพระสงฆ์จะดำเนินการตาม แนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็ คล้อยตามความเชื่อพิธีกรรมในล้านนา ส่วนการคิดหาหลักธรรมคำสอนนั้นก็แสดงไปตามอาการที่มีอยู่ ตามประเพณีนิยมส่วนการบริหารเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ สายงานของพระธรรม หุตมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ สอดคล้องกับ**ประทุม อังกูรโรหิต** ที่ว่า ๑. พระภิกษุสงฆ์ นักวิชาการและบุคคลทั่วไปสนับสนุนการท างานสังคมสงเคราะห์ของสถาบันทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากสอดคล้องกับหลักคำสอนของ พระพุทธศาสนา และเป็นการ ทำเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งที่สวัสดิการ ของรัฐยังเข้าไปไม่ถึง ๒. วัดทั้งหัววัด และเสถียรธรรมสถานมีจุดอ่อนจุดแข็งที่แตกต่างกัน แต่เผชิญ ปัญหาและ อุปสรรคที่คล้ายคลึงกัน เช่น ด้านเงินทุนและบุคลากร ขณะที่เสถียรธรรมสถานได้รับความ ร่วมมือ จากชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในระดับที่น่าพึงพอใจ ชาวบ้านมัก มี ทัศนคติว่างานสังคมสงเคราะห์ที่วัดทั้งหลายทำมิใช่ “กิจของสงฆ์”

๓. การแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพน่าจะเป็นการทางานเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ โดยการ สร้าง ความสัมพันธ์และความร่วมมือกับรัฐและชุมชนรวมทั้งองค์กรเอกชน และใช้สื่อช่วยในการเผยแพร่ กิจกรรมต่าง ๆ ให้มากขึ้น ที่สำคัญคือการสร้างความสมดุลระหว่างการทางานสังคมสงเคราะห์กับ การ เผยแผ่ธรรม นอกจากนั้นพระสงฆ์ต้องมีความระมัดระวังด้านความประพฤติให้อยู่ในกรอบของ พระวินัย และจารีตประเพณีในขณะปฏิบัติภารกิจให้การสงเคราะห์ประชาชน

^{๑๔}พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, **ปริญาปรัญญาตุษฏีบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ปทุมธานี, ๒๕๕๓).

ในภาพรวม งานวิจัยนี้ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานสังคมสงเคราะห์ ของสถาบันทางพระพุทธศาสนาในสังคมพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และสามารถนำไปใช้เป็น ตัวอย่าง สำหรับพระสงฆ์และวัดอื่น ๆ ที่ดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันได้^{๑๕}

๕) เทคโนโลยี เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ ของวัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พบว่า วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ นำเทคโนโลยี เครื่องมือ และวัสดุอุปกรณ์วัดเป็น สิ่งจำเป็นในภาวะการณ์โลกปัจจุบันโดยเฉพาะวัดที่เผยแพร่ธรรมไปยังต่างประเทศประยุกต์ใช้เทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมและจัดทำเว็บไซต์ของวัด ทำให้วัดสามารถขยายการจัด การศึกษาตามอัธยาศัยได้กว้างขวาง ครอบคลุม และสร้างความน่าสนใจและเตรียมความพร้อมด้าน เครื่องมือ อุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก อันช่วยเอื้ออำนวยและส่งเสริมบริหารจัดการวัดให้เป็นไป อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อค้นพบมีความสอดคล้องกับ **บุญส่ง หาญพานิช**^{๑๖} การบริหารจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ไปใช้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ การบริการ ความรู้ การสื่อสารความรู้ การใช้เทคโนโลยี วัฒนธรรมการไว้วางใจ วัฒนธรรมพลังร่วม นวัตกรรมเวิร์คเกอร์ สิ่งท้าทาย และ ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการความรู้ ลักษณะงานที่ผู้บริหารมีความต้องการใน ระดับมาก ให้มีการนำองค์ความรู้ใหม่ๆ ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการความรู้ไปใช้ ได้แก่ การประกัน คุณภาพการศึกษา รองลงมา คือ การพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตร เทคโนโลยี ห้องสมุด การวิจัย การประเมินความดีความชอบ การดำรงรักษาบุคลากร การสร้างนักวิชาการ การกำหนดภาระงานของ บุคลากร และ การบริการความรู้ ผู้บริหารมีความประสงค์ให้ในระดับมาก และสอดคล้องกับ**บรรจบ บุญจันทร์**^{๑๗} ที่ว่าการสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ว่า ๑) ระดับ ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี และระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีมีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ใน ระดับมาก ๒) โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ๓) ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และ อิทธิพลรวมต่อภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี โดยเรียงลำดับค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลจากมากไปหาน้อย ดังนี้ (๑) อิทธิพลทางตรง มี ๔ ปัจจัย คือ ปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยี ปัจจัยวิสัยทัศน์ทาง เทคโนโลยี ปัจจัยการบูรณาการเทคโนโลยี และปัจจัยสมรรถนะทางเทคโนโลยี (๒) อิทธิพลทางอ้อมมี ๒

^{๑๕} ประทุม อังกูโรหิต, “สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์”, **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต** , (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๖} บุญส่ง หาญพานิช, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๖.

^{๑๗} บรรจบ บุญจันทร์, โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้น พื้นฐาน, **วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔).

ปัจจัย คือ ปัจจัยสมรรถนะทางเทคโนโลยีที่ส่งผ่านปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยีและปัจจัยการบูรณาการเทคโนโลยี และปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยีที่ส่งผ่านปัจจัยการบูรณาการเทคโนโลยี และ (๓) อิทธิพลรวมมี ๔ ปัจจัย คือ ปัจจัยวิสัยทัศน์ทางเทคโนโลยี ปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยี ปัจจัยการบูรณาการเทคโนโลยี และปัจจัยสมรรถนะทางเทคโนโลยี

๖) สภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ ภูมิทัศน์/ธรรมชาติ ของวัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พบว่า วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จัดสภาพแวดล้อมของวัด จำแนกได้เป็นสองลักษณะ คือ สภาพที่เป็นธรรมชาติ ภูมิทัศน์อันสวยงาม ความสงบ ร่มรื่นร่มเย็น เป็นระเบียบเรียบร้อย เหมาะกับการศึกษาเรียนรู้ธรรมอบรมขัดเกลาจิตใจ และสภาพทางวัตถุ คือมีโบราณสถานโบราณวัตถุ พุทธศิลป์อันสวยงาม มีคุณค่า วัดใช้จุดเด่นในด้านสภาพแวดล้อมทั้งสองลักษณะ กอปรกับ การจัดพิธีกรรม ข้อค้นพบมีความสอดคล้องกับ**นิสา พิมพิเศษ**^{๑๘} แนวทางเพื่อพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน ประกอบด้วยกิจกรรมสร้างระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และดูแลรักษาอย่างเหมาะสม เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพจากธรรมชาติ ประกอบด้วยกิจกรรมอนุรักษ์และดูแลรักษาโบราณสถานอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนลดความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพจาก มนุษย์ ประกอบด้วยกิจกรรมดูแลรักษาโบราณสถานเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมาย และบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับโบราณสถานอย่างเคร่งครัด รวมถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน และสอดคล้องกับ**กองแผนงาน กรมการศาสนา**^{๑๙} ที่ว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสวัดทุกรูป มีกระบวนการแบบธรรมาธิปไตย กล่าวคือการบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังข้อคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือ โดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนแบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ ๑. ปัจจัยหลัก หรือปัจจัยโดยตรง ประกอบด้วย ความสามารถพิเศษหรือมีคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่นความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษา และกระบวนการบริหารในการทำงานอย่างเป็นระบบ เป็นต้น ๒. ปัจจัยเสริม หรือปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่ สภาพแวดล้อม ท่าเลที่ตั้ง บรรยากาศในวัด และการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะเช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรม และอื่น ๆ และยังสอดคล้องกับ สอดคล้องกับ **ทรงฤทธิ์ เหมียพรม**^{๒๐} ที่ว่างานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธ

^{๑๘}นิสา พิมพิเศษ, “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

^{๑๙}กองแผนงาน กรมการศาสนา, ปัจจัยส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๕๒).

^{๒๐}ทรงฤทธิ์ เหมียพรม, “งานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

ศิลป์ สื่อผสมในงานพุทธศิลป์ เป็นการนำเอาศิลปะล้านช้างมาสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมผสมจิตรกรรม ที่มีแนวคิดมาจากสมิอ์सान โดยโครงสร้างสถาปัตยกรรมนำ เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตท้องถิ่นของชาวอีสานที่แสดงออกมาโดยเรียบง่าย แต่ภายในจิตใจ ความเชื่อ แสดงออกมาซื่อๆ แผงด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

๗) ความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐของคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พบว่า วัดและคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการสร้างเครือข่ายของวัด ความร่วมมือจากชุมชน/ภาครัฐ กิจกรรมส่งเสริม/ความสามัคคี เป็นความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของการบริหารจัดการวัด และนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายหรือวัดสาขา และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการวัดแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และที่สำคัญคือการ จัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้ วัดที่เป็นกรณีศึกษามีความร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลายและกว้างขวาง กับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการดำเนินกิจกรรมการขยาย และการเผยแพร่ธรรม ไปยังต่างประเทศ ข้อค้นพบมีความสอดคล้องกับวิทยา จันทรแดง^{๒๑} การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยในครั้งนี้ไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ ๑) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน ๒) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ๓) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน สอดคล้องกับสมาน งามสนิท^{๒๒} ที่ว่า ศูนย์วิถีโอเทปที่จัดตั้งขึ้นที่ศาลาอีสานเขียวเป็นความต้องการของประชาชนและประชาชนให้ความร่วมมือในทุกๆ ด้าน และจะเป็นเครื่องมือสำหรับการบริการการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ และศูนย์วิถีโอเทปนี้จะเป็นศูนย์วิถีโอเทคโนโลยีต้นแบบศูนย์แรกของชนบทไทย เมื่อพัฒนาศูนย์วิถีโอเทปนี้เต็มรูปแบบแล้วจะกลายเป็นศูนย์วิถีโอเทที่พร้อมด้วยเครือข่ายและระบบอัตโนมัติที่ทันสมัยให้บริการสมาชิกได้อย่างเต็มที่^{๒๒}

^{๒๑} วิทยา จันทรแดง, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔).

^{๒๒} สมาน งามสนิท, “สื่อเพื่อการบริหารการพัฒนา : กรณีการจัดตั้งศูนย์วิถีโอเทปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ศาลาอีสานเขียว”, วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๓).

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ แบบ 5M ได้แก่ (๑) บุคคล (M1 : Man) (๒) เงิน (M2 : Money) (๓) วัสดุอุปกรณ์ (M3 : materials) (๔) การจัดการ (M4 : management) และ (๕) คุณธรรม (M5 : Moral) เป็นการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดังมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่าง ๆ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้นำเบื้องต้นนับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้ เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจ กำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของบุคลากร จำเป็นจะต้องมีความสามัคคีและทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม เจ้าอาวาสนั้นมีภารกิจการบริหารจัดการวัดตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้านคือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เจ้าอาวาสที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมีภาวะผู้นำ มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย เจ้าอาวาสจึงต้องมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดในทุก ๆ ด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ ให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกรมการศาสนา กล่าวว่าการบริหารวัด คือการปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด เจ้าอาวาสจึงต้องมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดทุกด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด การบริหารจัดการวัดที่ดีมีคุณภาพจึงเป็นหลักทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยทำให้ได้ข้อเสนอในประเด็นหลักแก่ผู้บริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ และหน่วยงานปฏิบัติการเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดเพื่อการดำเนินงานต่าง ๆ มีความโปร่งใสตรวจสอบได้

๒. ผู้บริหารวัดควรมีการกำหนดนโยบาย มีแผนแม่บทอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร และสามารถนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุดกับวัดและพระพุทธศาสนา

๓. การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ควรมีระบบแบบแผนและมีการประเมินเพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงาน อันเป็นการส่งเสริมและการพัฒนาบุคลากรของคณะสงฆ์

๔. การส่งเสริมทรัพยากรบุคคลในวัดและนอกวัดผู้สนองงานบริหารวัด คือการส่งบุคคลไปอบรมในหน่วยงาน เพื่อนำแนวคิด ยุทธศาสตร์กลับมาพัฒนาการบริหารวัด โดยปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับทรัพยากรต่างๆ ของวัดอย่างเหมาะสมดังต่อไปนี้

๕. วัดควรสร้างแผนการบริหารวัดให้มีระบบการจัดการทั้งทางด้านทรัพยากรบุคคลและการเงินให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ผู้ปกครองวัดควรสร้างความเข้มงวดเรื่องระเบียบวินัยของสงฆ์ให้เข้มข้นขึ้นเพื่อสร้างบทบาทพระสงฆ์ให้เป็นไปตามคาดหวังของสังคม

๒. คณะสงฆ์ผู้บริหารจัดการวัดควรประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี มีภาวะความเป็นผู้นำ นำเลื่อมใส เคารพศรัทธา ประพฤติตนสมเหมาะสมแก่ตามสมณะสาธูป เพื่อสร้างหลักประกันในความเจริญมั่นคงของวัดสืบต่อไป เป็นต้น

๓. คณะสงฆ์ผู้บริหารจัดการวัดควรรับฟังคำแนะนำวิพากษ์วิจารณ์ได้เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้การบริหารจัดการวัดมีคุณภาพยิ่งขึ้น และควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการวัดและพระพุทธศาสนา

๔. คณะสงฆ์ควรจัดอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการบริหารจัดการวัด เพื่อเพิ่มทักษะให้แก่พระสงฆ์

๕. วัดควรจัดระบบการบริหารในเรื่องงบประมาณรายรับ-รายจ่ายภายในวัด โดยมีตัวแทนจากส่วนบ้านและโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการ พร้อมทั้งติดป้ายแสดงบัญชีรายวัน สัปดาห์ เดือน ปี ไว้ในสถานที่*โล่งแจ้งภายในวัด เพื่อสร้างความโปร่งใสให้ชุมชนตรวจสอบได้

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

๑. การศึกษาการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพในโลกยุคปัจจุบัน

๒. การศึกษาพุทธศาสตร์รูปแบบการบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ การระดับหนหรือระดับประเทศ

๓. การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในเชิงเปรียบเทียบกับศาสนาอื่นๆ

๔. ควรศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดมีความแตกต่างกับความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนในด้านใดเพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบปรับปรุง และพัฒนาการบริหารจัดการวัดต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการบริหารศึกษาคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
กรมศาสนา, ๒๕๓๘.

.....คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ
ศาสนา, ๒๕๔๐.

.....ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๑.

.....ความหมายของวัด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๒.

.....คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

.....หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร : เอ พี กราฟิ
คดีไซน์, ๒๕๓๙.

.....หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบคำสั่งมหาเถรสมาคม.
กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๒.

.....วิชาการพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.

.....วินัยบัญญัตินักธรรมขั้นตรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

กองพุทธศาสนสถาน. กรมการศาสนา. ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ
ศาสนา, ๒๕๔๒.

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ
ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

.....คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ,
๒๕๔๒.

กนก แสนประเสริฐ. ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

โกศล ดีศีลธรรม. เครื่องมือสำหรับบริหารยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : อินฟอร์มีเดียบุ๊กส์, ๒๕๔๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

คณาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชา ๕๓๗๐๘ การจัดการเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาสุขภาพ (ฉบับปรับปรุง). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๓

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ. สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

คณินันต์ จันทบุตร. ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของวัด:ศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่านานาชาติ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. สกศ, กรุงเทพมหานคร : บ.พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.

คณินันต์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.

จรัส นองมาก. ร่วมวงบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เพิ่มเสริมกิจการพิมพ์, ๒๕๔๑.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. การบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ดี, ๒๕๔๑.

ครุณี ญาณวัฒนา และคณะ. ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของวัด ศึกษาเฉพาะกรณีวัดอัมพวัน. บริษัทสื่อตะวันออกจำกัด, ๒๕๔๗.

เด่น ชะเนติยัง. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๓๓.

เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ ผศ.ดร.. ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ทองหล่อ เดชไทย. หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. การบริหารรัฐกิจเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. การเมืองการบริหารไทย : ภาระของชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, ๒๕๓๓.

ธงชัย สันติวงศ์. องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.

_____. องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓

ธนจรส พุนสีทธิ. การจัดการองค์การและการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ธิดิภพ ชยธวัช. **คัมภีร์การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มีโชค, ๒๕๔๗.

ธีระวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เณิมจิระรัตน์. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : อักษรปริทรรศน์, ๒๕๓๔.

ธีระรัตน์ กิจจาร์ภัย. **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**. เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒.

นายแพทย์คม ป็องจันทร์. **วัดพัฒนา ๕๑**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.

น้อย ลายครามและสุพรรณจันทบุตร. **หลักการบริหารและจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาพัฒนาราชภัฏ, ๒๕๓๕.

นิตย สัมมาพันธ์. **การบริหารเชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.

บุญร่วม เทียมจันทร์. **เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด?**. กรุงเทพมหานคร : สามดีพรีนติ้งอิกวิปเม้นท์, ๒๕๔๖.

บุญศรี พานะจิตต์. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอ บางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ประเวศ วะสี. **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันในสังคมในหลักการบริหารและจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาพัฒนาราชภัฏ, ๒๕๓๕.

_____. **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ดี, ๒๕๓๖.

ปิ่น มุฑกันต์. **มมสวาง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๓.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. **ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พิน ดอกบัว. **วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุรพาสาส์น, ๒๕๕๐.

พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒.

พนม พงษ์ไพบูลย์. **จาริกไว้ในพระศาสนา จาริกไว้ในการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๘.

พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกธมโม (จำปาทอง). **กระบวนการเรียนรู้แบบ“อริยสัจ๔”**. ของพระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบที่มุ่งผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยแท้จริง. สุรินทร์ : โรงพิมพ์ศิริรัตน์ออฟเซต, ๒๕๔๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระครูวิบูลธรรมวาที (วิบูล กัลยาโณ). “พระสังฆาธิการกับวัด” ในที่ระลึกงานสมโภชฉลองพระ
บัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระเทพปริยัติมุนี (สมคิด เขมจารี). การคณะสงฆ์และการศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____. การคณะสงฆ์และการศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง-
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). “พระสงฆ์กับกรมศาสนา” ใน กรมการศาสนาสู่ศตวรรษแห่ง
การพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนา
กับการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
, ๒๕๔๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมโกศาจารย์ ศ.ดร. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่เชิงรุก” การศึกษาเพื่อสันติ
สุขของสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดดา, ๒๕๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). ธรรมนุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา
, ๒๕๔๑.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). สารภาค ๑๕. กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘.

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ). การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

-**วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.**
- พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี). **การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในธรรมปริทัศน์ ๔๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.**
- พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร). **คม ชัด ลึก เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียง-เสียง, ๒๕๔๗.**
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.**
-**นิติศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.**
- พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). **พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.**
- พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี. **คนสำราญงานสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.**
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.**
-**คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.**
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). **การบริหารวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๘. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘.**
-**หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์. กรุงเทพมหานคร : ชัยมงคลพริ้นติ้ง, ๒๕๔๘.**
- พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ). **การจัดสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ของวัด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.**
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๐.**
- พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสจจวาที). **พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๙.**
- พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรสี). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และ กฎมหาเถรสมาคม กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.**
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). **การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓.**

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ). อธิบายกฎหมายเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาสน์ การพิมพ์, ๒๕๕๑.
- พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒.
- พิทยา บวรวัฒนา. การบริหารเชิงบูรณาการ. นนทบุรี : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖.
- ไพบูลย์ เสี่ยงก้อง. หลักการบริหารวัด วัดพัฒนา ๔๔. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๔.
- _____. "หลักการบริหารงานในวัด". ในอบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- มาณี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ. การติดตามและประเมินสถานภาพการปฏิรูปการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษาวารสารสหศาสตร์, ๒๕๔๙.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รายงานประจำปี ๒๕๔๘ .กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- มณฑนา อินทุสมบัติ. คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร : พุทธธรรมเพื่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ทางการศึกษา. เลย : สถาบันราชภัฏเลย, ม.ป.ป. ๒๕๔๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- รศ.ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. การจัดการและพฤติกรรมองค์กร. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธีระฟิล์มและโซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๕๐.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.
- วิโรจน์ สารรัตน์. การบริหาร หลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒.
- ศิริวรรณ เสรีรักษ์ และคณะ. องค์การและการจัดการ Organization and Management ฉบับมาตรฐาน.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๙.
- _____. องค์การและการจัดการ ฉบับสมบูรณ์ (ปรับปรุงใหม่). กรุงเทพมหานคร : เพชรจรัสแสงแห่งโลกธุรกิจ, ๒๕๔๕.
- สมาน รังสียกฤษฎ์. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.
- สมคิด บางโม. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.
- _____. เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : วิทย์พัฒน์, ๒๕๕๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. การบริหารเชิงกลยุทธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อมรินทร์, ๒๕๔๕.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทย. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- สมพงศ์ เกษมสิน. การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๒ [ปรับปรุงและแก้ไข]. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทย พัฒนาการพิมพ์, ๒๕๑๓.
- สมยศ นาวิการ. การบริหาร Management. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗.
- _____. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔
- _____. การบริหารเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____. การบริหารตามสถานการณ์. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๕.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมไทย แนวทางวิจัยและพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๘.
- สาคร สุขศรีวงศ์ ดร.. การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : บริษัท จี.พี. ไชเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๔.
- สิรภาพ เหล่าลาภะ. พุทธศาสตร์การเมือง. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. ประวัติศาสตร์ศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____. ประวัติศาสตร์ศาสนา. กรุงเทพมหานคร : บ.รวมสาสน์, ๒๕๔๐.
- สุธี สุทธิสมบุญ. หลักการบริหารเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖.
- สุภาวรรณ รจนูปกรณ์. สู่หนทางชัยชนะวิกฤตธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วรรณสาสน์, ๒๕๔๖.
- สุพิน เกชาคุปต์. การจัดการปฏิบัติงาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.
- สุรพล สุษะพรหม. พื้นฐานทางการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕.
- สุรพล สุษะพรหม. ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

เสนาะ ตีเียว. **หลักการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , ๒๕๔๖.

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. **สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๔.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **กฎหมายเถรสมาคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

_____. **วัดพัฒนา ๔๖**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา, ๒๕๔๖.

_____. **วัดพัฒนา ๕๐**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม. **คู่มือพระสังฆาธิการและพระวิทยากร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

สัมพันธ์ ภูไพบูลย์. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : พัทธอักษร, ๒๕๔๒.

แสวง อุดมศรี. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

หลวงวิจิตรวาทการ. **ศาสนาสากล**. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๔๖.

อินสอน บัวเขียว. **สาระสำคัญการบริหารงานชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิราบ, ๒๕๓๗.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กรมการศาสนา. **“ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน”** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

คณิงกรณ วังเวียน,ดร.. **“การพัฒนายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาเกาะเสม็ด จังหวัดระยอง”**. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๔.

เฉียบ ไทยยิ่ง. **“ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษา ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”**. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

ณดา จันทสม ผศ.ดร.. **“รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย”**. **คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สำนักงานวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์**, ๒๕๕๕.

ธวัชชัย ธรรมรักษ์,ดร. **“ยุทธศาสตร์การบริหารการปกครองแบบพิเศษเมือง ปริณทล ศึกษากรณี จังหวัดปทุมธานี”**. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ธีรฤทธิ์ นิธิศักดิ์ดำรง,ดร.. “ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการกับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนในพื้นที่
หาดป่าตอง : กรณีโรงเรียนได้รับผลกระทบจากคลื่นสึนามิ”. **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต**.
สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๔๘.
- ปกรณ ศรีดอนไผ่. “บทบาทวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียน
ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการหน้าสายวิชาและครูในเขตการศึกษา ๖”. **วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๓.
- ทรงวิทย์ แก้วศรี,ดร. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย. ๒๕๕๑.
- ธีระพล เพ็ญจันทร์, ดร.. “การบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพของสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.
- บุญส่ง หาญพานิช,ดร. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”.
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- ประจักษ์ ผลเรือง,ดร.. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต**.สาขาวิชาพัฒนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
๒๕๔๖.
- ประทุม อังกูรโรหิต,ผศ.ดร. “สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์ดุษฎี
บัณฑิต**. ศูนย์พุทธศาสนศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์). “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”.
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓.
- พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ). “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค ๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาการ
จัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- มันตริกา วิฑูรชาติ,ดร.. “การพัฒนากลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการ
สอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ของสถานศึกษาเอกชนชั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ ๑-๒ ในเขต
กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหาร
การศึกษาและภาวะผู้นำ : มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๕๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ภาณุพันธุ์ ประภาติกุล,ดร.. “กระบวนการบริหารจัดการของสหกรณ์โคนมที่เอื้อต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. สาขาการส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔).
- มนัส ภาณุภูมิ และคณะ. “รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๕๐.
- รวิวรรณ กลิ่นหอม,ดร.. “การพัฒนารูปแบบการวัดและเครื่องมือวัดภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชนสายสามัญ”. **วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิตปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ : มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๕๐.
- เรืองเดช เขจรศาสตร์,ดร.. “วิถีพุทธธรรมตามแนววัดป่าอีสานกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาโทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๙.
- วิทยา จันทรแดง,ดร.. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต** คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔.
- วันชัย สุขตาม,ดร.. “การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในยุคโลกาภิวัตน์”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๕.
- ศศิวรรณ กำลังสินเสริม,ดร.. “พุทธกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตยุคบริโภคนิยม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- สมพร พูลพงษ์,ดร. และคณะ. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นโดยการจัดองค์การเชิงระบบ”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๕.
- สมาน งามสนิท,ดร. “สื่อเพื่อการบริหารการพัฒนา : กรณีการจัดตั้งศูนย์วีดีโอเทปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ศาลาอีสานเขียว”. **วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมศักดิ์ เอี่ยมคงสี,ดร. “รูปแบบการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาการอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕.
- สุปรียา อีรสิรานนท์. “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา), บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- อติเทพ ผาหา, ดร.. “การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณสมณะ ๗ และ กฎนิคกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๓๕”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- เอี่ยมอร ชลวร,ดร.. “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๔.

(๓) เอกสารออนไลน์ :

- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี. รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดราชบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://rbr.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม. รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดสมุทรสงคราม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://skm.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี. รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดเพชรบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://skm.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์.[ออนไลน์].แหล่งที่มา<http://skm.onab.go.th/index.php> [๑ พ.ค.๒๕๕๗].

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๔) เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์ :

จันทราณี สงวนนาม. เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง.

(ม.ท.ป, ๒๕๓๖) (อัดสำเนา).

เดวิด เกสต์ อ้างใน เอกสารความรู้ สดร.ลำดับที่ ๑๕ / ปีงบประมาณ ๒๕๕๓ สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, (อัดสำเนา).

ภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, (อัดสำเนา).

ดีเรค ทอร์ริงตัน และลอว์รา ฮอลล์ อ้างใน เอกสารความรู้ สดร.ลำดับที่ ๑๕ / ปีงบประมาณ ๒๕๕๓

สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, (อัดสำเนา).

ไมเคิล อาร์มสตรอง อ้างใน เอกสารความรู้ สดร.ลำดับที่ ๑๕ / ปีงบประมาณ ๒๕๕๓ สถาบันดำรง

ราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, (อัดสำเนา).

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. เอกสารโรเนียวล. ๒๕๔๗. (อัดสำเนา)

(๕) สัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). เจ้าคณะภาค ๑๕. ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระราชวัชรภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร). รองเจ้าคณะภาค ๑๕. ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนต์). เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๒๖ กรกฎาคม

๒๕๕๗

สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ). เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม. ๒๗ กรกฎาคม

๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระวชิรธรรมคณี (ผ่อง สุวีโร). เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี. ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระราชรัตนดิลก (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฺฒโน). เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม. ๒๖ มิถุนายน

๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารคุณโน). รองเจ้าคณะภาค ๑๕. ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติเมธี (สงวน ปญฺญาสิริ). เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๒๖

กรกฎาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สุวิทย์ ปวิญญโญ). เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕. ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุขเมธี). ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕. ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวชิรกิจ (อำนวย อินทวนโณ). รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี. ๑ สิงหาคม

๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระมหาปราโมทย์ ปโมทิต. รองเจ้าคณะจังหวัดบุรี. ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เทชบุญโณ). เจ้าคณะอำเภอบางคนที. ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูปิยวัชรคุณ (เพื่อน ปิยธมโม). เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด. ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูโพธารามพิทักษ์ (เชียน สิริมงคล). เจ้าคณะอำเภอโพธาราม. ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูวัชรชลธรรม (ปัญญา เขมปญโณ). เจ้าคณะอำเภอยายาง. ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมวิภาส (บุญเลิศ ปญญาวุฑโฒ). เจ้าคณะอำเภอหัวหิน. ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร). เจ้าคณะอำเภอจอมบึง. ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วีรศักดิ์ ทิวโกร). เจ้าคณะอำเภออัมพวา. ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระครูอาทรศิริรักษ์ (ประทุม ฉนทปาล). เจ้าคณะอำเภอปราณบุรี. ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ. เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก. ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นายจำเริญ ศรีคำมูล. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นายฉัตรปรีชญ์ จินาพงษ์. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี. ๑ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม. ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี. ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

(๖) สันทนากลุ่มเฉพาะ :

สันทนากลุ่มเฉพาะ พระครูณานวัชรภรณ์ (ห่วย จกกวโร). เจ้าคณะอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สันทนากลุ่มเฉพาะ พระครูญาณวัชรวิมล (สมพงษ์ วชิรธนาโน). เจ้าคณะอำเภอเขาชัยวัน จังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สันทนากลุ่ม พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาทโป), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูอาทรธรรม (อาทร อุปสนโต), เจ้าคณะอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูคุณสารานุกูล (ประภัทร คุณสาโร). รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัด
ราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- สนทนากลุ่มเฉพาะ นายบวร จันทรวงศ์, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี,
๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- สนทนากลุ่มเฉพาะ นายภมร พราหมณ์แก้ว, อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- สนทนากลุ่มเฉพาะ นางกรรณิการ์ เอี้ยวสกุลรัตน์, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และ
วัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- สนทนากลุ่มเฉพาะ นางนพพร สิงห์กุล, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ สำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- สนทนากลุ่มเฉพาะ นายสิทธิวัฒน์ จักรแก้ว, นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ สำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Cerami, J. R., & Holcomb, J. F.. **Guide to Strategy**. Carlisle, PA : US. Army War College
Press, 2001.
- Certo S.G. & Peter P.. **Strategic Management : Concepts and Applications**. New York :
Random House, 1988.
- David F.R.. **Strategic management : Concepts and cases**. New Jersey : Pearson Prentice
Hall, 2007.
- Ernest Dale. **Management : Theory and Practice**. New York : McGraw-Hill, 1973.
- Fayol, Henri. **General and industrial management**. London : Pittman & Sons, 1964.
- Gulick L. and Urwick J.' **Papers on the Science of Administration**. New York :
Institute of Public Administration, 1973.
- Hutchinson, Jonh G.. **Organization : Theory and Classical Concepts**. New York :
McGraw-Hill, 1967.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Jauch, L & Glueck. W. **Business Policy and Strategic Management**. 5th ed. McGraw-Hill. New York, 1988.
- Koontz, Harold & Cyril O' Donnell. **Principle Of Management : An Analysis of Managerial Function**. New York : McGraw-Hill, 1972.
- Miller A.. **Strategic management**. 3rd. New York : Donnelley & Sons, 1998.
- Pearce J.A. & Robinson R.B.. **Strategic Management : Formulation. Implementation and Control**, 11th. New York : McGraw-Hall, 2009.
- Porter, M 1990. **The Competitive Advantage of Nations**. Harvard Business Review. March-April, 1990.
- Prof. Kenneth R. Andrews. L 1971. **The Concept of Corporate Strategy** : R.D. Irwin, Illinois. 1971.
- Richard L. Daft, R 2008. **The New Era of Management** : 2nd ed, Thompson Higher Education, Ohio. 2008.
- Thomson, A & Strickland III . A 1992. **Strategic Management : Concepts and Cases**. 6th ed.. BPI/Irwin. Homewood, Illinois, 1992.
- Wheelen T.L. & Hunger J.D.. **Strategic Management and Business Policy**. 11th. New Jersey : Pearson Prentice Hall, 2008.
- William Ouchi. **Organization and Management**. Eaglewood Cliffs : Prentice Hill, 1971.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

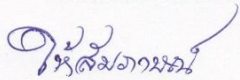
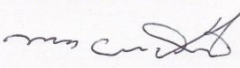
๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเดชพระคุณพระธรรมปริยัติเวที เจ้าคณะภาค ๑๕
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

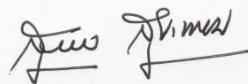
เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ ฉายา วิสุทธิธาดาโร รัทสประจำตวันนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
 พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 (พระธรรมปริยัติเวที)
 เจ้าคณะภาค ๑๕

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ระยะ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชวชิราภรณ์ รองเจ้าคณะภาค ๑๕
 สิ่งส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธาณันทคุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
 พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

พระเดชพระคุณ
 (พระวชิราภรณ์)
 รองเจ้าคณะภาค ๑๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธาณันทคุณ
 โทรติดต่. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระเดชพระคุณพระเทพสิทธิวิมล เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระเทพสิทธิวิมล)
เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ

โทรติดต่. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเดชพระคุณพระสมุทรธรรมคณี เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ ฉายา วิสุทธิจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
 พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๕-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเดชพระคุณพระวชิรธรรมคณี เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

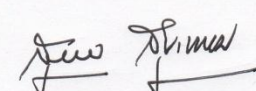
เนื่องด้วย พระครูวิสุธานันทคุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
 พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 (พระวชิรธรรมคณี)
 เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุธานันทคุณ
 โทรศัพท์ ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ระยะ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

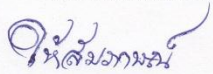
นมัสการ พระศรีวิสุทธิวงศ์ เลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๕

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ ฉายา วิสุทธิจาโร รัทสปรจำตวันสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

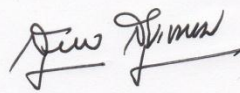
การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

พระศรีวิสุทธิวงศ์
(พระศรีวิสุทธิวงศ์องค์)
เลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระรัตนสุธี ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

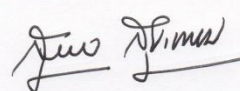
เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(พระรัตนสุธี)
ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๓-๓๑๕-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

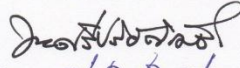
เรื่อง ขออนุมัติขอพระราชทานให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นิตสาร พระศรีปริยัติเมธี เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดพระจวบศิริชินธ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

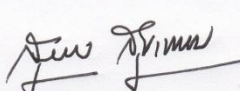
เนื่องด้วย พระครูวิสุทธาณันทคุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

 (พระศรีปริยัติเมธี)
 เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดพระจวบศิริชินธ์

 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธาณันทคุณ

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมั่นขวัญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชวชิรดิถี เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ ฉายา วิสุทธิธาดาโร รัทสประจำตวันสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระราชวชิรดิถี)
 เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

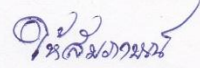
๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นิตสาร พระครูอนุภูลวชิรกิจ รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

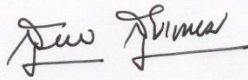
เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธำมณคุณ ฉายา วิสุทธิธำมาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๕๐๕๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูอนุภูลวชิรกิจ)
รองเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธำมณคุณ
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชวัลภาจารย์ เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธำมณคุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

ในศิริมงคล
ท.ท.วิสุทธิธำมณ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธำมณคุณ
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูสมุทรทิวากรคุณ เจ้าคณะอำเภออัมพวา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธาจารย์คุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธาจารย์คุณ

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

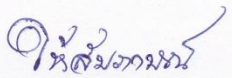
๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูวิสุทธิธรรม เจ้าคณะอำเภอท่าช้าง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธรรมคุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รัทสประจำตวันิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
 พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

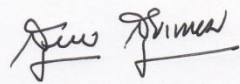
การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 (พระครูวิสุทธิธรรม)
 เจ้าคณะอำเภอท่าช้าง

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธรรมคุณ
 โทรศัพท์. ๐๘๓-๓๑๕-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ระยะ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูวิจิตรธรรมวิทย์ เจ้าคณะอำเภอหัวหิน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธาจารย์คุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ที่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

พระครูวิจิตรธรรมวิทย์
(พระครูวิจิตรธรรมวิทย์)
เจ้าคณะอำเภอหัวหิน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธาจารย์คุณ

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูปราโมทย์ปัญญวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอบางคนที
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธรรมานันทคุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ให้สัมภาษณ์
 พระครูปราโมทย์ปัญญวัฒน์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธรรมานันทคุณ
 โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมั่นขวัญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูวิบูลกิจสุนทร เจ้าคณะอำเภอจอมบึง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธรรมานันทคุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธรรมานันทคุณ

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ประจำ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี ญาณ วิสุทธิธรรมาธิบดี รักษาราชการแทนอธิการบดี ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี
 ญาณ วิสุทธิธรรมาธิบดี

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี
 โทรศัพท์. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ประจำ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูโพธารามพิทักษ์ เจ้าคณะอำเภอโพธาราม
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธรรมาภิชาต ญาณ วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธรรมาภิชาต

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

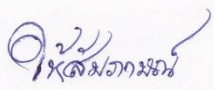
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูอาทรศิริรักษ์ เจ้าคณะอำเภอปรามบุรี
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

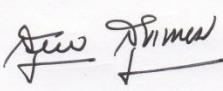
เนื่องด้วย พระครูวิสุทธาจารย์คุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
 พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

 พระครูอาทรศิริรักษ์
 (พระครูอาทรศิริรักษ์)
 เจ้าคณะอำเภอปรามบุรี

 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธาจารย์คุณ
 โทรติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ประจำ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูปิยะวัชรคุณ เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธำมณคุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

วิสุทธิธำมณคุณ
พระครูปิยะวัชรคุณ
(พระครูปิยะวัชรคุณ)
เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

สุรพล สุธะพรหม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธำมณคุณ

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวิสุทธิธรรมนาถ เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธรรมนาถคุณ ฉายา วิสุทธิจาโร รัชสประจำตวันนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

น.ค.ดร.วิสุทธิธรรมนาถ
(พระครูวิสุทธิธรรมนาถ)
เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธรรมนาถคุณ
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๕-๑๓๑๖

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี ญาณ วิสุทธิธรรมาโร หสประจำตวันนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ที่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ประจำ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นายจำเริญ ศรีคำมูล ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธำมณคุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นางเจจิวิภา ตรีศรีสุทธาราม)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธำมณคุณ

โทรติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๕๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ระยะ : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นายฉันทวิชัย จินาพงษ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี ญาณ วิสุทธิธรรมาธิบดี รัศมีประจักษ์วิมล ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ลายเซ็น)
(ลายเซ็น)
 (ดร.สุพล สุธะพรหม)
 ผอ. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี

(ลายเซ็น)
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๓-๓๑๔-๑๓๑๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๐๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นายณัฐกร จิรภักพงศ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธาณันทคุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รัชสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๕ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นายณัฐกร จิรภักพงศ์)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธาณันทคุณ

โทรติดต่. ๐๘๓-๓๑๕-๑๓๑๖

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ (ชุดที่ ๑)

เรื่อง : การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

สัมภาษณ์ พระมหาเถระผู้บริหารและปกครองคณะสงฆ์ และพระมหาเถระนักวิชาการ

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก/บันทึกเสียง)

วันสัมภาษณ์

สถานที่

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑. พระเดชพระคุณคิดว่า โดยภาพรวมในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีแนวโน้มเป็นอย่างไรบ้าง
๒. พระเดชพระคุณคิดว่า โดยภาพรวมในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในปัจจุบันนี้ ในด้านต่างๆ เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๑ ด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๒ ด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๓ ด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๔ ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๕ ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๖ ด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๗ ด้านความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง

๓. พระเดชพระคุณคิดว่า รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา แบบ 5M เป็นอย่างไรบ้าง

๓.๑ M ตัวที่ 1 : (man) คือ คน/บุคลากรในการบริหารจัดการวัดเป็นอย่างไรบ้าง

๓.๒ M ตัวที่ 2 : (money) คือ งบประมาณในการบริหารจัดการวัดเป็นอย่างไรบ้าง

๓.๓ M ตัวที่ ๓ : (materials) วัสดุ อุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัดเป็นอย่างไรบ้าง

๓.๔ M ตัวที่ 4 : (Management) การบริหารจัดการในการบริหารจัดการวัดเป็น
อย่างไรบ้าง

๓.๕ M ตัวที่ ๕ : (Moral) หลักคุณธรรม ในการบริหารจัดการวัดเป็นอย่างไรบ้าง

๔. ขอความเมตตาอนุเคราะห์พระเดชพระคุณ ได้ช่วยชี้แนะทิศทางในการบริหารจัดการวัดตาม
แนวทางพระพุทธศาสนา ตามความคาดหวังของสังคมไทยทั้งใน ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต
ควรจะเป็นในทิศทางใดหรือมีกระบวนการบริหารจัดการแบบใดจึงจะเหมาะสมดีงามและเกิด
คุณประโยชน์ต่อสถาบันชาติ สถาบันพระพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์

ผู้วิจัยขอขอบคุณในความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านในการความกรุณาให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้

พระครูวิสุทธาจารย์ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจารย์)

พระนิสิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ (ชุดที่ ๒)

เรื่อง : การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

สัมภาษณ์ ผู้สนองงานคณะสงฆ์โดยตรง นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก/บันทึกเสียง)

วันสัมภาษณ์

สถานที่

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑. ท่านคิดว่า โดยภาพรวมในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันทั้ง ๖ ด้าน คือ
 - ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีแนวโน้มเป็นอย่างไรบ้าง
๒. ท่านคิดว่า โดยภาพรวมในการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในปัจจุบันนี้ ในด้านต่างๆ เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๑ ด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๒ ด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๓ ด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๔ ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๕ ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๖ ด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๗ ด้านความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ (มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา) เพื่อความมั่นคงของวัด เป็นอย่างไรบ้าง

๓. พระเดชพระคุณคิดว่า รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา แบบ 5M เป็นอย่างไรบ้าง

๓.๑ M ตัวที่ 1 : (man) คือ คน/บุคลากรในการบริหารจัดการวัดเป็นอย่างไรบ้าง

๓.๒ M ตัวที่ 2 : (money) คือ งบประมาณในการบริหารจัดการวัดเป็นอย่างไรบ้าง

๓.๓ M ตัวที่ ๓ : (materials) วัสดุ อุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัดเป็นอย่างไรบ้าง

๓.๔ M ตัวที่ 4 : (Management) การบริหารจัดการในการบริหารจัดการวัดเป็น
อย่างไรบ้าง

๓.๕ M ตัวที่ ๕ : (Moral) หลักคุณธรรม ในการบริหารจัดการวัดเป็นอย่างไรบ้าง

๔. ขอความเมตตาอนุเคราะห์พระเดชพระคุณ ได้ช่วยชี้แนะทิศทางในการบริหารจัดการวัดตาม
แนวทางพระพุทธศาสนา ตามความคาดหวังของสังคมไทยทั้งใน ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต
ควรจะเป็นในทิศทางใดหรือมีกระบวนการบริหารจัดการแบบใดจึงจะเหมาะสมดีงามและเกิด
คุณประโยชน์ต่อสถาบันชาติ สถาบันพระพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์

ผู้วิจัยขอขอบคุณในความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านในการความกรุณาให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้

พระครูวิสุทธาจารย์ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร)

พระนิสิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์การสนทนากลุ่มเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๖๒๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอรอทราบเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี เจ้าคณะอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ

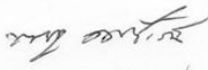
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

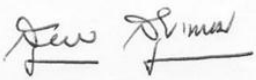
เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี นาย วิสุทธิธรรมาธิบดี รัชสประจำตวันนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอรอทราบพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ในวันอังคาร ที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี)
เจ้าคณะอำเภอชะอำ
๒๓ ธ.ค. ๒๕๕๗

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี
โทรติดต่อ.

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๖๒๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

ត្រី. ០២-៨៨២-៣១៥៥ ពីថ្ងៃ ២៣០, ២៣៧, ២៣៨

๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูญาณวัชรวิมล เจ้าคณะอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ ฉายา วิสุทธิธาดาโร หัสประจัตวณินิต ๕๕๐๑๕๐๐๑๔
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
 พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาธนาฯ พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ในวันอังคาร ที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดิศรธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

๓๐๑๖๗๕๔๒๙๘๗
(พระครูฐานานุกรม)
เจ้าคณะตำบลเมืองเก่า

23 ธ.ค. 2557

Two Times

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพหุ และสาขาวิชาชีพரசานศาสตร

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธาจารย์นันทคุณ
โทรติดต่.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๖๒๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลสำโห อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอรอรรณนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูวิสุทธธรรมา เจ้าคณะอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

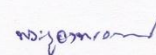
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

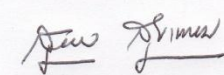
เนื่องด้วย พระครูวิสุทธธรรมา ฌายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง
พระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนา
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group)
เรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ในวันอังคาร ที่ ๒๓
ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(พระครูวิสุทธธรรมา)
23 ธ.ค. 2557

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธธรรมา ฌายา
โทรติดต่.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๖๒๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ภายใน : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอรอรรณนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูคุณสารานุกูล รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิฐานันท์คุณ ฉายา วิสุทธิธาดาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ในวันอังคาร ที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

พระครูคุณสารานุกูล

(พระครูคุณสารานุกูล)

๒๓ ธ.ค. ๒๕๕๗

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิฐานันท์คุณ
โทรติดต่.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๖๒๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๓๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอรอรรณนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูสุธีปริยัติวิธาน รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธาณันทคุณ ฉายา วิสุทธาจาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ในวันอังคาร ที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

พระครูสุธีปริยัติวิธาน
(พระครูสุธีปริยัติวิธาน)
23 ธ.ค. 2557

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธาณันทคุณ
โทรติดต่อ.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๖๒๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์
ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน นางนพพร สิงห์กุล นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

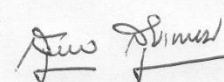
เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธำมณคุณ ฉายา วิสุทธิธำมาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัด
เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ในวันอังคาร ที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป
ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม อำเภอคำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
วิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นางนพพร สิงห์กุล)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

23 ธ.ค. 2557

ผู้ประสานงาน พระครูวิสุทธิธำมณคุณ
โทรติดต่.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๖๒๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน นายสิทธิวัฒน์ จักรแก้ว นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี ญาณ วิสุทธิธรรมาธิบดี รัชสประจำตวันนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

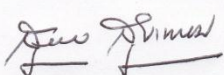
ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ในวันอังคาร ที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นายสิทธิวัฒน์ จักรแก้ว)

23 ธ.ค. 2557

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี
โทรติดต่อ.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๖๒๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน นางกรรณิการ์ เอี้ยวสกุลรัตน์ ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธรรมาทรคุณ ฉายา วิสุทธิธรรมาทรคุณ รัศมีประจักษ์วิมล ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๔
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
 แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วน
 เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัด
 เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ในวันอังคาร ที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป
 ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก
 จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
 วิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

กมลณี เอี้ยวสกุลรัตน์
 (นางกรรณิการ์ เอี้ยวสกุลรัตน์)
 ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
 ส.ค. วัฒนธรรม จังหวัดเพชรบุรี

23 ธ.ค. 2557

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิธรรมาทรคุณ

โทรติดต่.

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๖๒๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุตาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๓๓๐, ๒๓๓๗, ๒๓๓๘

๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน นายบวร จันทรวงศ์ อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดเพชรบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ ฉายา วิสุทธิจาโร รัชสประจาตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๔๔
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ในวันอังคาร ที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดตรธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

Handwritten text in Burmese script, likely a signature or name, with a date stamp "23 5. 2557" (May 23, 1914).

 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรพล สยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

23 G.A. 2557

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธาจารย์นันทคุณ
โทรติดต่.

ภาคผนวก ง

แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย

แบบแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group)

เรื่อง การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

คำชี้แจง

แบบแสดงความคิดเห็นนี้ สำหรับให้ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” เพื่อให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

ตอนที่ ๒ แบบแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา โดยมีนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๑. การบริหารจัดการวัด หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administrative resource) มาประกอบกับการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) การบริหารจัดการวัดพัฒนาวัดแบบมั่นคงยั่งยืนใน ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดังตามถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมายและกฎระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคมและตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

๒. วัด หมายถึง วัดในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (มหานิกาย) ประกอบด้วย จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๓. ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา หมายถึง ๑) ด้านระบบและรูปแบบการบริหารจัดการวัด ๒) ด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด ๓) ด้านบุคลากรทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ๔) ด้านงบประมาณ ๕) ด้านเทคโนโลยีเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ ๖) ด้านสภาพแวดล้อม และ ๗) ด้านความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ อันเป็นหนทางแห่งการสร้างความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนาและจรรโลงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า โดยการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการซึ่งเป็นบริหารผู้นำในการปฏิบัติศาสนกิจแล้ว ยังเป็นผู้มีส่วนช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและยังเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในหมู่พุทธศาสนิกชนเพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

คำชี้แจง : โปรดระบุข้อมูลทั่วไปซึ่งเป็นข้อมูลส่วนตัวของท่าน (เฉพาะที่อนุญาตให้เปิดเผยได้)

ชื่อ

วุฒิการศึกษา

ตำแหน่ง

ที่อยู่ปัจจุบัน

โทร.

ตอนที่ ๒ แบบแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”

คำชี้แจง : โปรดแสดงความคิดเห็น “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”

□ เห็นด้วย

เหตุผลขอเสนอแนะเพิ่มเติม.....

☐ ไม่เห็นด้วย

เหตุผลข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a guide for handwriting practice. There are no margins, text, or other markings on the page.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระครูวิสุทธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร/ครุฑธา)
- เกิด** : วันพุธ ที่ ๑๘ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓
- สถานที่เกิด** : ๑๑๕/๑ หมู่ที่ ๒ ตำบลเตาปูน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- การศึกษา** :
- : ประถมศึกษา – โรงเรียนวัดช่องพราน จังหวัดราชบุรี
 - : มัธยมศึกษาตอนต้น – โรงเรียนช่องพรานวิทยา จังหวัดราชบุรี
 - : มัธยมศึกษาตอนปลาย – กศน. อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
 - : พุทธศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่น ๕๕ พ.ศ. ๒๕๕๒
 - : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่น ๒๒ พ.ศ. ๒๕๕๔
 - : นักรธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี
- อุปสมบท** : วันที่ ๓๑ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๒
- สังกัด** : วัดเขาช่องพราน เลขที่ ๑ หมู่ ๒ ตำบลเตาปูน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- หน้าที่** :
- : เจ้าคณะอำเภอโพธาราม
 - : เจ้าอาวาสวัดเขาช่องพราน
 - : พระอุปัชฌาย์
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดเขาช่องพราน เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๒ ตำบลเตาปูน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
โทร ๐๘๓ – ๓๑๔๑๓๑๖